

ŞANLIURFA İLİ

GELİŞME PLANI

ANKARA
HAZİRAN 2003

ÖNSÖZ

2000 yılında kabul edilen Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda diğer planlardan farklı olarak gelir dağılımı dengesizliklerinin en aza indirilmesi; bölgesel gelişmenin hızlandırılması ve rasyonel kaynak dağılımı açısından önem taşıyan bölge planlarıyla uyumlu, il düzeyinde İl Gelişme Planları çalışmalarının başlatılmasına ilişkin bir politika benimsenmiştir.

Bu çerçevede İl Planlama ve Koordinasyon birimlerinin güçlendirilmesi ve İl Gelişme Planlarının hazırlanması ve uygulanmasında ilgili tüm kesimlerin katılımının sağlanması da öngörülmüştür.

Bu bağlamda valiler illerde planlama çalışmaları başlatmışlar ve Şanlıurfa Valiliği'nin isteği üzerine valilikle yapılan bir protokol ile GAP Bölge Kalkınma İdaresi (GAP BKİ) Şanlıurfa İl Gelişme Planı hazırlama çalışmalarını yürütmüştür.

Şanlıurfa İli Gelişme Planı Mevcut Durum Analizi; Gelişme Stratejisi ve İl Gelişme Planı olmak üzere üç ana bölümden oluşmuştur.

Mevcut Durum Analizinde İl Gelişme Planı'na veri oluşturmak üzere ilin yakın çevresi ve içinde bulunduğu bölge ile karşılaştırmalı ekonomik ve sosyal göstergeler, sektörler itibariyle incelenmiştir. Bu bölümden elde edilen sonuçla İl'deki, ülkedeki ve dünyadaki gelişmeler dikkate alınarak ilin sürdürülebilir gelişmesini sağlayacak strateji ve politikalar belirlenmiş ve belirlenen stratejiler doğrultusunda hedeflere nasıl ve hangi araçlarla ulaşılabileceği de İl Gelişme Planı bölümünde açıklanmıştır.

İlleri; sürdürülebilir kalkınma kavramı doğrultusunda bir havza plan bölgesinin ayrılmaz ve tamamlayıcı bir bütünü olarak görmek önemlidir.

Ayrıca il, aynı zamanda sınırları içinde yaşayanlarca sahiplenilen bir kimliğe sahiptir ve bir sosyal ve ekonomik çevredir. İller coğrafi konumu, kimliği ve demografik, ekonomik ve sosyal yapısıyla birbirlerinden önemli farklılıklar göstermekte ve değişik özelliklere sahip bulunmaktadır ve nüfuslarının sosyal, ekonomik ve mekansal isteklerini karşılamakla yükümlüdürler.

İller sosyal, ekonomik ve teknolojik gelişmişlik düzeyleri ile de farklılıklar göstermektedir. Bazı iller gelişmiş (endüstrileşmiş, sosyal göstergeleri yüksek) bazı iller az gelişmiş yörelerdir.

İlin gelişmişlik düzeyi, Ulusal ve Bölgesel karşılaştırmalarla ortaya çıkar, gelişmenin ölçütleri ise illerin fiziksel alt yapısı, gelir düzeyinin toplumun farklı katmanları arasında dengeli ve adaletli dağılımı, işsizliğin azalması, eğitim ve sağlık göstergelerinde iyileşmeler, demografik katılımcılık düzeyi, toplumun sosyo-kültürel gereksinimlerinin karşılanma düzeyi, toplumsal amaçlar etrafında örgütlenebilme yeteneği, doğal ve tarihi çevreye duyarlılık olarak sıralanmaktadır.

İl gelişme Planlarının amacı; kısa, orta ve uzun dönemde ilde gelişmeyi sağlayacak hedefleri ve amaçları belirlemek, bu amaçla izlenecek yolu göstermek olası sektörel büyüme eğilimlerini ve büyüklüklerini saptamak gelişmenin gerektirdiği her tür kaynak ve alan tahsislerini yapmak gelişmenin sosyal kültürel ve ekonomik eylemleri için fiziksel zemin/alt yapı hazırlamaktır.

Şanlıurfa İl Gelişme Planı; İl Gelişme Planlarının bu özellikleri dikkate alınarak GAP BKİ tarafından geniş bir katılımı hazırlanmıştır.

İlde sektörel bazda Kamu, Sivil Toplum Örgütleri, Özel Sektör temsilcilerinden oluşturulan 8 çalışma grubunun Plan'ın her aşamasında katılımı, grup çalışmaları ile sağlanmış ve bu yönde hedef grupları temsil edecek şekilde atölye çalışmaları düzenlenmiştir.

- i) Kentsel Planlama ve Yerel yönetimler,
- ii) Ulaştırma, Altyapı ve Haberleşme,
- iii) Çevre,
- iv) Tarım,
- v) Kültürel Varlıklar ve Halk kültürleri, Turizm
- vi) Eğitim
- vii) Sağlık, Sosyal Hizmetler, Kadın, Gençlik ve Çocuk
- viii) Sanayi

konu başlıkları itibariyle oluşturulan çalışma gruplarının görüşleri ve yönlendirmeleri planın eksenini oluşturmuştur.

Planlama çalışmalarında istatistiki veriler, gözlemler yazılı kaynaklar, toplantı tutanakları, ve kuruluşların uygulama programlarından yararlanılmıştır.

Bu çerçevede hazırlanmış olan Plan'da ayrıca ODTÜ Şehir Bölge Planlama Bölümü'nden bir grup yüksek lisans öğrencisi veri toplama ve değerlendirme aşamalarında katkıda bulunmuştur.

ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nden Prof. Dr. Melih Ersoy, Kamu Yönetimi Bölümü'nden Doç. Dr. Tarık Şengül, Harran Üniversitesi Ziraat Fakültesi'nden Doç. Dr. Bahri Karlı, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İktisat Bölümü'nden Yar. Doç. Dr. Abuzer Pınar sektör raporlarının ve İl Gelişme Planı'nın hazırlanmasında GAP BKİ'nin plan hazırlama grubu ile birlikte çalışmışlardır.

Ayrıca, Plan'ın başlangıç aşamasından tamamlanmasına kadar her evresinde, GAP BKİ'deki görevinden ayrıldıktan sonra bile, gönüllü olarak katkı ve görüşleri ile GAP BKİ Plan Grubu'nu yönlendiren Filiz Doğanay'a teşekkür ederiz.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	iii
TABLO LİSTESİ.....	ix
A. İL GELİŞME PLANI HAZIRLAMA SÜRECİ.....	A-1
1. GİRİŞ.....	A-1
3. YÖNTEM.....	A-2
4. PLAN ÇALIŞMALARI İÇERİĞİ.....	A-2
4.1. İl Gelişme Planı Mevcut Durum ve Envanter Çalışması.....	A-2
4.2. Gelişme Stratejisi.....	A-5
4.3. İl Gelişme Planı.....	A-6
EK 1. 17-18 Haziran 2002 Tarihinde Şanlıurfa'da Düzenlenen Sorun Analizi Toplantıları ve Katılımcı Listesi. A-8	
EK 2. 24-25 Ekim 2002 Tarihlerinde Ankara'da Düzenlenen Stareji Belirleme Toplantılarına Katılanların Listesi.....	A-16
B. MEVCUT DURUM ANALİZİ.....	B-1
I. NÜFUS YAPISI, İSTİHDAM VE GELİR DAĞILIMI.....	B-1
1. Nüfus Yapısı.....	B-1
1.1. Nüfus Artış Hızları.....	B-1
1.2. Nüfusa Dayalı Temel Göstergeler.....	B-3
1.3. Nüfus Yoğunlukları.....	B-4
1.4. Yaş Grupları.....	B-4
1.5. Nüfusun Cinsiyete Göre Dağılımı.....	B-5
1.6. Nüfus Hareketleri.....	B-5
1.6.1. Göç.....	B-5
1.6.2. Mevsimlik Göç.....	B-8
1.7. Sorunlar.....	B-9
2. Gelir Yapısı.....	B-9
2.1. İktisadi Faaliyet Kollarına Göre GSYİH.....	B-11
3. İstihdam.....	B-12
3.1. Sorunlar.....	B-14
II. EĞİTİM.....	B-15
1. Okuryazarlık.....	B-15
2. Okul Öncesi Eğitimin Durumu.....	B-15
3. İlköğretimin Durumu.....	B-16
3.1. Okul, Öğrenci ve Öğretmen Durumu.....	B-16
3.2. Derslik Durumu.....	B-16
4. Ortaöğretimin Durumu.....	B-16
4.1. Okul, Öğretmen ve Öğrenci Durumu.....	B-16
4.2. Okullaşma Oranı.....	B-16
4.3. Derslik Durumu.....	B-17
5. YİBO ve PİO'lar.....	B-17
6. Taşınmalı Eğitim.....	B-17
7. Yüksek Öğrenim.....	B-18
8. Yaygın Eğitim.....	B-19
9. Sorunlar.....	B-21
III. SAĞLIK.....	B-22
1. Sağlık Hizmetlerinin Durumu.....	B-22
1.1. Yataklı Tedavi Kurumları.....	B-22
1.2. Yataksız Tedavi Kurumları.....	B-23
1.3. Sağlık Personelinin Durumu.....	B-24
2. Aile Planlaması.....	B-26
3. Bulaşıcı Hastalıklar.....	B-26
4. Yeşil Kart Sahipliliği.....	B-27
5. Sorunlar.....	B-27
IV. SOSYAL HİZMETLER VE YARDIMLAR.....	B-29
1. Sosyal Hizmetler.....	B-29
2. Yardımlar.....	B-31
3. Sorunlar.....	B-31

V.	TARIMSAL YAPI	B-32
1.	Arazi Varlığı	B-32
2.	Arazi Kullanımı	B-32
3.	Tarım İşletmeleri	B-33
4.	Arazi Tasarrufu	B-34
5.	Sulama	B-34
6.	Arazi Topluştırması	B-35
7.	Bitkisel Üretim	B-35
7.1.	Tarla Bitkileri	B-35
7.2.	Sebzeler	B-38
7.3.	Meyveler	B-38
7.4.	Yem Bitkileri	B-40
8.	Mer'a Alanları	B-40
9.	Hayvancılık	B-40
9.1.	Koyun Varlığı	B-41
9.2.	Sığır Varlığı	B-41
9.3.	At Varlığı	B-41
9.4.	Tavukçuluk	B-41
9.5.	Kırmızı Et Üretimi	B-42
9.6.	Süt Üretimi	B-42
9.7.	Hayvan Yetiştirme İmkanları	B-42
9.7.1.	Büyükbaş (Sığır) Hayvan Yetiştiriciliği	B-42
9.7.2.	Küçükbaş Hayvan (Koyun-Keçi) Yetiştiriciliği	B-43
10.	Su Ürünleri	B-43
11.	Ormancılık	B-43
12.	Tarımsal Girdi Kaynakları	B-44
13.	Tarım Tekniği ve Girdi Kullanım Durumu	B-44
14.	Tarımsal Ürün Depolama Durumu	B-44
15.	Üretici Örgütlenmesi	B-45
16.	Çiftçi Eğitimleri	B-45
17.	Sorunlar	B-45
VI.	SANAYİ	B-47
1.	Sanayi Yapısı	B-47
1.1.	İmalat Sanayi	B-48
1.2.	Madencilik	B-50
1.3.	Enerji	B-50
2.	Sorunlar	B-51
VII.	TURİZM VE KÜLTÜR	B-52
1.	Turizm	B-52
1.1.	İlin Kültür Turizmi Açısından Önemli Kültürel Varlıkları	B-52
1.2.	Turizm Altyapısı	B-53
1.3.	Sorunlar	B-54
2.	Kültür	B-54
2.1.	Kültür Varlıklarının Durumu	B-54
2.2.	İlçeler İtibariyle Tescilli Sit Alanları	B-56
2.3.	Halk Kültürü	B-57
2.4.	Sorunlar	B-57
VIII.	MALİ YAPI VE BANKACILIK	B-60
1.	Mali Yapı	B-60
1.1.	Vergi Gelirleri	B-60
1.2.	Harcamalar	B-60
1.3.	Yerel Yönetim Bütçeleri	B-61
2.	Bankacılık Hizmetleri	B-62
3.	Sorunlar	B-63
IX.	TİCARET	B-64
1.	Örgütlenme	B-64
2.	Sınır Ticareti	B-64
3.	Dış Ticaret	B-64
4.	Sorunlar	B-66
X.	TEKNİK ALTYAPI	B-68

1.	Ulaştırma ve Haberleşme	B-68
1.1.	Ulaştırma	B-68
1.1.1.	Karayolları	B-68
1.1.2.	Köy Yolları	B-69
1.1.3.	Havayolları	B-70
1.1.4.	Demiryolları	B-71
1.1.5.	Boru Hatları	B-71
1.2.	Haberleşme	B-72
2.	Enerji	B-73
3.	Kentsel ve Kırsal Altyapı	B-73
3.1.	Kentsel Alanlar	B-73
3.1.1.	İçmesuyu	B-74
3.1.1.1.	Merkez	B-75
3.1.1.2.	Akçakale	B-76
3.1.1.3.	Birecik	B-76
3.1.1.4.	Bozova	B-76
3.1.1.5.	Ceylanpınar	B-77
3.1.1.6.	Halfeti	B-77
3.1.1.7.	Harran	B-77
3.1.1.8.	Hilvan	B-77
3.1.1.9.	Siverek	B-77
3.1.1.10.	Suruç	B-77
3.1.1.11.	Viranşehir	B-77
3.1.2.	Kanalizasyon	B-78
3.1.2.1.	Merkez	B-78
3.1.2.2.	Akçakale	B-78
3.1.2.3.	Birecik	B-78
3.1.2.4.	Ceylanpınar	B-78
3.1.2.5.	Suruç	B-78
3.2.	Kırsal Alanlar	B-78
4.	Sorunlar	B-79
XI.	MEKANSAL GELİŞME	B-81
1.	Yerleşim Yapısı ve Arazi Kullanımı	B-81
1.1.	Yüzölçüm ve Nüfus	B-81
1.2.	Kırsal Alanda Mekansal Yapı	B-82
1.2.1.	Kırsal Alan Yerleşim Deseni	B-82
1.2.1.1.	Konutların Durumu	B-83
1.2.2.	Merkez Köyler	B-84
1.2.3.	Kırsal Yerleşim Mekanındaki Uygulamalar	B-84
1.3.	İl'de Mekansal Planlama Çalışmaları	B-85
1.3.1.	Şanlıurfa Çevre Düzeni Planı	B-85
1.3.2.	Nizip-Birecik Çevre Düzeni Planı	B-85
1.3.3.	Viranşehir-Şanlıurfa Çevre Düzeni Planı	B-85
1.3.4.	Birecik Baraj Gölü Çevresi Alt Bölge Gelişme Planı	B-86
1.3.5.	Atatürk Baraj Gölü Alt Bölge Gelişme Planı	B-86
1.3.6.	İmar Planı Çalışmaları	B-86
1.3.7.	Harita Kadastro Çalışmaları	B-87
2.	Yapılaşma ve Konut Durumu	B-87
3.	Sorunlar	B-89
XII.	ÇEVRE	B-90
1.	İklim	B-90
2.	Doğal Kaynaklar	B-90
2.1.	Enerji Kaynakları	B-90
2.2.	Biyolojik Çeşitlilik	B-91
2.2.1.	Ormanlar	B-91
2.2.2.	Çayır ve Mera	B-91
2.2.3.	Flora ve Fauna	B-91
2.2.4.	Hassas Yöreler	B-92
2.3.	Toprak Kaynakları	B-92
2.3.1.	Genel Toprak Yapısı	B-92

2.3.2.	Arazi Varlığı.....	B-92
2.3.3.	Arazi Kullanımı.....	B-92
2.4.	Su Kaynakları.....	B-92
2.4.1.	Yerüstü Suları.....	B-92
2.4.2.	Yeraltı Suları.....	B-93
2.5.	Mineral Kaynaklar.....	B-93
3.	Çevre Kirliliği.....	B-93
3.1.	Toprak ve Su Kirliliği.....	B-93
3.1.1.	Toprak Kirliliği.....	B-93
3.1.1.1.	Tuzluluk-Sodiklik.....	B-93
3.1.1.2.	Erozyon.....	B-93
3.1.1.3.	Amaç Dışı Kullanım.....	B-94
3.1.2.	Su Kirliliği.....	B-94
3.1.3.	Tarımsal Faaliyetlerden Kaynaklanan Kirlilik.....	B-95
3.1.3.1.	Sulamadan Kaynaklanan Kirlilik.....	B-95
3.1.3.1.1.	Sulama Durumu.....	B-95
3.1.3.1.2.	Tabansuyu.....	B-96
3.1.3.2.	Gübrelemeden Kaynaklanan Kirlilik.....	B-97
3.1.3.3.	Tarım İlaçlarından Kaynaklanan Kirlilik.....	B-97
3.1.4.	Sanayi Tesislerinden Kaynaklanan Kirlilik.....	B-98
3.1.5.	Şehir Atıklarından Kaynaklanan Kirlilik.....	B-98
3.2.	Biyolojik Çeşitlilik.....	B-99
3.3.	Katı Atıklar.....	B-99
3.3.1.	Evsel Katı Atıklar.....	B-100
3.3.2.	Tehlikeli Atıklar.....	B-100
3.3.3.	Tıbbi Atıklar.....	B-100
3.4.	Hava Kirliliği.....	B-100
3.4.1.	Hava Kalitesindeki Değişim.....	B-100
3.4.2.	Hava Kirliliğinin Kaynakları.....	B-101
3.4.2.1.	Isınmadan Kaynaklanan Kirlilik.....	B-101
3.4.2.2.	Sanayiden Kaynaklanan Kirlilik.....	B-101
3.4.2.3.	Motorlu Taşıtlardan Kaynaklanan Kirlilik.....	B-101
3.4.2.4.	Diğer Hava Kirletici Kaynaklar.....	B-102
3.4.3.	Hava Kalitesinin Yönetimi.....	B-102
3.4.3.1.	Hava Kalitesi Ölçüm ve İzleme Sistemi.....	B-102
3.4.3.2.	Yakıt Kalitesine İlişkin Önlemler.....	B-102
3.4.3.3.	Sanayi Tesislerine İlişkin Önlemler.....	B-102
3.4.3.4.	Motorlu Taşıtlara İlişkin Önlemler.....	B-103
3.5.	Gürültü Kirliliği.....	B-103
4.	Sorunlar.....	B-103
XIII.	KAMU VE ÖZEL SEKTÖR YATIRIMLARI.....	B-105
1.	Kamu Yatırımları.....	B-105
1.1.	Sektörler İtibariyle Devam Eden Kamu Yatırımları.....	B-106
1.1.1.	Tarım Sektörü.....	B-106
1.1.2.	Enerji Sektörü.....	B-106
1.1.3.	Ulaştırma Sektörü.....	B-107
1.1.4.	Eğitim Sektörü.....	B-107
1.1.5.	Sağlık Sektörü.....	B-107
1.1.6.	Altyapı Sektörü.....	B-107
2.	Özel Sektör Yatırımları.....	B-107
3.	Yabancı Sermayeli Yatırımlar.....	B-109
4.	Sorunlar.....	B-110
C.	GELİŞME STRATEJİSİ.....	C-1
1.	İLİN ÖNEMLİ ÖZELLİKLERİ.....	C-1
1.1.	Sosyo-Ekonomik Gelişme.....	C-1
1.1.1.	Sosyal Gelişme.....	C-1
1.1.2.	Ekonomik Gelişme.....	C-1
1.1.3.	Genel Değerlendirme.....	C-2
1.2.	İlin Mekansal Gelişimi.....	C-3
1.2.1.	Doğal Yapı.....	C-3

1.2.2.	Ulaşım Ağı.....	C-4
1.2.3.	Arazi Kabiliyeti	C-4
1.2.4.	Yerleşim Deseni	C-5
1.2.5.	İl Mekanına İlişkin Düzenlemeler	C-5
1.2.6.	Genel Değerlendirme.....	C-6
1.3.	İl'in Kaynakları	C-6
2.	AVANTAJLAR, KISITLAR, GELİŞME FIRSATLARI.....	C-8
2.1.	Avantajlar.....	C-8
2.2.	Kısıtlar.....	C-8
2.3.	Gelişme Fırsatları.....	C-9
3.	TEMEL STRATEJİ VE ÖNCELİKLİ SEKTÖRLER	C-10
4.	SEKTÖREL STRATEJİ, HEDEF VE POLİTİKALAR.....	C-10
4.1.	Sosyal Sektörler.....	C-10
4.1.1.	Eğitim	C-10
4.1.2.	Sağlık	C-11
4.1.3.	Sosyal Hizmetler.....	C-12
4.2.	Ekonomik Sektörler.....	C-13
4.2.1.	Tarım	C-13
4.2.2.	Sanayi	C-14
4.2.3.	Hizmetler	C-14
4.2.4.	Turizm	C-15
4.3.	Mekansal Yapı.....	C-16
4.3.1.	Mekan.....	C-16
4.3.2.	Kültürel Miras	C-17
4.3.3.	Çevre	C-18
4.3.4.	Teknik Altyapı.....	C-20
D.	İL GELİŞME PLANI.....	D-1
1.	EKONOMİK GELİŞME.....	D-1
1.1.	İl'in Ülke Sosyo-Ekonomik Yapısındaki Yeri ve Potansiyelleri.....	D-1
4.1.1.	Genel Değerlendirme.....	D-4
4.1.2.	Potansiyelleri	D-5
1.2.	Sosyo-Ekonomik Hedefler	D-5
1.2.1.	Nüfus	D-5
1.2.2.	Yatırımlar	D-6
1.2.3.	Sektörler İtibariyle GSYİH.....	D-7
1.2.4.	İşgücü ve İstihdam.....	D-8
2.	MEKANSAL GELİŞME	D-9
2.1.	Merkez İlçe.....	D-9
2.1.1.	Sanayi	D-9
2.1.2.	Sağlık.....	D-10
2.1.3.	Kültürel Varlıklar ve Turizm	D-10
2.1.4.	Sosyal Hizmetler.....	D-10
2.1.5.	Mekansal Düzenleme	D-10
2.1.6.	Teknik Altyapı.....	D-11
2.2.	Akçakale İlçesi	D-11
2.2.1.	Sanayi	D-11
2.2.2.	Eğitim	D-11
2.2.3.	Teknik Altyapı.....	D-11
2.2.4.	Mekansal Düzenleme	D-11
2.3.	Birecik İlçesi	D-11
2.3.1.	Sanayi	D-12
2.3.2.	Eğitim	D-12
2.3.3.	Mekansal Düzenleme	D-12
2.3.4.	Sosyal Hizmetler.....	D-12
2.3.5.	Teknik Altyapı.....	D-12
2.3.6.	Kültürel Varlıklar ve Turizm	D-12
2.4.	Bozova İlçesi.....	D-12
2.4.1.	Sanayi	D-12
2.4.2.	Eğitim	D-12
2.4.3.	Sağlık.....	D-12

2.4.4.	Mekansal Düzenleme	D-13
2.4.5.	Teknik Altyapı.....	D-13
2.5.	Ceylanpınar İlçesi.....	D-13
2.5.1.	Tarım	D-13
2.5.2.	Sanayi	D-13
2.5.3.	Eğitim	D-13
2.5.4.	Teknik Altyapı.....	D-13
2.5.5.	Mekansal Düzenleme	D-13
2.6.	Halfeti İlçesi	D-13
2.6.1.	Eğitim	D-14
2.6.2.	Mekansal Düzenleme	D-14
2.6.3.	Teknik Altyapı.....	D-14
2.7.	Harran İlçesi.....	D-14
2.7.1.	Eğitim	D-14
2.7.2.	Sağlık.....	D-14
2.7.3.	Sosyal Hizmetler.....	D-14
2.7.4.	Mekansal Düzenleme	D-14
2.7.5.	Teknik Altyapı.....	D-14
2.7.6.	Kültürel Varlıklar ve Turizm	D-15
2.8.	Hilvan İlçesi	D-15
2.8.1.	Sanayi	D-15
2.8.2.	Eğitim	D-15
2.8.3.	Teknik Altyapı.....	D-15
2.8.4.	Mekansal Düzenleme	D-15
2.9.	Siverek İlçesi.....	D-15
2.9.1.	Sanayi	D-15
2.9.2.	Eğitim	D-16
2.9.3.	Kültürel Varlıklar ve Turizm	D-16
2.9.4.	Teknik Altyapı.....	D-16
2.9.5.	Mekansal Düzenleme	D-16
2.10.	Suruç İlçesi	D-16
2.10.1.	Sanayi	D-16
2.10.2.	Eğitim	D-16
2.10.3.	Teknik Altyapı.....	D-16
2.10.4.	Mekansal Düzenleme	D-16
2.11.	Viranşehir İlçesi.....	D-17
2.11.1.	Sanayi	D-17
2.11.2.	Eğitim	D-17
2.11.3.	Teknik Altyapı.....	D-17
2.11.4.	Mekansal Düzenleme	D-17
2.11.5.	Kültürel Varlıklar ve Turizm	D-17
2.11.6.	Sosyal Hizmetler.....	D-17
3.	SOSYAL GELİŞME.....	D-18
3.1.	İnsan Kaynaklarını Geliştirme Programları.....	D-18
3.2.	Yerel Yönetimler, Sivil Toplum Örgütleri ve Kamu Kuruluşları İşbirliğine İlişkin Öneriler	D-19
3.3.	İl Gelişme Planı Uygulamalarının İzlenmesi İçin Önerilen Yönetmelik Düzenleme Modeli	D-20
4.	UYGULAMA PROGRAMI	D-21
EK 1.	Şanlıurfa Yerel Yönetimler Birliği Tüzüğü Önerisi	D-43
EK 2.	Haritalar	

TABLO LİSTESİ

Tablo 4.1. Plan Veri Kaynakları	A-3
Tablo 1.1. Türkiye, Bölge ve Şanlıurfa'da Nüfus ve Nüfus Artış Hızları.....	B-1
Tablo 1.2. Bölge İllerinde Nüfus ve Nüfus Artış Hızları	B-2
Tablo 1.3: Şanlıurfa İlçelerinde Nüfus ve Nüfus Artış Hızları (2000).....	B-2
Tablo 1.4. Türkiye, Bölge ve Şanlıurfa için Temel Demografik Göstergeler.....	B-3
Tablo 1.5. Türkiye, Bölge, Şanlıurfa İli ve Şanlıurfa Belediyesi Nüfus Yoğunlukları (kişi/km ²)	B-4
Tablo 1.6. Türkiye, Bölge ve Şanlıurfa'da Temel Yaş Gruplarının Toplam Nüfus İçindeki Payı (%).....	B-4
Tablo 1.7. Türkiye, Bölge, Şanlıurfa İli Nüfusları Cinsiyete Göre Dağılımı (%).....	B-5
Tablo 1.8. Türkiye, Bölge ve Şanlıurfa'nın Aldığı ,Verdiği Göç, Net Göç ve Net Göç Hızı	B-5
Şekil 1.1. Bölge İçine ve Dışına Göç Büyüklükleri	B-6
Tablo 1.9. Türkiye, Bölge ve Şanlıurfa İli Doğum Yerine Göre Nüfusun Dağılımı, 1990.....	B-7
Tablo 1.10. Kırsal Alanda Daimi Göçün İlçeler İtibariyle Durumu (1993-1997 dönemi).....	B-8
Tablo 1.11. İl'in Köylerinden Mevsimlik Olarak Giden ve Gelen Nüfus (1997 yılı itibariyle).....	B-8
Tablo 1.12. Kırsal Alanda Göçerliğin İlçeler İtibariyle Durumu (1993-1997 Dönemi)	B-9
Tablo 1.13. Gayrisafı Yurtiçi Hasıla Göstergeleri (1987 fiyatlarıyla)	B-10
Tablo 1.14. İl, Bölge ve Türkiye GSYİH'lerinin Yıllık Ortalama Büyüme Hızı (1987-2000).....	B-10
Tablo 1.15. Türkiye, Bölge ve Şanlıurfa İlinde Kişi Başına Düşen GSYİH (Cari,\$)	B-10
Tablo 1.16 Türkiye, Bölge ve Şanlıurfa GSYİH'larının Sektörel Dağılımı (%).....	B-11
Tablo 1.17: Faaliyet Kollarının GSYİH İçindeki Payları (%)	B-12
Tablo 1.18: Türkiye, Bölge ve Şanlıurfa'da İstihdam ve İşsizlik (% , 2000).....	B-12
Tablo 1.19: Şanlıurfa'da İstihdam ve İşsizliğin gelişimi (%)	B-13
Tablo 1.20. İktisadi Faaliyet Kollarında 12 ve Daha Yukarı Yaştaki Faal Nüfusun Sektörel Dağılımı (%)	B-13
Tablo 2.1. Türkiye, Bölge ve Şanlıurfa'da Okuryazarlık Oranı (%), 1990-2000.....	B-15
Tablo 2.2. İlçelerde cinsiyete göre okuryazarlık oranları (%), (2000).....	B-15
Tablo 2.3. Okul Öncesi Eğitimde Okul, Öğrenci ve Öğretmen Sayıları (2001-2002).....	B-15
Tablo 2.4. İlköğretimde Okul, Öğrenci ve Öğretmen Sayıları (2001-2002).....	B-16
Tablo 2.5. Ortaöğretimde Okul, Öğrenci ve Öğretmen Sayıları (2001-2002)	B-16
Tablo 2.6. Ortaöğretimde Okullaşma Oranı (2000).....	B-17
Tablo 2.7. YİBO ve PİO'lar (2001-2002).....	B-17
Tablo 2.8. 2001-2002 Öğretim Yılı İtibari İle Taşınmalı Eğitim	B-18
Tablo 2.9. Şanlıurfa, Bölge ve Türkiye'de Yüksek Öğrenim Durumu (2001).....	B-18
Tablo 2.10. Harran Üniversitesi'ne Bağlı Meslek Yüksek Okulları ve Programları	B-19
2000-2001 öğretim yılında Bölge illerinde Halk Eğitimi Merkezlerinde (HEM) açılan kurslara katılımın en yüksek olduğu il Diyarbakır'dır. Bu ili Adıyaman ve Şanlıurfa izlemektedir (Tablo 2.11).....	B-19
Tablo 2.11. Türkiye ve Bölge İllerinde Halk Eğitimi Merkezlerine Katılan Kursiyer Sayıları (2000-2001) ...	B-20
2000-2001 öğretim yılında Bölge illerinde Çıraklık Eğitimi Merkezlerinde açılan kurslara katılımın en yüksek olduğu il Gaziantep'tir. Bu ili Şanlıurfa ve Adıyaman izlemektedir (Tablo 2.12).....	B-20
Tablo 2.12. Türkiye ve Bölge İllerinde Çıraklık Eğitimi Merkezlerinde Öğrenci ve Kursiyer Sayıları (2000-2001)	B-20
Tablo 2.13. İlçelerde HEM Kurslarına Katılanlar (2001-2002).....	B-20
Tablo 3.1. Sağlık Bakanlığına Bağlı Sağlık Kuruluşları.....	B-22
Tablo 3.2. Diğer Bakanlıklara Bağlı ve Özel Sağlık Kuruluşları.....	B-22
Tablo 3.3. Yataklı Tedavi Kurumlarının İlçelere Göre Durumu.....	B-22
Tablo 3.4. Ülke ve Bölge'de Yataklı Tedavi Hizmetlerindeki Bazı Göstergeler.....	B-23
Tablo 3.5. Yataksız Tedavi Kurumlarının İlçelere Göre Durumu (2001).....	B-23
Tablo 3.6. Sağlık Personelinin Kurumlara Göre Dağılımı (2001)	B-24
Tablo 3.7. Sağlık Personelinin İlçelere Göre Dağılımı (2001)	B-24
Tablo 3.8. Sağlık Personelinin Kırsal ve Kentsel Alana Dağılımı	B-24
Tablo 3.9. Uzman Hekim Başına Düşen Hasta (1975-1999).....	B-25
Tablo 3.10. Pratisyen Hekim Başına Düşen Hasta (1975-1999).....	B-25
Tablo 3.11. Diş Hekimi Başına Düşen Hasta (1975-1999).....	B-25
Tablo 3.12. Hemşire Başına Düşen Hasta (1975-1999).....	B-26
Tablo 3.13. Ebe Başına Düşen Hasta (1975-1999).....	B-26
Tablo 3.14. İlçelere Göre Aile Planlaması Yöntemlerinin Kullanım Durumu.....	B-26
Tablo 3.15. İlçelere Göre Yeşil Kart Sahipliliği	B-27
Tablo 4.1. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Tesislerindeki Gelişmeler	B-29
Tablo 4.2. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının İlçeler İtibariyle Faaliyetleri	B-30
Tablo 5.1. Arazi Kullanım Durumu (2000)	B-32

Tablo 5.2. İlçelere Göre Arazi Kullanım Durumu (1997).....	B-33
Tablo 5.3. İlçelere Göre Tarım Arazinin Kullanım Durumu (1997).....	B-33
Tablo 5.4. Sulamalar (2001 Yılı).....	B-34
Tablo 5.5. Mısır Ekilim Alanı (ha).....	B-36
Tablo 5.6. Mısır Üretim Miktarı (Ton).....	B-36
Tablo 5.7. Mısır Verimi (Kg/ha).....	B-36
Tablo 5.8. Pamuk Ekim Alanı (ha).....	B-37
Tablo 5.9. Pamuk (Saf) Üretim Miktarı (Ton).....	B-37
Tablo 5.10. Pamuk (Saf) Verimi (Kg/ha).....	B-37
Tablo 5.11. Seçilmiş Tarla Bitkileri Ekimi (1999 Yılı).....	B-38
Tablo 5.12. Seçilmiş Sebzelerin Ekimi (1998 Yılı).....	B-38
Tablo 5.13. Antepfıstığı Ağaç Sayısı (Adet).....	B-39
Tablo 5.14. Antepfıstığı Üretim Miktarı (Ton).....	B-39
Tablo 5.15. Seçilmiş Meyve Ağaçları Sayısı (1999 Yılı).....	B-39
Tablo 5.16. Yem Bitkileri Ekilimi (1998 Yılı).....	B-40
Tablo 5.17. Hayvan Varlığı (Baş).....	B-40
Tablo 5.18. Koyun Varlığı (Baş).....	B-41
Tablo 5.19. Sığır Varlığı (Baş).....	B-41
Tablo 5.20. Süt Üretimi (Ton).....	B-42
Tablo 6.1. İl Sanayi Üretiminin Türkiye ve Bölge Üretimlerine Oranları(%).....	B-47
Tablo 6.2. İmalat Sanayinin GSYİH'deki Yeri (%).....	B-48
Tablo 6.3. İmalat Sanayinde İşyeri sayısı, Çalışanlar ve Katma değer (1987 Fiyatlarıyla, Milyar TL).....	B-48
Tablo 6.4. Sektörler İtibariyle Bölge ve Şanlıurfa'daki İşletme Sayısı ve İstihdam, 2001.....	B-49
Tablo 6.5. İlçeler İtibariyle Şanlıurfa İli Sanayi Kuruluşları Dağılımı, 2001 (Adet).....	B-50
Tablo 6.6. İldeki Ham Petrol Sahalarının yerleri, üretim miktarı, toplam rezerv ve Taşıma Bilgileri, 2002.....	B-50
Tablo 6.7. Bölge'deki Hidroelektrik Enerji Üretimi (Kümülatif).....	B-51
Tablo 7.1. İlçeler İtibariyle Turizm Altyapısı (2002).....	B-53
Tablo 7.2. Şanlıurfa'da Tescil Edilmiş Önemli, Sivil, Dini ve Su Mimarisi Örnekleri.....	B-55
Tablo 7.3. Şanlıurfa'nın Önemli Tescilli Kültür Varlıkları.....	B-56
Tablo 8.1. Vergi Gelirlerinin Tahakkuk ve Tahsilatı, 2001 (Cari Fiyatlarla, Milyon TL).....	B-60
Tablo 8.2. İl Genelinde Yapılan Harcamalar (Belediyeler Hariç) (Cari Fiyatlarla Milyon TL).....	B-60
Tablo 8.3. Belediye Bütçeleri (1987 Fiyatlarıyla milyon TL).....	B-61
Tablo 8.4. İl Özel İdaresi Bütçesi (1987 Fiyatlarıyla milyon TL).....	B-61
Tablo 8.5. Yerel Yönetimler Bütçesi (1987 Fiyatlarıyla milyon TL).....	B-61
Tablo 8.6. Banka Mevduatları ve GSYİH'ya oranları (Cari Fiyatlarla Milyar TL).....	B-62
Tablo 8.7. Toplam Banka Kredilerinin Sektörel Dağılımı, 2000.....	B-62
Tablo 9.1. İller İtibariyle Kayıtlı ve Kayıtsız Esnaf Sayıları, 2001.....	B-64
Tablo 9.2. İhracat ve İthalat Değerleri (Bin Dolar) ve GSMH içindeki Payları (%).....	B-65
Tablo 9.3. Ürün Bazında Karşılaştırmalı İthalat Değerleri, 2000 (Milyon \$).....	B-65
Tablo 9.4. Şanlıurfa İlinden İhraç Edilen Malların Ülkelere Göre Dağılımı, 2001.....	B-66
Tablo 9.5. Şanlıurfa İlinden İhraç Edilen Malların Türlerine Göre Dağılımı, 2001.....	B-66
Tablo 10.1. Satış Cinsine Göre Türkiye, Bölge ve İl'deki Devlet ve İl Yolları Durumu, 2002.....	B-68
Tablo 10.2. Köy yollarının Uzunluk Olarak Durumu, km (10.12.2002).....	B-69
Tablo 10.3. Türkiye, Bölge ve Şanlıurfa Köy Yolları, 1991 ve 2002.....	B-69
Tablo 10.4. Köy Yollarının İlçeler İtibariyle Durumu, 1997 ve 2000.....	B-70
Tablo 10.5. Ticari Uçak, Yolcu ve Yük Trafikliği.....	B-70
Tablo 10.6. Bölge'deki Demiryolu Hatları ve Uzunlukları.....	B-71
Tablo 10.7. Otomatik Telefon Santral Kapasitesi, Abone Sayısı-Yoğunluğu ve Boş Hat Durumu, 2001.....	B-72
Tablo 10.8. İl'de Otomatik Şebekeye Bağlı Kırsal Yerleşim Yerleri, 2002.....	B-72
Tablo 10.9. Elektrik Enerjisi Tüketiminin Sektörel Dağılımı (MWh).....	B-73
Tablo 10.10. 1990,1997 ve 2000 Yılları İlçe ve Belde Belediye Sayıları ve Nüfusları.....	B-74
Tablo 10.11. Belediyeler İtibariyle İçmesuyu Tesislerinin Durumu.....	B-75
Tablo 10.12. İçme Suyu Durumu (Ünite).....	B-79
Tablo 10.13. Köy İçme Suyu , 2002.....	B-79
Tablo 10.14. Şebekeli ve Çeşmeli İçmesuyu Sistemlerinin Durumu, 2002.....	B-79
Tablo 11.1. Şanlıurfa İlçelerinin Yüzölçümü.....	B-81
Tablo 11.2. İlçelere Göre 2000 Yılı Kırsal-Kentsel Nüfus Oranları.....	B-81
Tablo 11.3. Şanlıurfa İlçelerinin Kırsal Nüfus Yoğunluğu.....	B-82
Tablo 11.4. Kırsal Yerleşmelerin Sayısı.....	B-82
Tablo 11.5. İlçeler İtibariyle Kırsal Alan Yerleşmelerindeki Sayısal Değişme.....	B-83

Tablo 11.6. İlçeler İtibariyle Kırsal Yerleşmelerde Mekansal Düzenlemeler.....	B-84
Tablo 11.7. İmar Planı Çalışmaları.....	B-86
Tablo 11.8. Yapılaşma Artış Oranı (%).....	B-87
Tablo 11.9. Şanlıurfa İli'nde Bitiş Yılına Göre Bina Sayısı.....	B-87
Tablo 11.10. Bina Kat Sayılarının Artış Oranı, %.....	B-88
Şekil 11.1. Kullanma Amacına Göre Yapılacak Yeni ve İlave Yapılar, 1971-1996 Yapı Ruhsatlarına Göre- Yüzölçümlerinin Değişimi (m ²).....	B-88
Tablo 12.1. Harran, Akçakale ve Ceylanpınar Sulamalarında Ekiliş Alanı ve Sulama Suyu Gereksinimi	B-95
Tablo 12.2. Harran, Akçakale ve Ceylanpınar Sulamalarında Kullanılan Sulama Suyu Miktarları.....	B-95
Tablo 12.3. Gübre Kullanımı.....	B-97
Tablo 12.4. Katı Atıkların İlçeler İtibariyle Döküldüğü Alanlar.....	B-99
Tablo 12.5. Yıllık Çöp Miktarının İlçelere Göre Dağılımı, 2000.....	B-100
Tablo 13.1. Yıllar İtibariyle Kamu Yatırım Tahsisleri (1987 Fiyatlarıyla Milyar TL).....	B-105
Tablo 13.2. Şanlıurfa İli Yatırımlarının Sektörel Dağılımı (1987 Fiyatlarıyla, Milyar TL).....	B-105
Tablo 13.3. Teşvik Belgeli Yatırımların Yıllar İtibariyle Dağılımı (1987 Yılı Fiyatlarıyla, Milyar TL).....	B-108
Tablo 13.4. 2000 Yılı Teşvik Belgeli Yatırımların Bölge İllerine Dağılımı (2001 Yılı Fiyatlarıyla, Milyar TL).....	B-109
Tablo 13.5. Şanlıurfa İli'de 1995-2000 Yılları Arasında Verilen Teşvik Belgeli Yatırımların Sektörel Dağılımı (%).....	B-109
Tablo 13.6. Yabancı Sermayenin Sektörlere Dağılımı, 20Q1 (Cari Fiyatlarla Milyon TL).....	B-110
Tablo 1.1. Şanlıurfa'nın Ülke İçindeki Yeri.....	D-2
Tablo 1.2. İlçeler İtibariyle Kentsel ve Kırsal Nüfus Dağılımı.....	D-5
Tablo 1.3. Sektörel Kamu Sabit Sermaye Yatırımları, 2003 yılı fiyatlarıyla.....	D-6
Tablo 1.4. Sektörel Kamu Sabit Sermaye Yatırımları, 1998 yılı fiyatlarıyla.....	D-7
Tablo 1.5. Şanlıurfa'da Gayri Safi Hasıla (1998 Fiyatlarıyla, Trilyon TL).....	D-7
Tablo 1.6. Türkiye, Bölge ve Şanlıurfa İlinde Kişi Başına Düşen GSYİH (Cari,S).....	D-8
Tablo 1.7. Şanlıurfa'da Gayri Safi Hasıla ve İstihdam.....	D-8
Tablo 2.1. 2010 projeksiyonuna göre yeni gelişme alanları için gereken alan.....	D-9
Tablo 4.1. Kamu Kesimi Yatırımlarının Sektörlere Dağılımı.....	D-22
Tablo 4.2. Şanlıurfa İl Planı ve GAP-BKP Yatırım Tutarları Karşılaştırması.....	D-22
Tablo 4.3. Şanlıurfa İl Gelişme Planı Kuruluş ve Sektörler İtibariyle Yatırım Listesi Özet Tablosu.....	D-23
Tablo 4.4. Şanlıurfa İl Gelişme Planı Kuruluş ve Sektörler İtibariyle Yatırım Listesi.....	D-28

A İL GELİŞME PLANI HAZIRLAMA SÜRECİ

1. GİRİŞ

Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı tarafından 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı Stratejileri doğrultusunda İl Gelişme Planı çalışmaları başlatılmıştır.

Bu kapsamda, T.C. İçişleri Bakanlığı Şanlıurfa Valiliği (Valilik) ile T.C. Başbakanlık GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı (GAP BKİ) arasında “Şanlıurfa İl Gelişme Planı”nın hazırlanması amacıyla işbirliği protokolü imzalanmıştır.

Protokolü imzalayan kuruluşların yetkililerinden Plan Yürütme Kurulu oluşturulmuştur. Bu kurulun başkanı Şanlıurfa İl Valisi, yürütücü kuruluş ise GAP BKİ’dir. Kurul üyeleri Valilik, GAP BKİ ve Valilik tarafından belirlenen ilgili İl kuruluş temsilcileridir. Sekreteryaya görevi İl Planlama Müdürlüğü tarafından yürütülmüştür.

GAP BKİ ile Valilik arasında eşgüdüm sağlama görevi GAP BKİ Bölge Müdürlüğü (Şanlıurfa) ve Valilik tarafından görevlendirilen bir Vali Yardımcısı tarafından yürütülmüştür.

İl Gelişme Planı’nın iş tanımında belirlendiği üzere hazırlanmasını sağlamak için, üyeleri farklı disiplinlerden oluşan bir Plan Hazırlama Grubu oluşturulmuştur. Bu grubun görevi; ilgili kamu kurum ve kuruluşlarından toplanan bilgiler doğrultusunda İl Envanteri ve İl Gelişme Planı’nı hazırlamaktır. Ankara ve Bölge’deki çalışmalar GAP BKİ tarafından yürütülmüştür. Gerek görüldüğü durumlarda üniversitelerden, danışmanlardan ve ilgili kuruluşlardan uzman ve teknik eleman desteği sağlanmıştır.

2. AMAÇLAR VE ÇALIŞMANIN KAPSAMI

Şanlıurfa İli Gelişme Planı’nın temel amacı; İl’in diğer illerle arasında bulunan gelişmişlik farkını azaltmak ve içinde bulunduğu gelişmişlik düzeyinin yükseltilmesi için izlenmesi gereken stratejileri belirlemek, büyüme potansiyeli ve öncelik taşıyan konuları saptamak ve böylece İl’de bulunan kaynakların rasyonel kullanımını sağlamaktır.

Bölge merkezi olma özelliğine sahip İl’in mekansal dağılımının düzenlenmesi, turizm potansiyelinin ve alternatiflerin değerlendirilmesi, İl’in tarım sektöründe özellikle tarımsal ürünlerin işlenmesi ve tarıma dayalı sanayi konusunda gelişmesi için gerekenlerin ortaya konması ve yerel ekonomik ve sosyal faaliyetleri geliştirme doğrultusunda, kamu ve özel sektörün işbirliğiyle yapılabileceklerin ve üniversite-sanayi işbirliği konularının belirlenmesi de önem kazanmaktadır.

İl Gelişme Planı 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda yer alan ulusal hedef ve politikalarla, bölgesel hedef ve politikalara uyumlu hazırlanmıştır. Dünyadaki ekonomik ve sosyal gelişmeler dikkate alınmıştır. Bu kapsamda;

- i) İl’e özgü gelişme stratejilerinin belirlenmesinde İl’in avantajları göz önünde bulundurularak bu avantajlara önem verilmiştir.
- ii) Belirlenen stratejiler doğrultusunda gelişme senaryosuna dayandırılarak Plan hazırlanmıştır.
- iii) Plan’ın öngördüğü yatırımların gerçekleşmesi için maliyet ve sektör tahsisleri belirlenmiştir.

iv) Çevre koruma koşullarına, jeolojik yapıya uygun il yerleşim politikalarının uygulanmasını sağlayacak bir mekan planlaması yapılmıştır.

3. YÖNTEM

İl Gelişme Planı geniş bir ortaklar grubu gerektiren, çok yönlü, geniş kapsamlı ve kendi içinde bütünlük içeren bir çalışmadır. Yerel, bölgesel, ulusal ve hatta global ekonomik ilişkileri, yönetsel ve siyasal yapıları, toplumsal ve kültürel özellikleri içeren bir yapıya sahiptir. Bu nedenle önemli ayrıntıları gözden kaçırmadan ama bütüncül bir yaklaşımla ele alınmıştır.

Plan, sektörel gelişme planları ile kent ölçeğinde hazırlanan fiziki planların bütünü olarak algılanmıştır. Planlama hiyerarşisi içinde ulusal kalkınma hedefleri ve stratejileri kapsamında ele alınmıştır. Ülke kalkınma planları ve GAP Bölge Kalkınma Planı ile uyum içerisinde hazırlanmıştır.

Sektörel bazda yapılan analizlerde; kent ve kırsal ayrımı gözönünde bulundurulmuş, darboğazlar ve potansiyeller, ülke ortalamaları ve genel kabul görmüş standartlara göre ortaya konmuştur.

Plan'ın hazırlanmasında ve uygulanmasında ilgili tüm kesimlerin katılımı önem taşımaktadır. Bu amaçla, Plan hazırlığı kişisel ve/veya grup tartışmaları ve çalışma grupları yoluyla kişi ve kuruluşlarla yakın ve sürekli bir ilişki gerekli olmuştur.

Plan çalışmalarında katılımcılığa dayanan yöntemler kullanılmış ve bu yöntemlerle paydaşlar (kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, üniversiteler, ticaret odaları sivil toplum kuruluşları, halk temsilcileri, vb) ile ortak çalışmalar gerçekleştirilmiştir.

4. PLAN ÇALIŞMALARI İÇERİĞİ .

Plan çalışmaları DPT Müsteşarlığı tarafından hazırlanmış olan İş Tanımı doğrultusunda üç aşamada gerçekleştirilmiştir.

1 inci Aşama'da Şanlıurfa İli'nin mevcut durumu belirlenmiş olan ana başlıklar itibariyle saptanmıştır. Bu aşamada tüm veriler yıl serileri olarak ülke ve Bölge verileri ile karşılaştırılarak analiz ve değerlendirmeleri yapılmıştır.

2 inci Aşama'da mevcut durum ve analizlerden elde edilen sonuçlar ile ülke ve dünyadaki gelişmeler dikkate alınarak İl'in sürdürülebilir gelişmesini sağlayacak strateji ve politikalar belirlenmiştir.

3 üncü Aşama'da belirlenen stratejiler doğrultusunda ortaya konan ihtiyaç ve sorunlar çerçevesinde İl'in gelişmesi için belirlenen hedeflere ulaşmayı açıklayan Plan Metni ve Uygulama Programı hazırlanmıştır.

4.1. İl Gelişme Planı Mevcut Durum ve Envanter Çalışması

DPT Müsteşarlığı tarafından hazırlananmış olan Plan İş Tanımı çerçevesinde planlama için gerekli alan verileri Valilik ve plan hazırlama ekibi tarafından coğrafi ve idari yapı, demografik yapı, toplumsal yapı, sosyal donatılar, hizmetler ve yardımlar, ekonomik yapı, tarımsal yapı, mekansal yapı, çevre, kültürel varlıklar, turizm, kentsel ve kırsal altyapı başlıklar itibariyle ilgili kamu kuruluşları ve Devlet İstatistik Enstitüsü kaynaklarından

yararlanılarak toplanmıştır. 1 Nisan 2002 tarihinde GAP BKİ Bölge Müdürlüğü'nde bu çalışmanın taslak sonuçları hakkında bir toplantı düzenlenmiştir. Verilerin değerlendirilmesi ve analiz çalışmalarının tamamlanmasından sonra İl'de düzenlenen kamu kuruluş temsilcileri sivil toplum örgütleriyle yerel yöneticilerin katıldığı 17-18 Haziran 2002 tarihli toplantıda çalışmalar anlatılmış ve ilgililerin görüşlerine sunulmuştur.

Tablo 4.1. Plan Veri Kaynakları

Konu	Sorumlu Kuruluş
Nüfus Yapısı ve İstihdam	İl Pln. ve Koord. Md. – GAP BKİ Blg. Md. – GAP GİDEM
Eğitim	İl Millî Eğitim Md.
Yüksek Öğretim	Harran Ün. Rektörlüğü
Sağlık	İl Sağlık Md.
Tarım	DSİ XV. Blg. Md. – Köy Hizmetleri Blg. Md. – Tarım İl Md. – Tarım Reformu Blg. Md. – GAP BKİ Blg. Md. – Orman Blg. Md.
Sanayi	GAP GİDEM – KOSGEB – OSB Md. – Sanayi ve Ticaret İl. Md. – Ticaret ve Sanayi Odası Bşk. – GAP BKİ Blg. Md. -
Özel Sektör Yatırımları	GAP GİDEM – KOSGEB – OSB Md. – Sanayi ve Ticaret İl. Md. – Ticaret ve Sanayi Odası Bşk. – GAP BKİ Blg. Md. -
Madencilik	GAP BKİ Blg. Md.
Mali Yapı ve Bankacılık	Defterdarlık Ticaret ve Sanayi Odası
Ticaret	Ticaret ve Sanayi Odası Bşk.
İthalat ve İhracat	Gümrük Md.
Kültür	İl Kültür Md. – Harran Üniversitesi
Turizm	İl Turizm Md. – Harran Üniversitesi
Ulaştırma	Karayolları Şube Şef. – DHMI 9. Blg. Md.
Haberleşme	Türk Telekom İl Md.
Enerji	TEDAŞ DSİ XV. Blg. Md.
Kentsel ve Kırsal Altyapı	Köy Hizmetleri Blg. Md.- - İller Bankası – Şanlıurfa Belediye Başkanlığı - GAP BKİ Blg. Md.
Mekansal Gelişme	Köy Hizmetleri Blg. Md. – Tarım Reformu Md. - İller Bankası – Şanlıurfa Belediye Başkanlığı -GAP BKİ Blg. Md.
Çevre	İl Çevre Md.

Katılımcı Planlama Yöntemi ile yapılan toplantılarda proje ekibi tarafından sunulan İl'in mevcut durumu ve sorun analizlerinin sektörel bazda tartışılması ve değerlendirilmesine yönelik olarak 8 ayrı grup oluşturularak çalışmalar yürütülmüştür.

Bu gruplar;

1. Kentsel Planlama ve Yerel Yönetimler Grubu

Tüm Belediye Başkanlıkları, Şehir Plancıları Odası Temsilciliği, Harita Mühendisleri Odası Temsilciliği, Bayındırlık İl Müdürlüğü, Mimarlar ve Mühendisler Odası Başkanlığı, Muhtarlar Derneği ve Kaymakamlık Temsilcileri davet edilmiştir.

2. Ulaşım, Altyapı ve Haberleşme Grubu

Türk Telekom İl Müdürlüğü, GAP Gazeteciler Cemiyeti, Karayolları Şube Şefliği, Karayolları Bölge Müdürlüğü, Köy Hizmetleri Bölge Müdürlüğü, TEDAŞ Müessese Müdürlüğü, Tarım

Reformu Bölge Müdürlüğü, DSİ XV. Bölge Müdürlüğü ve Kaymakamlık Temsilcileri davet edilmiştir.

3. Çevre Grubu

Tüm Belediye Başkanlıkları, İl Çevre Müdürlüğü, Harran Üniversitesi Rektörlüğü, Meteoroloji Bölge Müdürlüğü, Kaymakamlık Temsilcileri ve TEMA davet edilmiştir.

4. Tarım Grubu

İl Tarım Müdürlüğü, Harran Üniversitesi Rektörlüğü, Ziraat Odası, Ziraat Mühendisleri Odası, Köy Hizmetleri Bölge Müdürlüğü, Köy Hizmetleri Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, GAP Tarımsal Eğitim Yayım ve Araştırmalar Merkezi, Tarım Reformu Bölge Müdürlüğü, Bolatlar GAP Proje Müdürlüğü, Kadastro Bölge Müdürlüğü, AGROGAP Önder Çiftçi Derneği, DSİ XV. Bölge Müdürlüğü, Sulama Birlikleri, ÇUKOBİRLİK Şubesi, Ziraat Bankası, Şanlıurfalı Çiftçiler Derneği ve Kaymakamlık Temsilcileri davet edilmiştir.

5. Sanayi, Mali Yapı, Bankacılık, Ticaret ve İnşaat Grubu

Şanlıurfa Ticaret ve Sanayi Odası, Birecik Ticaret ve Sanayi Odası, Siverek Ticaret ve Sanayi Odası, İl Sanayi ve Ticaret Müdürlüğü, KOSGEB, Şanlıurfa Sanayici ve İşadamları Derneği, Genç İşadamları Derneği, OSB Müdürlüğü, Everen Küçük Sanayi Sitesi Temsilcisi, Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği, Defterdarlık, Ziraat Bankası, İş Bankası, Halk Bankası, Akbank, Yapı Kredi Bankası, Ticaret Borsası, Gümrük Müdürlüğü, İhracat Müdürlüğü, Muhasebeciler Derneği ve Kaymakamlık Temsilcileri davet edilmiştir.

6. Kültürel Varlıklar ve Halk Kültürleri ve Turizm Grubu

İl Kültür Müdürlüğü, Harran Üniversitesi Rektörlüğü, Müze Müdürlüğü, Vakıflar Bölge Müdürlüğü, ŞURKAV, Anadolu Güzel Sanatlar Lisesi Müdürlüğü, İl Turizm Müdürlüğü, Kaliru Turizm, Kañçul Turizm, Edessa Oteli, Harran Oteli, Şanlıurfa Belediye Başkanlığı, Harran Belediye Başkanlığı, Birecik Belediye Başkanlığı ve Kaymakamlık Temsilcileri davet edilmiştir.

7. Eğitim ve Kültür Hizmetleri Grubu

Harran Üniversitesi Rektörlüğü, İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Eğitim Gönüllüleri Vakfı, Mersa Vakfı, Şanlıurfa Kalkınma Vakfı (ŞURKAV), Özel Murat Koleji, Özel Çağlayan İlköğretim Okulu, Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği, Türk Kadınlar Konseyi Derneği ve Kaymakamlık Temsilcileri davet edilmiştir.

8. Sağlık, Sosyal Hizmetler, Kadın, Gençlik ve Çocuk Grubu

İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü, İl Gençlik ve Spor Müdürlüğü, İl Sağlık Müdürlüğü, Türk Kadınlar Konseyi Derneği, İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü Toplum Merkezi, Bedensel Engelliler Derneği, Tabipler Odası, Harran Üniversitesi Rektörlüğü, Eczacılar Odası, Şanmed Hastanesi, Kızılay Derneği Başkanlığı, Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği ve kaymakamlık Temsilcileri davet edilmiştir.

Çalışmada Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı, Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Stüdyosu dersi kapsamında yüksek lisans öğrencileri ve öğretim elemanlarından oluşan bir ekipten veri toplama ve Envanter ön çalışması için yardım alınmıştır.

Ayrıca bu çalışma kapsamında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretim görevlilerinden Yrd. Doç. Dr. Abuzer Pınar ve Harran Üniversitesi Ziraat Fakültesi öğretim görevlilerinden Doç. Dr. Bahri Karlı'dan da destek alınmıştır.

Şanlıurfa İl Gelişme Planı Envanter çalışmasında coğrafi yapı bölümü ODTÜ çalışma grubu ile, İl Gelişme Planı ekonomik yapı bölümü Yrd. Doç. Dr. Abuzer Pınar ile, mekansal yapı bölümü ise Prof. Dr. Melih Ersoy ile beraber hazırlanmıştır.

Grup çalışmaları sonucu yapılan değerlendirmeler çerçevesinde plan hazırlama ekibi tarafından hazırlanan İl'in mevcut durumu ve sorunları görüşleri alınmak üzere, çalışma gruplarına, Valiliğe, GAP-BKİ ve GAP-BKİ Bölge Müdürlüğü ilgililerine gönderilmiştir. Gelen görüşler doğrultusunda Plan'ın Mevcut durum bölümü tamamlanmıştır.

Bu aşamadaki çalışmalarda iki ayrı metin hazırlanmıştır. 1 inci metin ayrıntılı bir İl Envanteri olup yaklaşık üçyüz sayfa içermekte olup Plan'a ek olarak düşünülmüştür. 2 inci metin Plan'ın Mevcut Durumu olarak Plan içeriğinde düzenlenmiştir. Böyle bir ayrıma, çok ayrıntıda toplanan verilerin ayrıntılı değerlendirilmesi nedeniyle gerek duyulmuştur.

Mevcut Durum analizlerinde İl, Bölge ve ülke ekonomik ve sosyal göstergeleri - detayları envanter veriler çerçevesinde - karşılaştırmalı olarak incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Bu çalışmanın başlıkları;

1. Nüfus Yapısı, İstihdam ve Gelir Dağılımı
2. Eğitim
3. Sağlık
4. Sosyal Hizmetler ve Yardımlar
5. Tarımsal Yapı
6. Sanayi
7. Turizm ve Kültür
8. Mali Yapı ve Bankacılık
9. Ticaret
10. Teknik Altyapı
11. Mekansal Gelişme
12. Çevre
13. Kamu ve Özel Sektör Yatırımları'dır.

İstihdam, gelir dağılımı, sanayi, mali yapı ve bankacılık ve ticaret bölümleri Yrd. Doç. Dr. Abuzer Pınar ile, mekansal gelişme bölümü ise Prof. Dr. Melih Ersoy ile beraber hazırlanmıştır.

4.2. Gelişme Stratejisi

Bu aşamada İl'in sürdürülebilir gelişmesini sağlayacak strateji ve politikalar belirlenmiştir.

Mevcut Durum ve sorun analizi çalışmalarında olduğu gibi Gelişme Stratejisi çalışması da katılımcı yöntemle 24-25 Ekim 2002 tarihlerinde Ankara'da yapılan toplantılarda belirlenmiştir (EK 2) . İlk olarak vizyon ve temel gelişme stratejisi belirlenmiş, daha sonra oluşturulan gruplar bu vizyona ve temel gelişme stratejisine ulaşabilmek için sektörel stratejiler, amaç, hedef ve politikalar belirlemiştir. 3 çalışma grubu oluşturulmuştur. Bu gruplar;

1. Ekonomi Grubu
2. Sosyal Grup
3. Mekan Çevre Altyapı Grubu'dur.

Gruplara katılan kurum, kuruluş, üniversite ve sivil toplum kuruluşları;

Valilik, Harran Üniversitesi, Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü, Sanayi ve Ticaret Odası, Köy Hizmetleri İl Müdürlüğü, Tarım Reformu Bölge Müdürlüğü, İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü, İl Millî Eğitim Müdürlüğü, DSİ XV. Bölge Müdürlüğü, İl Çevre Müdürlüğü, Tarım Reformu Genel Müdürlüğü, Şanlıurfa Belediyesi, Tarım İl Müdürlüğü, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara Üniversitesi ve GAP BKİ'dir.

Bu çalışmanın başlıkları;

1. İl'in Önemli Özellikleri
2. Avantajlar, Kısıtlar, Gelişme Fırsatları
3. Temel Strateji ve Öncelikli Sektörler
4. Sektörel Strateji, Hedef ve Politikalar'dır.

İl'in kalkınmasında motor görevi üstlenecek katmadeger ve istihdam açısından öncelikli sektörler belirlenmiş, İl'in avantajları ve kısıtları beraber değerlendirilerek gelişme fırsatları ortaya konmuştur. Özellikle Bölge içindeki merkezi konumu, tarım ve turizm potansiyeli değerlendirilmiştir.

İl'in önemli özellikleri Mevcut Durum Analizi'nden faydalanılarak özetlenmiş ve katılımcıların görüşleri alınmıştır. Avantajlar, kısıtlar ve gelişme fırsatları, temel stratejiler ve öncelikli sektörler ve sektörel strateji, hedef ve politikalar bölümleri ise katılımcılar tarafından belirlenmiştir.

Grup çalışması ile oluşturulan strateji alınan görüşler doğrultusunda plan hazırlama ekibi tarafından Plan metni olarak düzenlendikten sonra Şanlıurfa'da 27 Kasım 2002 tarihinde Vali, kamu kurum ve kuruluş yetkilileri ile Sivil toplum örgütleri ve yerel yöneticilerin katıldığı bir toplantıda sunulmuştur.

Bu çerçevede, katılan tüm kuruluşlar İl'in stratejisine ilişkin görüşlerini yazılı olarak plan hazırlama ekibine göndermişler, gelen görüşler doğrultusunda stratejide gerekli düzeltmeler yapıldıktan sonra İl stratejisi kesinlik kazanmıştır.

4.3. İl Gelişme Planı

İl Gelişme Planı belirlenmiş olan strateji ve hedefler doğrultusunda İl'in; ekonomik, sosyal ve mekansal gelişmesini planlayarak bu gelişmeye ulaşması için gerekli uygulama programları düzenlenmiştir.

Bu çerçevede genel olarak;

1. İl'in ülkenin sosyo-ekonomik yapısındaki yeri araştırılmış ve makro düzeyde gelişme sorunları ve darboğazlar gözönüne alınarak potansiyelleri, insan ve doğal kaynaklar gözönünde bulundurularak karşılaştırmalı üstünlüğe sahip konularda geliştirilmesi gerekli görülen faaliyetler belirlenmiştir.
2. Tarım potansiyeli gözönünde bulundurularak ülke kalkınmasına muhtemel etkileri irdelenmiştir.
3. Sektörlere göre katma değer ve iş gücü ihtiyacı tahminleri ve kişi başına GSYİH hedeflerine yer verilmiştir.
4. Mekansal açıdan arazi kullanım kapasitesi, ulaşım ve yerleşme düzeninin analizlerine bağlı olarak gelişme potansiyeli olan alanlar için arazi kullanım kararları belirlenmiştir.
5. Kamu ve özel sektörün öncelikle yapması gereken yatırım konuları tespit edilmiştir.
6. İl'in insan kaynaklarının geliştirilmesi için programlar önerilmiştir.
7. Yerel yönetimlerin karar alma sürecine sivil toplum kuruluşlarının aktif katılımlarının sağlanması için öneriler yapılmıştır.
8. Yerel yönetim birimleri arasında işbirliği ve eşgüdümün artırılması için önerilerde bulunulmuştur.
9. İl Gelişme Planı'nın daha etkili biçimde uygulanabilmesi için yönetsel düzenleme önerileri geliştirilmiştir.

EK 1. 17-18 Haziran 2002 Tarihinde Şanlıurfa'da Düzenlenen Sorun Analizi Toplantıları ve Katılımcı Listesi.

1. Kentsel Planlama ve Yerel Yönetimler Grubu

Grup Temsilcisi: Mehmet Ali Ünlü (Şehir Plancısı)

Temsilci Yardımcısı: Murat Birinci (Şanlıurfa Valiliği, Planlama Koordinasyon Birimi)

Raportör: Cemalettin Erol (GAP Bölge Md., Şehir Plancısı)

Katılımcılar:

Adı-Soyadı	Kurumu	Telefon Numarası
Eyyüp Bağdiken	Karaköprü Beld. İmar. Md.	(414)3477236
Fethi Deniz	Harita Müh. Odası	(414)3141710
Murat Birinci	İl Plan. Koor. Md. V.	(414)3133708
Rıfat Ayalp	Birecik Bld. Başkan Yrd.	(414)6521007
Hakkı Saygılı	İl Plan. Koordin. Md	(414)3133705
M. Ali Ünlü	Şehir Planlama Odası Tems. Şanlıurfa Belediyesi	(414)3129245
Yener Akay	GAP-BKİ Bölge Müdürlüğü	(414)3141750
Cemalettin Erol	GAP-BKİ Bölge Müdürlüğü	(414)3141750
Mustafa Polat	Bozova Kaymakamlığı İlçe Milli Eğitim Şube. Md.	(414)7115009
Ali Ercan	Bozova Kaymakamlığı Yazı İşleri Müd.	(414)7115163
Suat Arslan	Birecik Kaymakamlığı	(414)6521090
Bülent Cuhadaroğlu	İlçe Tarım Md. Birecik	(414)6521080
Prof. Melih Ersoy	ODTÜ	(312)2106239
Sezin Demşek	ODTÜ	(312)2106239
Ayşegül Fırlı Taşkın	GAP-BKİ Bakanlığı	(312)4405210
Bahar Gedikli	ODTÜ	(312)2106239
Ahmet Koyuncu	Şanlıurfa Şehir Kay. Özel İdare Md.	(414)5113098
Bayram Naryaprağı	Siverek Bl. İmar İşl. Müd. V.	(414)5521126
İ. Etem Kapıcı	Hilvan İlçe Tarım Md.	(414)6812023
Erdal Erdem	GAP-BKİ Bölge Müd.	(414)3141750/213
Gülşen Korkmaz	GAP-BKİ Bölge Müd.	(414)3141750-216

2. Ulaşım, Altyapı ve Haberleşme Grubu

Temsilci: Mehmet Can HALLAÇ (Şanlıurfa Belediyesi)

Temsilci (Enerji): Necati TÜYSÜZ (DSİ Et.Pl. Şb.Müd.)

Temsili Yardımcı: Mehmet DİŞLİ (Şanlıurfa Belediyesi Çevre Yüksek Mühendisi)

Raportör: Yener Akay (GAP-BKİ Bölge Müdürlüğü)

Katılımcılar:

Adı Soyadı	Kurumu	Telefon Numarası
Berrin Yılmaz	Tarım Reformu Bölge Md.	(414)3132034
Bayram Yılmaz	Tarım Reformu Bölge Md.	(414)3132034
Mustafa Bilkan	Bozova Kaymakamlığı	(414)7115040
A. Suat Soran	Türk Telekom AŞ	(414)3136638
Yusuf Ziya Ersöz	Türk Telekom AŞ	(414)5553040
Cihan Emir	Köy. Hiz. Bolatlar GAP Proje Müd.	(414)4112137-(532)3473617
H. Nejat Altındağ	Köy Hiz. XIX. Böl. Müd. Yol. Şb. Md.	(414)3133441
Hamza Büyükkıracan	DSİ XV. Böl. Md. Yrd.	(414)3141710
Cuma Tontuş	Karayolları 91 Şb. Şef.	(414)3131905
Halil Eğilmez	DSİ	(414)3141716
Hıdır Ter	Karayolları 91 Şb. Şef.	(414)3131905
İbrahim Can	Kaymakamlık Yazı İşleri	(414)6812005
Mustafa Çadircı	GAP Gazeteciler Cemiyeti	(414)3123322
İsmail Yaman	GAP İdaresi Böl. Müd.	(414)3141750
Onursal Turgut	Şanlıurfa TEDAŞ	(414)2471786/101
Ergün Tumpçu	Şanlıurfa TEDAŞ	(414)2470717/301
İsmali Keski	Şanlıurfa TEDAŞ	(414)2472456/307
Cumhur Yıldız	Ceylanpınar Kaymakamlık	(414)4714171
Zülfükar Koyunsayar	Siverek Bld. Bşk. V.	(414)5521126
Mehmet Dişli	Şanlıurfa Bld. Çevre Yük.Müh.	(532)4958107
Ali İhsan Cayan	Karaköprü Bld. Fen. İşl. Müd.	(414)3477236/125
Necati Tüysüz	DSİ Et. Pl. Şb. Müd.	(414)3132910/2403
Sibel Arıkan	GAP-BKİ.	(312)4405210/12
Abuzer Pınar	Ankara Üniv. SBF	(312)3197720/298
Mehmet Can Hallaç	Şanlıurfa Bld.	(414)3148290

3. Çevre Grubu

Grup Temsilcisi: Yrd. Doç.Dr. Güzel YILMAZ (Harran Üni. Müh. Fak. Öğr. Gör.)

Temsilci Yardımcısı: Abdullah ERDİNÇ (İl Çevre Md. Mühendis)

Raportör: Ar. Gör. Fatma ÖZKAY (Harran Üni. Müh. Fak. Çevre Mühendisi)

Katılımcılar:

Adı Soyadı	Kurumu	Telefon Numarası
Yrd. Doç. Dr. Güzel Yılmaz	Harran Üni. Müh. Fak. Gör. Üyesi	(414)3164451-(414)3135124
Arş.Gör. Fatma Özkay	Harran Üni. Müh. Fak. Çevre Müh.	(414)3131552/2365
Abdullah Erdinç	İl Çevre Md.	(414)3145138
Kemal Dağ	İl Çevre Müd.	(414)3145138
Doç. Dr. Bahri Karlı	Harran Üni. Ziraat Fak.	(414)2470384/86
Necati Tüysüz	DSİ Etüd ve Pl. Şb. Müd	(414)3132910/2403
Metin Yüzer	Siverek Bld. Ziraat Müh. Fen. İşl. Müd. V.	(414)5521126
Zülfükar Koyunsever	Siverek Belediyesi	(414)5521115
M. Suphi Özer	GAP-BKİ	(414)3141750
Mehmet Dişli	Şanlıurfa Bld.	(414)31482900-(532)4958107
Ali İhsan Çayan	Karaköprü Bld. Fen İşleri	(414)3477236 (532)3204021
Filiz Doğanay	GAP BKİ BPİD Grup Sorumlusu	(312)4405210
İskender Sürer	Çevre Sağlık Teknisyeni Ceylanpınar Sağlık Ocağı	(414)4714010
İbrahim Şahin	Metoroloji Bölge Md. Yard.	(414)3140474
Zeynelabidin Eski	Viranşehir İmam Hatip Lisesi Müd. V.	(414)5114133
Ferhat Barut	Hilvan Milli Eğitim Md.	(414)6812335
Gökmen Özceylan	Viranşehir Belediyesi Sağlık Mer. Doktoru Çevre Sağlığı Koordinasyon Kurulu	(414)5110929
Fırat Gündüz	Viranşehir Belediyesi	(414)5110929
Rıfat Dağ	GAP-BKİ	(312)4405210

4. Tarım Grubu

Grup Temsilcisi: İbrahim ŞAHİN (DSİ 15. Bölge Şube Md.)

Temsilci Yardımcısı: Atilla YAZAR (Ziraat Müh. Odası)

Raportör: İbrahim H. ÇETİNER (GAPEYAM)

Katılımcılar:

Adı Soyadı	Kurumu	Telefon Numarası
Berrin Yılmaz	Tarım Reformu Bölge Md. Ziraat Müh.	(414)3132034
İbrahim H.Çetiner	GAPEYAM	(414)3137708
Hüseyin Arslan	GAPEYAM	(414)3137708
Bahri Karlı	Harran Üniv. Ziraat Fak.	(414)2470384/86
Mehmet Yıldırım	GAP-BKİ Bölge Md.	(414)3141750/193
Ahmet Şeşe	Köy Hiz. Blg. Md.	(414)3132493/31
Mustafa Polat	Bozova Milli Eğitim Md.	(414)7115081
Masum Karaalp	Viranşehir İlçe Tarım Md.	(414)5113885/3031
Rıfat Dağ	GAP BKİ Başkanlığı	(312)4405210
İ. Etem Kapıcı	İlçe Tarım Md. Hilvan	(414)6812023
Bülent Çuhadaroğlu	İlçe Tarım Md. Birecik	(414)6521080/81
Suat Aslan	İlçe Tarım Md. Birecik	(414)6521080/81
Beşir Saruhan	İlçe Tarım Md. Siverek	(414)55212164
Emin Çakmak	İlçe Tarım Md. Halfeti	(414)7515013
M. Sinan Dirlik	Reha Sulama Birliği Genel Sekreteri	(414)4413300- (414)4413599- (414)4413600
Hasan Arslan	İki Cırcıp Sulama Birliği Saymanı	(414)4831162
Ömer Özaydınlık	Şanlıurfa Gümrük Müdürlüğü	(414)3131992
M. Zeki Karipçin	GAP Eğitim Yayım ve Araştırma Merkezi Md.	(414)3137708
Mehmet T. Mızraklı	DSİ XV. Blg. Md. Yrd.	(414)3141710
M. Zeki Eyberi	Tapu ve Kad. Blg. Md.	(414)3132650
Mehmet S. Melik	AGRO-GAP Önder Çiftçi	(414)2473541- (414)2471440
İbrahim Şahin	DSİ XV. Böl. Baş. Şube Md.	(414)3132910
Cihan Emir	Köy Hiz. Bolatlar GAP Proje Md.	(414)4112137
Halil Polat	Köy. Hiz. Araş. Ens. Md.	(414)3132883
Selami Kaya	Köy. Hiz. Araş. Ens. Md.	(414)3132883
Yaşar Subaşı	AGRO-GAP Önder Çiftçi	(414)2473541- (414)2471440
M. Çetin Hayırlı	AGRO-GAP Önder Çiftçi	(414)2473541/ (414)2471440
Atilla Yazar	Ziraat Müh. Odası	(414)3123812
Fadil Tordağ	Orman Blg. Md. Ağaçlandırmaya Merkezi	(414)3167152/53
A. Gülgün Öktem	Tarım İl Müd.	(414)3132711
Yasemin Yurarak	Tarım İl Müd.	(414)3132711
Lütfiye Bilgel	Köy. Hiz. Araş. Ent. Md.	(414)3132883- (414)3132882
İbrahim Yıldız	Sanayi ve Ticaret İl Md.	(414)3134098
Yadigar Mermerkaya	Sanayi ve Ticaret İl Md.	(414)3134098
Şahin Ergezer	DSİ XV Bölge Md.	(414)3132910
Cuhmur Yıldız	Ceylanpınar İlçe Tarım Md.	(414)4714183
Özkan Canan	T.C. Ziraat Bankası	(414)3128767
Bayram Yılmaz	Tarım Reformu Bölge Md.	(414)3132034
Mehmet Veysi Fırat	Bedensel Engelliler Derneği Yön. Kur. Üyesi	(414)3164993
Osman Basmacı	Bedensel Engelliler Derneği Genel Sekreteri	(414)3164993

5. Sanayi, Mali Yapı, Bankacılık, Ticaret ve İnşaat Grubu

Grup Temsilcisi: Servan Şimşek (Şanlıurfa Sanayici İşadamları Derneği)

Temsilci Yardımcısı: İbrahim Polat (Şanlıurfa Ticaret ve Sanayi Odası)

Raportör: Ferhat Şelli (Köy Hizmetleri Araştırma Enstitüsü Yatırım Hizmetleri)

Katılımcılar:

Adı Soyadı	Kurumu	Telefon Numarası
Servan Şimşek	Şanlıurfa Sanayici ve İş Ad. Der.	(414)3136162
İbrahim Can	Hilvan Kaymakamlığı Yazı. İşl. Md.	(414)6812005
Ahmet Semen	Mesleki Eğitim ve Küçük Sanayi Destekleme Vakfı	(414)3575117
Ali Ercan	Bozova Kaymakamlığı	(414)7115005-7115143
Mustafa Polat	Bozova İlçe Millî Eğt. Şb. Md.	(414)7115009
Mustafa Aslan	S.S. Evren Sanayi Sitesi	(414)3575071
Hasan Kılıç	GAP-BKİ Bölge Müd.	(414)3141750
Enver Cerit	GAP-BKİ Bölge Müd.	(414)3141750
Sibel Arıkan	GAP-BKİ	(312)4405210
Ferhat Şelli	Köy Hiz. Arş. Ens. Md. Yatırım Yönetimi Böl. Bşk.	(414)3132883
İbrahim Polat	Ticaret ve Sanayi Odası	(414)3129985
İsmail Demirkol	Ticaret ve Sanayi Odası	(414)2155176
Ahmet Akbıyık	Esnaf Odaları Birliği	(414)2154589
M. Emin Seymen	Ceylanpınar Kaymakamlığı	(414)4714180
Hakkı Saygılı	Şanlıurfa Valiliği İl Plan Koor. Müd. İl Plan Müd. Yrd.	(414)3133708
Murat Birinci	Şanlıurfa Valiliği İl Plan. Koor. Md. İl Plan Müd. Vekili	(414)3133708
Ahmet Işık	Organize Sanayi Bölge Müdürü	(414)3691039
Ali Akal	Dış Ticaret Müs. (İhracat Md.) DTS. Dent. Şanlıurfa Grup Başkanlığı	(414)3141447
Ayşegül Fırlı Taşkın	GAP-BKİ	(312)4405210
Prof. Melih Ersoy	ODTÜ Şehir Böl. Plan Bl.	(312)2102202
Doç. Dr. Abuzer Pınar	A.Ü. Siyasal Bil. Fak.	(312)3197720/298
Sezin Demşek	ODTÜ Şehir Bölge Planlama Bl.	(312)2106239
Bahar Gedikli	ODTÜ Şehir Bölge Planlama Bl.	(312)2106204
Erkan Oğuz	KOSGEP Şanlıurfa	(414)3691628
Yüksel Tekinalp	Suruç Bld. Fen. Md.	(414)6113390
Ömer Özaydınlık	Şanlıurfa Gümrük Md.	(414)3131992

6. Kültürel Varlıklar ve Halk Kültürleri ve Turizm Grubu

Grup Temsilcisi: Yrd. Doç. Dr. A. Cihat KÜRKCÜOĞLU (Harran Üniversitesi)

Temsilci Yardımcısı: Mahmut ÇOBAN (ŞURKAV Genel Sekreter)

Raportör: Erkan ŞALA (GAP-BKİ Bölge Müd.)

Katılımcılar:

Adı Soyadı	Kurumu	Telefon Numarası
Rıfat Ayalp	Birecik Belediyesi Başkan Yrd.	(414)6521007
Necmi Karadağ	Şanlıurfa Belediyesi Kültür ve Eğitim Md.	(414)3131634/224
Mithat Bilgili	Vakıflar Bölge Md. Şube Müdürlüğü	(414)2155292
Erkan Şala	GAP-BKİ Bölge Müdürlüğü	(414)3141750
Nasih Barlak	İl Kültür Md. Müd. Vekili	(414)3125332
A. Cahit Dönmezler	Konçul Turizm Yöneteci	(414)3120909
Semahat Öztürk	Anadolu Güzel Sanatlar Lisesi Resim Öğrt.	(414)3137466 (414)3139194
Sefer Aytar	Viranşehir Kültür Merkezi Müd.	(414)5113901
Kadri Çetiner	İl Turizm Müd.	(414)2152467 (414)2160170
Mehmet H. Öcal	ŞURKAV Danışman	(414)2156527
Mustafa Bilkan	Bozova Kaymakamlığı	(414)7115041
Mahmut Çoban	ŞURKAV Genel Sekreter	(414)2156527
Yrd.Doç.Dr.A.Cihat Kürkcüoğlu	Harran Üni. Fen Ed. Fak.	(414)3128456/2440
Doç. Dr. H. Tarık Şengül	ODTÜ Kamu Yönetimi Bölümü	(312)2102020
Ar. Gör. Mustafa Bayırbağ	ODTÜ Kamu Yönetimi Bölümü	(312)2103024
M. Suphi Özer	GAP-BKİ Blg. Md.	(414)3141750
Ferhat Barut	Hilvan İlçe Milli Eğitim Müd.	(414)6812335
Ö. Uğur Bayram	KALIRU Turizm	(414)2153344

7. Eğitim ve Kültür Hizmetleri Grubu

Grup Temsilcisi: Halil Ömer COŞKUN (İl Millî Eğitim Müd. Yrd)

Temsilci Yardımcısı: Kemal BÜYÜKKIRCALI (Millî Eğitim Müdürlüğü)

Katılımcılar:

Adı Soyadı	Kurumu	Telefon Numarası
Faik Türkgez	Millî Eğitim Halk Eğitim Merkezi Müdürü Siverek	(414)5521596
Ferhat Barut	Hilvan İlçe Millî Eğitim Md.	(414)6812325
İsmail Mizan	MEKSA Vakfı Makine Öğretmeni	(414)3575117
Kemal Büyükkırcalı	Millî Eğitim Müd. İLSİS Yön.	(414)3131085
Halil Ömer Coşkun	İl Millî Eğitim Md. Yrd.	(414)3142004
Mehmet Akbıyık	Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı	(414)2153529
Ramazan Tüysüz	Siverek Millî Eğitim Şb. Md.	(414)5522162
Zeynelabidin Eski	Viranşehir İmam Hatip Md. V.	(414)5114133
Aziz Gerekli	Akçakale İlçe Millî Eğt. Şb. Müd.	(414)4112315 (414)4112047 (414)4112552
Mustafa Bilkan	Bozova Kaymakamlığı	(414)7115041
Hasan Kılıç	GAP-BKİ Blg. Md.	(414)3141750
Yıldız Pakyürek	Harran Üni. Ziraat Fak.	(414)2470383
Belgin Candaş Vardin	Harran Üni. MYO	(414)2470390/276
Mustafa Polat	Bozova İlçe Millî Eğt. Şb. Md.	(414)7115009
Abdullah Okay	Akçakale Halk Eğitim Merkezi Md. V.	(414)4112032
Mehmet Ersü	Ahmet Yesevi İ.Ö.O. Akçakale Müd.	(414)4113070
Ahmet Toğaç	İbnisina İlk öğr. Müd. Yrd. Akçakale	(414)4112326
Bekir Dağlılar	Halfeti İlçe Millî Eğitim Şube Md.	(414)7515383 (414)7515199
Mehmet Ulaşan	Murat Lisesi Md.	(414)3163530
Nesip Yılmaz	Özel Çağlayan Lisesi Okul Müd.	(414)3140829
Muammer Gürbüz	Harran Üniv. Fen Ed. Fak.	(414)3478358
M. Emin Seymen	Ceylanpınar Kaymakamlığı	(414)4714180
Abuzer Pınar	A. Ü. SBF	(312)3197720/298
Sibel Arıkan	GAP-BKİ	(312)4405210/12
Doç. Tarık Şengül	ODTÜ	(312)2106239
Ayşegül Fiğlalı Taşkın	GAP BKİ	(312)4405210
M. Kemal Bayırbağ	ODTÜ	(312)2106239

8. Sağlık, Sosyal Hizmetler, Kadın, Gençlik ve Çocuk Grubu

Grup Temsilcisi: Mehmet Özcan (Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü, Şube Müdürü)

Temsilci Yardımcısı: Osman Basmacı (Bedensel Engelliler Derneği Genel Sekreteri)

Raportör: Seçil Akay (Sosyal Hizmet Uzmanı)

Katılımcılar:

Adı Soyadı	Kurumu	Telefon Numarası
Dr. E. Levent Yılmaz	Halfeti İlçesi Sağlık Grup Bşk.	(414)7515004
Abidin Balkan	Çocuk ve Gençlik Merkezi	(414)2155003
Serdar Gözükara	Çocuk ve Gençlik Merkezi	(414)2155003
Öğr. Gör. Fatma Ersin	Harran Üniv. Sağlık Yüksek Okulu	(414)3513060
Seçil Akay	Şanlıurfa Sosyal Hiz. Müd.	(414)3131161
Dr. Ali Özbey	Sağlık Müd. Sağ. Md. Yrd.	(414)3131144
Neval Erişmiş	Sağ. Md. İl Eğitim /Ebe	(414)3131144
Mehmet Özcan	Gençlik ve Spor İl Müd. Şb. Md.	(414)3124453 (536)2632439
Enver Cerit	GAP-BKİ Bölge Müdürlüğü	(414)3141750
Prof. Dr. Melih Ersoy	ODTÜ	(312)2102202
Gülfer Atlas Willows	Koordinatör	(414)3138596
Osman Basmacı	Genel Sekreter	(414)3164983
Mehmet Veysi Fırat	Bedensel Engelliler Dern. Yön. Kurl. Üyesi	(414)3164993
Baran Fırat	TÜKD Sınıf Öğretmeni	(414)3161615
Ayşe Gani Dağlı	TÜKD	(414)3161615
M. Necmi Yıldırım	Özel Şan-Med Hast. Müd.	(414)2163616
Sevgi Özel	GAP-BKİ Blg. Md.	(414)3141750/135
İskender Sürer	Çevre Sağlık Teknisyeni Ceylanpınar Sağlık Ocağı	(414)4714010
Fatma Subaşı	Meksa Vakfı-Proje Sorumlusu	(414)2157062 (414)2165112
Sezin Demşek	ODTÜ Araştırma Görevlisi	(312)2106239
Ali Ercan	Bozova Kaymakamlığı Yazı İşl md.	(414)7115005 (414)7115163
Halit Zeren	Dinleyici	(542)5590303
Gülşen Korkmaz	GAP-BKİ Bölge Müd.	(414)3141750/216

EK 2. 24-25 Ekim 2002 Tarihlerinde Ankara'da Düzenlenen Stareji Belirleme Toplantılarına Katılanların Listesi

I	Kurumu	Telefon Numarası
Cem AĞIN	GAP-BKİ	(312)4092217
Erhan BAYSAN	GAP-BKİ	(312)4405210/33
Basri BEYAZ	GAP-BKİ	(312)4092211
Aygül FAZLIOĞLU	GAP-BKİ	(312)4422324/1483
İbrahim TUĞRUL	GAP-BKİ	(312)4092239
Hasan KILIÇ	GAP-BKİ Blg. Md.	(414)3141750
Murat BİRİNCİ	Şanlıurfa Valiliği	(414)3133708
Yrd.Doç. Dr.A.Cihat KÜRKÇÜĞÖLU	Harran Üni. Fen Ed. Fak.	(414)3128456
Mustafa KIRKIL	Sanayi ve Ticaret İl Md.	(414)3134098
İbrahim POLAT	Ticaret ve Sanayi Odası	(414)2151199
Mehmet YILDIRIR	GAP-BKİ Blg. Md.	(414)3141750/108
Kaya YAŞINOK	GAP-BKİ Bşk. Yrd.	(312)4092228
Sabit DİVİTÇİ	Köy. Hiz. İl. Müd.	(414)3133443/44
Recep DOBLAN	Tarım Reformu Bölge Müd.	(414)3132941/42
Serdar GÖZÜKARA	Şanlıurfa Sosyal Hiz. Müd.	(414)3131161
Bahri KARLI	Harran.Ünv.Ziraat Fakültesi	(414)2470384/86
Güzel YILMAZ	Harran.Ünv. Mühendislik Fakültesi	(414)3164451
Esat ERDAL	Şanlıurfa. MF. Md. Tl. Kur.Bşk.	(414)3153310
İbrahim ŞAHİN	XV. DSİ Blg. Md.	(414)3132910
İbrahim ÖZDEMİR	Şanlıurfa İl Çevre Md.	(414)3145138
Prof. Dr. Melih ERSOY	ÖDTÜ	(312)2102244
Rıfat DAĞ	GAP-BKİ Danışman	(312)4405210
Serap ÜZER	GAP-BKİ	(312)4422324/1661
Arş. Gör. Bahar GEDİKLİ	ODTÜ	(312)2106204
Arş. Gör. Sezin DEMŞEK	ODTÜ	(312)2106239
Tutku DOĞAN (Yüksek Lisans)	ODTÜ	(312)3525203
Nusret MUTLU	GAP-BKİ	(312)4422324/1452
Taner SÖYLEMEZ	GAP-BKİ	(312)4422324/1485
Fatma BAŞATA	GAP-BKİ	(312)4422324/1486
Sultan SONER	ODTÜ	(312)2565143
Pınar ÖZCAN	ODTÜ	(312)4383321
Hasan Belya HATİPOĞLU	ODTÜ	(312)4123523
A.CENAP YOLOĞLU	ODTÜ	(312)2803709
Emek ATAMAN	ODTÜ	(312)4402518
Bekir BALLI	TRGM	(312)3176081
Ali OFLAZ	TRGM	(312)3176081
Mehmet GÖKDUMAN	TRGM	(312)3183590/329
Füsun GÜLMEZ	GAP-BKİ	(312)4422324/1733
Cemalettin EROL	GAP-BKİ Blg-Md.	(414)3141750/136
Ahmet YAŞAR	Şanlıurfa Belediyesi	(536)2475896
Özdemir GÜNDOĞAN	ODTÜ	(536)2669167
Abuzer PINAR	Ank. Üni. Siyasal	(532)7715450
T. Fikret CENGİZ	GAP-BKİ	(312)4422324/1395
Salih NARİN	Şanlıurfa Tarım İl Md.	(543)4646952
Aslıhan GÜVEN	GAP-BKİ	(312)4092242
Fatma UZ	GAP-BKİ	(312)4422324/1493
Ayşegül Fırlalı TAŞKIN	GAP-BKİ	(312)4405210/15
Erhan BAYSAN	GAP-BKİ	(312)4405210/33
Okan ERGÜN	GAP-BKİ	(312)4405210/29
Sibel ARIKAN	GAP-BKİ	(312)4405210/12
Şeniz ÇAKAN	GAP-BKİ	(312)4405210/24
Sezin Türker İBAOĞLU	GAP-BKİ	(312)4405210/22

B MEVCUT DURUM ANALİZİ

I. NÜFUS YAPISI, İSTİHDAM VE GELİR DAĞILIMI

1. Nüfus Yapısı

1.1. Nüfus Artış Hızları

2000 yılı Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre Türkiye toplam nüfusu 67.803.927 olarak tespit edilmiştir. Bu nüfusun %9,75'ini (6.608.619 kişi) barındıran Bölge içinde, nüfus büyüklüğü açısından, en büyük il Şanlıurfa'dır.

Tablo 1.1. Türkiye, Bölge ve Şanlıurfa'da Nüfus ve Nüfus Artış Hızları

		1990			2000		
		Nüfus	Dağılım (%)	Artış Hızı (%)	Nüfus	Dağılım (%)	Artış Hızı (%)
Türkiye	Kır	23.146.684	40,9	-5,56	23.797.653	35,0	4,21
	Kent	33.326.351	59,1	43,10	44.006.274	65,0	26,81
	Toplam	56.473035	100,0	21,71	67.803.927	100,0	18,28
Bölge	Kır	2.287.762	44,3	11,95	2.465.483	37,3	7,67
	Kent	2.870.251	55,7	57,93	4.143.136	62,7	36,57
	Toplam	5.158.013	100,0	36,22	6.608.619	100,0	24,79
Şanlıurfa	Kır	450.331	44,9	26,94	601.293	41,7	29,01
	Kent	551.124	55,1	63,38	842.129	58,3	42,30
	Toplam	1.001.455	100,0	46,16	1.443.422	100,0	36,55

Kaynak: 2000 Genel Nüfus Sayımı, DİE

Ülke genelinde kentsel alanlara yönelik nüfus hareketleri, 2000 yılı itibariyle de, 1990 yılındaki eğilimleri korumuştur (Tablo 1.1). 1990 yılında ülke nüfusunun %59'u kentlerde yaşarken bu oran 2000 yılında %65'e yükselmiştir. Aynı dönemde, kentsel nüfustaki artışa rağmen, yıllık kentsel nüfus artış hızının 1990 yılına göre yavaşladığı; kırsal nüfus artış hızının ise yükseldiği görülmektedir. 1990-2000 döneminde Bölge genelinde, kent nüfusu kır nüfusuna oranla çok hızlı artmıştır. İl'de, toplam, kırsal ve kentsel nüfus artış hızları hem ülke geneli, hem de Bölge ortalamasının üstünde gerçekleşmiştir. 1990'da nüfusun %55'i kentsel alanda yaşarken bu oran 2000'de %58'e yükselmiş, kırsal nüfusun il toplam nüfusu içindeki payı da %45'ten %42'ye düşmüştür.

1990 yılında Bölge'nin en kalabalık illeri sırasıyla Gaziantep, Diyarbakır ve Şanlıurfa iken 2000 yılında bu sıralama, Şanlıurfa, Diyarbakır ve Gaziantep olarak değişmiştir (Tablo 1.2). Kır-kent dağılımına bakıldığında, en yüksek kentleşme oranının Gaziantep'te olduğu görülmektedir. Nüfusunun %78,5'inin kentsel alanda yaşadığı Gaziantep'i, %66,6 ile Batman ve %65,4 ile Kilis takip etmektedir. Şanlıurfa ise %58,3'lük kentleşme oranıyla Bölge illeri içinde altıncı sırada yer almaktadır. Bölge illeri arasında en yüksek kırsal nüfusa, dolayısıyla en düşük kentsel nüfusa sahip olan il ise Adıyaman'dır. Toplam nüfus artış hızları açısından incelendiğinde, en yüksek nüfus artış hızına sahip olan Şanlıurfa'yı, Şırnak ve Batman'ın izlediği görülmektedir. Bu illerin yıllık nüfus artış hızları, Bölge ortalaması olan binde 24,79 oranının üstündedir (Tablo 1.2).

Tablo 1.2. Bölge İllerinde Nüfus ve Nüfus Artış Hızları

		1990				2000			
		Nüfus	Dağılım (%)	Artış Hızı (%)	Bölge içi Payı (%)	Nüfus	Dağılım (%)	Artış Hızı (%)	Bölge içi Payı (%)
Adıyaman	Kır	293.827	57,2	9,83	12,8	284.872	45,6	-1,34	11,6
	Kent	219.304	42,8	74,65	7,6	338.939	54,4	42,26	8,2
	Toplam	513.131	100,0	35,01	9,9	623.811	100,0	19,98	9,4
Diyarbakır	Kır	494.356	45,1	13,34	21,7	545.016	39,9	8,42	22,1
	Kent	600.640	54,9	48,18	20,9	817.692	60,1	31,71	19,7
	Toplam	1.094.996	100,0	31,70	21,2	1.362.708	100,0	21,73	20,6
Gaziantep	Kır	319.467	28,0	-2,54	14,0	276.123	21,5	1,45	11,9
	Kent	821.127	72,0	48,93	28,6	1.009.126	78,5	31,13	24,4
	Toplam	1.140.594	100,0	33,13	22,1	1.285.249	100,0	24,05	19,4
Mardin	Kır	308.695	55,3	13,47	13,5	313.849	44,5	1,48	12,7
	Kent	249.032	44,7	42,41	8,7	391.249	55,5	45,16	9,4
	Toplam	557.727	100,0	25,87	10,6	705.098	100,0	23,34	10,7
Siirt	Kır	133.296	54,7	-6,64	5,8	110.154	41,8	-19,00	4,5
	Kent	110.139	45,3	38,43	3,8	153.522	58,2	33,13	3,7
	Toplam	243.435	100,0	12,50	4,7	263.676	100,0	7,98	4,0
Şanlıurfa	Kır	450.331	44,9	26,94	19,7	601.293	41,7	29,01	24,4
	Kent	551.124	55,1	63,38	19,2	842.129	58,3	42,30	20,3
	Toplam	1.001.455	100,0	46,16	19,4	1.443.422	100,0	36,55	21,9
Batman	Kır	151.048	43,8	16,61	6,6	152.568	33,4	2,06	6,2
	Kent	193.621	56,2	55,89	6,8	304.166	66,6	44,62	20,3
	Toplam	344.669	100,0	37,72	6,7	456.734	100,0	28,30	21,9
Şırnak	Kır	136.742	52,1	-8,05	6,0	141.869	40,1	3,68	5,8
	Kent	125.264	47,9	107,29	4,4	211.328	59,9	52,28	5,1
	Toplam	262.006	100,0	38,98	5,1	353.197	100,0	29,86	5,3
Kilis	Kır	-	-	-	-	39.739	34,6	-7,84	1,61
	Kent	-	-	-	-	74.985	65,4	-15,11	1,8
	Toplam	-	-	-	-	114.724	100,0	-12,15	1,73

Kaynak: 2000 Genel Nüfus Sayımı, DİE.

İlçelerin il nüfusu içindeki payları itibarıyla, Merkez ilçeyi (%37), Siverek (%15,5) ve Viranşehir'in (%13) izlediği görülmektedir (Tablo 1.3). Kentsel nüfusu en yüksek olan ilçe %72 oranıyla Merkez ilçedir. Merkez ilçenin ardından Ceylanpınar (%65,3) ve Viranşehir (%64,7) gelmektedir. Kırsal nüfusun en yüksek olduğu ilçe ise Halfeti'dir. Toplam nüfusu en hızlı artan ilçe olan Harran'ı, Viranşehir ve Siverek izlemektedir. Nüfus kaybeden tek ilçe, bir bölümü Birecik Baraj Gölü altında kalan Halfeti ilçesidir. Suruç ilçesi de kırsal alanda nüfus kaybetmektedir (Tablo 1.3).

Tablo 1.3: Şanlıurfa İlçelerinde Nüfus ve Nüfus Artış Hızları (2000)

İlçeler		Nüfus	Dağılım (%)	Artış Hızı (%)	İl içindeki Payı (%)
Merkez	Kır	149.118	27,9	38,90	24,8
	Kent	385.588	72,1	33,24	45,8
	Toplam	534.706	100,	34,78	37,0
Akçakale	Kır	45.147	58,4	30,31	7,5
	Kent	32.114	41,6	74,71	3,8
	Toplam	77.261	100,0	46,45	5,4
Birecik	Kır	34.617	46,4	12,77	5,8
	Kent	40.054	53,6	34,23	4,8
	Toplam	74.671	100,0	23,71	5,2
Bozova	Kır	45.994	69,9	19,37	7,6
	Kent	19.848	30,1	17,00	2,4
	Toplam	65.842	100,0	18,65	4,6

Tablo 1.3'ün Devamı

Ceylanpınar	Kır	23.559	34,7	36,72	3,9
	Kent	44.258	65,3	28,63	5,3
	Toplam	67.817	100,0	31,36	4,7
Halfeti	Kır	31.636	92,0	-0,92	5,3
	Kent	2.766	8,0	-40,03	0,3
	Toplam	34.402	100,0	-4,70	2,4
Harran	Kır	47.474	84,4	55,22	7,9
	Kent	8.784	15,6	135,41	1,0
	Toplam	56.258	100,0	64,23	3,9
Hilvan	Kır	22.317	58,1	16,84	3,7
	Kent	16.094	41,9	12,86	1,9
	Toplam	38.411	100,0	15,15	2,7
Siverek	Kır	97.282	43,4	32,97	16,2
	Kent	126.820	56,6	69,87	15,1
	Toplam	224.102	100,0	52,16	15,5
Suruç	Kır	37.826	46,0	-5,10	6,3
	Kent	44.421	54,0	9,50	5,3
	Toplam	82.247	100,0	2,52	5,7
Viranşehir	Kır	66.323	35,3	43,55	11,0
	Kent	121.382	64,7	74,76	14,4
	Toplam	187.705	100,0	62,59	13,0

Kaynak: 2000 Genel Nüfus Sayımı, DİE

1.2. Nüfusa Dayalı Temel Göstergeler

İl'de nüfusa dayalı temel göstergelerde son yıllarda bazı değişmelerin olduğu görülmektedir (Tablo 1.4).

Tablo 1.4. Türkiye, Bölge ve Şanlıurfa için Temel Demografik Göstergeler

	Türkiye		Bölge		Şanlıurfa	
	1990	2000*	1990	2000	1990	2000
Toplam doğurganlık hızı (‰)	2,7	2,5	4,4	4,86	4,4	4,83
Bebek ölüm hızı (‰)	67,0	35,3	76,1	48,3	51,0	37,0
Doğuştan yaşam beklentisi	62,0	69,1	59,5	63,0*	66,2	69,5*
Toplam yaş bağımlılık oranı	65	-	99	88,9	101	87,8
Hane halkı büyüklüğü	5	-	6,8	6,8	6,7	6,9

Kaynak: 1990 Genel Nüfus Sayımı, DİE GAP İl İstatistikleri: 1996-1998, 2000 Genel Nüfus Sayımı: Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, GAP İlleri
(*)GAP BKİ, GAP Bölge Kalkınma Planı, 2002.

1990 yılında Bölge genelinde ve İl'de doğurganlık oranları, Ülke ortalamasının çok üstündedir. Bu değere göre Bölgede veya Şanlıurfa'da doğurganlık dönemindeki bir kadın Ülke ortalamasına göre 1,7 daha fazla çocuğa sahiptir. 2000 yılında da doğurganlık oranları Bölge geneli ve Şanlıurfa'da artmaya devam etmiştir (Tablo 1.4).

Güneydoğu Anadolu Bölgesi, bebek ölüm hızı göstergelerinde ülke ortalamasının üstünde değerlere sahipken Şanlıurfa ili, bebek ölüm hızında ülke ortalamasına yakın bir değere sahiptir. Doğuştan yaşam beklentisi Bölge genelinde ülke ortalamasının altında, İl'de ise üstündedir. Doğurganlık hızında ise Şanlıurfa ülke ortalamasının üstünde, Bölge ortalamasının biraz altındadır (Tablo 1.4).

Toplam yaş bağımlılık oranı, 15-64 yaş grubundaki her 100 kişiye düşen, 0-14 ve 65 üstü yaş grubundaki kişi sayısıdır. Diğer bir deyişle, bu gösterge sadece nüfusa ilişkin verilere dayanarak, çalışabilir faal nüfusun çocuk ve yaşlı nüfusa oranını göstermektedir. 1990 yılında, Bölge ve Şanlıurfa ilinde toplam yaş bağımlılık oranları, Ülke geneline göre, sırasıyla 34 ve

36 kişi daha fazladır. 2000 yılına ait Ülke verileri olmamakla beraber, toplam yaş bağımlılık oranlarında hem Bölge genelinde hem de İl'de önemli ölçüde azalma olduğu gözlenmektedir (Tablo 1.4).

Hane halkı büyüklükleri itibarıyla Bölge ve İl'de ortalama olarak bir hanede yaşayan kişi sayısının ülke geneline göre yaklaşık 2 kişi daha fazla olduğu görülmektedir. 2000 yılında Bölge genelinde hane halkı büyüklüğü değişmezken, İl'de bu oran 6,7'den 6,9'a çıkmıştır (Tablo 1.4).

1.3. Nüfus Yoğunlukları

Ülke genelinde nüfus, 1990-2000 yılları arasında yılda kilometrekare başına 15 kişi daha yoğunlaşmıştır. Aynı dönemde, Bölge ve Şanlıurfa ili nüfus yoğunluğu sırasıyla 21 ve 23 kişi daha artmıştır. Bölge bu yoğunluk artışı ile, 1990 yılında Türkiye ortalamasının altında bir gelişme izlerken, 2000 yılında ülke ortalamasına yakın bir yoğunluğa ulaşmıştır. İl'de ise, artışa rağmen nüfus yoğunluğu, ülke ve Bölge ortalamalarının altında kalmıştır (Tablo:1.5).

Tablo 1.5. Türkiye, Bölge, Şanlıurfa İli ve Şanlıurfa Belediyesi Nüfus Yoğunlukları (kişi/km²)

	1990	2000
Türkiye	73	88
Bölge	68	89
Şanlıurfa	54	77
Şanlıurfa Belediyesi	98	146

Kaynak:DİE, GAP İl İstatistikleri 1950-1996, GAP BKİ, GAP Bölge Kalkınma Planı, 2002

Şanlıurfa Belediyesi'nin (Belediye sınırları içi) nüfus yoğunluğu değerleri, kentsel nüfusa ait göstergelerdir. Hızlı nüfus yoğunluğu artışı yaşayan Şanlıurfa Belediyesi, 2000 yılında, 1990 yılına göre kilometrekare başına ortalama 48 kişi daha fazla nüfus yoğunluğuna ulaşmıştır (Tablo:1.5).

Bölge illerinde nüfus yoğunlukları, 2000 yılı itibarıyla, Kilis ili hariç, artış yönündedir. Bu iller içinde, en farklı gelişme gösteren il Gaziantep'tir. Bu ilin nüfus yoğunluğu değerleri, her dönemde Bölge ortalamasının iki katından daha fazla, İl'in değerlerinden ise yaklaşık üç kat fazla oranda gelişme göstermiştir.

1.4. Yaş Grupları

Tablo 1.6. Türkiye, Bölge ve Şanlıurfa'da Temel Yaş Gruplarının Toplam Nüfus İçindeki Payı (%)

	Yaş Grupları	1990	2000 *
Türkiye	0-14	37,5	
	15-64	58,1	
	65+	4,2	
Bölge	0-14	48,8	42,7
	15-64	48,2	54,1
	65+	2,8	3,2
Şanlıurfa İli	0-14	48,8	44,2
	15-64	48,3	53,2
	65+	2,6	2,6

Kaynak: DİE, GAP İl İstatistikleri 1950-1996, DİE Genel Nüfus Sayımları

* Türkiye geneline ait veriler henüz yayımlanmamıştır.

Üç temel yaş grubu olan 0-14, 15-64, 65 üstü yaş gruplarına göre değerlendirildiğinde, 1990 yılında, Ülke genelinde nüfusun en çok 15-64 yaş grubu arasında (%58) toplandığı

görülmektedir. Ancak, Bölge'de ve İl'de ise 0-14 ve 15-64 yaş gruplarındaki nüfusun, yaklaşık aynı oranlarda (% 48) dağıldığı görülmektedir. Buna göre, çalışabilir faal nüfus olan, 15-64 yaş grubu Bölge genelinde ve İl'de Ülke ortalamasının altındadır (Tablo: 1.6). Öte yandan İl'de ve Bölge'deki yaşlı nüfus ülke ortalamasının altındayken çocuk nüfusu ülke geneline göre daha fazladır.

2000 yılında Bölge genelinde ve Şanlıurfa'da 0-14 yaş arası çocuk nüfusun azaldığı, 15-64 yaş arası çalışabilir nüfusun ve 65 yaş üstü nüfusun arttığı görülmektedir. (Tablo 1.6)

1.5. Nüfusun Cinsiyete Göre Dağılımı

Tablo 1.7. Türkiye, Bölge, Şanlıurfa İli Nüfusları Cinsiyete Göre Dağılımı (%)

		1990	2000*
Türkiye	Kadın	49,3	
	Erkek	50,7	
Bölge	Kadın	48,9	49,7
	Erkek	51,1	50,3
Şanlıurfa İli	Kadın	48,3	48,1
	Erkek	51,7	51,9

Kaynak: DİE, Genel Nüfus Sayımları.

* Türkiye geneline ait veriler henüz yayımlanmamıştır.

Nüfusun cinsiyete göre dağılımında, Ülke genelinde, kadın nüfusun erkek nüfusa göre daha az olduğu, görülmektedir. 1990 yılı verilerine göre, ortalama 100 erkeğe karşın Ülke genelinde 97, Bölge genelinde 96, İl'de ise 93 kadın bulunmaktadır. 2000 yılına gelindiğinde bu oranlar Bölge geneli için 99 olurken, il için değişmemiştir. (Tablo 1.7)

1.6. Nüfus Hareketleri

1.6.1. Göç

Göç konusuyla ilgili araştırmaların sınırlı olması nedeni ile, Devlet İstatistik Enstitüsü'nün yapmış olduğu 1975-1990 dönemine ait il geneli istatistikler bu bölümde temel alınmıştır.

Tablo 1.8. Türkiye, Bölge ve Şanlıurfa'nın Aldığı ,Verdiği Göç, Net Göç ve Net Göç Hızı

		1975-1980	1980-1985	1985-1990
Türkiye	Aldığı Göç	2.700.977	2.885.873	4.065.173
	Verdiği Göç	2.700.977	2.885.873	4.065.173
	Net Göç	0	0	0
	Net Göç Hızı	0	0	0
Bölge	Aldığı Göç	122.703	160.180	211.653
	Verdiği Göç	226.219	240.836	355.819
	Net Göç	-103.516	-80.656	-144.166
	Net Göç Hızı	-34	-22	-33
Şanlıurfa	Aldığı Göç	16.184	27.559	30.660
	Verdiği Göç	51.437	42.068	57.460
	Net Göç	-35.253	-14.509	-26.800
	Net Göç Hızı	-62	-21	-32

Kaynak: DİE, GAP İl İstatistikleri 1950-1996.

Not: Net göç, alınan ve verilen göç arasındaki farkı, diğer bir deyişle, belirtilen dönemde göç hareketi sonucunda bölgenin toplam nüfusuna olan etkisini göstermektedir. Net göç hızı ise, elde edilen net göç büyüklüğünün belirtilen dönemde toplam nüfus içindeki (%'de) oranını göstermektedir.

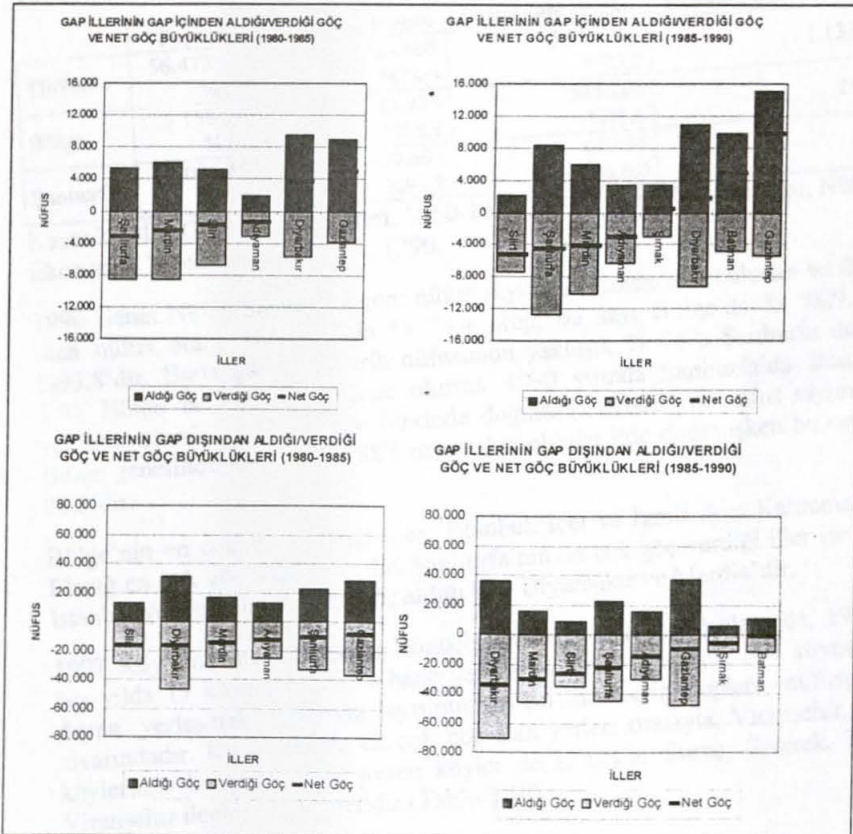
Bölge'nin aldığı göç her dönem artmıştır. Ancak, verdiği göç değerleri alınan göçten fazla olduğu için Bölge her dönemde göç veren bir bölge özelliğini korumuştur. Verilen göç büyüklüklerinin 1980-1985 döneminde, 1975-1980 dönemine göre azaldığı, ancak bir sonraki dönemde tekrar arttığı görülmektedir (Tablo 1.8).

Bölge illeri incelendiğinde, 1985-1990 döneminde Batman ili hariç, tüm illerin sürekli göç verdiği görülmektedir. Dönemlere göre en çok göç alan iller, 1975-1980 ve 1985-1990 dönemlerinde Gaziantep, 1980-1985 döneminde Diyarbakır olmuştur. En çok göç veren iller ise 1975-1980 döneminde Şanlıurfa, 1975-1980 ve 1980-1985 dönemlerinde Diyarbakır'dır. Net göç büyüklüklerine göre değerlendirildiğinde ise 1975-1980 ve 1980-1985 dönemlerinde göç alan il yoktur (Şekil 1.1).

Bölge illerinin, Bölge içinde göç hareketleri incelendiğinde diğer illere nüfus büyüklüğü olarak en çok göç veren il 1980-1985 ve 1985-1990 yılında Şanlıurfa'dır. En çok göç alan iller ise 1980-1985'de Diyarbakır, 1985-1990'da Gaziantep'tir.

Bölge dışından en çok nüfus alan iller yine Gaziantep ve Diyarbakır'dır. Ancak aynı şekilde Bölge dışına en çok göçü de bu iller vermektedir. Bu nüfus hareketinin sonucu olarak, verilen göçün alınandan fazla olması nedeniyle, net göç miktarı açısından sürekli bölge dışına göç verir konumdadırlar. Bu eğilim tüm Bölge illeri için her dönemde geçerlidir. En çok nüfus kaybeden iller 1980-1985'de Siirt, 1985-1990'da Diyarbakır'dır (Şekil 1.1).

Şekil 1.1. Bölge İçine ve Dışına Göç Büyüklükleri

Kaynak: DİE, GAP İl İstatistikleri, 1950-1996.

Bölge illerinin, net göç hızlarının dönemlere göre değişmesi, sayısal değerler dikkate alınmadan, eğilimler açısından incelendiğinde önemli farklılık göstermektedir. (Batman ili hariç, tüm Bölge illeri sürekli göç verdiği için tüm değerler negatif yöndedir. Bu nedenle aşağıda yapılan değerlendirmede, artış negatif yönde gelişme, azalış pozitif yönde gelişmeyi ifade etmektedir.) Bölge genelinde net göç hızının 1980-1985 döneminde azalış, daha sonraki dönemde artış eğiliminde olduğu görülmektedir. Bu eğilime uygun gelişme gösteren iller Diyarbakır, Şanlıurfa ve Mardin illeridir. Gaziantep ili ise bu eğilimin tam tersine 1980-1985 yılında net göç hızında artma daha sonra azalma yönünde gelişme göstermiştir. Adıyaman ve Siirt illerinde ise belirtilen dönemlerde, sürekli azalma eğilimi görülmektedir. Her dönemde, Bölge ortalamasının üstünde net göç hızına sahip olan iller Gaziantep ve Diyarbakır; altında gelişme gösteren iller Mardin ve Siirt'tir (Şekil 1.1).

İl'in göç hareketlerinin eğilim olarak Bölge ile benzer nitelikte olduğu görülmektedir. İl'in aldığı göç büyüklüğü her dönem artmıştır. Özellikle 1980-1985 döneminde bir önceki döneme göre İl'e olan göç 1,7 kat artış göstermiş ve İl'den göç eden nüfus bir önceki döneme göre 1,2 kat azalmıştır. 1980-1985 döneminde kaydedilen bu gelişme, GAP kapsamındaki uygulamaların sonucu olarak değerlendirilebilir. 1985-1990 döneminde 1980-1985 dönemindeki gelişmelerin tersine bir eğilim kaydetse de net göç hızındaki artış 1975-1980 dönemindekine yaklaşık yarısına ulaşmıştır (Tablo 1.8).

Tablo 1.9. Türkiye, Bölge ve Şanlıurfa İli Doğum Yerine Göre Nüfusun Dağılımı, 1990

	Toplam	Aynı İlde Doğan	Başka İlde Doğan	Yabancı Ülkede Doğan	Bilinmeyen
Türkiye	56.473.035 %100	42.024.409 %74,4	13.311.460 %23,5	1.133.152	4.014
Bölge	5.158.013 %100	4.585.839 %88,9	545.208 %10,5	26.797	169
Şanlıurfa	1.001.455 %100	939.691 %93,8	60.495 % 6,0	1.243	26

Kaynak: DİE, GAP İl İstatistikleri, 1950-1996, DİE, Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, Şanlıurfa, 1990.

1990 Genel Nüfus Sayımı'na göre nüfus sayımı sırasında ilde bulunan ve doğum yeri aynı il olan nüfus oranı Türkiye için % 74,4 olup, bu sayı Bölge'de % 88,9, Şanlıurfa'da ise %93,8'dir. Buna göre Şanlıurfa nüfusunun yaklaşık % 94'ü Şanlıurfa doğumludur (Tablo 1.9). Bölge bazında ele alacak olursak 1990 yılında Şanlıurfa'da ikamet eden nüfusun yaklaşık olarak %97'si Bölge illerinde doğmuştur. 2000 yılı nüfus sayım sonuçlarına göre Bölge genelinde nüfusun % 88'i oturmakta olduğu ilde doğmuşken bu oran Şanlıurfa'da % 94,5'dir.

Bölge'nin en çok göç verdiği iller; İstanbul, İçel ve İzmir iken Kahramanmaraş, Bingöl ve Elazığ en çok göç aldığı illerdir. Şanlıurfa'nın en çok göç verdiği iller ise Gaziantep, Adana, İstanbul ve İçel olup, en çok göç aldığı iller Diyarbakır ve Mardin'dir.

1997 Köy Envanteri çalışması sonuçlarına göre İl'in kırsal alanında, 1993-1997 arasındaki beş yılda 17 köye toplam 84 hane yerleşmek üzere gelirken, 304 köyden 7.811 hane de dışına yerleşmek amacıyla ayrılmıştır. Bu hanelerin toplam nüfusu yaklaşık 52 bin civarındadır. Kırsal alanda en çok göç alan yerler, sırasıyla, Viranşehir, Bozova ve Merkez köyleridir. En yoğun göç veren köyler de sırasıyla, Suruç, Siverek, Merkez, Bozova ve Viranşehir ilçelerinin köyleridir (Tablo 1.10).

Tablo 1.10. Kırsal Alanda Daimi Göçün İlçeler İtibariyle Durumu (1993-1997 dönemi)

İlçe	Köy sayısı	Göç Alan		Göç Veren	
		Köy Sayısı	Gelen Hane Sayısı	Köy Sayısı	Göç Eden Hane Sayısı
Toplam	1.029	17	84	304	7.811
Merkez	294	4	9	55	950
Akçakale	83	-	-	8	41
Birecik	69	1	1	17	218
Bozova	77	3	12	34	896
Ceylanpınar	32	-	-	4	75
Halfeti	37	2	3	18	497
Harran	84	-	-	10	115
Hilvan	56	1	20	10	243
Siverek	111	2	8	47	1.090
Suruç	80	-	-	67	2.924
Viranşehir	104	4	31	34	762

Kaynak: 1997 Köy Envanteri, DİE, 2002.

1.6.2. Mevsimlik Göç

İl'in en önemli özelliklerinden biri de yaklaşık 40 yıldır ülkenin birçok iline çalışmak amacıyla yapılan bireysel veya hane düzeyindeki göç hareketidir. Genelde Çukurova'da sulu tarımın başlamasıyla hızlanan bu mevsimlik göç olgusu, son yıllarda Karadeniz Bölgesi'ne fındık toplamak ve İç Anadolu Bölgesi'ne sebze tarımıyla uğraşmak amacıyla yaygınlaşmıştır. Özellikle Harran Ovası'nda sulu tarımın başlamasıyla birlikte, pamuğun ekim ve toplama dönemlerinde, yeterli olmayan işgücünün karşılanması amacıyla Ova'ya İl'in diğer ilçelerinden ve komşu illerden (Kahramanmaraş, Adıyaman, Siirt, Mardin gibi) tarım işçiliği yapmak üzere, hanehalkı ile mevsimlik olarak gelenler de olmaktadır. Mevsimlik olarak Ova'ya gelenlerden önemli bir bölümünün yerleşmeye başladığı görülmektedir.

Tablo 1.11. İl'in Köylerinden Mevsimlik Olarak Giden ve Gelen Nüfus (1997 yılı itibariyle)

İlçe	Köy Sayısı	Tarım Amaçlı Göç		İnşaat Amaçlı Göç		Diğer	
		Gelen Kişi	Giden Kişi	Gelen Kişi	Giden Kişi	Gelen Kişi	Giden Kişi
Toplam	1.029	16.240	51.029	114	2.439	-	197
Merkez	294	7.174	11.337	30	460	-	76
Akçakale	83	552	960	10	5	-	-
Birecik	69	4	771	-	25	-	-
Bozova	77	20	2.625	44	213	-	30
Ceylanpınar	32	2.855	10	-	-	-	-
Halfeti	37	-	3.541	10	960	-	16
Harran	84	600	2.993	1	-	-	10
Hilvan	56	455	355	10	65	-	10
Siverek	111	600	12.612	5	46	-	55
Suruç	80	1.080	3.802	-	235	-	-
Viranşehir	104	2.900	12.023	4	430	-	-

Kaynak: 1997 Köy Envanteri, DİE, 2002.

Mevsimlik göçe katılım İl'de özellikle Merkez ilçe, Siverek ve Viranşehir'in köylerinde yoğunlaşmaktadır (Tablo 1.11). Aynı ilçelerin kent merkezlerinde de mevsimlik göçe giden ailelerin sayısı yüksektir. Sulu tarımın yapıldığı Şanlıurfa-Harran ovalarındaki Akçakale, Harran ve Merkez ilçeye bağlı önemli sayıda köyden de göçe katılım devam etmektedir.

Bireysel mevsimlik göçte yapılan işler genellikle inşaat işçiliğidir. Son yıllarda turizm sektöründe çalışmaya yönelik göç de başlamış olup özellikle belli düzeyde eğitilmiş genç nüfus için istihdam olanakları sağlamaktadır.

İl'in, tarihi süreçte, kent merkezi dışındaki alanları ve özellikle ovaları büyük göçer aşiretlerin kışlık göç alanı olarak uzun yıllar kullanılmıştır. Yerleşik yaşama geçişle birlikte, hareket alanları çok daralan göçer aşiretler de hızla yerleşik düzene geçmeye başlamışlardır. Ancak, sayıları azalmakla beraber, halen il sınırları içinde de mevsimlik olarak (yaylak-kışlak) göç eden ve hayvancılıkla uğraşan göçer aşiretler bulunmaktadır (Beritanlılar, Karakeçililer gibi). Bu aşiretler özellikle kış aylarını İl'in bazı köylerinde çadırlarda geçirip bahar ve yaz aylarında Bingöl, Şerafettin Dağları, Karacadağ yükselteleri gibi yerleri tercih etmektedirler.

Tablo 1.12. Kırsal Alanda Göçerliğin İlçeler İtibariyle Durumu (1993-1997 Dönemi)

İlçe	Köy sayısı	Göçer Gelen Köy Sayısı
Toplam	1.029	108
Merkez	294	34
Akçakale	83	10
Birecik	69	1
Bozova	77	18
Ceylanpınar	32	1
Halfeti	37	2
Harran	84	6
Hilvan	56	5
Siverek	111	11
Suruç	80	6
Viranşehir	104	14

Kaynak: 1997 Köy Envanteri, DİE, 2002

İl'in köylerinin yaklaşık % 10'una mevsimlik olarak konar-göçer aşiretlerin gelmekte olduğu bilinmektedir (Tablo 1.12). Bu aşiretler yoğun olarak Merkez, Bozova, Viranşehir ve Siverek ilçelerinin köylerini tercih etmektedirler.

1.7. Sorunlar

- Şanlıurfa'da toplam, kentsel ve kırsal nüfus artış hızı ile nüfus yoğunluğunun hem ülke hem de Bölge ortalamalarının üstündedir,
- Nüfusa ilişkin sosyal göstergeler (toplam yaş bağımlılık oranı, doğurganlık oranı ve hane halkı büyüklüğü), Türkiye ortalamalarının çok üstünde değerlere sahiptir,
- İl'de daimi ve mevsimlik göç önemli boyutlarda devam etmektedir.

2. Gelir Yapısı

Ülke genelinde 1994 ve 1999 yıllarında yaşanan ekonomik krizlerin etkisiyle gelir düzeyinde bir gerileme yaşanmakla birlikte 1987-2000 dönemi içerisinde Ülke ekonomisinde genel bir büyüme eğilimi görülmektedir. Bölge itibariyle bakıldığında, benzeri bir eğilim göze çarpmakta, ancak küçük de olsa göreceli bir gerileme yaşanmaktadır (Tablo 1.13).

İl'de ise 1987 yılında 486 Milyar TL olan gelir düzeyi, dönem içerisinde sürekli bir artış göstererek yaklaşık olarak üç katına çıkmış ve 1995 yılında sulama imkanlarının gelişmiş olmasına da bağlı olarak, il hasılası 2000 yılında 1.250 milyar TL'ye yükselmiştir. Bölge'deki

gelire göre, ele alınan dönem başında bölge gelirinin sadece %12,5'ini oluşturan İl'in dönem sonundaki payı % 20'nin üzerine çıkmıştır. Ülke geneline göre de benzeri bir gelişme eğilimi göstermiş ve dönem başında toplam milli gelirin sadece binde 7'sini yaratırken, dönem sonunda ülkedeki payını %1'in üzerine çıkarmıştır.

Tablo 1.13. Gayrisafi Yurtiçi Hasıla Göstergeleri (1987 fiyatlarıyla)

Yıllar	Türkiye	Bölge		Şanlıurfa		
	Milyar TL	Milyar TL	%Türkiye	Milyar TL	%Bölge	%Türkiye
1987	74.722	3.906	5,2	486	12,5	0,7
1988	76.306	4.245	5,6	555	13,1	0,7
1989	76.498	3.987	5,2	531	13,3	0,7
1990	83.578	4.514	5,4	597	13,2	0,7
1991	84.353	4.816	5,7	597	12,4	0,7
1992	89.401	4.988	5,6	674	13,5	0,8
1993	96.590	5.336	5,5	794	14,9	0,8
1994	91.321	4.917	5,4	912	18,6	1,0
1995	97.888	5.064	5,2	867	17,1	0,9
1996	104.745	5.422	5,2	931	17,2	0,9
1997	112.631	5.965	5,3	1.138	19,1	1,0
1998	116.114	6.135	5,3	1.167	19,0	1,0
1999	110.646	5.750	5,2	1.110	19,3	1,0
2000	118.789	6.068	5,1	1.250	20,6	1,1

Kaynak: DİE.

1987-2000 döneminde yıllık ortalama büyüme hızları açısından değerlendirildiğinde; Ülke genelinde yurtiçi hasıla yılda yaklaşık % 3,6 oranında artarken, Bölge % 3,4, İl ise % 7,5 oranında büyümüştür (Tablo 1.14).

Tablo 1.14. İl, Bölge ve Türkiye GSYİH'lerinin Yıllık Ortalama Büyüme Hızı (1987-2000)

	%
Türkiye	3,6
Bölge	3,4
Şanlıurfa	7,5

Kaynak: DİE, İl İstatistikleri.

Toplam milli gelirdeki gelişme kişi başına düşen gelir düzeyinde de görülmektedir. Doğum oranlarının yüksek olması ve göç alan bir il olması dolayısıyla İl'deki gelir artışları aynı ölçüde kişi başına gelir düzeyine yansımamaktadır. Başlangıç yılı olan 1987'ye göre düşünüldüğünde, İl'de kişi başına milli gelirdeki gelişme Bölge ve Ülke kişi başına gelirindeki artıştan yüksek olmakla beraber, değer olarak Bölge ve Ülke ortalamalarının altında kalmıştır

(Tablo 1.15).

Tablo 1.15. Türkiye, Bölge ve Şanlıurfa İlinde Kişi Başına Düşen GSYİH (Cari,S)

	1987	1995	2000
Türkiye	1.629	2.727	2.941
Bölge	621	1.266	1.354
Şanlıurfa	648	1.238	1.301

Kaynak: DİE İl İstatistikleri.

2.1. İktisadi Faaliyet Kollarına Göre GSYİH

İl ekonomisindeki değişimin sektörel bazda incelenmesi, İl'deki istihdamın sektörel dağılımı ve başlıca geçim stratejilerinin belirlenmesi açısından önemlidir. Ülke genelinde, tarım payında yıllar itibariyle bir azalma olmakta ve 1987-2000 döneminin başında %18'ler civarında olan tarımın üretimdeki payı dönem sonuna doğru % 13'lere kadar düşmektedir. Buna karşın sanayi ve hizmet payında bir artış eğilimi olmakla birlikte, özellikle sanayi sektöründe ciddi bir artış olmadığı görülmektedir (Tablo 1.16).

Bölge itibariyle ele alındığında hizmet sektöründe önemli bir değişim gözlenmezken, tarım sektöründe küçük de olsa bir artış ve sanayi sektöründe bir azalış eğilimi görülmektedir. Buna karşılık İl'deki üretimin dönem içerisinde iktisadi faaliyet kollarına göre dağılımında bir hareketlilik görülmektedir. Dönem başında payı % 42 olan tarım sektörü, dönem ortalarında % 31'lere kadar düşmüş ve dönem sonunda % 53'e kadar çıkmıştır. Hizmet sektörünün ise aynı dönem başındaki iktisadi faaliyet kolları içindeki payı özellikle tarım ve sanayinin gelişmesinin de etkisiyle % 55'lik seviyeden, dönem sonunda % 35'e kadar düşmüştür. Kalkınmanın temel göstergelerinden birisi olan sanayi sektörünün payı, dönem başında sadece % 3'ler civarındadır (Tablo 1.16). 1990'ların başından itibaren önemli bir gelişme kaydeden sanayi sektörünün payı 1990'ların ortalarında % 20'nin üzerine çıkmıştır. Dönem sonuna doğru önemli bir düşüş görülmeyle birlikte bu oran % 10'ların üzerinde kalmaya devam etmektedir. Bu hareketlilik genel olarak doğa koşullarından büyük ölçüde etkilenen tarımın payının yüksek olması yanında, özellikle 1990'larda, sulamaya bağlı olarak gelişen sanayi sektöründe kaydedilen gelişmelerden kaynaklanmaktadır.

Tablo 1.16 Türkiye, Bölge ve Şanlıurfa GSYİH'lerinin Sektörel Dağılımı (%)

Yıllar	Türkiye			Bölge			Şanlıurfa		
	Tarım	Sanayi	Hizmet	Tarım	Sanayi	Hizmet	Tarım	Sanayi	Hizmet
1987	18	26	56	27	21	52	42	3	55
1988	19	26	55	30	22	48	53	4	43
1989	17	27	56	26	22	52	42	4	54
1990	17	27	56	27	21	52	45	3	51
1991	17	27	56	29	22	49	44	4	53
1992	16	27	56	27	23	50	34	10	56
1993	15	27	58	27	23	50	31	19	50
1994	16	27	57	28	23	49	40	23	37
1995	15	28	57	28	23	49	45	21	35
1996	15	28	57	27	23	50	42	22	36
1997	13	29	58	29	22	49	49	18	33
1998	14	29	57	29	22	49	49	17	34
1999	14	29	57	28	21	51	50	14	36
2000	13	28	58	28	19	52	53	11	35

Kaynak: DİE, Milli Gelir İstatistikleri.

Ekonomik gelişmenin göstergelerinden biri olan gayrisafi yurtiçi hasılanın alt kalemleri de önemlidir. Ülke'de tarım sektörünün alt kalemlerinde küçük oranda da olsa ormancılık ve balıkçılık göze çarparken, Bölge'de ve İl'de bu sektörün hemen tümü çiftçilik ve hayvancılıktan oluşmaktadır (Tablo 1.16).

Sanayi sektörünün alt kalemlerinde de belirgin bir fark gözlenmektedir. Ülke genelinde bu sektörün büyük bir bölümü imalat sanayiinden oluşmaktadır. Bölge'de de sanayi üretiminin yaklaşık yarısı imalat sektöründen gelirken, İl'de sanayi üretiminin sadece % 10 civarı imalat sanayiinden gelmektedir. Madencilik çok küçük bir pay alırken, sanayi üretiminin yaklaşık % 90'ı elektrik, gaz ve su'dan oluşmaktadır. Bu durumun büyük ölçüde Atatürk Barajı'nda üretilen elektrik enerjisinden kaynaklanmaktadır. Tarım sektörünün üretimden aldığı yüksek pay sonucu diğer bütün sektörlerdeki üretimin payları Bölge ve ülke ortalamasının altında kalmaktadır.

Tablo 1.17: Faaliyet Kollarının GSYİH İçindeki Payları (%)

Faaliyet Kolları	Türkiye		Bölge		Şanlıurfa	
	1999	2000	1999	2000	1999	2000
1.Tarım	13,9	13,4	27,6	28,4	50,3	53,1
1.1.Çiftçilik ve hayvancılık	12,9	12,5	27,4	28,2	50,2	53,1
1.2.Ormançılık	0,6	0,6	0,1	0,1	0,0	0,0
1.3.Balıkçılık	0,3	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0
2.Sanayi	28,8	28,4	21,0	19,3	13,6	11,5
2.1.Madencilik ve Taşocaklığı	1,5	1,4	4,6	3,5	0,3	0,1
2.2.İmalat Sanayii	24,0	23,8	10,3	10,5	1,3	1,1
2.3.Elektrik, gaz,su	3,2	3,2	6,0	5,3	11,9	10,2
3.İnşaat	5,2	5,0	4,1	4,5	3,9	3,9
4.Ticaret	21,5	22,4	17,9	18,7	6,2	6,1
4.1.Toptan ve perakende tic.	18,4	19,1	16,9	17,6	5,2	5,0
4.2.Otel, lokanta	3,0	3,3	1,0	1,1	1,1	1,1
5.Ulaştırma ve haberleşme	13,4	13,2	12,2	12,4	11,1	11,1
6.Mali kuruluşlar	2,6	2,5	1,1	1,1	0,7	0,7
7.Konut sahipliği	5,1	4,8	7,0	6,5	5,9	5,1
8.Serbest meslek ve hizmetler	2,3	2,3	1,0	1,0	0,7	0,7
9.İzafi banka hizmetleri	2,1	2,0	0,8	0,8	0,4	0,3
10.Sektörler toplamı (1-9)	90,6	90,0	91,0	91,0	92,1	91,8
11.Devlet hizmetleri	4,4	4,2	7,1	6,8	4,5	4,4
12.Kar gütmeyen özel hizm. Kur.	0,4	0,3	0,3	0,2	0,1	0,1
13.Toplam (10+11+12)	95,4	94,5	98,3	98,0	96,7	96,3
14.İthalat vergisi	4,6	5,5	1,7	2,0	3,3	3,7
15.GSYİH	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: DİE, Milli Gelir İstatistikleri.

3. İstihdam

Ülke geneline benzer bir biçimde Bölge ve İl'in en önemli sorunlarından birisi işsizliktir. Diğer bölgelere oranla daha yüksek düzeyde olan nüfus artış oranı yanında, Bölge'nin sosyal yapısının da olumsuz katkısıyla işgücüne katılım oranı düşük düzeydedir. 2000 yılı itibariyle ülke genelinde % 49 civarında olan bu oran, Bölge'de % 44, İl'de ise % 55'dir (Tablo 1.18).

Tablo 1.18: Türkiye, Bölge ve Şanlıurfa'da İstihdam ve İşsizlik (% , 2000)

	Türkiye	Bölge	Şanlıurfa
İşgücüne Katılım Oranı	49,2	43,9	54,7
Mevsimsik Çalışma	2,8	15,9	30,1
Eksik İstihdam	7,0	18,6	42,6
İşsizlik	6,6	20,9	14,5

Kaynak: DİE.

Tablo 1.19: Şanlıurfa'da İstihdam ve İşsizliğin gelişimi (%)

	1980	1985	1990	2000
12 ve daha yukarı yaş oranı	58,0	59,1	60,3	63,6
İşgücüne katılma oranı	63,8	65,0	62,8	54,7
İşsizlik oranı	4,0	5,9	7,7	14,5

Kaynak: DİE

Bölge ve İl'deki işsizlik oranı da ülke ortalamasının üzerindedir. Bölge'ye bir bütün olarak bakıldığında %20'nin üzerinde bir işsizlik oranı ortaya çıkarken, İl'de bu oran Bölge ortalamasının altında kalmaktadır. İktisaden faal nüfusun artması ve ekonominin yeterince istihdam yaratamaması işsizlik oranını artıran etkenlerdir. Bölge geneline göre işsizliğin daha düşük olması, il ekonomisinin diğer bazı Bölge illerine göre (Şırnak, Siirt) daha canlı olmasıyla açıklanabilir

Çalışan nüfus açısından da önemli sorunlar bulunmaktadır. Öncelikle mevsimlik istihdam Bölge'de ve İl'de önemli bir paya sahiptir. Bölge'deki mevsimlik çalışanların oranı % 16'ya yakın bir düzeyde ülke ortalamasının çok üzerinde, İl'de ise bu oran % 30'lara kadar çıkmaktadır. Bunun bir nedeni büyük ölçüde tarıma dayalı olan bölge ekonomisinde kişilerin ancak yılın belirli dönemlerinde çalışma imkanına sahip olmaları, diğer bir nedeni ise işgücünün, yeterince istihdam yaratacak düzeyde gelişmemiş bir piyasadan başka bölgelere ve belirli dönemlerde yönelmeleridir. İşgücü piyasasının diğer önemli bir göstergesi olan eksik istihdam (haftada kırk saatin altında çalışan kişiler) oranlarında da bu sorun açıkça görülmektedir. Ülke genelinde % 7 civarında olan eksik istihdam oranı Bölge'de % 18, İl'de ise % 40'ın üzerinde çıkmaktadır.

Çalışan nüfusun kompozisyonuna bakıldığında, önceki bölümde değinilen sektörler itibariyle yaşanan değişimin, İl'deki istihdamı da etkilemiş olduğu görülmektedir (Tablo 1.20). Sanayideki istihdam diğerlerine göre daha hızlı artış göstermiştir. Ülke genelinde 1985'deki % 59'luk düzeyden tedrici olarak % 34'lere kadar inen tarımın payına karşılık, madencilik, imalat sanayi ve elektrik, gaz ve sudan oluşan sanayinin payı % 11'lerden % 18'lere kadar çıkmıştır. Tarımdaki 25 puanlık düşüşün önemli bir bölümü hizmet sektörüne yansımıştır.

Tablo 1.20. İktisadi Faaliyet Kollarında 12 ve Daha Yukarı Yaştaki Faal Nüfusun Sektörel Dağılımı (%)

İktisadi Faaliyet Kolları	1985			1990			2000		
	Türkiye	Bölge	Ş.Urfa	Türkiye	Bölge	Ş.Urfa	Türkiye	Bölge	Ş.Urfa
Tarım	58.95	70.82	73.35	53.66	67.29	71.24	34.9	59.50	55.3
Madencilik	0.67	0.20	0.02	0.56	0.17	0.01	0.40	0.20	0.01
İmalat sanayi	10.63	4.98	3.09	11.90	5.94	3.56	17.30	7.33	6.45
Elektrik gaz ve su	0.11	0.08	0.04	0.34	0.20	0.12	0.40	0.23	0.46
İnşaat	3.65	3.21	3.61	5.06	4.36	5.23	6.50	7.24	11.80
Toptan ve perakende ticaret	6.73	5.19	5.11	7.93	5.65	5.59	18.20	11.07	15.22
Ulaştırma haberleşme	3.00	2.47	2.62	3.32	2.46	2.51	5.00	3.70	3.69
Mali kurumlar sigorta vb.	1.89	0.71	0.51	2.32	0.72	0.59	3.30	0.78	0.92
Toplum hizmetleri	13.85	11.91	11.9	14.30	12.89	10.61	14.00	9.92	6.92
Diğer	0.52	0.43	0.56	0.61	0.32	0.54	-	-	-
Toplam	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak: DİE.

Bölge'de tarımda çalışan nüfus oranında bir azalma görülürken, bu azalma ülke ortalamasının çok altında ve sadece 11 puandır. İl'de ise benzeri azalma eğilimi 18 puan civarındadır. Bu azalış ülke ortalamasının altında olmakla beraber bölge ortalamasının üzerindedir. Tarımda çalışan nüfustaki azalmanın diğer sektörlerle yansımalarına bakıldığında, Bölge'de sanayi sektöründe çalışan nüfus % 5'lerden ancak % 7'lere çıkabilmiştir. İl'de ise bu oran % 3'lerden % 7 civarına çıkmıştır. Bu gelişme Bölge'ye göre önemli olmakla birlikte Ülke ortalamasının çok altındadır. Sanayi sektörünün GSYİH içerisindeki oranı ile karşılaştırıldığında, sanayi katma değerindeki artışın aynı ölçüde istihdama yansımadağı görülmektedir.

3.1. Sorunlar

- i) İl'de işgücüne katılım oranı oldukça düşük buna karşılık mevsimlik çalışma oranı ülke ve Bölge ortalamalarının üzerindedir. Ayrıca İl'de niteliksiz işgücü mevcuttur,
- ii) İl'de doğum oranının yüksek olması ve net göç alan bir il olması dolayısıyla kişi başına milli gelirdeki gelişme ülke ve Bölge ortalamalarının altında kalmaktadır,
- iii) İl'e yeterli özel sektör yatırımı yapılmamaktadır. Gerçekleşen yatırımlar ise genelde Bölge insanı tarafından yapılmakta, Bölge dışından çok az, yurt dışından ise, yoğun ilgiye rağmen hiç yatırım gelmemektedir.

II. EĞİTİM

1. Okuryazarlık

1990 yılında, İl'de okuryazarlık oranları ülke ortalamasının çok gerisinde, Bölge ortalamasının da altında kalmıştır. Özellikle kadınlarda okuryazarlık oranı çok düşüktür. 2000 yılında, okuryazarlık oranları artmakla beraber yine Bölge ve ülke ortalamalarının altında kaldığı görülmektedir (Tablo 2.1).

Tablo 2.1. Türkiye, Bölge ve Şanlıurfa'da Okuryazarlık Oranı (%), 1990-2000

	1990			2000		
	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam
Türkiye	67,40	89,80	78,40	78,40	94,50	86,50
Bölge	44,77	75,53	60,42	60,16	85,77	73,22
Şanlıurfa	38,66	72,79	56,21	52,26	82,15	67,74

Kaynak: DİE, 2000 Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, GAP İlleri, DİE web sayfası: <http://nkg.die.gov.tr/goster>

Tablo 2.2. İlçelerde cinsiyete göre okuryazarlık oranları (%), (2000)

	Merkez	Akçakale	Birecik	Bozova	C.pınar	Halfeti	Harran	Hilvan	Siverek	Suruç	V.şehir
Kadın	63,64	51,77	70,29	62,06	55,60	76,51	40,22	57,69	60,95	52,60	55,12
Erkek	88,29	82,46	88,94	85,76	83,30	93,88	88,13	84,68	81,82	83,95	78,70
Toplam	76,52	69,17	79,76	74,94	70,9	85,39	67,33	71,84	71,68	69,16	67,78

Kaynak: DİE, 2000 Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri: Şanlıurfa.

Okur-yazarlık durumu ilçelere göre değerlendirildiğinde, Halfeti ilçesinin hem kadınlarda hem erkeklerde, hem de genelde diğer ilçelerin önüne geçtiği görülmektedir. Kadınlarda Harran ilçesi % 40,22, erkeklerde ise Viranşehir % 78,7 seviyesinde okuryazarlık oranlarıyla en düşük okuryazar nüfusa sahip olan ilçelerdir.

2. Okul Öncesi Eğitimin Durumu

2000 yılında okulöncesi eğitimde okullaşma oranı ülke genelinde yaklaşık % 10 iken, Bölge genelinde % 2 ve Şanlıurfa'da ise % 1 düzeyindedir. Diğer bir ifadeyle Şanlıurfa'da 0-5 yaş grubundaki çocukların sadece yüzde 1'i anaokulu veya anasınıfına devam etmektedir.

2001-2002 öğretim yılı itibarıyla okul öncesi eğitim kurumlarında öğretmen başına ülke ve Bölge genelinde 18 çocuk düşerken Şanlıurfa'da 17 çocuk düşmektedir (Tablo 2.4). Okul öncesi kurumlara kayıtlı kız çocukların oranı ülke, Bölge ve il genelinde sırasıyla % 48, 47 ve 46'dır.

Tablo 2.3. Okul Öncesi Eğitimde Okul, Öğrenci ve Öğretmen Sayıları (2001-2002)

	Okul Sayısı	Öğrenci sayısı			Öğretmen sayısı	Öğretmen başına öğrenci sayısı
		Toplam	Erkek	Kız		
Türkiye	10.554	256.392	134.551	121.841	14.520	18
Bölge	600	18.214	9.728	8.486	998	18
Şanlıurfa	61	1.665	905	760	100	17

Kaynak: MEB, 2002 Yılı Başında Millî Eğitim, Aralık 2001, Şanlıurfa İl Eğitim Raporu, 2002.

3. İlköğretimin Durumu

3.1. Okul, Öğrenci ve Öğretmen Durumu

2000 yılı itibariyle ilköğretimde okullaşma oranları Türkiye, Bölge ve Şanlıurfa için sırasıyla yaklaşık yüzde 98, 82 ve 73'tür.

İlköğretim kurumlarına devam eden toplam öğrenciler içinde kız öğrencilerin oranı ülke genelinde % 47 iken Bölge genelinde % 43'e, İl'de ise yaklaşık % 40'a kadar düşmektedir.

İlköğretimde öğretmen başına düşen nüfus verileri değerlendirildiğinde Bölge ortalamasının ülke ortalamasının üstünde olduğu, İl değerinin ise Bölge ortalamasının da üstünde olduğu görülmektedir. İl genelinde toplam öğretmen sayısının % 40,3'ü köylerde görev almaktadır. Bozova, Halfeti ve Harran bu ortalamanın çok üzerindedir. İl genelinde ilçe merkezleri ve köylerinde öğretmen başına düşen öğrenci sayıları birbirine çok yakındır (41 ve 39).

Tablo 2.4. İlköğretimde Okul, Öğrenci ve Öğretmen Sayıları (2001-2002)

	Okul Sayısı	Öğrenci sayısı			Öğretmen sayısı	Öğretmen başına öğrenci sayısı
		Toplam	Erkek	Kız		
Türkiye	34.993	10.310.844	5.504.178	4.806.666	375.511	27
Bölge	4.994	1.322.404	566.449	566.449	35.106	38
Şanlıurfa	1.354	259.062	158.360	100.702	6.432	40

Kaynak: MEB, 2002 Yılı Başında Milli Eğitim, Aralık 2001, Şanlıurfa İl Eğitim Raporu, 2002.

3.2. Derslik Durumu

İl genelinde merkezde, derslik başına 71 öğrenci, köyde 55 öğrenci düşmektedir. Suruç merkezde derslik başına 108 öğrenci ile ortalamanın çok üzerindedir. Hilvan da köyde derslik başına 33 öğrenci ile ortalamanın çok gerisinde yer almaktadır.

4. Ortaöğretimin Durumu

4.1. Okul, Öğretmen ve Öğrenci Durumu

Tablo 2.5. Ortaöğretimde Okul, Öğrenci ve Öğretmen Sayıları (2001-2002)

	Okul Sayısı	Öğrenci sayısı			Öğretmen sayısı	Öğretmen başına öğrenci sayısı
		Toplam	Erkek	Kız		
Türkiye	2.637	1.490.376	811.851	678.525	72.609	21
Bölge	181	123.597	84.959	38.638	4.504	27
Şanlıurfa	60	22.279	16.816	5.463	1.092	20

Kaynak: MEB, 2002 Yılı Başında Milli Eğitim, 2001; Şanlıurfa İl Eğitim Raporu, 2002.

Ülke genelinde ortaöğretim kurumlarında öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 21 iken, bu sayı Bölge genelinde 27'ye çıkmakta, İl'de ise 20'ye düşmektedir.

4.2. Okullaşma Oranı

Ülke genelinde ortaöğretimde okullaşma oranı genel ve mesleki-teknik ortaöğretim için sırasıyla % 37 ve %23 iken Bölge genelinde ve İl'de bu oranların çok altına düşmektedir. İl'de çağ nüfusunun % 11'i genel liselere giderken % 5'i de mesleki liselere gitmektedir. İl

genelinde ortaöğretime devam eden öğrencilerin % 24,5'ini kız öğrenciler oluşturmaktadır. Bu oran % 34,3 ile Bozova'da en yüksek, % 1,6 ile Harran'da en düşük seviyededir. Ülke genelinde kız öğrenci oranı % 46, Bölge genelinde ise % 31'dir.

Tablo 2.6. Ortaöğretimde Okullaşma Oranı (2000)

	Genel Ortaöğretim	Mesleki-tekniK Ortaöğretim
Türkiye	36,6	22,8
Bölge	18,4	6,8
Şanlıurfa	10,8	5,0

Kaynak: İl Milli Eğitim Müdürlüğü Raporu (2001)

4.3. Derslik Durumu

2000-2001 öğretim dönemi itibariyle il genelinde ortaöğretim kurumlarının kapasitesi mevcut öğrencilerin % 97'sini barındırabiliyorken ilçelere bakıldığında yalnızca Merkez, Ceylanpınar ve Siverek ilçelerinde kapasite sorunu olduğu, diğer ilçelerde kapasite fazlası olduğu görülmektedir.

Derslik başına öğrenci sayılarına bakıldığında; il genelinde bir derslikte ortalama olarak; kentsel alanda 25, kırsal alanda 20 öğrenci eğitim görmektedir.

5. YİBO ve PİO'lar

Ülke ve Bölge genelinde YİBO'ların mevcut kapasitelerinin % 87'si kullanılırken bu oran İl'de % 94'e ulaşmaktadır. İl'deki tek PİO'nun da % 98'i doludur. PİO'ların kapasite kullanım oranları Bölge genelinde % 63, ülke genelinde ise % 76'dır. YİBO ve PİO'larda kız öğrencilerin oranına bakıldığında ülke genelinde düşük olduğu görülmektedir. Ancak Bölge ve İl ortalamaları bu değerlerden daha da düşüktür. (Tablo 2.7.) YİBO'larda kız öğrenci oranları ülke, Bölge ve İl için sırasıyla; % 27, % 17 ve % 6'dır. PİO'larda okuyan öğrencilerin ülke genelinde % 33'ü kız öğrenci iken Bölge genelinde bu oran % 10'a düşmektedir. İl'deki tek PİO'da ise hiç kız öğrenci bulunmamaktadır.

Tablo 2.7. YİBO ve PİO'lar (2001-2002)

	Okul Sayısı		Kapasite		Öğrenci Sayısı	
	YİBO	PİO	YİBO	PİO	YİBO	PİO
Türkiye	282	241	137.518	50.963	119.123	38.481
Bölge	59	13	33.853	2.120	29.576	1.977
Şanlıurfa	9	1	5.878	120	5.509	196

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Müdürlüğü, 2001-2002 Eğitim-Öğretim Yılında Yatılı İlköğretim Bölge Okulları ve Pansiyonlu İlköğretim Okulları, 2002.

6. Taşımali Eğitim

2001-2002 öğretim yılında taşımali eğitim sistemiyle İl genelinde toplam 1.102 yerden 12.586 öğrenci alınarak 66 merkezdeki ilköğretim kurumlarına taşınmıştır. Taşınan öğrenci sayısında birinci sırada olan Merkez ilçeyi Siverek ve Viranşehir izlemektedir (Tablo 2.8).

Tablo 2.8. 2001-2002 Öğretim Yılı İtibari İle Taşımali Eğitim

Taşıma Merkezi	Taşıma Merkez Sayısı	Taşınan Yer Sayısı	Taşınan Öğrenci Sayısı	Araç Sayısı	Yıllık Taşıma Giderleri (milyon)
Merkez	20	491	4.811	243	1.185.247
Akçakale	3	80	940	38	210.284
Birecik	4	41	273	15	61.201
Bozova	5	56	1.020	50	225.389
Ceylanpınar	7	35	736	46	248.164
Halfeti	7	33	908	66	244.439
Harran	1	44	604	18	109.318
Hilvan	4	68	630	50	230.315
Siverek	9	143	1.338	68	391.390
Suruç	5	59	733	51	193.408
Viranşehir	1	52	593	32	190.068
Toplam	66	1.102	12.586	677	3.289.226

Kaynak: İl Milli Eğitim Müdürlüğü Raporu (2001)

7. Yüksek Öğrenim

Tablo 2.9. Şanlıurfa, Bölge ve Türkiye’de Yüksek Öğrenim Durumu (2001)

	Sınava Giren	Yerleşen	
	Sayı	Sayı	%
Türkiye	1.413.347	454.749	32,2
Bölge	104.536	23.307	22,3
Şanlıurfa	14.722	3.336	23,4

Kaynak: İl Milli Eğitim Müdürlüğü Raporu 2001.

İl’de üniversiteleşme oranı ülke genelindeki oranın gerisinde olmasına rağmen Bölge ortalamasının üzerindedir. İlçeler itibariyle bakıldığında; Ceylanpınar, Suruç, Halfeti ve Siverek’in üniversiteleşme oranında il ortalamasının üzerinde değerler gösterdiği; Harran ilçesinin ise üniversiteleşmede en başarısız ilçe konumunda olduğu görülmektedir.

İl’de bulunan Harran Üniversitesi 1992 yılında kurulmuştur. 10 Meslek Yüksek Okulu, 7 fakülte, 200 öğretim üyesi (profesör, doçent, yardımcı doçent) ve yaklaşık 7000 öğrencisi vardır. Öğrencilerin % 60’ı çevre ve diğer illerden, % 40’ı ise Şanlıurfa’dan gelmektedir.

Harran Üniversitesi bünyesindeki fakülteler; Fen-Edebiyat, İlahiyat, İktisadi ve Ticari Bilimler, Mühendislik, Tıp, Veteriner ve Ziraat Fakülteleridir. Üniversite’ye bağlı olarak faaliyet gösteren Meslek Yüksek Okulları ve programları aşağıda verilmiştir.

Halen il merkezinde beş ayrı kampüste hizmet vermekte olan Harran Üniversitesi Fakülteleri ve Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu’nun 2010 yılında tümüyle Osmanbey Kampusunda faaliyet göstermesi planlanmıştır. Şanlıurfa-Viranşehir yolunda, Şanlıurfa’ya 20 km uzaklıkta olan Osmanbey Kampusunda inşaat çalışmaları devam etmektedir.

Tablo 2.10. Harran Üniversitesi'ne Bağlı Meslek Yüksek Okulları ve Programları

Meslek Yüksek Okulu (MYO)	Program
Şanlıurfa Sağlık Hizmetleri MYO	Tıbbi Dokü. Ve Sekreterlik
	Radyoloji
	Tıbbi Laboratuvar
Şanlıurfa MYO	İklimlendirme Soğutma
	İnşaat
	Elektrik
	Makine
	Otomotiv
	Tarım Alet ve Makinaları
	Gıda
	Harita-Kadastro
	Muhasebe
	Bilgisayarlı Muhasebe ve Vergi Uyg.
	İşletmecilik
	Büro Yönetimi ve Sekreterlik
	Piyasa Arş. ve Reklamcılık
	Radyo ve TV Yayıncılığı
	Halkla İlişkiler
Hazır Yemek ve Aşçılık	
Turizm ve Otelcilik	
Akçakale MYO	Muhasebe
	Tarımsal Sulama Yöntemi
	Pamuk Ekserliği ve İplikçilik
Birecik MYO	Elektrik
Bozova MYO	Pazarlama
Ceylanpınar MYO	Su Ürünleri
	Bahçe Ziraatı
Hilvan MYO	İşletme Organizasyonu ve Çiftlik Yön.
	İnşaat
Siverek MYO	Makine
	Gıda teknolojisi
Suruç MYO	Bilgisayarlı Muhasebe ve Vergi Uyg.
	Endüstri Bit. Yet. ve Değerlendirme
	Sigortacılık
Viranşehir MYO	Seracılık
	Hayvan Yetiştiriciliği ve Sağlığı
	Elektronik
	Bilgisayarlı Muh. ve Vergi Uyg.
	Bilgisayar Donanımı

Kaynak: Harran Üniversitesi, "Harran Üniversitesi On Yıllık Gelişme Planı", Nisan 2002.

8. Yaygın Eğitim

2000-2001 öğretim yılında Bölge illerinde Halk Eğitimi Merkezlerinde (HEM) açılan kurslara katılımın en yüksek olduğu il Diyarbakır'dır. Bu ili Adıyaman ve Şanlıurfa izlemektedir (Tablo 2.11).

Tablo 2.11. Türkiye ve Bölge İllerinde Halk Eğitimi Merkezlerine Katılan Kursiyer Sayıları (2000-2001)

	Toplam	Meslek Kursları	Sosyal Kültürel Kurslar	Okuma Yazma Kursları
Adıyaman	26.323	11.393	13.491	1.439
Diyarbakır	34.833	22.302	3.538	8.993
Gaziantep	13.796	7.559	4.122	2.115
Mardin	11.452	6.386	1.871	2.745
Siirt	11.750	7.678	2.157	1.915
Şanlıurfa	19.693	4.843	2.792	12.058
Batman	9.989	3.721	1.385	4.883
Şırnak	4.549	3.246	1.303	0
Kilis	1.671	1.024	529	118
Bölge	134.056	68.602	31.188	34.266
Türkiye	1.217.137	725.711	331.924	159.502

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı, Milli Eğitim Sayısal Veriler 2001-2002.

2000-2001 öğretim yılında Bölge illerinde Çıracılık Eğitimi Merkezlerinde açılan kurslara katılımların en yüksek olduğu il Gaziantep'tir. Bu ili Şanlıurfa ve Adıyaman izlemektedir (Tablo 2.12).

Tablo 2.12. Türkiye ve Bölge İllerinde Çıracılık Eğitimi Merkezlerinde Öğrenci ve Kursiyer Sayıları (2000-2001)

	Toplam	Aday Çıracık	Çıracık	Kalfa	Usta Öğretici
Adıyaman	1.201	0	4.313	3.171	99
Diyarbakır	237	0	48	95	94
Gaziantep	4.943	0	2.563	1.249	1.131
Mardin	638	22	339	233	44
Siirt	214	0	0	45	169
Şanlıurfa	3.456	0	1.576	774	1.106
Batman	422	0	246	126	50
Şırnak	0	0	0	0	0
Kilis	0	0	0	0	0
Bölge	11.111	22	5.226	3.198	2.665
Türkiye	248.495	5.627	125.128	83.537	34.203

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı, Milli Eğitim Sayısal Veriler 2001-2002.

2001-2002 döneminde İl Merkezi ve ilçelerdeki Halk Eğitim Merkezleri'nde açılan mesleki, kültürel, I. ve II. kademe okuma yazma kurslarına katılanların cinsiyete göre dağılımı da Tablo 2.13'te verilmektedir.

Tablo 2.13. İlçelerde HEM Kurslarına Katılanlar (2001-2002)

İlçeler	Toplam	Erkek	Kadın
Merkez	8.738	4.641	4.097
Akçakale	1.376	548	828
Birecik	1.133	537	596
Bozova	1.900	451	1.449
Ceylanpınar	3.535	501	3.034
Halfeti	642	376	266
Harran	971	581	390
Hilvan	1.157	434	723
Siverek	3.803	1.439	2.364
Suruç	3.447	1.164	2.283
Viranşehir	2.777	1.012	1.765
İl	29.479	16.117	13.362

Kaynak: Şanlıurfa İl Eğitim Raporu, 2002

9. Sorunlar

- i) İl'de, kadınlarda okur-yazarlık oranı, %52 ile ülke ortalaması olan %78 ve Bölge ortalaması olan % 60'nın çok altındadır.
- ii) İlköğretimde okullaşma oranı %73 ile ülke genelindeki %98 ve Bölge genelindeki %82'lik oranın altındadır.
- iii) Tüm eğitim kademelerinde kız öğrencilerin oranı çok düşüktür.
- iv) İl'e atanan öğretmenler genellikle aday öğretmendir.
- v) Asker öğretmen uygulaması verimi düşürmektedir.
- vi) Norm kadro uygulamasından dolayı belli branşlarda öğretmen yetersizliği vardır.
- vii) Merkez ve ilçelerde ilköğretim okullarının derslik sayısının yetersiz olmasından dolayı ikili öğretim yapılmaktadır.
- viii) Merkez ve ilçelerde ortaöğretim kurumlarında derslik sayısı yetersizdir.
- ix) Taşınmalı eğitim giderlerinin çok fazla oluşu nedeniyle diğer alanlara yeterince kaynak aktarılamamaktadır.
- x) YİBO ve PİO'ların sayısı, özellikle kız öğrencilere yönelik YİBO sayısı çok yetersizdir.
- xi) İlköğretim ve ortaöğretimde öğrenci devamsızlığı çok yüksek düzeydedir. 15 Nisan-15 Kasım arasında öğrencilerin dörtte üçünden fazlası tarım işçisi olarak aileleriyle göç etmektedir.
- xii) Okul öncesi eğitim kurumlarına olan talep çok yetersizdir.
- xiii) Kırsal kesimde öğretmenlerin kalacağı yeterli sayı ve nitelikte lojman yoktur.
- xiv) Ceylanpınar'da 25.000 nüfuslu göçer yerleşim birimi bulunmaktadır. Bu yerleşim yerlerinin hukuki durumları belli olmadığı için 3.000 civarında ilköğretim çağındaki çocuğa eğitim verilememektedir.
- xv) Harran Üniversitesi'nde yetişmiş öğretim üyesi sıkıntısı bulunmaktadır.
- xvi) Harran Üniversitesi'nin 2010 yılında tümüyle faaliyet göstermeyi planladığı Osmanbey Kampusu ile şehir merkezi arasındaki ulaşım için uygun bir güzergahın Çevre Düzeni Planı'na alınması ve gerekli hizmetlerin götürülmesi için, üniversitenin önce "mücadir alan", birkaç yıl sonra da "imar planı" sınırları içine alınarak Şanlıurfa Belediyesi ile irtibatlandırılması gerekmektedir.

III. SAĞLIK

1. Sağlık Hizmetlerinin Durumu

İl'de Sağlık Bakanlığı'na bağlı, 11'i yataklı ve 207'si yataksız tedavi hizmeti veren toplam 218 sağlık kuruluşu vardır.

Tablo 3.1. Sağlık Bakanlığına Bağlı Sağlık Kuruluşları

Kurum	Sayısı	Durumu
Devlet Hastanesi	8	Yataklı
Doğum ve Çocuk Bakımevi	1	Yataklı
Sağlık Merkezi	2	Yataklı
Verem Savaş Dispanseri	5	
AÇS/ AP Merkezi	7	
Halk Sağlığı Laboratuvarı	1	
Sağlık Ocağı	65	
Sağlık Evi	124	
Sağlık Meslek Lisesi	3	
Donatım Bölge Müdürlüğü	1	
Hudut ve Sahiller Sağlık İstasyonu	1	

Kaynak: İl Sağlık Müdürlüğü raporu (2001).

Tablo 3.2. Diğer Bakanlıklara Bağlı ve Özel Sağlık Kuruluşları

Kurum	Sayısı	Durumu
SSK Hastanesi	1	Yataklı
Üniversite Araştırma Hastanesi	1	Yataklı
Özel Hastane	1	Yataklı
Belediye Sağlık Merkezi	1	
Milli Eğitim Sağlık Merkezi	1	
Kızılay Kan Merkezi	1	
DSİ Sağlık İstasyonu	1	

Kaynak: İl Sağlık Müdürlüğü raporu (2001).

Sağlık Bakanlığı'na bağlı kuruluşlara ilave olarak, İl'de ikisi diğer bakanlıklara bağlı ve biri de özel olmak üzere yataklı tedavi hizmeti veren 3 adet sağlık merkezi ile 4 adet yataksız tedavi hizmeti veren toplam 7 sağlık kuruluşu daha bulunmaktadır.

1.1. Yataklı Tedavi Kurumları

İl'de bulunan toplam 14 yataklı tedavi kurumunda 1.364 kadro yatağı bulunmaktadır.

Tablo 3.3. Yataklı Tedavi Kurumlarının İlçelere Göre Durumu

İlçe	Kurum	Kadro Yatağı	10.000 Nüfusa Düşen Yatak
Merkez	Şanlıurfa Devlet Hastanesi	300	
Merkez	Şanlıurfa Doğumevi	175	
Merkez	SSK Hastanesi	250	15,8
Merkez	Üniversite Araştırma Hastanesi	100	
Merkez	Özel Şanmed Hastanesi	19	
Akçakale	Devlet Hastanesi	25	3,2
Birecik	Devlet Hastanesi	150	20,1
Bozova	Sağlık Merkezi	10	1,5
Ceylanpınar	Devlet Hastanesi	50	7,4
Halfeti	Sağlık Merkezi	10	2,9
Harran	Devlet Hastanesi	50	8,9
Hilvan	Devlet Hastanesi	25	6,5
Siverek	Devlet Hastanesi	100	4,5
Suruç	Devlet Hastanesi	50	6,1
Viranşehir	Devlet Hastanesi	50	2,7
Toplam		1.364	9,4

Kaynak: Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü Çalışma Yılıığı, 2001, Sağlık Bakanlığı

İl genelinde 10.000 kişiye ortalama 9,4 yatak düşmekte, ancak ilçeler bazında bu gösterge 1,5 (Bozova) ve 20,1 (Birecik) gibi ortalamadan çok farklı değerler göstermektedir.

Tablo 3.4. Ülke ve Bölge’de Yataklı Tedavi Hizmetlerindeki Bazı Göstergeler

İller	Hastane Sayısı	Yatak Sayısı	10000 Nüfusa Düşen Yatak
Batman	5	244	5,3
Şırnak	6	215	6,1
Mardin	5	475	6,7
Şanlıurfa	15	1.364	9,4
Siirt	4	285	10,8
Adıyaman	10	715	11,5
Kilis	1	190	16,6
Gaziantep	12	2.320	18,1
Diyarbakır	17	2.680	19,7
Bölge	74	8.488	12,8
Türkiye	1.240	159.290	23,5

Kaynak: Yataklı Tedavi Kurumları İstatistik Yıllığı, Sağlık Bakanlığı (2001).

2001 yılı itibariyle, yataklı tedavi kuruluşlarında, İl, kuruluş sayısına göre Güneydoğu Anadolu Bölgesi içinde ikinci sırada yer almasına karşın, yatak sayısında üçüncü sırada, 10.000 kişiye düşen yatak sayısında 4. sırada yer almaktadır. Ayrıca, on bin kişiye düşen hasta yatağı açısından 9,4 ortalama ile Güneydoğu Anadolu ortalamasının (12,8) ve Türkiye ortalamasının (23,5) gerisinde bulunmaktadır.

1.2. Yataksız Tedavi Kurumları

İl’de bulunan yataksız tedavi kurumlarının ilçelere dağılımına bakıldığında %23’ünün Merkez ilçede toplandığı görülmektedir. Merkez ilçeyi %15 ile Siverek izlemektedir. Bu iki ilçenin ilin toplam nüfusu içindeki payları sırasıyla %37 ve %15,5’tir. Ancak il nüfusunun yaklaşık %5’ini oluşturan Ceylanpınar’ın yataksız tedavi hizmetlerinde yalnızca %3,4’lük paya sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 3.5. Yataksız Tedavi Kurumlarının İlçelere Göre Durumu (2001)

İlçeler	Halk Sağ. Lab.	Verem Sav. Dis.	AÇS/ AP	Sağlık ocağı	Sağlık evi	Hudut-Sahil. Sağ. İst.	Diğer Bakan. Bağ. Sağ. Mer.
Merkez	1	1	1	18	24		3
Akçakale			1	3	9	1	
Birecik		1	1	7	9		
Bozova				5	11		
Ceylanpınar			1	3	3		
Halfeti				4	11		
Harran				1	8		
Hilvan				4	7		
Siverek		1	1	11	18		
Suruç		1	1	5	13		
Viranşehir		1	1	4	11		
Toplam	1	5	7	65	124	1	3

Kaynak: İl Sağlık Müdürlüğü raporu (2001).

1.3. Sağlık Personelinin Durumu

Tablo 3.6. Sağlık Personelinin Kurumlara Göre Dağılımı (2001)

Kurum	Uzman Hek.	Prat. Hek.	Diş. Hek	Hemşire	Ebe
Sağlık müdürlüğü	-	28	1	14	5
Devlet hastanesi	117	86	18	216	117
Sağlık merkezi	2	5	-	-	-
Sağlık ocağı	-	143	-	104	193
AÇS/AP	3	13	1	11	24
VS Dispanseri	1	9	-	13	-
SSK	31	11	2	71	13
Üniversite Hastanesi	55	67	-	69	1
Özel sağlık kuruluşları	1	2	-	8	2
M. Eğt, Kızılay, Belediye	1	9	-	17	1
Serbest çalışanlar	15	10	43	2	9
Toplam	226	383	65	525	365

Kaynak: İl Sağlık Müdürlüğü Raporu, 2001

Sağlık personelinin ilçelere göre dağılımı göz önüne alındığında, personelin merkez ilçede yoğunlaştığı görülmektedir. Bu durum, sağlık hizmetlerinin il geneline yaygınlaştırılması politikasıyla uyumsuzlukta ve merkezde hasta yoğunlaşmasına neden olmaktadır.

Tablo 3.7. Sağlık Personelinin İlçelere Göre Dağılımı (2001)

İlçenin Adı	Uzman Hekim	Uzman hekim başına düşen kişi	Prat. Hekim	Prat. Hekim başına düşen kişi	Diş Hekimi	Diş hekim başına düşen kişi	Hemşire	Hemşire başına düşen kişi	Ebe	Ebe başına düşen kişi
Merkez	189	2 817	236	2 256	50	10 648	379	1 404	203	2 622
Akçakale	1	67 204	11	6 109	1	67 204	12	5 600	16	4 200
Birecik	11	6 298	31	2 234	3	23 093	41	1 689	31	2 234
Bozova	1	50 123	9	5 569	-	-	8	6 265	12	4 176
C.pınar	1	60 630	14	4 330	1	60 630	14	4 330	14	4 330
Halfeti	1	32 531	12	2 710	-	-	6	5 421	9	3 614
Harran	-	-	4	8 596	-	-	3	11 461	4	8 596
Hilvan	1	37 339	9	4 148	2	18 669	7	5 334	7	5 334
Siverek	13	10 863	24	5 884	5	28 244	32	4 413	38	3 716
Suruç	2	38 450	16	4 806	2	38 450	12	6 408	16	4 806
Viranşehir	6	18 422	17	6 502	1	110 536	11	10 048	15	7 369
Toplam	226	5 365	383	3 160	65	18 655	525	2 309	365	3 322

Kaynak: İl Sağlık Müdürlüğü verileri (2001 yılı E.T.F. nüfusuna göre hesaplanmıştır.)

Tablo 3.8. Sağlık Personelinin Kırsal ve Kentsel Alana Dağılımı

	Uzman Hekim	%	Prat. Hekim	%	Hemşire	%	Ebe	%
Kentsel	226	100	345	91,1	498	94,9	316	86,6
Kırsal	0	0	38	9,9	27	5,1	49	13,4
Toplam	226		383		525		365	

Kaynak: İl Sağlık Müdürlüğü verileri, 2001.

Sağlık personeli kentsel alanda aşırı yoğunlaşmakta ve sağlık hizmetlerinin kırsal alanda yerinden yürütülmesi mümkün olamamaktadır.

Tablo 3.9. Uzman Hekim Başına Düşen Hasta (1975-1999)

Yıllar	Türkiye(1)	Bölge(2)	(2)/(1)	Şanlıurfa(3)	(3)/(1)
1975	3.156	9.021	2,9	37.081	11,8
1980	2.661	14.641	5,5	36.650	13,8
1985	2.410	8.833	3,7	11.023	4,6
1990	2.253	5.306	2,4	12.992	5,8
1994	2.220	8.333	3,6	12.370	5,6
1999	1.746			6.816	3,9

Kaynak: DİE, (1956-1996) GAP illeri istatistikleri, DİE, (2000) Şanlıurfa ili istatistikleri.

Ülke genelinde uzman hekim başına düşen hasta sayısında 1975'ten bu yana düzenli bir iyileşme sağlanırken, Bölge genelinde ve İl'de aynı istikrarlı gelişme sağlanamamıştır. 1999 yılına ait en son verilere göre İl'de bir uzman hekim ülke genelinde bir uzman hekime göre yaklaşık dört kat daha fazla hastaya bakmak zorundadır.

Tablo 3.10. Pratisyen Hekim Başına Düşen Hasta (1975-1999)

Yıllar	Türkiye(1)	Bölge(2)	(2)/(1)	Şanlıurfa(3)	(3)/(1)
1975	4.445	9.099	2,1	13.184	3,0
1980	4.215	10.608	2,5	9.562	2,3
1985	3.235	6.056	1,9	7.246	2,2
1990	2.179	3.557	1,6	4.614	2,1
1994	1.599	3.080	1,9	5.053	3,2
1999	1.425			3.503	2,5

Kaynak: DİE, (1956-1996) GAP illeri istatistikleri, DİE, (2000) Şanlıurfa ili istatistikleri.

Pratisyen hekim başına düşen hasta sayıları değerlendirildiğinde, İl'de uzman hekimler kadar olmasa da pratisyen hekimlerin de ülke geneline oranla 2,5 kat daha fazla sayıda hastaya bakmakla yükümlü oldukları görülmektedir.

Tablo 3.11. Diş Hekimi Başına Düşen Hasta (1975-1999)

Yıllar	Türkiye(1)	Bölge(2)	(2)/(1)	Şanlıurfa(3)	(3)/(1)
1975	7.943	26.987	3,4	39.553	5,0
1980	6.279	22.568	3,6	21.514	3,4
1985	6.057	20.569	3,4	27.950	4,6
1990	5.336	17.360	3,3	27.428	5,1
1994	5.340	18.481	3,5	28.963	5,4
1999	4.522			26.476	5,9

Kaynak: DİE, (1956-1996) GAP illeri istatistikleri, DİE, (2000) Şanlıurfa ili istatistikleri.

Diş hekim başına düşen hasta sayısı değerlendirildiğinde, İl'de diş hekimisi sayısının Bölge ve ülke geneline oranla çok yetersiz kaldığı gözlenmektedir.

Tablo 3.12. Hemşire Başına Düşen Hasta (1975-1999)

Yıllar	Türkiye(1)	Bölge(2)	(2)/(1)	Şanlıurfa(3)	(3)/(1)
1975	2.707	4.057	1,5	4.495	1,7
1980	1.653	2.768	1,7	3.310	2,0
1985	1.630	2.758	1,7	4.163	2,6
1990	1.249	2.353	1,9	3.798	3,0
1994	1.087	2.263	2,0	4.081	3,8
1999	916			2.458	2,7

Kaynak: DİE, (1956-1996) GAP illeri istatistikleri, DİE, (2000) Şanlıurfa ili istatistikleri.

Tablo 3.13. Ebe Başına Düşen Hasta (1975-1999)

Yıllar	Türkiye(1)	Bölge(2)	(2)/(1)	Şanlıurfa(3)	(3)/(1)
1975	3.089	3.253	1,1	3.058	1,0
1980	2.798	4.004	1,4	4.154	1,5
1985	2.797	3.706	1,3	4.097	1,5
1990	1.844	2.708	1,5	3.325	1,8
1994	1.718	3.291	1,9	5.186	3,0
1999	1.559			4.172	2,7

Kaynak: DİE, (1956-1996) GAP illeri istatistikleri, DİE, (2000) Şanlıurfa ili istatistikleri.

1999 yılı itibarıyla, İl'de hemşire ve ebe başına düşen hasta sayılarının ülke ortalamasının yaklaşık üç misli olduğu görülmektedir. (Tablo 3.12 ve 3.13)

2. Aile Planlaması

Tablo 3.14. İlçelere Göre Aile Planlaması Yöntemlerinin Kullanım Durumu

	Hap		%	Kondom		%	Enjek.		%	Ria		%	Tüplig		%
	2000	2001		2000	2001		2000	2001		2000	2001		2000	2001	
Merkez	6.929	6.887	-1	14.281	15.861	11	462	950	106	5.331	5.853	10	59	392	564
A.kale	216	419	94	352	476	35	15	22	47	60	136	127	0	0	
Birecik	1.264	1.416	12	1285	1.791	39	16	36	125	323	554	72	0	0	
Bozova	323	414	28	624	650	4	26	35	35	79	80	1	0	0	
C.pınar	307	423	38	556	473	-15	65	61	-6	126	67	-47	0	0	
Halfeti	226	198	-12	305	331	9	1	28	2.700	42	85	102	0	0	
Harran	58	4	-93	76	29	-62	0	0		0	0		0	0	
Hilvan	85	45	-47	158	81	-49	7	4	-43	40	32	-20	0	0	
Siverek	674	620	-8	2893	3.119	8	63	232	268	252	246	-2	0	8	
Suruç	547	641	17	930	1.016	9	83	82	-1	303	357	18	0	0	
V.şehir	455	229	-50	696	541	-22	149	328	120	171	72	-58	0	0	
Toplam	11.084	11.296	2	22156	24.368	10	887	1.778	100	6.727	7.482	11	59	400	578

Kaynak: İl Sağlık Müdürlüğü raporu (2001)

İl genelinde, aile planlaması yöntemleri değerlendirildiğinde, enjeksiyon ve tüpligasyon yöntemlerinde belirgin bir artış gözlenmektedir. Ancak aile planlaması yöntemlerinin yaygınlığı değerlendirildiğinde göreceli olarak Bozova, Ceylanpınar, Harran ve Hilvan'ın kötü durumda olduğu görülmektedir.

3. Bulaşıcı Hastalıklar

2001 yılı verilerine göre en yaygın bulaşıcı hastalık tifodur. Özellikle 25-44 yaş aralığında ve erkeklere oranla kadınlarda daha fazla rastlanmaktadır. İkinci sırayı brusella almaktadır, en yaygın görüldüğü yaş aralığı 15-24 yaş arasındır; hastalığa bu aralıkta erkeklere oranla

kadınlarda daha fazla rastlanmaktadır. Ancak bu yaş aralığından sonra erkeklerde kadınlara yakın bir oranda rastlandığı görülmektedir. Üçüncü sırayı kuduz ve şüpheli ısırık almaktadır. En sık görüldüğü yaş aralığı 5-14 yaş aralığıdır; kadınlara oranla erkeklerde açık farkla daha fazla görülmektedir. 44 yaşından sonra bu hastalığa yakalananlarda gözle görülür bir artış gözlenmektedir. Bunlara ek olarak da kızamık vakası en çok 1-4 yaş arası çocuklarda görülmektedir.

4. Yeşil Kart Sahipliliği

Yeşil kart sahibi olanların değişimi incelendiğinde Akçakale, Bozova, Hilvan ve Siverek ilçelerinin İl ortalamasının üstünde artış gösterdiği görülmektedir.

Tablo 3.15. İlçelere Göre Yeşil Kart Sahipliliği

İlçeler	1999	2000	Artış %	2001	Artış %	2000 (yeşilkart)/(nüfus)
Merkez	92.423	112.445	22	138.106	23	0,21
Akçakale	4.734	6.691	41	8.681	30	0,09
Birecik	18.104	20.883	15	25.051	20	0,28
Bozova	9.708	12.676	31	16.728	32	0,18
Ceylanpınar	8.165	9.973	22	11.139	12	0,14
Halfeti	5.379	6.138	14	6.455	5	0,18
Harran	7.453	8.962	20	9.932	11	0,16
Hilvan	7.144	10.195	43	12.564	23	0,26
Siverek	40.029	56.392	41	73.626	31	0,26
Suruç	14.104	18.067	28	22.994	27	0,22
Viranşehir	27.703	33.699	22	40.030	19	0,18
Toplam	234.946	296.121	26	365.306	23	0,21

Kaynak: İl Sağlık Müdürlüğü raporu (2001)

5. Sorunlar

- i) GAP'ın getirdiği imkanlar nedeniyle hızlı nüfus artışı ve göç sonucu mevcut hastane, dispanser ve sağlık ocağı gibi sağlık birimleri yetersiz kalmaktadır.
- ii) Programa alınan sağlık yatırımları planlanan sürede tamamlanamamaktadır.
- iii) İlçe hastanelerinde sağlık ocaklarında, ve sağlık evlerinde çalışan sağlık personeli sayısı ülke ortalamasının çok altındadır.
- iv) İl'de bebek ve anne ölümleri çok yüksek oranlarda olup bu alanlarda, önemli ölçüde sağlık personeli ve donatı eksikliği bulunmaktadır. İl merkezindeki çocuk hastanesi ve doğum evi sayısı yetersizdir. Doğurganlık oranının halen yüksek oranlarda seyrettiği İl'de bu hizmetlerin ilçe düzeyine yaygınlaştırılması da gecikmiştir.
- v) Kırsal alanda hizmet veren 128 sağlık evinden sadece 14'ü faal durumdadır. Diğerleri sağlık personeli olmadığı için kapalıdır. Kentsel merkezlerde ise, hizmet veren 67 sağlık ocağından 14'ü faal durumdadır diğerleri sağlık personeli olmadığı için kapalıdır.
- vi) İl'de yatak başına düşen ve hekim başına düşen hasta sayısı ülke ortalamasının çok altındadır.
- vii) Mevcut sağlık tesislerinin modern araç ve gereçleri çok yetersizdir. İlçe hastanelerinin hiç birinde ameliyat hatta acil operasyonlar dahi yapılamamaktadır.
- viii) Sayıları giderek artan kanser hastalarının teşhisleri il dışında yapılmaktadır.
- ix) Sağlık personeli nitelik ve nicelik olarak yetersiz olup özellikle anestezi uzmanı bulunmamaktadır.

IV. SOSYAL HİZMETLER VE YARDIMLAR

1. Sosyal Hizmetler

İl'de sosyal hizmet çalışmaları genellikle Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'nun İl Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir. Bunun yanında az sayıda sivil toplum örgütünün de sınırlı katkıları olmaktadır.

Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, korunmaya muhtaç çocuklar, yaşlılar ve engellilerle ilgili yönlendirme programları ile sosyal yardım ve destek çalışmalarını yürütmekte ve koordine etmektedir. Ayrıca evden kaçan ve sokakta çalışan çocuklarla ilgili projeler uygulanmaya çalışılmakla beraber sayısı 2.000 civarında olan çocukların tamamına ulaşılamamaktadır.

Hızla kentleşen Şanlıurfa'da özellikle çocuk ve genç nüfus grupları toplam nüfus içinde önemli bir paya sahiptir ve il ve ilçe merkezlerinde bu nüfusta yığılma ve eğitimsizlik yüksek oranlardadır.

Tablo 4.1. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Tesislerindeki Gelişmeler

		1995	1996	1997	1998	1999	2000
Tesisler	Toplam Tesis Sayısı	6	6	7	7	9	12
	Çocuk Yuvası	1	1	1	1	1	1
	Yetiştirme Yurdu	1	1	1	1	1	1
	Huzurevi	-	-	-	-	-	-
	Kreş ve Gündüz Bakımevi	4	4	5	5	6	8
	Rehabilitasyon Merkezi	-	-	-	-	1	2
Özel Eğitim Sınıfları ve Okulları	-	-	-	-	-	-	
Hizmet Götürülen Kişi Sayısı	Toplam Kişi Sayısı	252	270	302	302	246	460
	Korunmaya Muhtaç Çocuk	132	150	152	152	158	152
	Yaşlılar	-	-	-	-	-	-
	Özürllüler	-	-	-	-	-	125
	Kreş Çocukları	120	120	150	150	88	183
	Göçmenler ve Afetzedeler	-	-	-	-	-	-
	Özel İlgi Grupları*	-	-	-	-	-	-

Kaynak: Şanlıurfa Valiliği Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü.

*Özel İlgi Grupları; uyuşturucu kullanan ve suçlu çocukları kapsar.

2000 nüfus sayımı sonuçlarına göre İl'de 23.182 özürllü bulunmaktadır. Bu nüfusun yalnızca 400'ü Bedensel Engelliler Derneğinin üyesi olup bu üyelerin de sadece 120'si çalışmaktadır. İl merkezinde yaklaşık 1.000 bedensel özürllü kendi özel yapımı bisikleti ile kent içinde ulaşımı sağlıyor olmalarına karşın kadın özürllüler böyle bir olanaktan bile yararlanamamaktadırlar.

1997 Köy Envanteri çalışması ile İl'in kırsal alanında toplam 4140 özürllü olduğu, bunların % 55'inin doğuştan özürllü, % 45'inin ise sonradan oluşan özüre sahip olduğu belirlenmiştir. Özürllülerin %25'ini oluşturan kadınlarda, sırasıyla, ortopedik, konuşma-ışitme, görme ve zihinsel özürllere rastlanmaktadır. Erkeklerde ise bu sıralama, ortopedik, konuşma-ışitme, zihinsel ve görme özürlleri olarak değişmektedir. Özürllülerin en yoğun olduğu ilçeler oransal büyüklük sırasıyla; Merkez, Siverek, Suruç, Viranşehir, Bozova, Akçakale, Birecik, Halfeti, Harran, Hilvan ve Ceylanpınar'dır.

Tablo 4.2. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının İlçeler İtibariyle Faaliyetleri

		1995		1996		1997		1998		1999		2000		2001	
		Kişi	Tutar	Kişi	Tutar	Kişi	Tutar	Kişi	Tutar	Kişi	Tutar	Kişi	Tutar	Kişi	Tutar
Merkez	Ayni	9.480	10.708.955	5.181	17.712.131	18.906	151.495.257	23.485	256.968.417	32.094	464.663.438	27.576	884.910.234	40.322	1.794.988.846
	Nakdi	2.163	4.473.495	7.200	17.275.350	1.469	12.975.950	1.480	150.805.897	7.833	129.294.062	1.934	123.505.519	8.300	458.591.350
Akçakale	Ayni	385	461.939	2.253	2.553.991	3.202	10.133.994	5.375	36.252.693	3.947	61.097.142	3.662	86.586.241	5.857	215.508.517
	Nakdi	168	359.450	248	1.179.500	299	2.729.500	299	5.178.000	262	8.293.000	427	25.435.000	809	56.875.000
Birecik	Ayni	558	255.610	2.324	736.750	5.278	8.193.640	11.600	27.762.767	18.781	56.410.700	7.260	47.608.567	5.482	195.337.625
	Nakdi	1.872	1.179.348	3.000	2.760.750	1.075	4.996.577	1.025	13.873.176	1.080	14.497.000	2.212	45.268.500	1.667	60.004.140
Bozova	Ayni	574	340.111	626	1.373.990	1.616	4.913.309	2.590	17.795.107	3.349	29.440.870	1.798	68.403.861	4.845	153.781.903
	Nakdi	305	238.510	781	2.009.493	582	3.206.000	1.648	12.020.543	707	23.233.000	839	38.412.030	3.743	224.325.000
Ceylanpınar	Ayni	451	559.510	1.072	1.770.213	960	7.231.478	1.932	61.017.033	316	10.487.000	3.423	59.391.739	0	0
	Nakdi	88	175.700	127	430.000	311	2.881.387	520	11.556.000	862	21.875.000	3.436	37.492.500	0	0
Halfeti	Ayni	787	648.404	1.851	2.464.909	1.394	3.429.244	4.379	20.416.409	2.991	19.619.725	3.943	39.391.032	3.973	106.439.571
	Nakdi	475	400.610	619	1.004.456	870	4.005.550	1.185	16.797.150	1.132	12.450.913	661	8.521.850	1.140	36.997.500
Harran	Ayni	1.696	641.535	1.720	3.582.620	4.690	10.676.615	7.421	34.947.551	2.422	38.240.207	1.543	52.253.649	5.775	175.758.070
	Nakdi	321	393.000	585	2.641.400	255	3.670.500	425	5.583.070	907	15.427.850	938	36.894.930	1.146	61.894.000
Hilvan	Ayni	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Nakdi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Siverek*	Ayni	840	583.512	1.374	2.824.701	1.150	8.543.438	3.030	34.150.000	3.435	77.261.000	4.372	110.150.000	3.508	131.389.000
	Nakdi	393	700.030	1.141	2.442.100	1.410	11.965.000	1.152	15.483.000	3.042	61.172.000	1.044	68.170.000	1.706	107.694.150
Suruç	Ayni	1.221	1.103.634	521	1.656.107	4.614	9.620.764	10.444	26.981.189	4.147	105.328.671	11.850	133.130.959	20.344	431.063.461
	Nakdi	313	998.511	316	6.533.360	242	11.778.443	671	99.899.111	941	39.910.875	3.007	79.530.774	3.562	166.633.928
Viranşehir	Ayni	1.969	1.297.041	2.393	5.098.626	574	1.651.659	3.829	39.894.840	2.361	28.044.924	21.525	216.006.364	20.608	496.189.328
	Nakdi	85	127.950	1.471	3.161.675	581	2.213.255	1.303	17.418.525	59	2.095.000	1.046	45.251.223	6.558	335.409.000
Toplam	Ayni	17.961	16.600.251	19.315	39.774.038	42.384	215.889.398	74.085	556.186.006	73.843	890.593.677	86.952	1.697.832.646	110.714	3.700.456.321
	Nakdi	6.183	9.046.604	15.488	39.438.084	7.094	60.422.162	9.708	348.614.472	16.825	328.248.700	15.544	508.482.326	28.631	1.508.424.068

Kaynak: Şanlıurfa Valiliği Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü.

2. Yardımlar

İl ve İlçelerde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının yoksul halka yönelik özellikle de okul çağındaki çocuklara önemli katkıları olmaktadır. İlde yoksulluk sınırı altında yaşayan nüfusun yüksek olduğu tahmin edilmektedir.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları ayrıca mutlak yoksulluğun giderilmesine yönelik olarak ilçelerde kaymakamların öncülüğünde hazırlanan önemli projeleri desteklemektedir. Bu projelerden bazıları, Birecik ilçesinde halıcılık, kilimcilik; Ceylanpınar ilçesinde koyunculuk; Viranşehir ilçesinde seracılık, koyunculuk, ineççilik, otoser yük arabası; Akçakale ilçesinde seracılık, koyunculuk, ineççilik; Harran ilçesinde arıcılık, halıcılık, kilimcilik, özürülüler için projeler, iş kurma; Suruç ilçesinde meyvecilik, cevizcilik, zeytincilik, tavukçuluk, halıcılık, kilimcilik, kültür mantarcılığı, ineççilik ve Merkez ilçesinde de halıcılık, kilimcilik, konfeksiyon, trikotaj, ineççilik, koyunculuk konularını içermektedir.

3. Sorunlar

- i) Hızla kentleşen İlde özellikle çocuk ve gençlerin eğitim, spor ve eğlence ihtiyaçlarını karşılayacak sosyal donatıların sayısı mevcut nüfusla karşılaştırıldığında çok yetersiz kalmaktadır,
- ii) Sokakta çalışan çocuk ve gençlerin rehabilitasyonuna yönelik olarak hizmet veren 1 adet gençlik merkezi vardır. Son yıllarda artma eğilimi göstermeye başlayan çocuk suçluluğu konusunda yapılan çalışmaların uzman personel eksikliği nedeni ile sürekliliği sağlanamamaktadır,
- iii) Özellikle yoğun göç alan ilçe merkezlerinde çocuk yuvası ve kreş bulunmamaktadır,
- iv) Hızlı kentleşme ve geleneksel yapıdaki hızlı değişim il ve bazı ilçe merkezlerinde aile yapısındaki geleneksel davranış ve ilişkilerin de farklılaşmasına neden olmaktadır. Bu durumda ailelerin baş vurabileceği kurumsal yapılar bulunmamaktadır,
- v) Özürülülerin özellikle hızla büyüyen il merkezinde ihtiyaçlarını karşılayacak altyapı ve ulaşım hizmetleri sağlanamamakta kırsal alanlardaki özürülülere hiç ulaşılammamaktadır.
- vi) İlde mutlak yoksulluk sınırı altındaki nüfusun yoğunluğu bilinmemektedir.

V. TARIMSAL YAPI

1. Arazi Varlığı

İl'in arazi varlığı 1.858.400 ha'dır. İl bu çerçevede geniş bir tarımsal potansiyele sahiptir. Toplam tarım alanı ülke tarım alanının %4,3'ü ve Bölge'nin ise %36,6'sını oluşturmaktadır.

Toprak işlemeye elverişli olan I-IV. sınıf arazi 1.179.000 ha'dır. Bu alan toplam arazi varlığının %62'sini oluşturmaktadır. İşlenen arazi içinde I. sınıf arazinin payı %38,5'dir.

Toprak yapısı; kalkerli, killi, kırmızı ve verimli topraklardan oluşmaktadır. Topraklarda organik madde zengindir. Toprak kalınlığı 1-2 m arasında değişmektedir. Genellikle ovalar kırmızı ve verimli topraklarla kaplıdır.

2. Arazi Kullanımı

Tarım alanlarının %82,1'i tarla arazisi, %8,0'ı meyve alanı ve %1,6'sını ise sebze alanı olarak değerlendirilmektedir (Tablo 5.1). Tarım alanları açısından Merkez İlçe %20,4 oranla en büyük paya sahiptir. Tarım alanlarının yaklaşık ½'si Merkez, Siverek ve Viranşehir ilçelerindedir.

Tablo 5.1. Arazi Kullanım Durumu (2000)

Kullanım Şekli	Toplam Arazi	
	Alan (ha)	Oran (%)
1. Tarım Alanı	1.202.925	64,7
Tarla arazisi	987.182	82,1
Kuru	719.252	72,9
Sulu	267.930	27,1
Meyve alanı	96.543	8,0
Kuru	95.469	98,9
Sulu	1.074	1,1
Zeytin	342	
Sebze alanı	19.699	1,6
Kuru	3.000	15,2
Sulu	16.699	84,8
Örtü altı	11	
Nadas alanı	87.148	7,3
Kullanılmayan alan	12.000	1,0
2. Orman - Fundalık	17.241	0,9
3. Çayır-Mera	234.357	12,6
4. Tarım Dışı Alan	403.877	21,8
Toplam	1.858.400	100,0

Kaynak: Şanlıurfa Tarım İl Müdürlüğü.

Arazinin ilçelere dağılımı incelendiğinde, toplam arazi varlığı içinde % 23,2 oranı ile Siverek başta gelmektedir. Merkez İlçe (% 20,4), Ceylanpınar (% 10,7), Bozova (% 8,3), Viranşehir (% 7,9), Hilvan (% 6,9), Akçakale (% 5,9), Birecik (% 4,6), Harran ve Suruç (% 4,3) ve Halfeti (% 3,5) oranında pay alır (Tablo 5.2).

Tablo 5.2. İlçelere Göre Arazi Kullanım Durumu (1997)

İlçe Adı	Tarım Alanı		Çayır-Mera		Orman-Fundalık		Tarım Dışı Arazi		Toplam	
	Alan (ha)	Oran (%)	Alan (ha)	Oran (%)	Alan (ha)	Oran (%)	Alan (ha)	Oran (%)	Alan (ha)	Oran (%)
Merkez	226.000	20,5	17.000	7,3	1.375	11,5	134.725	26,5	379.100	20,4
Akçakale	86.188	7,8	19.982	8,5			4.030	0,8	110.200	5,9
Birecik	61.045	5,5	8.200	3,5	575	4,9	15.380	3,0	85.200	4,6
Bozova	99.000	9,0	16.780	7,2	847	7,2	38.373	7,5	155.000	8,3
Ceylanpınar	15.900	1,4	5.935	2,5			177.165	34,8	199.000	10,7
Halfeti	38.100	3,5	18.000	7,7			8.500	1,7	64.600	3,5
Harran	69.272	6,3	10.828	4,6					80.100	4,3
Hilvan	101.500	9,2	19.477	8,3			6.823	1,3	127.800	6,9
Siverek	223.351	20,2	86.965	37,1	9.020	76,4	112.064	22,0	431.400	23,2
Suruç	69.320	6,3	1.990	0,8			8.590	1,7	79.900	4,3
Viranşehir	113.295	10,3	29.200	12,5			3.605	0,7	146.100	7,9
Toplam	1.102.971	100,0	234.357	100,0	11.817	100,0	509.255	100,0	1.858.400	100,0

Kaynak: Şanlıurfa Tarım İl Müdürlüğü.

Tarım alanı içinde tarla arazisinin en fazla olduğu ilçe Siverek, sebze arazisinin en fazla olduğu ilçe Merkez, meyve arazisini en fazla olduğu ilçe Birecik, bağ arazisinin en fazla olduğu ilçe Halfeti ve zeytin arazisinin en fazla olduğu ilçe ise Birecik'tir (Tablo 5.3).

Tablo 5.3. İlçelere Göre Tarım Arazinin Kullanım Durumu (1997)

İlçe Adı	Tarla Alanı		Sebze		Meyve		Bağ		Zeytin	
	Alan (ha)	Oran (%)	Alan (ha)	Oran (%)	Alan (ha)	Oran (%)	Alan (ha)	Oran (%)	Alan (ha)	Oran (%)
Merkez	202.346	20,3	3.671	22,5	15.518	24,1	4.450	19,0	15	3,6
Akçakale	84.371	8,5	202	1,2	1.546	2,4	65	0,3	4	1,0
Birecik	39.682	4,0	1.216	7,5	18.931	29,4	1.012	4,3	200	48,5
Bozova	80.812	8,1	3.153	19,3	9.733	15,1	5.300	22,6	2	0,5
Ceylanpınar	14.656	1,5	1.028	6,4	101	0,1	115	0,5		
Halfeti	20.594	2,1	28	0,2	11.018	17,1	6.140	26,3	140	34,0
Harran	68.794	6,9	232	1,4	230	0,4	20			
Hilvan	96.017	9,6	2.000	12,4	1.493	2,3	1.990	8,5		
Siverek	219.864	22,0	963	6,0	2.318	3,6	205	0,9		0,2
Suruç	63.211	6,3	1.085	6,8	2.227	3,5	2.777	11,9	20	4,9
Viranşehir	107.937	10,7	2.666	16,3	1.331	2,0	1.331	5,7	30	7,3
Toplam	998.284	100,0	16.424	100,0	64.446	100,0	23.405	100,0	412	100,0

Kaynak: Şanlıurfa Tarım İl Müdürlüğü.

3. Tarım İşletmeleri

1991 Yılı Genel Tarım Sayımı Sonuçları'na göre tarımsal faaliyette bulunan toplam hane halkı sayısı 72.567'dir (% 92,68'i). Tarımsal faaliyette bulunan toplam hane halkı sayısının %87,4'ü bitkisel ve hayvansal üretimde, %12,6'sı ise yalnız hayvansal üretimde bulunmaktadır.

İl'de 64.409 adet tarım işletmesi bulunmaktadır. İşletmelerin %79,1'i küçük (1-199 da), %14,2 si orta (200-499 da) ve %6,7'si büyük (500 da ve daha büyük) işletmedir. Bu

işletmelerin sahip oldukları toplam arazi parça sayısı 221.837 ve ortalama işletme genişliği 159,1 da, parsel büyüklüğü ise 46,2 da ve işletme başına düşen ortalama parsel sayısı 3,4'tür.

Ortalama işletme büyüklüğü Adıyaman'da 59,3, Batman'da 123,5, Diyarbakır'da 264,5, Gaziantep'te 84,4, Mardin'de 79,5, Siirt'te 120,8 ve Şırnak'ta 315,9 da'dır. Bölge'de 150,2 da ve ülke ortalaması da 59,1 da'dır. İl'in ortalama işletme büyüklüğü Bölge ortalaması düzeyinde ve Bölge'deki illerin çoğundan daha iyidir. Ülke ortalamasının ise yaklaşık üç katı düzeyindedir.

İl'de, 500 da ve daha büyük araziye sahip işletmelerinin bulunması ve ortalama genişliğin 159,1 da olması; günümüz koşullarında modern tarım tekniklerinin uygulanması, verimliliğin artırılması, üretim maliyetlerinin düşürülmesi, tarımsal mekanizasyonun gelişmesi ve toprak muhafaza tedbirlerinin uygulanması açısından olumlu bir durumdur. Bununla birlikte, işletmelerin büyük çoğunluğunun küçük aile işletmesi şeklinde olması, önemli altyapı ve işletmecilik sorunlarını da beraberinde getirmektedir.

4. Arazi Tasarrufu

Günümüzde, özellikle, sulu tarım alanlarında kiracılık ve ortakçılık ile arazi işleme oranı hayli yüksektir. Harran Ovası'nda yapılan bir araştırmada; mülk arazilerin oranı % 68,06, kira ile işlenen arazilerin oranı % 15,25 ve ortakçılık ile işlenen arazilerin oranı % 16,69 olarak bulunmuştur. Kiracılık ve ortakçılık faaliyeti, yöre dışından gelen üreticiler tarafından da sürdürülmektedir.

İl'de kırsal alanda yaşayan ve arazisi olmayan veya az arazisi olan çiftçiler açısından kiraya ve ortağa arazi tutup, üretim faaliyetinde bulunmak yaygın ve yararlı olmasına karşın, arazinin kiracılıkla ve ortakçılıkla işletilmesinin bir çok sakıncaları bulunmaktadır. Toprağı işleyen kiracı ve ortakçı olması, onu özel mülkiyetin itici gücünden mahrum bırakırken ileriye dönük yatırımlara girişmesini engellemekte ve ayrıca, yanlış ve yoğun kullanımdan dolayı kısa süre sonra toprağın verimsizleşmesine neden olabilmektedir.

5. Sulama

İl'de Şanlıurfa-Harran ovalarında 1995 yılında ilk aşamada, 30.000 ha alan sulamaya açılmıştır. 2001 yılında ise sulanan alan (DSİ 180.080 ha, KHGM 22.328 ha ve halk - tahmini- 22.000 ha) 224.408 ha'dır. DSİ sulama projeleri tamamlandığında, il genelinde DSİ tarafından sulanacak alan 740.743 ha olacaktır.

Tablo 5.4. Sulamalar (2001 Yılı)

Sulama Adı	Brüt Alan (Ha)
Şanlıurfa Harran	130.000
Yaylak Sulaması	3.000
Bozova Sulaması I. Kısım.	3.000
Akçakale YAS	15.000
Ceylanpınar YAS	27.000
Hacıhıdır	2.080
Toplam	180.080

Kaynak: DSİ

Şanlıurfa-Harran, Yukarı Harran, Mardin-Ceylanpınar sulamalarının bir bölümü cazibeli sulamadır. Kalan diğer projeler tamamen pompajlı sulamalardır. Bu sulamalar basınçlı sulama yöntemlerini içermektedir. Sulama modülü DSİ bitki desenine göre 1,002 l/s/ha olarak belirlenmesine karşın mevcut uygulama 1,7 l/s/ha düzeyini aşmıştır. Oysa Şanlıurfa tünellerinin kapasitesi 322 m³/s (6 m³/s Şanlıurfa içme suyu) dur. Bu durumda modül 0,0947l/s/ha düzeyinde tutulmalıdır.

6. Arazi Toplulaştırması

İl'de sulama projelerinin uygulanmaya başlamasından önce 1986 yılında, İl'in tamamı Bakanlar Kurulu Kararı ile "Sulama Alanlarında Arazi Düzenlenmesine Dair Tarım Reformu Kanunu'nun" uygulama alanı olarak kabul edilmiştir.

Bu kanun çerçevesinde Aşağı Fırat I. Merhale Sulama Projesi kapsamında 2001 yılı sonuna kadar 3 kısımda 108.453 ha alanda toplulaştırma çalışmaları tamamlanmıştır. Yukarı Harran Ovası Sulaması 58.780 ha alanın ise toplulaştırma projelerinin ihaleleri tamamlanmış olup çalışmalar devam etmektedir. Yaylak Ovası (18.500 ha) ve Bozova Pompaj I. Kısım (8.660 ha) sahaları toplulaştırma projesi ihalesi yapılmıştır. Bozova Merkez Sulama Projesi ise toplulaştırma projesi kapsamına alınmamıştır.

7. Bitkisel Üretim

İl'de tarım arazilerinin büyük kısmında kuru tarım yapılmaktadır. Kuru koşullarda; buğday, arpa, kırmızı mercimek, nohut, susam, antepfıstığı ve üzüm yetiştirilmektedir. Sulu koşullarda ise buğday, pamuk, ikinci ürün mısır, domates, biber ve patlıcan üretimi yapılmaktadır. Sulanan alanlarda en fazla üretimi yapılan ürün pamuktur. Diğer ürünlerin ekimi ise toplam sulu alan içinde oldukça düşük oranlarda yer almaktadır.

7.1. Tarla Bitkileri

Ülke tahıl alanının yaklaşık % 4'ü ve Bölge alanın ise yaklaşık % 35'i İl'de bulunmaktadır.

Tahıl alanlarını % 60-65'ini buğday, %25-35'ini arpa alanları oluşturmaktadır. Diğer tahılların ekim alanları ise, toplam ekim alanı içinde oldukça düşük oranlarda yer almaktadır. Buğday ve arpa verimi ülke ortalamasının altındadır.

Mısır ekim alanları son yıllarda önemli artış göstermiştir. 1995 yılında Harran Ovası'nda sulamanın başlamasıyla ve sulu koşullarda buğday tarımından sonra ikinci ürün mısır yetiştiriciliğinin başlaması, ekim alanının ve üretim miktarının artmasını sağlamıştır.

Mısır ekim alanı 1999 yılında, ülke mısır ekim alanının % 0,4'ünü ve Bölge'nin %23,8'ini oluşturmaktadır (Tablo 5.5).

Mısır yetiştiriciliğinde İl, hem Bölge hem de ülke geneli itibariyle üretim miktarı bakımından ekim alanına göre daha fazla paya sahiptir (Tablo 5.6). Mısır, özellikle İl ve Bölge için verimlilik açısından stratejik ürün avantajını yakalamıştır. 1995 yılından itibaren mısır verimli, ülke ortalamasının iki katına ulaşmaya başlamıştır (Tablo 5.7).

Tablo 5.5. Mısır Ekilim Alanı (ha)

Yıllar	Şanhurfa (1)	Bölge (2)	Türkiye (3)	4=(1/3) %	5= (1/2) %
1980	161	2.247	583.000		7,2
1985	100	3.578	567.000		2,8
1990	3	2.507	515.000		0,1
1995	413	2.371	515.000	0,1	17,4
1996	1.963	5.010	550.000	0,4	39,2
1997	1.652	7.613	545.000	0,3	21,7
1998	1.652	7.613	550.000	0,3	21,7
1999	1.819	7.634	518.000	0,4	23,8
Değişim % (1999/1980)	+ 1.029,81	+ 239,74	- 11,15		

Kaynak: DİE.

Tablo 5.6. Mısır Üretim Miktarı (Ton)

Yıllar	Şanhurfa (1)	Bölge (2)	Türkiye (3)	4=(1/3) %	5= (1/2) %
1980	271	3.045	1.240.000		8,9
1985	87	8.297	1.900.000		1,0
1990	5	6.503	2.100.000		0,1
1995	2.401	8.869	1.900.000	0,1	27,1
1996	7.677	16.464	2.000.000	0,4	46,6
1997	9.115	36.751	2.080.000	0,4	24,8
1998	9.115	36.751	2.300.000	0,4	24,8
1999	8.476	33.343	2.297.000	0,4	25,4
Değişim % (1999/1980)	3.027,67	995,00	85,24		

Kaynak: DİE.

Tablo 5.7. Mısır Verimi (Kg/ha)

Yıllar	Şanhurfa	Bölge	Türkiye
1980	1.683	1.355	2.126
1985	870	2.318	3.350
1990	1.666	2.593	4.077
1995	5.814	3.741	3.689
1996	3.911	3.286	3.636
1997	5.518	4.831	3.817
1998	5.518	4.831	4.182
1999	8.141	4.373	4.434

Kaynak: DİE.

İl'de kuru koşullarda tahıllardan sonra ekim alanı en fazla olan ürün grubu baklagillerdir. Ülke baklagil alanının yaklaşık % 10'u ve Bölge alanın ise yaklaşık % 30'u İl'de bulunmaktadır.

Mercimek verimi ülke ortalamasından düşük, nohut verimi ise yüksektir.

Endüstri bitkileri içinde yetiştirilen en önemli bitki pamuktur. Pamuk alanları endüstri bitkileri alanının tamamına yakın kısmını oluşturmaktadır. Pamuk ekim alanı, sulu tarım alanının artışına paralel olarak artış göstermektedir.

Ülke pamuk ekim alanının % 24,4'ü ve üretimin % 22'si İİ'de gerçekleşmektedir. Verimi ise ülke ortalamasına yakındır.

1980-1999 döneminde, pamuk ekim alanı ve üretim artışı hem Bölge, hem de ülke artışından daha fazla olmuştur. Bu dönemde, İİ'deki pamuk ekim alanındaki artış yaklaşık 14 kat, üretim miktarındaki artış ise yaklaşık 25 kat olmuştur. Bu artış, sırasıyla Bölge'de 8 ve 14 kat, ülkede ise 1,1 ve 1,6 kat olarak gerçekleşmiştir. İİ'in hem ekim alanı hem de üretim miktarındaki payı gerek Bölge ve gerekse ülkede giderek artış göstermiştir. 1980 yılında Bölge ekim alanındaki payı % 29,3 iken, 1999 yılında % 52,7'ye yükselmiştir. Ülkedeki payı ise % 1,8'den % 24,3'e ulaşmıştır. Üretim miktarı ise, Bölge'de % 31'den % 54,8'e ve ülkede % 1,5'den % 22'ye yükselmiştir (Tablo 5.8 ve 5.9).

Tablo 5.8. Pamuk Ekim Alanı (ha)

Yıllar	Şanlıurfa (1)	Bölge (2)	Türkiye (3)	4=(1/3) %	5= (1/2) %
1980	12.310	42.044	671.700	1,8	29,3
1985	30.688	84.950	660.000	4,6	36,1
1990	63.233	134.016	641.253	9,9	47,2
1995	91.920	204.232	756.694	12,1	48,6
1996	109.893	226.205	743.775	14,8	45,8
1997	123.393	265.228	721.723	17,1	46,5
1998	152.659	307.164	756.566	20,2	49,7
1999	174.934	331.895	719.294	24,3	52,7
Değişim % (1999/1980)	1.321,07	689,39	7,08		

Kaynak: DİE.

Tablo 5.9. Pamuk (Saf) Üretim Miktarı (Ton)

Yıllar	Şanlıurfa (1)	Bölge (2)	Türkiye (3)	4=(1/3) %	5= (1/2) %
1980	7.200	23.198	495.000	1,5	31,0
1985	24.680	61.028	518.000	4,8	40,4
1990	68.458	135.653	654.600	10,5	50,5
1995	105.524	227.880	851.487	32,6	46,3
1996	126.951	264.123	784.047	16,2	48,1
1997	152.609	300.808	831.672	18,3	50,7
1998	186.359	366.129	870.895	21,4	50,9
1999	179.800	328.280	791.298	22,7	54,8
Değişim % (1999/1980)	2.397,22	1.315,12	59,85		

Kaynak: DİE.

Tablo 5.10. Pamuk (Saf) Verimi (Kg/ha)

Yıllar	Şanlıurfa	Bölge	Türkiye
1980	584	551	736
1985	804	718	785
1990	1.082	1.012	1.021
1995	1.148	1.115	1.125
1996	1.155	1.167	1.054
1997	1.237	1.134	1.152
1998	1.221	1.192	1.152
1999	1.028	989	1.229

Kaynak: DİE.

İl'de yağlı tohumlu bitkiler içinde yetiştirilen en önemli bitki susamdır. Ekim alanı ve üretim miktarı yönünden önemli bir yere sahiptir. Ülke üretiminin yaklaşık % 30'unu üretmektedir. Verim ise ülke ortalesından düşüktür.

Üretimi yapılan başlıca yumru bitkiler kuru soğan ve kuru sarımsaktır. Her ikinin de tarımı küçük alanlarda yapılmaktadır.

Tablo 5.11. Seçilmiş Tarla Bitkileri Ekimi (1999 Yılı)

	Ekim Alanı (Bin Ha)			Üretim Miktarı Bin Ton)			Verim (Ton /Ha)		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3
Buğday	429,8	1.218,6	9.380	632,5	1.723,9	18.000	1,5	1,4	2
Arpa	229,3	578,5	3.650	346,7	896	7.700	1,6	1,5	2,1
Mısır	1,8	7,6	518	8,5	33,3	2.297	8,1	4,5	4,4
Pirinç	0,4	2,2	65	0,5	3,8	204	1,3	1,7	3,1
Mercimek	139,9	412	420	90,1	292,1	300	0,6	0,7	0,7
Nohut	5,6	81,2	625	4,3	72	560	0,8	0,9	0,9
Pamuk	175	331,9	719,2	179,8 (saf)	328,2 (saf)	791,3 (saf)	1	1	1,2
Susam	20,9	25,7	51	6,8	9	28	0,3	0,5	0,5
Soğan (kuru)	0,3	6,5	113	2,7	109	2.500	9	16,8	22,1
Sarımsak (kuru)	0,1	1,6	11,6	1,7	8,3	86	14	6,6	7,4

1 Şanlıurfa, 2 Bölge, 3 Türkiye

Kaynak: DİE.

7.2. Sebzeler

İl, gerek sebze üretim alanı gerekse sebze üretim miktarı bakımından önemli potansiyele sahiptir. Sebze de görülen üretim artışına rağmen, verim beklenen düzeyde değildir.

Tablo 5.12. Seçilmiş Sebzelerin Ekimi (1998 Yılı)

	Ekim Alanı (Bin Ha)			Üretim Miktarı Bin Ton)			Verim (Ton /Ha)		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3
Domates	14	6,6	7,4	100,1	259,9	8.829	29,5	29,5	31,4
Patlıcan	3,3	6,4	31	77,2	150,1	915	23,5	23,5	29,5
Kavun	2,1	18,7	63,9	33,6	300,2	1.885	16	16	29,5
Karpuz	15,7	45,6	133,2	274	797,2	3.930	17,5	17,5	29,5

1 Şanlıurfa, 2 Bölge, 3 Türkiye

Kaynak: DİE.

7.3. Meyveler

Yetiştirilen başlıca meyveler; antepfıstığı, badem, ceviz, nar ve üzumdür.

Antepfıstığı meyve yetiştiriciliğinde çok önemli yere sahiptir. İl, Bölge'de hem toplam ve meyve veren ağaç sayısı hem de üretim miktarı bakımından ilk sırada yer almaktadır. Toplam ağaç sayısının yaklaşık % 95'ini antepfıstığı ağaçları oluşturmaktadır. Bölge toplam ağaç sayısının yaklaşık % 40'ı İl'de bulunmaktadır ve üretim miktarının yaklaşık % 50'si gerçekleşmektedir. Bu oranlar, ülke için ise yaklaşık % 40'lar dolayındadır.

1980-1999 döneminde, antepfıstığı toplam ağaç sayısı; İl'de % 99,33, Bölge'de % 52,08 ve ülkede % 30,98 oranında artış göstermiştir. Aynı dönemde, İl ve Bölge üretim miktarında azalma görülürken, ülkede artış olmuştur. Üretim miktarındaki azalış, Bölge'de % 3,95 ve İl'de % 30,98 oranındadır. (Tablo 5.13 ve 5.14).

Tablo 5.13. Antepfıstığı Ağaç Sayısı (Adet)

Yıllar	Şanlıurfa (1)	Bölge (2)	Türkiye (3)	4=(1/3) %	5=(1/2) %
1980	7.466.500	23.825.603	28.150.000	26,5	31,3
1985	8.376.496	27.109.553	31.495.000	26,6	30,9
1990	12.453.910	32.728.851	37.418.000	33,3	38,1
1995	14.482.440	36.743.847	36.873.000	39,3	39,4
1996	14.845.660	37.859.681	36.873.000	40,3	39,2
1997	14.946.374	38.230.015	36.873.000	40,5	39,1
1998	14.878.812	37.346.281	36.873.000	40,4	39,8
1999	14.883.312	36.234.842	36.873.000	40,4	41,1
Değişim % (1999/1980)	99,33	52,08	30,98		

Kaynak: DİE.

Tablo 5.14. Antepfıstığı Üretim Miktarı (Ton)

Yıllar	Şanlıurfa (1)	Bölge (2)	Türkiye (3)	4=(1/3) %	5=(1/2) %
1980	63	5 480	7 500	0.8	1.1
1985	14 258	32 986	35 000	40.7	43.2
1990	7 121	10 814	14 000	50.9	65.8
1995	18 392	30 965	36 000	51.1	59.4
1996	30 339	52.588	60 000	50.6	57.7
1997	38 940	63 297	70 000	55.6	61.5
1998	9 880	28 001	35 000	28.2	35.3
1999	9 842	31 686	40 000	24.6	31.1
Değişim % (1999/1985)	- 30.98	- 3.95	+ 14.28		

Kaynak: DİE.

Üzüm, antepfıstığından sonra en fazla yetiştiriciliği yapılan meyvedir. Sofralık ve şıralık olarak tüketilmektedir. İl'de, bağ omca sayısında önemli bir azalma görülmektedir. İl, üzüm üretim miktarında Bölge'de yaklaşık % 15 ve ülkede % 3 paya sahiptir (Tablo 5.15).

Tablo 5.15. Seçilmiş Meyve Ağaçları Sayısı (1999 Yılı)

	Toplam Ağaç Sayısı (Adet)			Üretim Miktarı (Ton)		
	1	2	3	1	2	3
Antepfıstığı	14.883.312	36.234.842	36.873.000	9 842	31 686	40 000
Badem	14.060	441.448	4.210.000	61	3.633	43.000
Ceviz	25.150	282.596	4.825.000	572	5.511	120.000
Nar	67.345	1.152.606	3.140.000	963	11.717	58.000
Üzüm	20.570	133.443	535.000	76.775	531.272	3.400.000

1 Şanlıurfa, 2 Bölge, 3 Türkiye

Kaynak: DİE.

7.4. Yem Bitkileri

Gelişmiş ülkelerde toplam ekili alanlar içinde yem bitkilerinin oranı % 10-30 arasında iken, bu oran ülkede % 3 dolayındadır. İl'de ise daha da düşüktür.

Tablo 5.16. Yem Bitkileri Ekilimi (1998 Yılı)

Yem Bitkileri	Alan (ha)	Üretim (Ton)
Mısır	1.652	9.115
Yonca	293	9.586
Fiğ	286	175
Toplam	2.231	

Kaynak: DİE.

8. Mer'a Alanları

İl'de hayvancılık geniş ölçüde meraya dayalı olarak yapılmaktadır. Resmî olmayan verilere göre 246 köyde 2.860 parselde 214.917 ha'lık mer'a alanı vardır. 1999 yılından 2001 yılı sonuna kadar, toplam 239 köyde 1.580 parselde 119.086 ha'lık alanda mera tespit çalışmaları yapılmıştır. 5.682 ha (7 köy)'lük alanda ise tahdit çalışması gerçekleştirilmiştir. Tahdit yapılan köylerde mer'a ıslahı aşamasına geçilmiş, ancak mer'a tecavüzleri nedeniyle henüz ıslah çalışmalarına başlanamamıştır.

9. Hayvancılık

Hayvancılık genelde mer'aya dayalı olup, ekstansif hayvancılık karakterini taşımaktadır. Hayvan ırkları içinde yerli ırklar önemli orandadır ve birim hayvan başına verim düşüktür. Hayvansal üretim faaliyeti içinde büyük ve küçük baş hayvan yetiştiriciliği ağırlıklı ve öncelikli olarak önemini korumaktadır. Yumurta ve et tavukçuluğu üretim faaliyetinde bulunan işletme çok nadir bulunmaktadır.

Koyun, kıl keçisi ve yerli ırk sığır sayısında azalma, melez ve kültür ırkı sığır varlığında ise artış görülmektedir. Özellikle kültür ırkı sığır varlığında artış olması, verim ve üretim artışının gerçekleşmesi açısından önemli bir gelişmedir.

Tablo 5.17. Hayvan Varlığı (Baş)

Hayvan Cinsi	YILLAR						Değişim 2000/1995 (%)
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	
1. Koyun	1.662.895	1.615.763	1.430.136	1.510.855	1.583.250	1.512.878	- 9,0
2. Kıl Keçisi	265.663	209.970	160.551	185.560	187.013	171.040	- 35,6
3=(1+2)	1.928.558	1.825.733	1.590.687	1.696.415	1.770.263	1.683.918	- 12,7
4. Yerli Irk Sığır	75.069	73.712	73.024	72.418	76.285	73.259	- 2,4
5. Melez Irk Sığır	35.446	39.751	40.150	50.411	62.823	59.744	+ 68,5
6. Kültür Irkı Sığır	5.161	4.384	4.283	4.251	4.548	5.877	+ 13,9
7=(4+5+6)	115.676	117.847	117.457	127.080	143.656	138.880	+ 20,1

Kaynak: DİE.

Hayvan varlığı içinde ilk sırayı koyun almaktadır. Bunu sırasıyla; kıl keçisi, yerli ırk sığırlar, melez ırk sığırlar ve kültür ırkı sığırlar izlemektedir. 2000 yılı itibarıyla, sığır varlığının (138.880 baş) % 52,7'sini yerli ırk sığırlar, % 43'ünü melez ırk sığırlar, % 4,3'ünü ise kültür

ırkı sığırlar oluşturmaktadır. Toplam 1.683.040 baş küçük baş hayvan varlığının % 89,8'ini koyun ve % 10,1'ini kıl keçisi oluşturmaktadır (Tablo 5.17).

Projeye dayalı bir adet süt ve besi çiftliği (KOÇ Ata Besi ve Tarım Ürünleri A.Ş.) vardır. Bu çiftlikte yaklaşık 2.000 baş besi sığırı ve 2.000 baş süt ineği, ayrıca Ceylanpınar TİGEM'de 2.800 baş süt ineği ve 60.000 baş süt koyunu bulunmaktadır. Bunların dışında büyük hayvancılık işletmesi bulunmamaktadır.

9.1. Koyun Varlığı

İl'deki koyun varlığının % 60'ını ivesi ve % 40'ını ise ak ve mor karaman ırkları oluşturmaktadır. İl, ülke koyun varlığının yaklaşık % 5'ine sahiptir (Tablo 5.18).

Tablo 5.18. Koyun Varlığı (Baş)

	YILLAR					Değişim 1999/1980 (%)
	1980	1985	1990	1995	1999	
Türkiye (1)	48.630.000	42.500.000	40.553.000	33.791.000	30.256.000	- 37,8
Bölge (2)	5.413.690	4.744.220	5.799.490	4.923.660	4.084.270	- 25,5
Şanlıurfa (3)	2.116.100	1.573.610	1.795.730	1.662.900	1.583.250	- 12,4
3/1 (%)	4,4	3,7	4,4	4,9	5,2	
3/2 (%)	39,1	33,2	31,0	33,8	38,8	

Kaynak: DİE

9.2. Sığır Varlığı

İl, ülke sığır varlığının yaklaşık % 1'ine sahiptir. Ülkede yerli sığır sayısında azalma görülürken, İl'de artış gerçekleşmiştir (Tablo 5.19).

Tablo 5.19. Sığır Varlığı (Baş)

	YILLAR					Değişim 1999/1980 (%)
	1980	1985	1990	1995	1999	
Türkiye (1)	15.894.137	12.466.000	11.377.057	11.789.000	11.054.000	- 30,4
Bölge (2)	971.412	675.440	786.545	638.640	672.040	- 30,8
Şanlıurfa (3)	139.575	136.820	127.407	115.676	143.656	+ 2,9
3/1 (%)	0,9	1,1	1,1	1,0	1,3	
3/2 (%)	14,4	20,3	16,2	18,1	21,4	

9.3. At Varlığı

Safkan arap atı yetiştiriciliğinde İl ülkedeki mevcudun %50'sine sahiptir. 2000 yılında 3.500 adet safkan arap atı varlığı olup bunun 2 000 adedi pedigrili (soy kütüğü belli-kayıtlı)'dir. Ayrıca 100 safkan İngiliz atı pedigrili olarak yetiştirilmektedir.

9.4. Tavukçuluk

Et ve yumurta tavuk yetiştiriciliği yapan işletmeler yok denecek kadar azdır.

9.5. Kırmızı Et Üretimi

Ülkede üretilen sığır etinin % 0,34'ü, koyun etinin % 1,28'i ve keçi etinin % 1,09'u ve toplam kırmızı et üretiminin % 0,91'i İl'de üretilmektedir.

9.6. Süt Üretimi

Ülke süt üretimindeki payı yıllar itibariyle küçük değişiklikler olmakla beraber yaklaşık %1,3'dür. Bölge süt üretiminden ise yaklaşık %20'lik payı alır (Tablo 5.20). İl'de inek sütü üretim oranı düşüktür. Süt verimi; inek sütünde ülke ortalamasının altında iken, koyun ve keçi sütünde hemen hemen aynı düzeydedir.

Tablo 5.20. Süt Üretimi (Ton)

	YILLAR					Değişim 1999/1980 (%)
	1980	1985	1990	1995	1999	
Türkiye (1)	5.502.290	9.670.135	9.617.415	10.601.550	10.082.010	83,2
Bölge (2)	464.185	583.265	745.475	658.825	655.293	41,2
Şanlıurfa (3)	105.280	131.685	117.525	121.600	146.644	39,3
3/1 (%)	1,9	1,4	1,2	1,1	1,5	
3/2 (%)	22,7	22,6	15,8	18,5	22,4	

Ülke genelinde; inek sütü % 89,35, koyun sütü % 8,23 ve keçi sütü oranı ise % 2,42'dir. İl'de inek sütü üretim oranının düşük olması, küçükbaş hayvan varlığının ağırlığını koruduğunu göstermektedir. Ayrıca hayvan sayısı oranına göre süt üretiminin az olmasının nedeni, üstün verimli kültür ırkı hayvan sayısının yetersiz olması ve yerli - melez ırk hayvanlarla üretim yapılmasıdır

9.7. Hayvan Yetiştirme İmkanları

9.7.1. Büyükbaş (Sığır) Hayvan Yetiştiriciliği

Besi Sığırcılığı : Bakım ve besleme, ahır-barınak durumu ve yetiştirme olanaklarına göre üç ayrı tipte yapılmaktadır.

Mağara tipi barınaklarda yapılan besicilik:

Daha çok İl merkezinde Eyubiye, Yakubiye-Kalkan semtlerinin üst kısımlarında dağlık alanda yer alan mağaralarda yapılmaktadır. Genellikle Ağustos ve Eylül aylarında besiyeye alınan 1-1,5 yaşındaki yerli erkek danalar, yetiştirme imkanları ve besi performansına bağlı olarak 6-12 aylık periyotlar halinde besiyeye alınmaktadır. Mağaralar yazın serin, kışın sıcaktır. Bu özellikleri nedeni ile doğal barınak olarak kullanılmaktadır. Ahır-tesis maliyeti gerektirmemesi de bu tip besiciliğin avantajları arasındadır. Besi periyodu sonunda kesim ağırlığına ulaşan hayvanlar karkas et olarak iç piyasaya satılmaktadır. Sezonda 10.000-15.000 baş hayvan bu tip besiyeye alınmaktadır. Tarım ve Köy işleri Bakanlığı'nın son iki yıldır hayvancılığın desteklenmesi kapsamında besicilere yapmış olduğu doğrudan kaba yem desteklemesi bu tür besiciliğin gelişmesinde büyük katkı sağlamıştır. 2000 yılında 12.000 hayvan için destekleme verilmiştir.

Aile tipi köy besiciliği:

Dağlık köylerde küçük kapasiteli ahırlarda Yerli Kara, Güney Anadolu Kırmızısı (G.A.K.) ve melez ırklardan oluşan danalar besiyeye alınmaktadır. Hayvanlar gündüz meralarda otlatılarak,

akşam da ahırda yem verilerek beslenmektedir. İhtiyaç ölçüsünde hayvan pazarlarına veya hayvan tüccarlarına satılmaktadır. Bu tipte yapılan besicilik mevcut sığır varlığının % 50'sini kapsamaktadır.

Modern işletme besiciliği:

Açık veya yarı açık olarak kurulan çiftliklerde işletme esasına dayanılarak yapılmaktadır. Tigem'e bağlı Ceylanpınar Devlet Çiftliği, Koç-Ata besi çiftliği gibi çiftliklerde programlı olarak silaj, kuru ot ve kesif yemleme esasına dayanan bu besicilikte rantabil verimlilik çok önem taşımaktadır.

Süt sığırcılığı: Süt sığırcılığı da iki şekilde yapılmaktadır:

Aile tipi işletme:

Özellikle kültür ırkının yoğun olduğu (Suruç, Birecik, Bozova, Hilvan ilçeleriyle; Merkez İlçe'de Ak Ziyaret-Çamlıdere hattı) yerlerde kapalı ahır sisteminde aile tipi işletmelerde yapılmaktadır. Ortalama olarak aile başı 3-20 adet kültür ırkı süt sığırı yetiştirilmekte, hayvan başına bir laktasyonda yılda ortalama 3.000-5.000 kg süt verimi elde edilmektedir. Daha çok karma fabrika yemi ile kuru ot verilmekte olup son yıllarda silaj yem kullanılması yaygınlaşmaktadır. Tahmini 20.000 hayvan aile tipi işletmelerde yetiştirilmektedir.

Küçükbaş (Koyun-Keçi) Hayvan Yetiştirme İmkanları

Yaygın olarak iki tip küçükbaş hayvan yetiştiriciliği yapılmaktadır.

Erkek toklu besiciliği:

Şehir merkezindeki mağaralarda, tarıma elverişli olmayan dağlık köylerde Van, Bingöl, Muş, Ağrı gibi illerden getirilen Mor Karaman veya Ak Karaman ırkı 8-12 aylık erkek toklular, et verimi esas alınarak 6-12 aylık besi periyoduna alınmaktadır. Daha çok kurban bayramında veya ülke iç piyasasına karkas olarak satılmaktadır.

9.7.2. Küçükbaş Hayvan (Koyun-Keçi) Yetiştiriciliği

Köylerde et, süt, yapağı ve yavru verimi gibi kombine verim yönü düşünülerek yapılan yetiştiriciliktir. İklim şartlarına uyumlu İvesi, Ak Karaman, Mor Karaman koyun ırkları ile Kilis Keçisi, kıl keçisi gibi ırklar yetiştirilmektedir. Bu ırklardan elde edilen koyun sütünün kuru madde oranının yüksek olması, bu sütlerden yapılan koyun peynirlerinin lezzetini artırmaktadır. Bu durum "Urfa peyniri" olarak bütün Türkiye'de isim yapmış ve büyük marketlerde aranan bir peynir olmasını sağlamıştır.

10. Su Ürünleri

İl su ürünleri üretimi için baraj göllerinden kaynaklanan yüksek bir potansiyele sahiptir. 1995 yılında üretim miktarı 312 ton'dur. Üretim potansiyele karşılaştırıldığında çok düşüktür.

11. Ormancılık

Mevcut orman varlığı 17.241 ha'dır. İl'in genel alanına oranı % 0,009'dur. Bu alanın %55,31'ini doğal orman, % 44,69'unu ise ağaçlandırılmış orman arazisi oluşturmaktadır.

Doğal orman Siverek İlçesi'nde bulunmaktadır ve çok bozuk, baltalık vasfında ve ağır tahrip görmüş vaziyettedir.

12. Tarımsal Girdi Kaynakları

Toros Gübre A.Ş., Tügsaş, Gübretaş, Bagfaş, İgsaş, Egegübre ve diğer bazı ithalatçı firmalar İl'de gübre sağlamaktadır. Pazar payı en fazla olan firma Toros Gübre A.Ş.'dir. İl genelinde faaliyet gösteren 106 adet ruhsatlı gübre bayisi bulunmaktadır.

İl genelinde faaliyet gösteren 8 adet ruhsatlı tohum bayisi bulunmakta olup, tohum yetiştiriciliği yapan kişi veya kuruluş yoktur. Ancak, Ceylanpınar TİGEM'de; buğday, arpa, mercimek, fiğ, pamuk gibi tohumlukların üretimi yapılmaktadır. Üretilen tohumluklar Tarım İl Müdürlüğü tarafından üreticilere ulaştırılmaktadır.

Bir sertifikalı meyve fidanı üretim işletmesi mevcut olup, 2000-2001 üretim sezonunda 119.125 adet muhtelif meyve fidanı üretilmiştir. Ayrıca İl Özel İdare Müdürlüğü'ne ait meyve fidanlığında da meyve fidanı üretimi yapılmaktadır.

Tarımsal mücadele ilacı konusunda faaliyet gösteren ruhsatlı bayi sayısı 30'dur.

İl'de tarım alet ve makinelerin imalatını ve satışını yapan firma sayısı 10'dur. İl'de üretilen başlıca tarım alet ve makineleri; kültivatör, kazayağı, taban (sürgü), tarım arabası (römork) ve su tankıdır.

Bir adet derin kuyu dalgıç pompa imalatı yapan firma mevcuttur. Firma hem İl'e hem de Türkiye genelinde ürünlerini pazarlamaktadır. Sulama sistemleri (derin kuyu su motorları, PVC sulama boruları vb.) konusunda faaliyet gösteren 6 adet firma bulunmaktadır.

Toplam 5 adet ruhsatlı işletme ve yem bayi bulunmakta olup, karma yem üretimi yapan 2 adet fabrika faaliyet göstermektedir.

13. Tarım Tekniği ve Girdi Kullanım Durumu

Modern tarım teknikleri kısmen de olsa uygulanmakla birlikte, halen geleneksel tarım yöntemlerinin uygulanması yaygın olarak devam etmektedir. Kuru koşullarda buğday-nadas-buğday, buğday-mercimek-buğday, buğday-nadas-arpa ekim nöbeti uygulaması yaygın olarak bulunmaktadır. Sulu koşullarda genelde pamuk- ekimi yapılmakta, kısmen de pamuk-buğday münavebesi uygulanmakta ve buğday hasadından sonra ikinci ürün mısır ekimi yapılmaktadır.

Tarımsal mekanizasyon düzeyi ülke ortalamasının altındadır. Son yıllarda tarım alet ve makine sayısında hızlı bir artış olmasına rağmen, bu artış yeterli değildir.

En çok kullanılan ilaç grupları insektisit, fungusit, herbisit, akarisit ve yazlık ve kışlık yağlardır.

Gübre kullanımı 1995 yılından sonra artma eğilimi göstermiştir. İl'de 1999 yılında toplam gübre kullanımı 457.127 ton'dur. Kullanılan gübre miktarının % 65,9'unu azotlu, % 34,1'ini ise fosforlu gübreler oluşturmaktadır. Bir dekara 37,99 kg gübre kullanılmaktadır.

14. Tarımsal Ürün Depolama Durumu

Tahıl ve baklagillerin depolanabileceği Şanlıurfa Merkez, Siverek, Hilvan, Akçakale, Bozova, Ceylanpınar, Viranşehir ve Suruç ilçelerinde Toprak Malzeme Ofisi (TMO)'ne ait depolar

bulunmaktadır. TMO'nun toplam depo sayısı 32 ve toplam depolama kapasitesi 186.200 ton'dur. Depolama kapasitesi bakımından en iyi ilçeler Merkez ve Ceylanpınar'dır.

Meyve ve sebze pazar yerleri (toptancı halleri) mevcut üretim hacmini bile karşılamak için yeter değildir.

15. Üretici Örgütlenmesi

2000 Yılı itibariyle İl'de, 73 üretici örgütü hizmet sunmaktadır. 8 ziraat odası, 22 tarım kredi kooperatifi, 6 tarım satış kooperatifi, 8 tarımsal kalkınma kooperatifi, 5 sulama kooperatifi, 2 su ürünleri kooperatifi, 21 sulama birliği ve 1 çiftçi derneği vardır. Üretici örgütleri 63.745 üye/ortağa hizmet sunmaktadır.

16. Çiftçi Eğitimleri

İl'de çiftçi eğitim işlemleri Tarım İl Müdürlüğü, Tarım Reformu Bölge Müdürlüğü, Köy Hizmetleri Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, GAP BKİ tarafından yapılmaktadır.

Çiftçi işbirliği oldukça zayıftır. Çiftçi örgütlenmeleri yeteri kadar olmadığından dağınık istek grupları ile karşı karşıya kalınmaktadır. Tarla demonstrasyonları ise kısıtlı ve çiftçi eğitimindeki potansiyeli hem çiftçi hem de teknik eleman tarafından yeterince değerlendirilememektedir. Mevcut tarımsal yayım ve araştırma hizmetlerine alternatif arayışlar olmasına rağmen 1995 yılında sulamanın başlamasından beri uygulamada önemli bir değişiklik olmamıştır.

Yayım hizmetini alan büyük çiftçilerin çoğu ortakçı ya da kiracıya arazilerini verdiklerinden yayım hizmeti hedef kitleye ulaşmamaktadır.

17. Sorunlar

- i) Haran Ovasında sulamaya açılan saha 130 000 ha alana ulaşmış bulunmaktadır. Sulama kanal ve kanaletleri tamamlanmış olan alanlar sulamaya açılmış olarak kabul edilmektedir. Fakat toplulaştırma, tesviye, ulaşım ve tarla içi drenaj hizmetleri kanal ve kanaletlerle eşgüdümlü olarak yürütülmemektedir,
- ii) Sulamaya açıldığı halde tesviye ve drenaj hizmetleri tamamlanmadığı için tarımsal üründe ve toprak yapısında büyük kayıplar yaşanmaktadır,
- iii) Aşırı sulama ile birlikte taban suyu seviyesi ovanın güneyi başta olmak üzere toprak yüzeyine çıkmaya başlamıştır. 2001 yılı itibariyle tuzluluk 14.729 ha ve sodiklik 3.408 ha olmak üzere toplam sorunlu arazi 18.137 ha olmuştur. Bu alanla birlikte drenaj sorunlarının olduğu toplam alan 28.000 ha olarak DSİ tarafından tespit edilmiştir. Sulanan alanların topografyasının çanak şeklinde olması ve yazın buharlaşmaların yüksek olmasından dolayı tuzlulaşma ve çoraklaşmalara neden olmuştur. Özellikle Akçakale Arıcan, Merkez-Büyükdüzlük, Küçükdüzlük gibi köylerde acil tedbirlerin alınması gerekmektedir,
- iv) Drenaj problemi tüm ova için geçerlidir. Bilinçsiz sulama ve yetersiz tesviye nedeniyle resmi olmamakla birlikte günde 450 ton toprak (Temmuz ayı ortalaması) erozyon nedeniyle kaybedilmektedir,
- v) Sulamaya açılan bölgelerde su dağıtımı ve kontrolü sulama birliklerine verilmiştir. Bu birlikler gerek suyun adaletli dağıtılması, gerek suyun bilinçli kullanımı konusunda ve sulama tesislerinin bakım ve onarımı konusunda yetersiz kalmaktadır,
- vi) Bölgenin toplumsal yapısı sulama birlikleri başkanlarının ve encümen üyelerinin etkin ve tarafsız olmasını engellemektedir. Tahakkuk ve tahsilat oranının çok düşük olduğu,

- kabiliyetli personel istihdamı yerine belli çevrelere istihdam sağlama gayreti içinde oldukları da görülmektedir,
- vii) Sulanan alanlarda monokültür tarım (pamuk) yapılması ve yanlış sulamaların da etkisiyle hem ürün kalitesinde hem de toprak yapısında olumsuzluklar görülmektedir,
- viii) İlerleyen yıllarda özellikle ovanın tamamının sulamaya açılması ve mevcut durumdaki ürün deseninin (pamuk ağırlıklı) şu anda yapılmakta olan sulama biçimi ile sürdürülmesi halinde su yetersiz kalacaktır,
- ix) Sertifikasız yada kalitesiz tohumluk kullanılmasıyla ilgili ciddi tedbirler bulunmamaktadır,
- x) İl sığır popülasyonu açısından pek çok ile göre ön sıralarda yer almaktadır. Ancak ahırlarda alt yapı sorunları ile hayvanların sağlıklı beslenmesini temin edecek teknik ve hijyenik koşullar bulunmamaktadır,
- xi) Besicilerde mağara besiciliği kültürü yaygındır,
- xii) Tarımsal alan itibarıyla çok şanslı bir il olmasına karşın hayvan yemi bakımından sıkıntı çekilmektedir,
- xiii) Yem bitkilerinin yeterli ekilmemesi yem bitki deseninin hemen hemen yok denecek kadar az olması besiciliğin gelişmesini kısıtlamaktadır,
- xiv) Hayvan ıslahı çalışmalarında besiciler bilinçli ancak, finans yetersizliği, kültür hayvanının istenilen verimi verebilmesi için modern tekniklerin uygulanma zorunluluğu gibi sebepler, kültür hayvancılığının gelişme performansını engellemektedir. İl'de modern süt sığırcılığı yetersizdir, mevcut olanlar ise aile yetiştiriciliği şeklindedir,
- xv) Et üretimine yönelik piliç yetiştiriciliği ve yumurta üretimine yönelik tavuk yetiştiriciliği yok denecek kadar azdır,
- xvi) Mera ıslahının olmaması koyun besiciliği olumsuz etkilemektedir. 4342 sayılı Mera Kanunu gereği tespit ve tahdit çalışmaları devam etmektedir. Mera çalışmaları sırasında karşılaşılan en önemli sorun meraya yapılan tecavüzlerdir Takribi 1000 kadar tecavüz mevcuttur. Tecavüzler önlendikten sonra ıslah çalışmalarına başlanabilecektir. Mera Kanununun esas amacında ıslah ve amenajman projeleridir. İlçelerde tahdit ve tespit çalışmalarını hızlandırmak için 2001 yılının başından beri teknik ekiplerin kurulması çalışmaları bazı kurumların katılmaması nedeniyle yapılamamaktadır,
- xvii) Çiftçi örgütlerinin yaygın olmayışı ve çeşidinin az olması nedeniyle gerekli faaliyetler yerine getirilememektedir,
- xviii) Özellikle Sulu tarıma geçilmesiyle birlikte tarımsal faaliyetlerle uğraşan kurumlar arasında kopukluklar meydana gelmiş, ancak bu güne kadar bu kurumlar bir araya getirilmesi için kesin bir yöntem belirlenememiştir,
- xix) Koordinasyon eksikliği yayım faaliyetlerinin önemli ölçüde aksamasına neden olmaktadır,
- xx) Sulu tarım için eğitim faaliyetlerine yeteri kadar kaynak aktarılamaması,
- xxi) Baraj göllerinden yeteri kadar su ürünü üretimi sağlanamamaktadır.

VI. SANAYİ

1. Sanayi Yapısı

Şanlıurfa sanayileşmekte olan illerden biridir. İl'de 1.Organize Sanayi Bölgesi tamamen dolmuş ve 2. Organize Sanayi Bölgesinin çalışmaları devam etmektedir. GAP'ın gerçekleşmesi sanayinin gelişmesi bakımından büyük önem taşımaktadır.

Tablo 6.1. İl Sanayi Üretiminin Türkiye ve Bölge Üretimlerine Oranları(%)

	1987	1990	1995	2000
Türkiye	0,087	0,089	0,53	0,44
Bölge	2	2,13	14,8	11,6

Kaynak: DİE, GAP İl İstatistikleri

Sanayi ürünleri üretiminde ülke genelinde oldukça düşük bir payı olmasına karşın İl, Bölge'de Gaziantep ve Diyarbakır'dan sonra üçüncü sıradadır ve yıllar itibariyle önemli bir aşama kaydetmiştir. 1990'ların başına kadar Bölge sanayi üretiminin sadece % 2'sini üreten İl, özellikle Atatürk Barajı'ndaki elektrik üretimi ve sulama projelerinin faaliyete geçmesiyle üretimdeki payını % 10'ların üzerine çıkarmıştır. Ülke sanayi üretimi içerisindeki payında da önemli gelişmeler olmakla birlikte, bu pay halen %1'in altında bulunmaktadır. Sanayi ürünlerinde ağırlıklı payı tarıma dayalı sanayi ürünleri oluşturmaktadır.

Bölge'de biri Adıyaman, üçü Gaziantep, biri Mardin, biri Şanlıurfa, biri Kilis'te olmak üzere 7 Organize Sanayi Bölgesi (OSB) tamamlanmıştır. Ayrıca, Diyarbakır ve Adıyaman'da alt yapı çalışmaları devam etmekte olan birer OSB de faal durumdadır. Bu OSB'lerin alan bakımından Türkiye toplamı içindeki payı yüzde 13.2 düzeyindedir. Tamamlanan ve halen inşaatı devam eden OSB'lerde Aralık 2002- itibariyle 680 fabrika üretim faaliyetlerini yürütmektedir.

Bölge'de 22 adet Küçük Sanayi Sitesi (KSS) tamamlanmıştır (Doluluk oranı % 83'tür) . Bunlardan 1'i Adıyaman, 6'sı Diyarbakır, 8'i Gaziantep, 4'ü Şanlıurfa, 1'i Batman, 1'i Siirt ve 1'i Mardin'dedir. GAP Bölgesi KSS'lerinin Türkiye toplamı içindeki payı % 9'dur. Bu sitelerde mevcut 7 044 işyerinde yaklaşık 35 000 kişi çalışmaktadır. 14 KSS'nin de inşaatı devam etmektedir.

İl'de 1 adet 286 hektar büyüklüğündeki Organize Sanayi Bölgesi (OSB)'nin altyapısı tamamlanarak sanayicinin hizmetine sunulmuştur. 2001 yılı yatırım programında yer alan Şanlıurfa II (Tevsi) (1.134 hektar) OSB projesinin altyapı inşaatı, Şanlıurfa I OSB'nin arıtma inşaatları devam etmektedir. İl'de bulunan küçük sanayi sitelerinin ülke gelindeki KSS'lere oranı % 1,1 , Bölge genelindeki KSS'lere oranı ise % 18,1'dir. Organize sanayi bölgeleri için bu oranlar ülke geneli için % 1,5 , Bölge için % 14,2'dir.

İl'in sanayileşme sürecinde OSB'nin önemli bir yeri vardır. Şanlıurfa 1. Organize Sanayi Bölgesinde faaliyette bulunan sektörler arasında tekstil yine birinci sıradadır (% 61,5). Tekstili il genelinde olduğu gibi gıda sektörü izlemektedir (% 24,6). Başka bir deyişle 1. OSB'de faaliyette bulunan sanayi kuruluşlarının % 86'sını bu iki sektör oluşturmaktadır. 1. OSB'de en az kuruluşu bulunan sektör ağaç mobilyadır.

İl'de 4 adet KSS (Merkez I Evren, Merkez II Evren, Siverek, Suruç) faaliyet göstermektedir. 1 adet KSS'nin (Birecik) inşaatları devam etmektedir. Merkez Evren I. Kısım tamamen doludur (500 işyeri), II. Kısımda ise 500 işyeri için hak sahipleri hazır olmakla beraber altyapısı henüz tamamlanmadığından faaliyet gösterememektedir. Siverek KSS'de 100

işyerinden 20 işyeri boştur. Suruç KSS ise tamamen doludur (105 işyeri), fakat altyapı yetersizliği (elektrik, telefon, asfalt) nedeniyle faaliyet gösterememektedir. Akçakale KSS'de 107 işyeri bulunmakta, inşaatı üyelerin kendi imkanlarıyla sürdürülmektedir.

1.1. İmalat Sanayi

Tablo 6.2. İmalat Sanayinin GSYİH'deki Yeri (%)

	1980	1985	1990	1995	2000
Türkiye	19,0	10,5	22,0	22,6	23,8
Bölge	7,9	11,7	9,1	8,8	10,5
Şanlıurfa	4,3	4,0	2,7	1,5	1,1

Kaynak: DİE, GAP İl İstatistikleri

Ülke genelinde imalat sanayinin GSYİH içerisindeki payında 1980'lerdeki dalgalanmalar dışında genel bir artış eğilimi görülmektedir. 1980'deki % 19'lük düzeyden 2000 yılında %24'e yaklaşan imalat sanayi payı, Bölge'de de % 8'in altındayken, % 10'un üzerine çıkmıştır. İl'de ise çok daha farklı bir tablo ortaya çıkmaktadır. Genel olarak sanayi sektörü üretiminde bir artış olmakla birlikte imalat sanayi göreceli payında aynı eğilim ortaya çıkmamakta ve 1980 yılındaki % 4'ler civarından 2000 yılında % 1'lere düştüğü görülmektedir.

Tablo 6.3. İmalat Sanayiinde İşyeri sayısı, Çalışanlar ve Katma değer (1987 Fiyatlarıyla, Milyar TL)

	İşyeri Sayısı			Çalışan Kişi Sayısı			Katma Değer		
	Ş.Urfa	Bölge	Türkiye	Ş.Urfa	Bölge	Türkiye	Ş.Urfa	Bölge	Türkiye
1987	10	190	9.414	1.134	19.377	979.805	7	228	14.141
1988	11	191	9.322	1.171	20.462	1.015.432	14	223	15.924
1989	16	187	9.445	1.358	20.965	1.027.353	13	203	15.296
1990	16	168	8.871	1.347	20.044	1.028.196	15	235	16.325
1991	17	159	8.258	1.312	17.770	946.838	8	253	17.804
1992	15	266	11.201	1.183	22.441	984.936	16	317	20.272
1993	15	248	10.567	1.177	22.905	979.480	13	238	22.045
1994	13	251	10.127	736	21.861	936.921	16	264	21.748
1995	13	246	10.229	800	23.412	973.933	10	295	22.130
1996	12	383	10.590	677	28.648	1.039.913	7	296	20.700
1997	14	373	11.367	693	29.406	1.139.878	12	330	24.449
1998	17	370	12.323	566	29.616	1.206.409	11	425	23.597
1999	13	337	11.261	639	28.688	1.113.836	13	336	23.018

Kaynak: DİE, İmalat Sanayi İstatistikleri (on ve daha fazla kişi)

Ülke genelinde bazı durgunluk yılları dışarıda tutulduğunda, işyeri sayısında bir artış eğilimi görülmektedir (Tablo:6.3). On ve daha fazla kişi çalıştıran işyeri sayısı 1987 yılında 9414 iken 1990'ların sonlarında 11 binden fazla bir sayıya ulaşmıştır. Çalışan kişi sayısı ise aynı dönemde 980 bin civarından 1 milyon 100 bin'in üzerine çıkmıştır Aynı dönemde Bölge'de işyeri sayısı 190'dan 337'ye çıkarken, İl'de, bazı dalgalanmalar olmakla birlikte bu sayı 10'dan sadece 13'e çıkabilmiştir. Bu son sayı kriz yılı olan 1999'a denk düşmektedir. Dönem içerisinde bu sayı en yüksek değerine 1998 yılında ulaşmış ve ancak 17 olabilmektedir. Çalışan kişi sayısı açısından da İl'in durumu daha iyi değildir. Bölge'de dönem içerisinde imalat sanayiinde çalışan kişi sayısı 19 bin civarından 28 bin civarına çıkarken, bu sayı İl'de 1134'den 640 civarına kadar düşmüştür.

İmalat sanayinin GSYİH'ya oranına göre ülke genelinde, Bölge'de ve İl'de bazı dalgalanmalar olmakla birlikte genel bir artış görülmektedir. Özellikle İl'deki artış dikkat çekicidir. Yaratılan katma değer açısından değerlendirildiğinde, İl'deki gelişme Ülke geneli ve Bölge'ye göre iyi durumdadır. Dönem içerisinde sabit fiyatlarla ülkedeki imalat sanayi katma değeri 14 trilyonlardan 23 trilyona çıkarken, aynı değer Bölge'de 228 milyardan 336 milyara çıkmış, İl'de ise başlangıçta 7 milyar olan imalat sanayi katma değeri yaklaşık iki kat artarak 13 milyara ulaşmıştır (Tablo 6.3).

Firma sayısındaki artış düşük olduğu halde ve çalışan kişi sayısında belirgin bir azalmaya rağmen katma değerdeki artışı sermaye yoğun ve katma değeri yüksek üretim sektörleri ile açıklamak mümkündür. Kişi başına yaratılan katma değer bir üretim sektöründeki işgücü-teknoloji ilişkisi hakkında önemli ipuçları verir. İl imalat sanayinin kişi başına üretimlerinde yaklaşık üç kat bir artış görülmektedir.

İmalat sanayi katma değerindeki artış ülke ve Bölge ortalamasının üzerinde olmakla birlikte İl, Bölge'deki katma değer ancak %4'ünü üretebilmektedir. Bunun bir nedeni İl'deki imalat sanayii üretiminin büyük ölçüde küçük ölçekli işletmeler tarafından gerçekleştirilmesidir. İl ekonomisinde tarımın büyük bir yeri vardır. Tarım dışı kesimler, özellikle sanayi son yıllarda gelişme göstermesine karşın henüz istenilen düzeyde değildir. Sulu tarımın gelişmesiyle, tarım ürünlerine dayalı işletmelerin sayıca artışıyla sanayinin canlanması beklenmektedir.

DİE'nin istatistiklerinde imalat sanayinde faaliyet gösteren işletmeler 10 ve daha fazla kişi çalıştıranları kapsamaktadır ve toplam işletme sayısı İl için 13, Bölge için 337'dir. Şanlıurfa Sanayi İl Müdürlüğü verilerinde ise 10 kişiden daha az işçi çalıştıran işletmeler de hesaba katılmış ve imalat sanayinde faaliyet gösteren toplam işletme sayısı İl'de 270, Bölge genelinde 1022 olarak belirtilmiştir (Tablo 6.4). Bölge'de de tekstil (% 42) ve gıda (% 25) sektörleri ağırlıklı olarak geliştiği halde İl sanayisi bu iki sektörde Bölge ortalamasının üzerindedir. Sulu tarımın gelişmesiyle İl'de pamuk ve pamuğa dayalı sanayi hızla gelişmeye başlamıştır. İl'de kurulu sanayi tesisleri içinde en fazla pamuk çırçırı tesisi bulunmaktadır.

Tablo 6.4. Sektörler İtibariyle Bölge ve Şanlıurfa'daki İşletme Sayısı ve İstihdam, 2001

Sektör	İşletme sayısı		Oranı(%)		İstihdam		Oranı(%)	
	Bölge	Ş.Urfa	Bölge	Ş.Urfa	Bölge	Ş.Urfa	Bölge	Ş.Urfa
Gıda,içki ve tütün	264	88	25	32,5	9.258	1.410	19	25,6
Tekstil,giyim ve deri	424	123	42	45,5	27.392	3.086	52	56,1
Kağıt ve kağıt ürün.	10	-	1	-	614	-	1	-
Kimya,petrol,kauçuk ve plastik	150	24	14,9	8,7	6.636	284	13	5,2
Taş ve toprağa dayalı imalat	75	17	7,1	6,2	427	349	9	6,3
Metal eşya,makine ve teçhizat	81	17	8	6,2	2.268	363	5	6,6
Orman ürünleri ve mobilya	18	1	2	0,4	499	12	1	0,2
Toplam	1.022	270	100	100	50.595	5.504	100	100

Kaynak: Şanlıurfa Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü, 2001.

Bölge'deki sanayi işletmelerinin % 26'sı Şanlıurfa'dır. İstihdamın ise % 11'i İl'de gerçekleşmektedir (İl'de işletme başına büyüklük 20 kişi iken Bölge ortalaması 50 kişidir).

Sanayi kuruluşlarının ilçelere göre dağılımında, kuruluşların büyük bir kısmının Merkez ilçede olduğu görülmektedir (218) (Tablo 6.5). Merkez ilçeyi Birecik (15) ve Siverek (8) izlemektedir. Bu ilçelerde sanayi kuruluşlarının büyük bir kısmını tekstil (Merkez ilçe % 46) ve gıda (Merkez ilçe %31.4) sektörleri oluşturmaktadır. Tekstilde pamuk, çırçır, ve prese; gıdada bulgur, mercimek ve ham yağ alt sektörleri ön plandadır.

Tablo 6.5. İlçeler İtibariyle Şanlıurfa İli Sanayi Kuruluşları Dağılımı, 2001 (Adet)

Sektör	Merkez	Akçakale	Birecik	Bozova	C.Pınar	Harran	Hilvan	Siverek	Suruç	Viranşehir	Toplam
Gıda içki ve tütün sanayi	67		10	-	4	-	1	3	1	2	88
Tekstil örme konfeksiyon ve deri sanayi	104	7	-	-	2	2	1	2	2	3	123
Kimya, kimyasal ürünler, petrol, kömür ve plastik sanayi	18		4	-	-	-	-	1	1	-	24
Metal ve metal eşya sanayi	10		1	-	-	-	-	2	-	-	13
Elektrikli makineler cihazlar, alet ve malzemeler sanayi	4		-	-	-	-	-	-	-	-	4
Ağaç, mantar ürünleri ve mobilya sanayi	1		-	-	-	-	-	-	-	-	1
Taş, toprak ve taşa dayalı sanayi	14	-	-	1	1	-	1	-	-	-	17
Toplam	218	7	15	1	7	2	3	8	4	5	270

Kaynak: Şanlıurfa Sanayi ve Ticaret Odası, 2001.

İl bir tarım kenti konumunda olduğundan tarım ilin ekonomisinde önemli bir yere sahiptir. Sanayi de genelde tarıma dayalı sanayi ürünlerinde yoğunlaşmıştır. Hizmet sektörü ise istenen konuma gelememiştir. İl'de 1995 yılından itibaren sulu tarıma geçiş süreci başlamıştır. Özellikle bu yıldan sonra ekonomik göstergelerde önemli artışlar kaydedilmekle birlikte, artış GAP'ın İl ekonomisine yapılması öngörülen katkıdan uzaktır. Bunun en önemli nedeni sulamaya dayalı projelerin gerçekleştirme oranının henüz düşük bir seviyede olmasıdır.

1.2. Madencilik

İl'de Bozova- Meryemana Tepe sahasında yaklaşık 1,5 milyon ton görünür+muhtemel fosfat bulunmaktadır. Ancak yatak işletilememektedir.*

İl civarında (Harran, Akçakale, Birecik) toplam 39 milyon ton görünür, sadece tuğla imaline elverişli hammadde rezervi tespit edilmiştir. Ayrıca il ve civarında (Bozova) toplam olarak 800 milyon ton kireçtaşı, 64 milyon ton muhtemel killi kireçtaşı bulunmaktadır.

Bozova, Hilvan ve Siverek ilçeleri sınırları dahilinde ham petrol rezervi bulunmaktadır. İl'de rafineri olmaması nedeniyle üretilen ham petrol karayolu ile ana toplama istasyonlarına tankerlerle taşınmaktadır (Tablo 6.6).

Tablo 6.6. İldeki Ham Petrol Sahalarının yerleri, üretim miktarı, toplam rezerv ve Taşıma Bilgileri, 2002

Saha Adı	2001 Yılı Üretim Yapan Kuyu Adedi	2001 Yılı Üretimi	Üretilen Rezerv	Ham Petrolün Taşınma Şekli	Ham Petrolün Taşınma Yeri
Bozova	4	98.341	3.259.800	Tanker	Adıyaman TPAO
Çaylarbaşı	2	34.996	358.400	Tanker	Adıyaman TPAO
Doğu Beşikli	4	129.355	710.000	Tanker	Adıyaman TPAO
Yalankoz	1	62.832	453.400	Tanker	Adıyaman TPAO
Piyanko	1	42.452	140.000	Tanker	Adıyaman TPAO
İl Toplamı	12	367.976	4.921.600		

Kaynak: Petrol İşleri Genel Müdürlüğü

1.3. Enerji

Sanayi sektörünün alt kalemlerinden biri olan enerji sektörü Şanlıurfa'da sanayi üretiminin %90'nını oluşturmaktadır. Bunun nedeni Atatürk ve Birecik barajlarının İl'de bulunmasıdır. Enterkonekte sisteme giren enerjinin önemli bir bölümünü üretmekte olan Karakaya ve

Atatürk Barajları ile birlikte 1999 ve 2000 yıllarında işletmeye alınan Kralkızı, Karkamış, Dicle ve Birecik barajlarında gerçekleştirilen hidroelektrik üretimi, tesislerin açılışından 2002 sonuna kadar, yaklaşık 196 milyar kWh olmuştur (Tablo 6.7).

Tablo 6.7. Bölge'deki Hidroelektrik Enerji Üretimi (Kümülatif)

Baraj ve HES	Elektrik Üretimi (milyar kWh)
Karakaya Barajı ve HES	111,8
Atatürk Barajı ve HES	79,5
Kralkızı Barajı ve HES	0,4
Karkamış Barajı ve HES	0,9
Dicle Barajı ve HES	0,3
Birecik Barajı ve HES	3,3
Toplam	196,3

Kaynak: TEİAŞ Genel Müdürlüğü.

2002 yılında ülke genelinde 33,7 milyar kWh'lik hidrolik enerji üretilmiştir. Bu üretim içinde Bölge yaklaşık 12,4 milyar kWh'lik hidroelektrik üretimi ile % 36,8'lik bir paya sahiptir. İl'de enterkonnekte sisteme giren enerjinin önemli bir bölümünü üretmekte olan Atatürk Barajı ile 2000 yılında işletmeye alınan Birecik Barajı 2002 yılında toplam yaklaşık 6,8 milyar kWh'lik hidroelektrik üretimi ile ülke içindeki payı % 20,1, Bölge içindeki payı ise % 54,8'dir.

2. Sorunlar

- i) Birinci OSB'nin dolması ve ikincisinin altyapısı henüz tamamlanamadığından dolayı açılmıyor olması sanayide gelişmeyi engellemektedir,
- ii) Sulama projelerinin hızla tamamlanması gerekir. Büyük ölçüde tarıma dayalı bir sanayi yapısına sahip olan İl'de sanayi sulamayla gelişecektir. Örneğin çırçır alanında önemli gelişmeler olduğu halde su sorunlarından dolayı boyama ve dokumada gelişme sağlanamamıştır,
- iii) Enerji dağıtım hatlarının yetersizliği nedeniyle, varolan enerjinin İl sanayine istenilen kalite ve verimde ulaştırılamaması, şehir şebekesinin yetersizliği doğrudan OSB'ni de etkilemektedir. Ancak yeterli ödenek ayrılamaması ve TEDAŞ'ın kendi sorunları yatırımları geciktirmektedir,
- iv) İşletmelerin yönetim yapılarının gereksineceği bilgilere (yönetim/yatırım danışmanlığı) erişim güçlüğü nedeniyle yatırımcılar hangi sektörün daha avantajlı olduğu konusunda yeterli bilgiye sahip değildir.

VII. TURİZM VE KÜLTÜR

1. Turizm

Mezopotamya'nın en eski yerleşim merkezlerinden biri olan Şanlıurfa, su kaynaklarına yakın olması ve ticaret yolları üzerinde bulunmasından dolayı tarih boyunca stratejik bir öneme sahip olmuştur.

Günümüzde Şanlıurfa "Peygamberler Şehri", "Müze Şehri" olarak tanınmaktadır. Kent bu kültürel varlıklar, geleneksel toplum yapısı ve kültürün dışında coğrafyasına özgü doğal güzellikleri ve kaynakları ile yerli ve yabancıların giderek artan ölçüde ilgisini çekmeye başlamıştır.

İl, Karaali Kaplıcaları ile sağlık turizmi; Karacadağ Kayak Merkezi, Baraj gölünde su sporları ve etrafındaki rekreasyon alanları, atıcılık, kuşçuluk ile doğa turizmi ve geleneksel toplum özellikleri, yemek, müzik, el sanatları ile Pagan inançlarına ve tek tanrılı dinlere ait kutsal mekanlar, tarihi ve arkeolojik değerleri ile kültür turizmi açısından çok önemli ve zengin turizm çeşitliliğine sahiptir.

1.1. İlin Kültür Turizmi Açısından Önemli Kültürel Varlıkları

İl Merkezi:

Şanlıurfa Kalesi: (İç Kale): Roma İmparatorluğu zamanında M.Ö. IV.y.y.'da Şanlıurfa'da hüküm süren Abgarlar Osrhoene döneminde inşa edildiği sanılmaktadır.

Dış Kale: M.S. 812 yılında Hıristiyanlar tarafından yaptırılmıştır.

Şanlıurfa Ulu Camii: M.S. 457 yılında sinagog olarak inşa edilmiştir. Ancak 12 y.y'da camiye dönüştürülmüştür.

Paul-Petrus Kilisesi: (Reji Kilisesi) Osmanlı İmparatorluğu Döneminde 1861 yılında Yakubi süryanileri tarafından inşa edilmiştir.

Mevlid-i Halil: Hz. İbrahim Peygamberin doğduğuna inanılan mağara

Hz. Eyyüb Mağarası: Eyyüb Peygamberin çile çektiğine inanılan mağara.

Karakoyunlu Deresi Su Bendi: M.S. 525 yılında Bizans İmparatorluğu tarafından yaptırılmıştır.

Hızmalı Köprü: VI. y.y'da Karakoyun Beyliği tarafından yaptırılmıştır.

Nemrud Tahtı: (Der Yakub Kilisesi) M.Ö. I. YY'da Abgarlar tarafından yaptırılmıştır.

Çamlık Parkı: Roma Dönemi Nekropolü

Harran:

Harran Antik Kenti: M.Ö. 5000 yılında kurulduğu tahmin edilmektedir.

Harran Kalesi: M.S. 1059 da Fatimiler tarafından yenilenmiştir.

Harran Ulu Camii: Anadolu'da inşa edilmiş ilk revaklı avlulu ve şadırvanlı ve en zengin taş süslemeli camii.

Harran Höyük Geleneksel Harran Evleri

Han-el Bar'ür Kervansarayı: 1228 yılında Eyyübiler tarafından inşa edilmiştir.

Bazda Mağaraları

Şuayb Şehri: Roma İmparatorluğu Dönemine ait olduğu tahmin edilmekte ve Şuayb Peygamberin burada yaşadığına inanılmaktadır.

İlin diğer alanlarında:

Soğmatar Örenyeri ve Tapınakları: Soğmatar şehri, ay, güneş, satürün, Jüpiter, Venüs, Merkür, Mars gezegenlerinin kutsal sayıldığı Pagan dininin ve bu dinin baştanrısı Mar'alahe'nin-tanrıların efendisi-merkezidir.

Çimdinli Kalesi: Roma İmparatorluğu Dönemine aittir.

Birecik Kalesi: Etiler Döneminde inşa edilmiştir.

Çarmelik Kervansarayı: Selçuklular Döneminde inşa edildiği tahmin edilmektedir.

Sultantepe Höyüğü: Yapılan kazılar sonucunda Asur Döneminde Kurulan bir kent olduğu anlaşılmıştır.

Titris Höyüğü: İlk Tunç çağından kalma yerleşim yeri.

Nevalıçori Höyüğü: M.Ö. 9000 yılları Neolitik dönem yerleşmesi.

Şaşak Höyük: Neolitik Çağdan kalma bir yerleşim yeridir.

Lidar Höyük: Yapılan kazılar sonucunda M.Ö 5500 ve 3000 yıllarında Kalkolitik Çağdan başlamak üzere çeşitli devirlere ait değerli eşyalar bulunmuştur.

Söğüt Höyüğü: Yapılan kazılar sonucunda Paleolitik ve Mezolitik dönemlere ait küçük aletler bulunmuştur.

Hasek Höyüğü: Yapılan kazılar sonucunda M.Ö. 5500-3200 Kalkolitik Dönem ve İlk Tunç Çağına ait temel kalıntıları ve çeşitli aletler bulunmuştur.

Çavi Tarlası: Yapılan yüzey çalışmaları sonucunda Kalkolitik Çağa ait kalıntılar bulunmuştur.

Kurban Höyük: Tunç çağına ait çeşitli eserler bulunmuştur.

Göbeklitepe-Gürcütepe Höyüğü: M.Ö. 9000 yıllarına dayanan buluntulara rastlanmıştır.

1.2. Turizm Altyapısı

İl'de 26 adet konaklama tesisi (5'i Turizm işletme belgeli, 21'i Belediye belgeli), 141 adet yeme, içme ve eğlence yeri ile 1 adet rekreasyon tesisi bulunmaktadır.

Tablo7.1. İlçeler İtibariyle Turizm Altyapısı (2002)

İlçeler	Konaklama Tesisleri	Yeme İçme ve Eğlence yerleri	Sağlık ve Spor Tesisleri	Kongre ve Sergi Merkezleri	Rekreasyon Tesisleri
Merkez	14	71	4	-	1
Akçakale	-	-	-	-	-
Birecik	4	7	2	-	-
Bozova	1	1	-	-	-
Ceylanpınar	-	-	-	-	-
Halfeti	-	-	-	-	-
Harran	-	-	1	-	-
Hilvan	-	4	-	-	-
Siverek	-	-	-	-	-
Suruç	-	-	-	-	-
Viranşehir	7	58	3	1	-
Toplam	27	141	10	1	1

Kaynak: Şanlıurfa Valiliği Turizm Potansiyeli Anket Çalışması (2002)

İl'de toplam yatak sayısı 1.412 olup ülke genelindeki payı % 0,28'dir. İl'i ziyaret eden yabancı turistlerin Ülke geneline oranı da % 4,5 civarındadır.

Turistlerin büyük çoğunluğu İran, Irak ve Suudi Arabistan kökenli olup İl'e geliş nedenleri inanç turizmidir. Son yıllarda kültür turizmi amaçlı gelen yabancı turist sayısında artış olduğu görülmektedir.

İlde 4 adet ana tur güzergahı, 8 adet seyahat acentesi bulunmaktadır.

1.3. Sorunlar

- i) Terör ve Körfez Savaşı 20 yıldır Ülke turizmini etkilediği gibi Bölge turizmini de olumsuz etkilemiştir.
- ii) İl'deki tarihi ve arkeolojik değerlerin pek çoğu turistlerin ilgisini çekecek şekilde düzenlenmemekte ve tanıtılmamaktadır.
- iii) Turistik tesislerin yetersizliği nedeniyle turistler İl'den erken ayrılmakta, konaklama imkanlarının durumu ve buralarda hizmet veren niteliksiz personel turizmi olumsuz etkilemektedir.
- iv) Ana tur güzergahları dışındaki güzergahlar belirsizdir. Bu nedenle turistlerin bu güzergahlar dışında kalan yerleri ve eserleri görme şansı olamamaktadır.
- v) Seyahat acentelerinde çalışan personel niteliksizdir. Ayrıca bölgesel rehber bulunmamaktadır.
- vi) Şehir merkezi ve ören yerlerinin altyapıları (yol, su, elektrik, wc) eksiktir

2. Kültür

İl yaklaşık onbirbin yıllık tarihi bir geçmişe sahiptir. Paleolitik yerleşmelerin, ilk tarımsal etkinliklerin, Kalkolitik dönemden başlayıp Hellenistik döneme kadar uzanan kesintisiz yerleşmelerin izleri bulunmaktadır. Birçok inancın yaşandığı İl'in, dinsel bir merkez olmasıyla da Güneydoğu Anadolu tarihinde önemli bir yeri bulunmaktadır.

2.1. Kültür Varlıklarının Durumu

İl'de ören yerleri, höyükler, anıtlar, sivil mimari, dini mimari, su mimarisi ile ticari yapılara ilişkin çok sayıda kültürel varlıklara ait örnekler bulunmaktadır.

İl'in tescilli kültür varlığı sayısı 694 olup bu sayı mevcut kültür varlıklarının çok altındadır.

İl, Bölge genelinde tescilli sivil Mimarlık örnekleri açısından Gaziantep'ten sonra ikinci ildir.

1993 yılında onanan koruma amaçlı imar planına göre, Balıklı Göl kuzeyinde 47 adet, Halil İbrahim Türbesi güneyinde 61 adet, Ulucami çevresi I. Derece Kentsel sit alanında; Sarayönü Caddesi doğusunda 331 adet, Ulucami kuzeyinde 48 adet, güneyinde ise 44 adet olmak üzere konut kullanımında sağlıklaştırma yapılarak korunabilecek toplam 531 adet yapı bulunmaktadır. Tescilli konutların sayısı İl'in potansiyelinin altındadır.

Tablo7.2: Şanhurfa'da Tescil Edilmiş Önemli, Sivil, Dini ve Su Mimarisi Örnekleri

İlçeler	Konut	Konak	Kabaltı	Konut+Kabaltı	Cami	Mescit	Türbe	Tekke	Medrese	Mevlevihane	Külliye	Kilise	Hamam	Çeşme	Köprü	Toplam
Merkez	311	1	6	3	30	3	5	1	4	1	3	1	7	1	4	380
Akçakale	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	3	6
Birecik	24	1	1	-	5	1	6	-	-	-	-	-	-	-	1	39
Bozova	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Halfeti	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Harran	3	-	-	-	2	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	7
Siverek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	4	5
Suruç	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
Viranşehir	-	1	-	-	1	-	5	-	-	-	-	-	-	-	1	8
Toplam	338	3	7	3	39	4	18	1	4	1	3	1	11	1	14	448

İl'in sivil mimarisini yansıtan diğer örnekler de, Harran'a özgü konik kubbeli evler ile Halfeti taş oymalı konakları ve evleridir.

Bölge'de Gaziantep'ten (40 cami) sonra en çok tarihi camiye sahip il Şanlıurfa'dır (39).

İl'deki camilerden 32 tanesi Osmanlı döneminden kalmış önemli kültürel varlıklardır.

Tablo7.3: Şanlıurfa'nın Önemli Tescilli Kültür Varlıkları

İlçeler	Arkeolojik sit Alanları	Kentsel Sit	Höyük	Han	Çarşı	Pazar	Bedesten	Kervansaray	Toplam
Merkez	4	1	3	11	4	9	1	-	33
Akçakale	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Birecik	3	1	16	1	-	-	-	-	21
Bozova	4	-	10	-	-	-	-	-	14
Halfeti	1	-	1	-	-	-	-	-	2
Harran	-	1	93	-	-	-	-	1	95
Hilvan	6	1	6	-	-	-	-	-	13
Siverek	2	-	4	-	-	-	-	-	6
Suruç	-	-	2	-	-	-	-	-	2
Viranşehir	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Toplam	21	4	135	12	4	9	1	1	191

Ülke ve Bölge'nin en zengin sit alanlarına sahip olan ilin tescilli sit alanlarının sayısı mevcut potansiyelin çok altındadır. İl Bölgenin en çok sit alanına (25) ve höyüğüne (135) sahiptir. Onu Adıyaman, Mardin ve Diyarbakır illeri izlemektedir.

2.2. İlçeler İtibariyle Tescilli Sit Alanları

Merkez;

- Antik Edessa Kenti (Doğal, tarihi, arkeolojik, kent sit),
- Kentsel sit
- Soğmatar Eski Yerleşim Yeri (Arkeolojik sit)
- Halepli Bahçe (Arkeolojik ve Doğal sit)
- Şanlıurfa-Gaziantep karayolunun 12-14 km.leri arası (Tarihi sit)

Birecik;

- Sancak kentsel siti,
- Doğal sit
- Hacınebi Düz Yerleşmesi (Arkeolojik sit)
- 1. Derece Doğal sit Alanı

Bozova;

- Develik Mevkii-Düz Yerleşme (Arkeolojik sit)
- Değirmen Harabesi-Düz Yerleşme (Arkeolojik sit)
- Hasimerte Bağları Sırtları-Düz yerleşme (Arkeolojik sit)
- Kirli Mevki- Düz Yerleşme (Arkeolojik sit)

Halfeti;

- Su sarnıcının bulunduğu alan (Arkeolojik sit)

Harran;

- Harran Kentsel siti

Hilvan;

- Adsız Yerleşme-Düz Yerleşme (Arkeolojik sit)
- Çekiş Sırtı-Düz Yerleşme (Arkeolojik sit)
- Ambar Harabesi-Düz Yerleşme (Arkeolojik sit)
- Haralia Harabesi-Düz Yerleşme (Arkeolojik sit)
- Torcik Mevki-Düz Yerleşme (Arkeolojik sit)

Siverek;

- Garey Köyü Antik kalıntıları (Arkeolojik sit)
- Kaya (Köy içi) Düz Yerleşme (Arkeolojik sit)

Viranşehir;

- Kilisenin bulunduğu alan (Arkeolojik sit)

İl'de sit alanları, arkeolojik alanlar, höyükler ve baraj yapım alanlarında olmak üzere Müze Müdürlüğü tarafından kurumlar arası koordinasyonla 14 kurtarma kazısı sürdürülmektedir.

2.3. Halk Kültürü

Şanlıurfa toplumu, yaklaşık on bir bin yıldır çeşitli kültürleri barındıran bölgenin, yöreye özgü değerlerinin sürekliliğini sağlamıştır. Halk kültürünü oluşturan toplumun geleneksel mimarisi, el sanatları, yemek kültürü, gelenek-görenekleri, inançları, masalları, efsaneleri, halk edebiyatı İl'de kısmen korunmuştur.

Kazazlık, taşçılık, tarakçılık, dokumacılık, kuyumculuk, bakırcılık, keçecilik vb. geleneksel el sanatları son yıllara kadar varlığını korumuştur. Günümüzde, il merkezinde Gümrük Hanı ve çevresindeki tarihi han ve çarşılarda halen az sayıda bu el sanatları ile uğraşan ustalar bulunmaktadır.

Halk arasında "Peygamberler Diyarı" olarak bilinen Şanlıurfa'da Adem, Eyüp, Musa, İbrahim ve Şuayp Peygamberlerin yaşadığına inanılmaktadır.

Müzik İl'de hayatın bir parçasıdır. Türk halk müziğinin iki temel biçiminden olan uzun havanın hoyrat denilen türüne Anadolu'da sadece Şanlıurfa ve Elazığ'da rastlanır. Halk müziği makam zenginliği ve ezgi bakımından Arap müziğini ve komşu iller müziğini de etkilemiştir.

Yüzyıllardan beri süregelen sözlü Halk Edebiyatı geleneği eski özelliğini kaybetmektedir. Şanlıurfa yüzyıllar boyunca bir çok şair, yazar ve halk ozanı yetiştirmiştir. 17.yy'ın ünlü şairlerinden Nabi, 20.yy edebiyatçılarından Suut Kemal Yetkin gibi Halfetili Ali Çevik, Dertli Divani, Veli Aykut, Mehmet Aced, Kadir Gedikhanlıoğlu ve Mehmet Batur İl'de yetişen en tanınmış Halk ozanlarıdır.

2.4. Sorunlar

- i) GAP kapsamında Harran Ovası'na su verilmesiyle birlikte varlığı henüz bilinmeyen yerler dahi su altında kalmış, höyükler ve düz yerleşim alanları ağır iş makinaları ile dağıtılarak düz tarım alanlarına dönüştürülmüş ya da höyükler üzerindeki yapılaşmalar artmıştır.

- ii) Siverek-Hilvan ve Suruç-Baziki Sulama projeleri bu alanlardaki kültürel varlıklar için bir tehdit oluşturmaktadır.
- iii) Atatürk, Birecik, Karkamış ve Ilısu Barajlarının göl aynaları kısmen taranmış olmalarına karşın birçok yerleşim yeri kazılamadan su altında kalmıştır. Bölge genelinde olduğu gibi İl ve çevresinde baraj suları altında kalacak alanlarda kurtarma kazıları yapılmaktadır. Ancak bu kazılar su altında kalacak yerleşim alanı ve höyüklerin sayısının çok olması nedeniyle yetersiz kalmaktadır.
- iv) Sulama, altyapı vb. yatırım projeleri ve göçün hızlandığı düzensiz kentleşme kültürel ve doğal miras için ciddi bir tehlike oluşturmaktadır. Son yıllara kadar tarihsel dokusunu koruyan Şanlıurfa, doğal ve tarihi çevreyi tahrip eden yapılaşma ve gecekondulaşma sorunu ile karşı karşıyadır.
- v) İl'de şu anda sit alanı olarak tespit edilmiş olmasına rağmen tarihi evler ada ölçeğinde yıkılmakta arsalarına yüzde yüzüne oturan iş hanları, pasajlar yapılmaktadır.
- vi) İl merkezinde tarihi kent dokusundaki ticari etkinlikler, kentsel rant baskıları sorunun büyümesine neden olmaktadır.
- vii) Kentin tarihi dokusunda yer alan özel ya da resmi mülkiyetteki eski eserler maddi olanaksızlıklar nedeniyle tahrip olmaktadır. Ayrıca özel mülkiyet sahipleri tarafından bilinçli bir şekilde gelir amaçlı tahribat yapılmaktadır.
- viii) Koruma amaçlı İl İmar Planı'nda sit ve koruma alanları belirtilmiş olmasına karşın uygulamadaki denetim eksikliği kentsel dokunun bozulmasında etkili olmaktadır.
- ix) İl'in kültür varlıkları envanteri tamamlanmamıştır. İl merkezinde iki yüzü aşkın anıtsal yapının raporları hazırlanmış, fotoğraf planları çizilmiş olmakla beraber belgeleme çalışmaları sürdürülmektedir. İlçelerde henüz bu çalışmalar başlatılmamıştır.
- x) İl'in ve Bölge'nin tarihi açısından çok önemli bulguları saklayan Suruç ovası, Fırat Deltası, Siverek, Hilvan, Viranşehir üçgeninde ve Harran ovasındaki yüzey araştırmaları çok yetersizdir.
- xi) İşlemeler, yazılar, şiirler, bilgiler ve tarihi veriler içeren eski mezar taşları kaybolmaya başlamıştır. Örneğin Balıklı Göl civarında bulunan yaşı ve türü üzerinde hiç çalışma yapılmamış yüz yıllık anıtsal ağaçlar çevre düzenlemeleri yapılırken yok edilmektedir.
- xii) İl'in kültürel mirası, tüm boyutları ile yeterince tanıtılmamaktadır. İnançları, felsefesi ve bilimsel düşünceleri açısından İl'in önemi yeterince incelenmemiştir ve özellikle Harran Okulu ve Şanlıurfa'da erken Hıristiyanlık dönemindeki entelektüel çalışmaların özellikleri çok az bilinmektedir.
- xiii) Yedi bin yıllık tarihi olan ve dört bin yıldır ismi kullanılan ve 16 uygarlığın gelip geçtiği Harran kent merkezinde özgün mimari yapısı olan kubbe evler hızla tahrip olmaktadır.
- xiv) Kültürel varlıkların korunması çalışmalarında, koruma kurulları, Belediye, Müze gibi kuruluşlardaki bürokratik işlemlerin uzun sürede sonuçlandırılması önemli aksamlara ve gecikmelere neden olmaktadır.
- xv) Şanlıurfalılar özellikle hızlı göçün belirlediği toplumsal bilinç farklılaşması sonucu Kültürel Miras konusunda yeterince bilince sahip değillerdir. Ancak il merkezinde ve bazı ilçelerde (Siverek, Birecik, Halfeti, Bozova) dış göçe rağmen halen eski kentli ailelerin varlığı, geleneksel kentsel kültürün sürdürülmesinde ve yaşatılmasında önemli rol oynamaktadır.
- xvi) Şanlıurfa'nın on bir bin yıllık tarihi yanında ortaçağ ve Osmanlı dönemi tarihi ve dolayısıyla toplumsal ve kültürel yaşamı çok az bilinmektedir ve bu dönemlere ait vakfiyeler, kadı sicilleri, şerhiye sicilleri, tahrir defterleri seyahatnameler, şahıs ellerinde bulunan belge ve yazmaların bir arada değerlendirileceği bir dokümantasyon merkezi bulunmamaktadır.

VIII. MALİ YAPI VE BANKACILIK

1. Mali Yapı

1.1. Vergi Gelirleri

İl'de 2001 yılında tahakkuk ettirilen verginin % 84,47 si, Bölge'de % 87,47'si ve Ülke genelinde ise % 91,75'i tahsil edilebilmiştir. İl'in vergi tahsilat oranı ülke ve Bölge'ye göre daha düşüktür (Tablo 8.1). Vergi tahsilatının milli gelir içindeki payı, ülke genelinde %20 civarında iken, bu oran Bölge'de %10'un altına düşmekte ve İl'de ise % 5'in de altında seyretmektedir. Bunun nedenleri; vatandaşın vergiye bakışı, ekonominin parasallaşamaması ve kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin etkisidir. Kurumsallaşmanın yeterli olmaması ve vergi mükelleflerinin gerçek usul yerine götürüye benzer bir biçimde hayat standardına göre vergi ödemesi İl'deki vergi gelirini büyük ölçüde düşürmektedir.

Tablo 8.1. Vergi Gelirlerinin Tahakkuk ve Tahsilatı, 2001 (Cari Fiyatlarla, Milyon TL)

İlin Adı	Tahakkuk	Tahsilat	Oran
Adıyaman	24.413.819	20.251.256	% 82.95
Diyarbakır	67.183.203	56.340.430	% 83.66
Gaziantep	153.891.638	131.642.750	% 85.54
Mardin	26.493.064	22.507.616	% 84.96
Şanlıurfa	57.288.272	48.393.299	% 84.47
Batman	21.857.441	19.575.681	% 89.56
Şırnak	84.114.632	82.057.622	% 97.55
Kilis	4.966.815	4.267.322	% 85.92
Bölge	440.208.904	385.035.976	% 87.47
Türkiye	32.911.276.624	30.195.683.747	% 91.75

Kaynak: Şanlıurfa İli Defterdarlığı

1.2. Harcamalar

Tablo 8.2. İl Genelinde Yapılan Harcamalar (Belediyeler Hariç) (Cari Fiyatlarla Milyon TL)

İlçe	Cari harcamalar	Yatırım harcamaları	Transfer harcamaları	Toplam harcamalar
Merkez	64.227.987	452.598	5.568.988	70.249.573
Akçakale	1.245.325	939.779	932.247	3.117.351
Birecik	1.747.329	1.721.487	1.955.959	5.424.775
Bozova	3.223.074	34.999	106.684	3.364.757
Ceylanpınar	2.450.453	40.054	9.872	2.500.379
Halfeti	1.976.292	-	10.335	1.986.627
Harran	1.455.287	700	44.247	1.500.234
Hilvan	2.338.200	129.468	7.414	2.475.082
Siverek	8.469.399	104.498	136.637	8.710.534
Suruç	4.033.007	7.821	92.825	4.133.653
Viranşehir	4.673.782	24.486	127.313	4.825.581
İl Özel İdare	4.782.438	5.746.888	1.122.434	11.651.760
İl toplamı	100.622.573	9.202.778	10.114.955	119.940.306

Kaynak: Şanlıurfa İli Defterdarlığı, 2001.

Belediyeler hariç ilçelerde yapılan harcamaların tamamına yakını cari harcamalardan oluşmaktadır. Birecik ilçesinde yatırım harcamaları göreceli olarak daha yüksektir. İl genelindeki dağılıma göre harcamaların yaklaşık % 84'ü cari, % 7,7'si yatırım ve % 8,4'ü transfer harcamalarıdır. İl Özel İdaresi tarafından yapılan harcamaların en büyük bölümü % 49 ile yatırım harcamalarıdır. Bunu sırasıyla % 41 ile cari ve % 10 ile transfer harcamaları izlemektedir (Tablo 8.2).

1.3. Yerel Yönetim Bütçeleri

İl genelinde belediye bütçelerinin 1980- 1998 döneminde yaklaşık 3,5 kat arttığı görülmektedir. Ancak, ülke ve Bölge genelinde belediye bütçelerindeki gelişme il belediye bütçesinin üzerinde gerçekleştiği için 1980'de il belediyesinin ülke ve Bölge belediyeleri bütçeleri içindeki payı sırasıyla % 1,1 ve % 22,9 iken 1998 yılında bu oranlar % 0,7 ve % 15,5'e düşmüştür (Tablo 8.3).

Tablo 8.3. Belediye Bütçeleri (1987 Fiyatlarıyla milyon TL)

	1980	1985	1990	1995	1998
Türkiye	863.274	1.180.883	2.252.395	3.287.935	4.495.820
Bölge	41.649	46.731	78.587	165.280	211.053
Şanlıurfa	9.547	8.679	11.983	21.842	32.863

Kaynak: DİE, GAP, İl İstatistikleri

Tablo 8.4. İl Özel İdaresi Bütçesi (1987 Fiyatlarıyla milyon TL)

	1980	1985	1990	1995	1998
Türkiye	34.607	80.210	114.688	125.109	302.130
Bölge	1.290	4.556	5.969	9.417	27.115
Şanlıurfa	204	737	1.133	2.150	4.866

Kaynak: DİE, GAP, İl İstatistikleri

İl Özel İdaresi'nin bütçeleri ise mutlak rakam olarak belediyelerin bütçesinden daha küçük olmakla birlikte, İl'de İl Özel İdaresi'nin bütçesi 1980'den itibaren sürekli bir gelişme göstermiş ve başlangıçta ülke ve Bölge bütçesinin sırasıyla % 0,5 ve %15,8'i iken, dönem sonunda aynı oranlar sırasıyla %1,6 ve %18'e çıkmıştır (Tablo 8.4).

Tablo 8.5: Yerel Yönetimler Bütçesi (1987 Fiyatlarıyla milyon TL)

	1980	1985	1990	1995	1998
Türkiye	897.881	1.261.093	2.367.083	3.413.044	4.797.950
Bölge	42.939	51.287	84.556	174.697	238.168
Şanlıurfa	9.751	9.416	13.116	23.992	37.729

Kaynak: DİE, GAP, İl İstatistikleri

Yerel yönetimler bütçesi, belediye ve İl Özel İdaresi'nin bütçelerinin toplamından oluşmaktadır. 1980 yılında İl'in ülke yerel yönetim bütçeleri içindeki payı %1,08 iken Bölge yerel yönetim bütçeleri içindeki payı ise % 22,7 düzeyindedir. 1998 yılında bu oranlar sırasıyla % 0,7 ve % 15,8 olmuştur (Tablo 8.5).

2. Bankacılık Hizmetleri

2000 yılı DİE verilerine göre, Güneydoğu Anadolu Bölgesi milli gelirden aldığı % 4,4 oranındaki payla bölgeler arası geri kalmışlık sıralamasında ikincidir. Bu durum, İl'i de etkilemektedir. Geri kalmışlığın bir başka göstergesi tasarruf eğiliminin düşüklüğüdür. Bölge'de ve İl'de tasarrufa ayrılan kaynaklar sınırlı kalmakta ve bu tasarruflar büyük ölçüde bankacılık kesimi dışında (döviz, altın, faizsiz kazanç, gayrimenkul vb.) değerlendirilmektedir.

Banka mevduatı bir yönüyle tasarruf eğilimini gösterirken, bir başka yönüyle de ekonominin parasallaşmasının bir göstergesidir. Ekonomik faaliyetler için vazgeçilmez olan parasal akımların bankacılık kesimi dışında kalması, ekonomik yapının büyük ölçüde spekülatif nitelikte ve kayıt dışında olmasının bir sonucu olarak görülmektedir. Ülke genelinde mevduatın milli gelire oranında yıllar itibariyle bir artış gözlenmektedir (Tablo 8.6). Bölge ve İl açısından bakıldığında, bu oran ülke ortalamasının çok altında kalmakta ancak göreceli olarak artmaktadır. İl'de 1990 yılında Türk Lirası mevduatın milli gelire oranı % 3,15 iken 2000 yılında % 8,02'ye yükselmiştir.

Tablo 8.6. Banka Mevduatları ve GSYİH'ya oranları (Cari Fiyatlarla Milyar TL)

	1990		1995		2000	
	Milyar TL	%	Milyar TL	%	Milyar TL	%
TL Mevduat						
Türkiye	54.224	13,7	1.823.365	23,4	35.626.856	28,5
Bölge	804	3,83	32.051	7,78	627.904	9,95
Şanlıurfa	83	3,15	3.217	4,64	93.281	8,02
Döviz Tevdiat Hesabı						
Türkiye	21.715	5,52	1.209.087	15,5	25.338.800	20,3
Bölge	251	1,19	20.734	5,03	371.044	5,88
Şanlıurfa	17	0,6	1.396	2,01	45.926	3,95

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği

Döviz tevdiat hesaplarında 1990- 2000 yılları arasında parasal olarak bir artış görülmektedir. Bölge'de 1990 yılında döviz tevdiat hesabının milli gelire oranı % 1,19 iken 2000 yılında %5,88'e çıkmıştır. İl'de ise bu oranlar sırasıyla % 0,6 ve % 3,95'dir (Tablo 8.6).

Tablo 8.7. Toplam Banka Kredilerinin Sektörel Dağılımı, 2000

	Türkiye		Bölge		Şanlıurfa	
	Milyar TL	%	Milyar TL	%	Milyar TL	%
İhtisas kredileri	5.024.407	14,7	173.312	32,3	38.504	52,1
- Tarım	3.281.895	9,6	85.954	16,0	23.884	32,3
- Gayrimenkul	580.134	1,7	16.572	3,1	4.227	5,7
- Mesleki	391.587	1,1	17.682	3,3	2.835	3,8
- Denizcilik	1.646	0,0	.0	0,0	0	0,0
- Turizm	56.641	0,2	1.309	0,2	95	0,1
- Diğer	712.504	2,1	51.795	9,7	7.463	10,1
İhtisas dışı krediler	29.189.073	85,3	363.019	67,7	35.348	47,9
Toplam	34.213.480	100	536.331	100	73.852	100

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği.

11. İÇİCARET

Sanayileşmenin en önemli gereklerinden biri olan finans sektörünün ülke, Bölge ve İl verileri birbiriyle kullanım alanı bakımından benzerlik göstermektedir. Her üç bölümde de ihtisas dışı krediler önemli paya sahiptir. Ülke genelinde ihtisas dışı krediler toplamdan % 85'in üzerinde pay alırken, bu oran Bölge'de % 68 ve İl'de % 48 oranında kalmaktadır. Buna karşılık ihtisas kredileri İl'de % 50'nin üzerinde bir paya sahiptir. Bu yapıyı büyük ölçüde teşvikler ve kamu bankaları aracılığıyla verilen krediler oluşturmaktadır. İhtisas kredileri içinde en büyük pay tarım kredilerine aittir. Ülke, Bölge ve İl'de tarım kredilerinin toplam krediler içindeki payı sırasıyla % 10, % 16 ve % 32'dir (Tablo 8.7).

3. Sorunlar

- i) İl'de belli bir düzeyde olmasına rağmen tasarruflar banka sistemi içinde değerlendirilmemekte ve bu da yatırımı olumsuz yönde etkilemektedir,
- ii) Vergi gelirlerinin tahsilat oranı düşük bir seviyededir. Bunun en önemli nedeni ekonomik altyapının sağlam olmamasıdır,
- iii) Finansman konusunda teminat sıkıntıları bulunmaktadır. İlçelerdeki gayrimenkuller satılmadıklarından bankalar tarafından teminat olarak kabul edilmemektedir. Bu yüzden kredi imkanları büyük ölçüde kısıtlı bulunmaktadır,
- iv) İl'deki ekonomik gelişmeye rağmen kayıtdışı ekonomik faaliyetler önemli bir ağırlığa sahiptir.

Ülke ve Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak'ta ticaret odaları faaliyette bulunmakta olup, Gaziantep ve İğnebaşı'da ticaret odaları ve İğnebaşı Ticaret Odası faaliyettedir. Ayrıca Adıyaman, Gaziantep, Diyarbakır, Mardin, Siirt ve Şanlıurfa'da Çarşı, Nispetiye ve Binalı Savaşçılar 1. ve 2. SİAD (Sanayi ve İşadamları Derneği) faaliyettedir. GÖMSİAD (Göğüsözü Sanayici ve İşadamları Derneği), DIGİAD (Diyarbakır Sanayici ve İşadamları Derneği), MGSİAD (Mardinli Sanayici ve İşadamları Derneği) gibi odalar çalışmaktadır. Bu odaların birçoğu yönetim ve sayım faaliyetlerini sürdürmektedir.

İSİAD'ın 2002 yılında Şanlıurfa'da gerçekleştirdiği 4. SİAD Zirvesi'nin "sıcakta soğum" teması önemlidir.

Sınır Ticareti

Bölge sınırları ticaret alanından uygun olan şekilde sahiptir. Özellikle İğnebaşı ve İğnebaşı Bölgesi sınırları, tekniği, konforu ve iklim, deniz ve hava taşıma sektörleri, her türlü ticaret faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi için uygun alanları sunarak, denizcilik sektörü ve mevcut olan diğer sektörlerde faaliyete potansiyelidir.

Bölge sınırları aynı zamanda birleşik bir ekonomi alanı oluşturularak bir Akademi Sınır Kapısıdır. Akademi Sınır Kapısı yerel işletmeler ve çok olup diğer ülkelerle ticaretine bir platform olarak uygun bir platform olarak faaliyet göstermektedir.

Dış Ticaret

2002 yılında İl ve İl'de bir dolar karşısında dolar ve 26 milyar dolar dövize de karşılık gelmiştir. Ülke itibarıyla bakıldığında, 2002 yılında ülke genelinde dış ticaretin toplam dış ticarette bir artış yapıldığı, bu oran 1997'de % 17'ye düşmüş ve 2002 yılında ise dış ticaretin toplamda % 15'le bir artışla gerçekleştiği görülmüştür. Ülkemiz dış ticaretinde bir artış olduğu da bu artışla da

IX. TİCARET

1. Örgütlenme

Ülke’de yaklaşık 4.5 milyon sicile kayıtlı esnaf ve sanatkar vardır. Bölge’de sicile kayıtlı esnaf sayısı 198.142, kayıtsız esnaf sayısı ise yaklaşık 62.000 civarındadır. İl’de ise 28.300 kayıtlı, 5.000 civarında kayıtsız esnaf bulunmaktadır (Tablo 9.1).

Tablo 9.1. İller İtibariyle Kayıtlı ve Kayıtsız Esnaf Sayıları, 2001

İller	Kayıtlı	Kayıtsız
Gaziantep	63.267	10.000
Adıyaman	19.340	2.000
Mardin	24.164	4.000
Şanlıurfa	28.300	5.000
Siirt	8.154	10.000
Batman	6.721	1.000
Kilis	5.501	2.000
Şırnak	6.255	3.000
Diyarbakır	36.440	25.000
Toplam	198.142	62.000

Kaynak: Esnaf ve Sanatkarlar Odaları (2001)

Bölge’de Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Mardin, Kilis, Siirt, Şırnak ve Şanlıurfa’da ticaret ve sanayi odaları bulunmaktadır. Gaziantep’te ise 1 adet sanayi odası ve 1 adet ticaret odası görev yapmaktadır. Ayrıca; Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Mardin, Siirt, ve Şanlıurfa illerinde; Cizre, Nusaybin ve Bismil ilçelerinde 1’er SİAD (Sanayici ve İşadamları Derneği) bulunmaktadır. GÜNSİAD (Güneydoğu Sanayici ve İşadamları Derneği), DİĞİAD (Diyarbakır Sanayici ve İşadamları Derneği), MÜSİAD (Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği) faal olarak çalışmaktadır. Bu derneklerin toplam üye sayısı 600 civarındadır.

TÜSİAD’ın 2002 yılında Şanlıurfa’da gerçekleştirdiği 4. SİAD Zirvesi’nde “tarımda reform” teması işlenmiştir.

2. Sınır Ticareti

Bölge serbest ticaret açısından uygun potansiyele sahiptir. Özellikle tarım ve tarıma dayalı sanayi sektörleri, tekstil, konfeksiyon, iplik, dokuma ve bağlı yan sektörler, hayvancılık, maden kaynaklarının işletilmesi, inşaat ve ambalaj sanayi, dondurulmuş sebze ve meyve tesisleri Bölge illerinde faaliyette bulunmaktadır.

Bölge illerine açılan birkaç sınır kapısı vardır. Bunlardan biri Akçakale Sınır Kapısı’dır. Akçakale Sınır Kapısı yolcu işlemlerine açık olup diğer gümrük işlemlerine ise yetkisi bulunmayan bir gümrük idaresi olarak faaliyet göstermektedir.

3. Dış Ticaret

2000 yılında İl’de 255 bin dolar civarında ihracat ve 26 milyon dolar civarında da ithalat yapılmıştır. Yıllar itibariyle bakıldığında, 1993 yılında ülke genelinde milli gelirin yaklaşık % 11’i civarında bir ihracat yapılırken, bu oran 1995’de % 17’ye çıkmış ve 2000 yılında bir düşüş olmakla birlikte % 15’lerin üzerinde kalmaya devam etmiştir. Bölge’de ise sürekli bir

artış olmuş ve Bölge'den yapılan ihracatın Bölge gelirine oranı % 2,9'dan % 5'e kadar yükselmiştir. Aynı trendi İl için görmek mümkün olmamaktadır. Özellikle sınır ticaretinde ortaya çıkan gerilemeler ve diğer ekonomik sorunların etkisiyle, İl için 1993'de sadece %0,34 olan bu oran, 2000 yılında daha da düşerek % 0,015'e kadar gerilemiştir (Tablo 9.2).

Tablo 9.2. İhracat ve İthalat Değerleri (Bin Dolar) ve GSMH içindeki Payları (%)

	1993	%	1995	%	2000	%
İhracat						
Şanlıurfa	4.295	0,34	4.878	0,43	255	0,015
Bölge	213.800	2,9	271.239	4,0	464.000	5,0
Türkiye	15.348.015	11,2	21.636.448	17,0	27.775.000	15,0
İthalat						
Şanlıurfa	14.734	1,2	24.468	2,2	25.592	1,5
Bölge	203.916	2,8	422.962	6,3	153.000	1,6
Türkiye	29.385.165	21,5	35.719.513	28,1	54.502.000	29,5

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı- İhracat- İthalat Genel Müdürlüğü

Yapılan toplam ithalat Ülke genelinde sürekli bir artış göstermektedir. 1993'de milli gelirin %21,5'i iken, 2000 yılında % 30 civarında olmuştur. Bölge ve İl açısından ise farklı bir durum ortaya çıkmaktadır. 1990'ların ortalarına kadar artan ve milli gelirin % 6'sını geçen Bölge ithalatı, 1990'ların sonunda sadece % 1,6 olarak gerçekleşmiştir. İl için de benzeri bir eğilim olmakla birlikte başlangıç değerlerine göre küçük bir artış göstermiştir (Tablo 9.2).

İhracatın ithalatı karşılama oranı % 0,009 olup, İl'in ihracatı Ülke ihracatının % 0,091'lik kısmını oluşturmaktadır. İhracat % 94 gibi çok büyük bir azalmayla neredeyse bitme noktasına gelmiştir. Ancak diğer taraftan ithalat % 73,7'lik bir artış göstermiştir. Bu durum, İl'in ekonomik yapısı hakkında üretim- bağımlılık bakımından bilgi vericidir.

İthalatta, Ülke genelinde ara ve yatırım malları büyük pay alırken, İl'in zaten küçük miktardaki ithalatının yarısı ara mallarından, diğer yarısı da tüketim mallarından oluşmaktadır. Tüketim malları ithalatı ise dayanıklı ve yarı dayanıklı tüketim mallarından oluşmaktadır (Tablo 9.3).

Tablo 9.3. Ürün Bazında Karşılaştırmalı İthalat Değerleri, 2000 (Milyon \$)

Eşyalar	Türkiye	Şanlıurfa
Yatırım malları	11.341	12.8
Ara malları	35.710	-
Tüketim malları	7.220	12.8
Diğerleri	232	-
Toplam	54.503	25.6

Kaynak: Şanlıurfa Gümrük Müdürlüğü

İl'in sektörel bazda ihracatına bakıldığında ise ihracatın sadece sanayi ürünlerinden oluştuğu görülmektedir. İhracatın kompozisyonunu ise ithal edilen eşyaların ihracı ile iplik gibi sanayi malları oluşturmaktadır. Ülkeler itibariyle ihracatın dağılımında, Tunus % 17,6, Suudi Arabistan % 17,4, Birleşik Arap Emirlikleri % 15,8 ve İran % 13,5'lik oranlara sahiptir. Diğer bölge ülkeleri de hesaba katıldığında, Romanya'ya yapılan dışındaki ihracatın tümü (yaklaşık % 90) Kafkasya, Kuzey Afrika veya Ortadoğu gibi bölge ülkelere yapılmaktadır (Tablo 9.4).

Tablo 9.4. Şanlıurfa İlinde İhrac Edilen Malların Ülkelere Göre Dağılımı, 2001

Ülke	Tutar (\$)	%
Tunus	44.780	17,6
Suudi Arabistan	44.186	17,4
Birleşik Arap Emirlikleri	39.987	15,8
İran	34.233	13,5
Romanya	29.926	11,8
Gürcistan	20.780	8,2
Suriye	19.379	7,6
Irak	11.816	4,7
Kuveyt	8.700	3,4
Toplam	253.787	100

Kaynak: Şanlıurfa Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü

İhracattaki en büyük oran küçük elektronik eşya ve diğer nihai mallardan oluşmaktadır. İkinci sırada yer alan elyaf maddesini soğutucu, dondurucu ve raf sistemi, presli pamuk izlemektedir. Geri kalan ihracat malları ise tarım ve inşaatta kullanılan ara malları ve tarım ürünlerinden oluşmaktadır (Tablo 9.5).

Tablo 9.5. Şanlıurfa İlinde İhrac Edilen Malların Türlerine Göre Dağılımı, 2001

Malın cinsi	Tutarı (\$)	%
İşildak,mikrofon,radyo,taarak,volkmen,kalemlik,duvar saati,atari kolu,seccade,tespih,muhtelif iplik	64.673	25,5
Elyaf	44.780	17,6
Soğutucu,dondurucu ve raf sistemi	34.233	13,5
Presli pamuk	29.926	11,8
Güneş enerjisi kolektörü ve P.E	20.780	8,2
İzole boru,düz dolgu fitili	19.378	7,6
Budama makası	14.500	5,7
Prefabrik yapı elemanları	11.816	4,7
Mercimek samanı	8.700	3,4
Bulgur	5.000	2,0
Toplam	253.787	100

Kaynak: Şanlıurfa Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü

4. Sorunlar

- İl, bir tarım kenti konumunda olduğundan tarım ilin ekonomisinde önemli bir yere sahiptir. Sanayi de genelde tarıma dayalı sanayi ürünlerinde yoğunlaşmıştır. Hizmet sektörü ise istenen konuma gelememiştir.
- İl'de 1995 yılından itibaren sulu tarıma geçiş süreci başlamıştır. Özellikle bu yıldan sonra ekonomik göstergelerde önemli artışlar kaydedilmekle birlikte, artış GAP'ın İl ekonomisine yapması öngörülen katkıdan uzaktır. Bunun en önemli nedeni sulamaya dayalı projelerin gerçekleşme oranının henüz düşük bir seviyede olmasıdır.
- İl'in ihracatı Ülke ve Bölge ihracatı içinde son derece düşük bir paya sahiptir. Bunun da en önemli sebebi ekonominin önemli ölçüde tarıma dayalı olması ve sanayileşme sürecinin tamamlanamamış olmasıdır.
- İl'in ihracat rakamları aslında resmi rakamlarda görüldüğünden daha yüksek olduğu

halde, bir kısmı büyük şehirlerden yapıldığından il kayıtlarına girmemektedir. Bunun nedeni Uluslararası Havaalanının ve Akçakale sınır kapılarının açılmamasıdır.

- v) Esnaf kesimi ekonomik ölçekleri ve faaliyet hacimleri itibariyle hipermarketlerden en olumsuz şekilde etkilenen kesimi oluşturmaktadır. Bölge'de henüz başlamış olan hipermarketleşme eğilimi esnafı ekonomik rekabet koşulları itibariyle gün geçtikçe daha fazla güçsüzleştirmekte ve bu süreç halen devam etmektedir.

X. TEKNİK ALTYAPI

1. Ulaştırma ve Haberleşme

1.1. Ulaştırma

1.1.1. Karayolları

Ülke genelinde devlet ve il yollarının durumu sathı cinsine göre değerlendirildiğinde, yolların % 79'unu sathı kaplama yollar, % 13'ünü asfalt yollar, % 4'ünü stabilize yollar ve % 2'sini toprak yollar oluşturmaktadır (Tablo 10.1).

Bölge içerisindeki toplam devlet ve il yolları uzunluğu 5.638 km olup bunun 4.815 km'si (% 85'i) asfalttır. Bölge'deki devlet ve il yollarının % 20'lik bölümü İl'de bulunmaktadır. İl'in 1.135 km uzunluğundaki devlet ve il yolu ağının 972 km'si (% 85'i) asfalttır. Buna göre İl'deki asfalt oranı Bölge oranı ile aynıdır (Tablo 10.1).

Tablo 10.1. Sathı Cinsine Göre Türkiye, Bölge ve İl'deki Devlet ve İl Yolları Durumu, 2002

	Asfalt Betonu		Sathı Kaplama		Stabilize		Parke		Toprak		Geçit Vermez		Toplam	
	km	%	km	%	km	%	km	%	km	%	km	%	km	%
Türkiye														
Otoyol	1.851	29											1.851	3
Dev. Yolları	5.853	91	24.872	50	318	88	48	35	71	6	214	22	31.376	50
İl Yolları	599	9	25.156	50	2.308	100	91	65	1.042	94	744	78	29.940	47
Toplam	8.303	100	50.028	100	2.626	0	139	100	1.113	100	958	100	63.167	100
Bölge														
Otoyol														
Dev. Yolları	592	98	2.080	49					130	100	41	14	2.843	50
İl Yolları	10	2	2.133	51	374	100	24	100			254	86	2.795	50
Toplam	602	100	4.213	100	374	100	24	100	130	100	295	100	5.638	100
Şanlıurfa														
Otoyol														
Dev. Yolları	196	100	347	45							26	46	569	50
İl Yolları			429	55	106	100			1	100	30	54	566	50
Toplam	196	100	776	100	106	100			1	100	56	100	1.135	100

Kaynak: KHGM Hizmet Uygulamaları Genel Envanteri, 2002

İl'i ilgilendiren ve 2002 yatırım programına da konu olan karayolu projeleri; Gaziantep-Şanlıurfa Otoyolu, Diyarbakır-Siverek-Şanlıurfa Yolu ve Şanlıurfa-Akçakale Yolu'dur.

Gaziantep-Şanlıurfa Otoyolu, Gaziantep Çevre Yolu, Gaziantep-Birecik, Birecik-Suruç ve Suruç-Şanlıurfa olmak üzere dört kesimden oluşmaktadır. Bağlantı yolları da dahil toplam uzunluğu 223,3 km olan bu otoyol (Gaziantep Çevre Yolu kamulaştırması hariç) dış kredili olarak yapılmaktadır. Gaziantep-Birecik kesiminin 2004, diğer kesimlerin ise 2003 yılı sonunda bitirilmesi planlanmaktadır.

1977 yılında başlayan ve 2004 yılında bitirilmesi planlanan ve gerek uluslararası GAP Havaalanı bağlantısını sağlaması, gerekse İskenderun ve Mersin limanlarını İran'a bağlayan ana arter durumunda olması nedeniyle önemli olan Diyarbakır-Siverek-Şanlıurfa Yolu projesinin toplam uzunluğu 187 km olup 117 km'lik Diyarbakır-Hilvan arası (Diyarbakır ve Siverek Şehir Geçişleri ile birlikte) tamamlanarak asfalt olarak hizmete açılmıştır. Ayrıca

Hilvan'dan Şanlıurfa'ya doğru 8,2 km'lik kesimde (Hilvan şehir geçişi hariç) sanat yapısı, toprak işleri, alt temel çalışmaları ve sathi kaplaması yapılarak geçici olarak trafiğe açılmıştır.

Toplam uzunluğu 56 km olan Şanlıurfa-Akçakale Yolu 1997 yılında yatırım programına alınmış olup 2005 yılında bitirilmesi planlanmaktadır. Ancak kamulaşturmada karşılaşılan sorunlar nedeniyle yapımına başlanamamaktadır.

Bu iki karayolu ve otoyolun yanında diğer yollara ilişkin kavşak düzenlemesi ve astarlı sathi kaplama çalışmaları devam etmektedir.

1.1.2. Köy Yolları

İl'deki toplam 7.264 km uzunluğundaki köy yollarının % 15'ini ikinci derece köy yolları, % 85'ini ise birinci derece köy yolları oluşturmaktadır (Tablo 10.2). Bölge'deki birinci ve ikinci derece köy yollarının % 25'i İl'dedir. Bu değer Bölge illeri arasındaki en yüksek orandır.

Tablo 10.2. Köy yollarının Uzunluk Olarak Durumu, km (10.12.2002)

	Asfalt	Stabilize	Tesviye	Ham Yol	Toplam	
					km	%
1.Derece *	1.518	3.101	1.287	243	6.149	84,7
2.Derece *	149	552	414	-	1.115	15,3
Toplam	1.667	3.653	1.701	243	7.264	100

Kaynak: Köy Hizmetleri 19. Bölge Müdürlüğü Envanteri.

- * **1. Derece Köyyolu:** Köyün veya bağlısının; İl, İlçe ve Bucak merkezleri ile devlet, il ve grup köyyoluna en uygun güzergahla ulaşımını sağlayan yoldur.
2. Derece Köyyolu: Köy veya bağlılarını; 1. Derece ana ulaşım yolu dışında, birden fazla bağlantı yolu ile (alternatif) bağlısına, köye, grup köyyoluna, devlet ve il yoluna bağlayan yoldur. Bir başka ifade ile 1. Derece Köyyolu tanımı dışında kalan yollar ikinci derece köyyolunu oluşturur.

Tablo 10.3. Türkiye, Bölge ve Şanlıurfa Köy Yolları, 1991 ve 2002

		Türkiye	Bölge	Şanlıurfa
		Asfalt	1991	21.080
	2002	85.760	6.898	1.667*
	Değişim, %	307	785	1.426
Stabilize	1991	154.190	13.692	3.055
	2002	131.830	15.780	3.653*
	Değişim, %	-15	15	20
Tesviye	1991	70.920	9.491	2.812
	2002	60.640	8.756	1.701*
	Değişim, %	-14	-8	-40
Ham Yol	1991	58.390	3.571	864
	2002	11.500	2.854	243*
	Değişim, %	-80	-20	-72
Toplam	1991	304.580	27.533	6.839
	2002	289.730	34.288	7.264*
	Değişim, %	-5	25	6

Kaynak: TCKGM Envanteri, 2002, TCKGM Envanteri, 1991.

* Köy Hizmetleri 19. Bölge Müdürlüğü'nün 10.12.2002 tarihli envanterinden alınmıştır.

İl ülke geneli ile karşılaştırıldığında, köy yollarında 1.derece yol ağı bakımından 81 il içinde 4. sırada iken 2.derece yol ağına ise 22. sıraya inmektedir. İl genelinde asfaltlanmış köy

yollarının toplam köy yolları içindeki oranı bakımından 1. ve 2. derece yollarda il sırayla, 54 ve 42. sırada yer almaktadır. Diğer bir deyişle, asfaltlanmış köy yolu oranı ülke ortalamasının altında kalmaktadır. Ancak, İl'de 1991 ile 2002 yılları arasında köy yollarının asfaltlanması (% 1.426 iyileşme) ve stabilize (% 20 iyileşme) edilmesinde ülke (sırasıyla % 307 ve% -15 iyileşme) ve Bölge (sırasıyla % 785 ve% 15 iyileşme) oranlarının çok üzerinde önemli bir gelişme kaydedilmiştir (Tablo 10.3).

1997-2001 yılları arasında köy sayısı ve yolları arasında ilçelere göre değişen bir durum ortaya çıkmıştır (Tablo 10.4). Köy sayısı artarken köy yollarının niteliğindeki değişim dengesizlik göstermektedir. Genellikle değişim asfalt yol kategorisindedir.

Tablo 10.4. Köy Yollarının İlçeler İtibariyle Durumu, 1997 ve 2000

İlçe Adı	Köy Sayısı		Asfalt		Stabilize		Tesviye		Ham	
	1997	2000	1997	2000	1997	2000	1997	2000	1997	2000
Merkez	278	283	73	121	164	141	40	27	1	0
Akçakale	78	81	21	27	37	39	20	15	0	0
Birecik	64	64	7	11	50	47	7	6	0	0
Bozova	74	69	20	25	48	40	6	4	0	0
Ceylanpınar	28	28	0	2	28	26	0	0	0	0
Halfeti	34	34	7	11	25	21	2	2	0	0
Harran	86	93	8	15	60	55	17	23	1	0
Hilvan	50	54	8	15	38	37	4	2	0	0
Siverek	101	106	8	20	63	70	30	16	0	0
Suruç	76	76	11	20	58	50	7	6	0	0
Viranşehir	103	109	15	25	63	60	24	23	1	1
Toplam	972	1.003	178	292	634	586	157	123	3	1

Kaynak: KHGM Bölge Müdürlüğü, KHGM Envanteri.

1.1.3. Havayolları

Bölge içinde Gaziantep ve Diyarbakır'da birer konvansiyonel, Adıyaman, Mardin, Siirt, Batman ve Şanlıurfa'da 5 STOL tipi olmak üzere, 7 havaalanı bulunmaktadır. İl'deki STOL tipi havaalanı 1988 yılında hizmete girmiştir. Sivil kategoride olup şehir merkezine 8 km uzaktadır. Terminal kapalı alanı 825 m² olup yolcu kapasitesi yılda 500.000 kişidir. Ülke genelinde olduğu gibi İl'de de uçak ve yolcu trafiğinde bir azalma söz konusudur. (Tablo 10.5).

Tablo 10.5. Ticari Uçak, Yolcu ve Yük Trafiği

	Tüm Uçak Trafiği (iniş ve kalkış yapan toplam uçak sayısı)								
	1999 Yıl Sonu			2000 Yıl Sonu			2000/1999 (%)		
	İçhat	Dışhat	Toplam	İçhat	Dışhat	Toplam	İçhat	Dışhat	Toplam
Şanlıurfa	1.137		1.137	1.057		1.057	-7,0		-7,0
Bölge	8.667	238	8.905	8.918	238	9.156	3,0	0,0	3,0
Türkiye	213.078	175.628	388.706	200.841	190.369	391.210	-5,7	8,4	0,6
	Yolcu Trafiği (gelen ve giden toplam yolcu sayısı)								
Şanlıurfa	54.672		54.672	53.115		53.115	-2,8		-2,8
Bölge	602.668	24.416	627.084	624.808	22.480	647.288	3,7	-7,9	3,2
Türkiye	12.931.771	17.079.887	30.011.658	13.339.039	21.633.495	34.972.534	3,1	26,7	16,5
	Yük Trafiği (ton)								
Şanlıurfa	1.040		1.040	1.079		1.079	3,8		3,8
Bölge	7.796	858	8.654	8.400	595	8.995	7,7	-30,7	3,9
Türkiye	217.556	468.458	686.014	226.356	570.271	796.627	4,0	21,7	16,1

Kaynak: www.dhmi.gov.tr.

Bölge'deki havaalanlarından yalnızca Diyarbakır ve Gaziantep'te sistemli bir kargo taşıması yapılmakta, dış hat kargo taşıması ise hemen hemen hiç yapılmamaktadır.

Bu mevcut altyapının yanısıra, Bölge'de hava ulaştırması alt-sektöründe sürdürülmekte olan başlıca yatırım çalışmaları Şanlıurfa'da yapılmakta olan GAP Uluslararası Havaalanı, Gaziantep Havaalanı Altyapı ve Üstyapı Tevsii, Batman Havaalanı Apron Bağlantı Taksirutu ve Müteferrik İşler İnşaatı'dır.

GAP Uluslararası Havaalanı projesi, Bölge'nin fiziki olarak merkezinde yer alan Şanlıurfa'da uluslararası nitelikte kargo ağırlıklı yeni bir havaalanının İl'in kuzeyindeki Taşdağı mevkiinde yapılmasını kapsamaktadır. Projeye, 1998 tarihinde başlanılmış olup 2004 yılında bitirilmesi planlanmaktadır. Projenin özellikleri; 4.000m x 45m pist uzunluğu, 305m x 125m (5 uçak kapasiteli) apron, 416m x 24m taksirut, 8.924m² terminal binası, 1,2 milyon yolcu/yıl yolcu kapasitesi ve 3.690m² kargo binası. Bu havaalanı tamamlandığında yolcu sayısında ve özellikle kargo miktarında önemli bir artış olacağı beklenmektedir.

1.1.4. Demiryolları

Demiryolu ağı Bölge'deki yerleşmelerin çok azına hizmet verebilmektedir. Ulusal demiryolu ağı Bölge'yi iki aks üzerinden doğu-batı doğrultusunda beslemektedir. Kuzeydeki hat Ergani'den bölgeye girmekte, Diyarbakır ve Batman'ı katederek Kurtalan'da son bulmaktadır. Güneydeki hat ise, Narlı'dan başlayarak Gaziantep ve Nizip üzerinden Barak'a varmakta, buradan Suriye sınırını izleyerek Nusaybin'e kadar ulaşmakta ve Suriye topraklarından geçerek Irak'a bağlanmaktadır. Bölgenin batı sınırında Türkiye'nin en işlek hatlarından Divriği-İskenderun eksenini yer almakla beraber, bu hattın Bölge'ye etkisi çok zayıftır.

Tablo 10.6. Bölge'deki Demiryolu Hatları ve Uzunlukları

Hat Kesimi	Maden-Batman	Batman-Kurtalan	Narlı-Malatya*	Narlı-Gaziantep*	Gaziantep-Barak	Barak-Nusaybin	Şenyurt-Mardin	Fevzipaşa-Narlı*
Uzunluk (km)	172,3	69,5	181,6	84,3	91,0	325,6	25,5	69,5

Kaynak: GAP, Ulaşım Planlama Çalışması

* Kısmen Bölge içinde.

Bölge'de, Türkiye-Suriye sınırına paralel giden mevcut hattı gerek kuzeye çekmek, gerek Bölge'deki başlıca kent merkezlerine bağlamak ve GAP yatırımlarına paralel olarak Bölge'de oluşacak tarıma dayalı sanayi ürünlerinin ve kuru yüklerin (Fosfat madeni, kömür) potansiyeli gözönünde tutularak yüksek standartlı ulaşım ve ekonomik bir taşımacılığı sağlamak amacıyla, Nizip - Birecik - Şanlıurfa - Viranşehir - Mardin - Nusaybin - Cizre - Irak sınırı (Habur) arasında toplam uzunluğu 469 km olan "Güney Demiryolu" diye adlandırılmış olan hattın uygulama projesi 1991 yılında tamamlanmıştır. Ancak, söz konusu "Güney Demiryolu" hattına şimdiye kadar yatırım programlarına giren 137 km uzunluğundaki "Nizip-Birecik-Şanlıurfa" güzergahında dahil olmak üzere herhangi bir harcama yapılmamış ve 2002 Yılı Yatırım Programı'ndan da çıkartılmıştır.

1.1.5. Boru Hatları

Türkiye'deki ham petrol boru hatlarının büyük bir bölümünü içine alan Bölge'de Irak-Türkiye, Batman-Dört Yol ve Şelmo-Batman boru hatları bulunmaktadır. Şanlıurfa ilinin kuzeyinden geçen hatlar ise Irak-Türkiye ve Batman-Dört Yol boru hatlarıdır.

1.2. Haberleşme

Ülke genelinde kullanılmayan hat oranı % 11 iken bu oran Bölge genelinde % 17'ye, İl'de ise % 15'e çıkmaktadır. Abone yoğunluğu'nda İl % 12 ile Bölge'nin % 15'lik ve ülkenin % 28'lik değerlerinin altındadır.

Tablo 10.7 Otomatik Telefon Santral Kapasitesi, Abone Sayısı-Yoğunluğu ve Boş Hat Durumu, 2001

İl	Nüfus	Santral Kurulu Hat Kapasitesi	Abone Sayısı			Abone Yoğunluğu *	Santral Boş Hat Kapasitesi	
			Ev	İş	Toplam		Adet	Oran, %
Şanlıurfa Bölge	1.443.422	206.945	139.334	39.257	178.591	12	28.354	14
	6.608.619	1.190.637	774.301	214.828	989.129	15	201.508	17
Türkiye	67.803.927	21.135.457	14.420.817	4.483.669	18.904.486	28	2.231.000	11

Kaynak: <http://www.telekom.gov.tr/buyukluk/yillik2001.html>, 2001.

* 100 kişiye düşen telefon sayısı.

İl'deki mevcut santraller doluluk itibariyle değerlendirildiğinde Merkez İlçe'de Akziyaret, Havşanlı ve Kısas santralleri dolan kapasiteleri ile dikkat çekmektedir. Diğer ilçeler arasında ise doluluk probleminin olduğu santraller: Akçakale İlçesi; Akçakale, Sevimli ve Yukarıderen santralleri, Bozova İlçesi; Bozova, Deliler ve Hacılar santralleri, Halfeti İlçesi; Düzova, Muratlı ve Y.Doruklu santralleri, Siverek İlçesi; Bucak, İleri ve Yasinç santralleri, Hilvan İlçesi; Uluyazı santrali, Halfeti İlçesi; Fıstıközü ve Saylakkaya santralleridir. Doluluk probleminin olmadığı ilçeler ise Suruç, Birecik, Viranşehir, Harran'dır.

Tablo 10.8. İl'de Otomatik Şebekeye Bağlı Kırsal Yerleşim Yerleri, 2002

İlçeler	Köy				Köy Dışı Kırsal Yerleşim (Mahal-Mezra)				Toplam Kırsal Yerleşim			
	Toplam	Telefonlu	Telefonsuz		Toplam	Telefonlu	Telefonsuz		Toplam	Telefonlu	Telefonsuz	
			Adet	Oran %			Adet	Oran %			Adet	Oran %
Merkez	309	296	13	4,2	430	350	80	18,6	739	646	93	12,6
Akçakale	89	89	0	0,0	116	106	10	8,6	205	195	10	4,9
Birecik	70	67	3	4,3	75	69	6	8,0	145	136	9	6,2
Bozova	77	76	1	1,3	73	64	9	12,3	150	140	10	6,7
C.Pınar	32	32	0	0,0	17	17	0	0,0	49	49	0	0,0
Halfeti	37	36	1	2,7	28	27	1	3,6	65	63	2	3,1
Harran	94	90	4	4,3	119	95	24	20,2	213	185	28	13,1
Hilvan	60	57	3	5,0	78	66	12	15,4	138	123	15	10,9
Siverek	118	111	7	5,9	372	297	75	20,2	490	408	82	16,7
Suruç	83	82	1	1,2	143	138	5	3,5	226	220	6	2,7
V.Şehir	115	107	8	7,0	188	137	51	27,1	303	244	59	19,5
Toplam	1.084	1.043	41	3,8	1.639	1.366	273	16,7	2.723	2.409	314	11,5

Kaynak: Şanlıurfa İl Telekom Müdürlüğü, 31,12,2002 itibariyle.

İl'de telefonsuz köy sayısı 41 (% 3,8) ve mezra sayısı 273 (% 16,7) olmak üzere toplam telefonsuz kırsal yerleşim sayısı 314 (% 11,5) olarak gözükmektedir. Telefonsuz köy ve mezra oranlarına bakıldığında Viranşehir sırasıyla % 7 ve % 27,1'lik değerlerle İl'deki en yüksek değerlere sahip ilçedir (Tablo 10.8).

2. Enerji

Bölge’de elektrik enerjisinin tüketimine bakıldığında dalgalı bir yükselme göze çarpmaktadır. 1983 yılında Bölge tüketiminin ülke içindeki payı % 3,9 iken 1986 yılında bu oran % 5,5’e yükselmiş, ancak 1992 yılında % 4,5’a inmiştir. 1997 yılında ise bu oran %5,1 düzeyindedir. Bu değişimin İl’deki yansıması da benzer biçimde dalgalı bir seyir izlemiştir. İl bütününde 1983 yılında ülke toplamının % 0,4’ü tüketilirken, 1989 yılında bu oran % 3,8’e kadar yükselmiş, sonraki yıllarda ise sürekli bir azalma ile % 1’lere kadar inmiştir.

Bölge’nin enerji üretimi açısından en stratejik noktasında yer alan İl, tüketimde de önemli bir yere sahiptir. Bu hareketin sektörel olarak dağılımına bakıldığında ilk göze çarpan nokta, ‘Diğer’ hanesindeki enerji tüketiminin yüksekliğidir. Bu oran ülke genelinde % 2 ile % 22 arasında seyrederken, İl’de % 28 ile % 54 arasında değişmektedir. Herhangi bir sektöre işaret etmeyen bu tüketim kaçak kullanımları da kapsamaktadır. Bunun yanında yüzdelik dilimde en büyük kesimi sanayi ve konut sektörleri almaktadır.

Tablo 10.9. Elektrik Enerjisi Tüketiminin Sektörel Dağılımı (MWh)

Yıl	Sanayi	Mesken	Ticaret	Resmi Daire	Diğer
1983	24.147	36.481	6.892	3.762	31.547
1986	151.216	38.833	6.723	50.112	96.858
1989	132.401	82.942	14.115	69.794	129.771
1992	211.235	108.144	25.131	57.491	193.449
1995	92.288	123.096	14.578	178.372	334.780
1997	125.129	158.784	80.736	100.812	346.960
2000*	140.821	219.547	41.755	20.065	77.266

Kaynak: GAP İl İstatistikleri, DİE.

* 2000 yılına ait bilgiler TEDAŞ; Elektrik Dağıtımı ve Tüketimi İstatistikleri’nden alınmıştır.

3. Kentsel ve Kırsal Altyapı

3.1. Kentsel Alanlar

İl’deki belediye sayısı 1990 yılında 16 iken % 69 oranında bir artış ile 2000 yılında 27’ye ulaşmıştır. Bu değişim ülke değeri olan % 62’den büyük, % 98 olan Bölge değerinden ise düşüktür. Aynı şekilde İl’in belediye nüfuslarında da artış % 60 oranında olmuştur (Tablo 10.10). Her iki oran da ülke oranından büyük, Bölge oranından ise düşüktür. İl’de yer alan ve hizmet götürülmesi gereken belediye sayısındaki ve nüfusundaki bu büyük artış sonucu kentsel altyapı önemli bir sorun haline gelmiştir.

Tablo 10.10. 1990,1997 ve 2000 Yılları İlçe ve Belde Belediye Sayıları ve Nüfusları

Belediye	Nüfus				
	1990	1997	2000	1990-2000 Değişim, %	
Merkez	276.528	408.635	385.588	39	
Kıyas		5.445	4.288		
Karaköprü		5.582	13.227		
Koruklu			2.198		
Uğurlu			3.319		
Akçakale	15.211	26.164	32.114	111	
Pekmezli			4.300		
Birecik	28.440	37.495	40.054	41	
Ayran	2.588	3.053	2.246	-13	
Mezra	4.268	3.786	4.268	0	
Bozova	16.745	27.747	19.848	19	
Kanlıvaşar			2.456		
Yaslıca		5.420	5.598		
Yaylak			2.950		
Ceylanpınar	33.238	29.771	44.258	33	
Halfeti	4.128	2.778	2.766	-33	
Argıl	2.705	3.682	3.709	37	
Yukarıgöklü	6.640	4.862	6.040	-9	
Harran	2.267	7.306	8.784	287	
Hilvan	14.152	15.878	16.094	14	
Siverek	63.049	76.019	126.820	101	
Kapıkaya			4.386		
Gürakar			4.915		
Suruç	39.905	53.590	44.421	11	
Onbirmisan	4.613	5.870	6.943	51	
Viranşehir	57.461	106.685	121.382	111	
Eyyüpnabi			3.669		
Şanlıurfa	Belediye Nüfusu	571.938	829.768	916.641	60
	Belediye Sayısı, Adet	16	19	27	80
Bölge Belediye Sayısı, Adet		99	160	196	98
Türkiye Belediye Sayısı, Adet		1.984	2.710	3.215	62

Kaynak: 1990 Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, DİE, 1997 Genel Nüfus Tespiti, İdari Bölünüş, DİE, 2000 Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, DİE, Yerel Yönetimler Portalı (www.yerelnet.org.tr).

3.1.1. İçmesuyu

İl'de yer alan 27 belediyenin 13'ünde içmesuyu tesisi en az bir kere bitirilmiştir, ancak zaman içinde doğan ihtiyaçtan dolayı 4 yerleşmenin içmesuyu tesisi tekrar ele alınmıştır. İl'de içmesuyu tesisi hiç ele alınmayan belediye sayısının toplam belediye sayısına oranı % 44 (12 adet) olarak ülkedeki % 14,6 (470 adet) ile Bölge'deki % 16,3'lük (32 adet) oranın çok üstündedir (Tablo 10.11).

İl'de içmesuyu arıtma tesisi yalnız Birecik'te bulunmaktadır. Merkez İlçe'de DSİ tarafından yaptırılan bir içmesuyu arıtma tesisi inşaatı devam etmektedir.

Tablo 10.11. Belediyeler İtibariyle İçmesuyu Tesislerinin Durumu.

Belediye Adı	Yatırım Programı Devam Eden	Tesisi En Az Bir Defa Bitirilen	Hiç Ele Alınmayan	Tesisin Bitirildiği Tarih
Merkez	+	+		1966-68-70-78
Kıyas			+	
Karaköprü	+			
Koruklu			+	
Uğurlu			+	
Akçakale		+		1967-76-90
Pekmezli			+	
Birecik		+		1966-89-00-01
Ayran		+		1990
Mezra			+	
Bozova		+		1986
Kanlıavşar			+	
Yaslıca			+	
Yaylak			+	
Ceylanpınar	+	+		1972
Halfeti		+		1992
Argil			+	
Yukarıgöklü		+		1995
Harran		+		1998
Hilvan		+		1979
Siverek	+	+		1967-90-91-93-94
Kapıkaya				
Gürakar			+	
Suruç	+	+		1965-66-83-91
Onbirmisan			+	
Viranşehir		+		1968-86-91
Eyyüpebi			+	
Şanlıurfa	5	13	12	
Bölge	43	128	32	
Türkiye	549	2.165	470	

Kaynak: Belediyeler Bazında İçmesuyu Faaliyet Değerlendirme Raporu, İller Bankası Genel Müdürlüğü İçmesuyu Dairesi Başkanlığı APK Şube Müdürlüğü, 2002.

3.1.1.1. Merkez

İl merkezi içmesuyu temel olarak kuyu ve menba sularından karşılanmaktadır. İhtiyacın yaklaşık % 91'i kuyu sularından, % 9'unu ise menba sularından karşılanmaktadır. İl merkezinin içme su ihtiyacını karşılayan başlıca üç kaynak bulunmaktadır. Bunlar, Ağrivan (kirlenmeden dolayı 1992 Temmuz ayında günümüze aralıklarla kapatılmaya başlanmıştır) kuyuları, Gürcütepe kuyuları ve Direkli kuyularıdır. Şu anda sadece 2 kuyu, işletmeye açık olup bunların toplam debileri 100 litre/sn civarındadır.

Mevcut kaynaklar kentin su gereksinimini karşılayamamaktadır. Koruklu- Ağmescit civarında 5 kuyu daha açılmıştır. Ayrıca, İl'in içmesuyu sorununu çözmek için çeşitli projeler hazırlanmıştır. Bu projeler içerisinde en önemlisi suyun Atatürk Barajı'ndan artırıldıktan sonra kente verilmesidir. DSİ tarafından kentin içmesuyu gereksinimi karşılamak için hazırlanan bu proje ile Şanlıurfa Tünelleri çıkışından 270.000 m³/gün kapasitede su alınarak arıtma tesisinde işlemden geçirildikten sonra kente verilecektir. Projenin 2004 yılında tamamlanması

planlanmaktadır. Böylece, kente mevcut kaynaklara ek olarak yılda 98 milyon m³ su sağlanacaktır.

Kıyas: İki adet derin kuyudan toplam 6 lt/sn su-temin edilmekte ve kişi başına günlük 121 lt. su düşmektedir. Elle klor dozlaması yapılmaktadır.

Karaköprü: Üç adet derin kuyudan toplam 9 lt/sn su temin edilmekte ve kişi başına günlük 59 lt su düşmektedir. Klorlama ekipmanı vardır. İller Bankası tarafından kaptaj, isale, depo ve şebeke kapsamındaki şebeke inşaatı devam etmektedir. 2004 yılında bitirilmesi planlanmaktadır.

Koruklu: 12 lt/sn kapasiteli kaynak suyu mevcut olup kişi başına günlük 471 lt su düşmektedir.

Uğurlu: 10 lt/sn kapasiteli kaynak suyu mevcut olup kişi başına günlük 260 lt su düşmektedir.

3.1.1.2. Akçakale

1930'lu yıllarda açılan derin kuyu ile içme suyu ihtiyacı karşılanmıştır. Bugün hala kullanımda olan bir tesistir. 1976 yılında 2 adet daha derin kuyu açılmıştır. 1990 yılında inşaatı tamamlanmış kaynaklar ile birlikte toplam 130 lt/sn kapasiteli içmesuyu kaynakları mevcut olup kişi başına günlük 350 lt su düşmektedir.

Pekmezli: Şebekesi ve kaynağı yoktur.

3.1.1.3. Birecik

1950 yılında ilk içmesuyu şebekesi yapılmıştır. Birecik içmesuyu şebekesi 1972 yılında tekrar gözden geçirilmiştir ve üç adet kuyu daha açılmıştır. 2001 yılında İller Bankası tarafından kaptaj, isale, depo ve şebeke kapsamındaki şebeke inşaatı bitirilmiştir Tüm kaynaklardan 251 lt/sn su temin edilmekte ve kişi başına günlük 541 lt su düşmektedir.

Ayran: 1990 yılında inşaatı tamamlanmıştır. Toplam 10 lt/sn kapasiteli içmesuyu kaynakları mevcut olup kişi başına günlük 385 lt su düşmektedir.

Mezra: Şebekesi ve kaynağı yoktur.

3.1.1.4. Bozova

İlk olarak içmesuyu inşaatı 1954 yılında İller Bankası tarafından ele alınmış ve 1966 yılında YSE (kaldırılmış olan Yol, Su, Elektrik Genel Müdürlüğü) tarafından tamamlanmıştır. 1977 yılında İller Bankası tarafından yeni bir içmesuyu projesi hazırlanmış ve 1986 yılında inşaatı tamamlanmıştır. Bir adet derin kuyudan 48 lt/sn su temin edilmekte ve kişi başına günlük 209 lt su düşmektedir. Yüksek maliyet yüzünden klorlama yapılamamaktadır.

Kanlıhavşar: 3 lt/sn kapasiteli kaynak suyu mevcut olup kişi başına günlük 106 lt su düşmektedir.

Yahca: Bir adet derin kuyudan 11 lt/sn su temin edilmekte ve kişi başına günlük 170 lt su düşmektedir. Klor ekipmanı mevcuttur.

Yaylak: Şebekesi ve kaynağı yoktur.

3.1.1.5. Ceylanpınar

İlçede mevcut içmesuyu ihtiyacı 1969 yılında açılmış olan bir ve 1977 yılında açılmış olan iki kuyudan sağlanmaktadır. Üç kuyu da ihtiyacı karşılamaktan uzak görünmektedir. Yine İller Bankası tarafından kaptaj, isale, depo ve şebeke kapsamındaki şebeke inşaatı devam etmektedir. 2003 yılında bitirilmesi planlanmaktadır. Üç adet derin kuyudan toplam 127 lt/sn su temin edilmekte ve kişi başına günlük 248 lt su düşmektedir. Klorlama ekipmanı mevcuttur.

3.1.1.6. Halfeti

1992 yılında inşaatı tamamlanmıştır.10 lt/sn kapasiteli kaynağı mevcut olup kişi başına günlük 312 lt su düşmektedir.

Argıl: 13 lt/sn kapasiteli kaynağı mevcut olup kişi başına günlük 312 lt su düşmektedir.

Yukarıgöklü: 1995 yılında inşaatı tamamlanmıştır.29 lt/sn kapasiteli kaynağı mevcut olup kişi başına günlük 415 lt su düşmektedir.

3.1.1.7. Harran

1998 yılında inşaatı tamamlanmıştır. Üç adet derin kuyudan 9 lt/sn su temin edilmekte ve kişi başına günlük 89 lt. su düşmektedir. Klorlama ekipmanı mevcuttur.

3.1.1.8. Hilvan

1979 yılında inşaatı tamamlanmıştır. Beş adet derin kuyudan 48 lt/sn su temin edilmekte ve kişi başına günlük 258 lt su düşmektedir. Klorlama ekipmanı mevcuttur.

3.1.1.9. Siverek

Yedi adet derin kuyu ve bir adet kaynaktan 212 lt/sn su temin edilmekte ve kişi başına günlük 144 lt su düşmektedir. Klorlama ekipmanı mevcuttur. İller Bankası tarafından kaptaj, isale, depo ve şebeke kapsamındaki şebeke inşaatı devam etmektedir. 2004 yılında bitirilmesi planlanmaktadır.

Kapıkaya: 4 lt /sn kapasiteli kaynağı mevcut olup kişi başına günlük 79 lt su düşmektedir.

Gürakar: Şebekesi ve kaynağı yoktur.

3.1.1.10. Suruç

İki adet derin kuyu ve üç adet keson kuyudan 409 lt/sn su temin edilmekte ve kişi başına günlük 796 lt su düşmektedir. Klorlama ekipmanı mevcuttur. Kaptaj, isale, depo ve şebeke kapsamındaki inşaat devam etmekte olup 2003 yılında inşaatın bitirilmesi planlanmaktadır.

Onbırnisan: Bir adet derin kuyudan 8 lt/sn su temin edilmekte ve kişi başına günlük 100 lt su düşmektedir. Elle dozlama yapılmaktadır.

3.1.1.11. Viranşehir

1991 yılında inşaatı tamamlanmıştır. Altı adet derin kuyu ve bir adet kaynak suyundan 170 lt/sn su temin edilmekte ve kişi başına günlük 121 lt su düşmektedir. Klorlama ekipmanı mevcuttur.

Eyyüpnebi: 10 lt /sn kapasiteli kaynağı mevcut olup kişi başına günlük 236 lt su düşmektedir.

3.1.2. Kanalizasyon

Kanalizasyon ve atıksu arıtma tesislerine ait çalışmalar, içmesuyu çalışmalarına öncelik verildiğinden, çok yetersiz kalmıştır. İl'de yer alan 4 (Merkez, Akçakale, Birecik ve Suruç) belediyenin kanalizasyon şebekesi tamamlanmış olup halen 1 (Ceylanpınar) belediyenin inşaatları devam etmektedir. Diğer 22 belediyenin kanalizasyon çalışmaları hiç ele alınmamıştır. Merkez İlçe ve Suruç'da atıksu arıtma tesisi yapılmış olup işletilememektedir. GAP BKİ Başkanlığınca yaptırılmış olan Akçakale'deki atıksu arıtma tesisi işletmemektedir.

İller Bankası tarafından 6 yerleşimde (Birecik, Siverek, Viranşehir, Karaköprü, Bozova ve Argil) etüd-proje çalışmaları sürdürülmekte olup inşaat işleri olarak yalnız GAP BKİ Başkanlığınca yaptırılan Ceylanpınar Kanalizasyon ve Atıksu Arıtma Tesisi devam etmektedir.

3.1.2.1. Merkez

İl merkezinin kanalizasyon sisteminin bir kısmı 1890'larda yapılmış sandık tipi taş örmedir. İl merkezinin güneyi ve batısı kaçak yapılaşmanın yoğun olduğu bölgelerdir. Aşırı göç alan kentin özellikle bu bölgeleri plan ve projeden yoksun ve altyapısızdır. Cadde ve sokakların darlığı evsel atıksuların toplanması konusunda büyük sorun yaratmakta, atıksular cadde ve sokaklara taşmaktadır.

İl'in pissu şebekesi 2030 yılına kadar ve 1.200.000 nüfus esas alınarak hesaplanmış ve planlanmıştır. İnşaatı bitmiş olup toplam şebeke boyu 360 km'dir. Proje İl'in % 75'ini kapsamaktadır. Geri kalan %5'inde fosseptik çukuru, % 20'sinde ise Baks tipi kanal kullanılmaktadır. Bu sistemler daha çok eski Urfa olarak bilinen dar sokaklarda mevcuttur.

İlin atıksu arıtma tesisi mevcut olup, mekanik ve biyolojik olarak arıtma yapacak şekilde planlanmıştır. Ancak atıksular yöre halkı tarafından sulama amaçlı kullanıldığından sistem düzenli işletilememekte ve atıl durumda bulunmaktadır.

3.1.2.2. Akçakale

İlçe'nin kanalizasyon ve arıtma tesisi GAP BKİ tarafından yaptırılmıştır. Kanalizasyon tesisinin geçici kabulü 2001 yılında, atıksu arıtma tesis ise Temmuz 2002 yılında yapılmış ve her iki tesiste işletmeye alınmıştır.

3.1.2.3. Birecik

İlçe'nin kanalizasyon sistemi İller Bankası tarafından 2002 yılında bitirilmiştir.

3.1.2.4. Ceylanpınar

İlçe'nin kanalizasyon ve arıtma tesisi GAP BKİ tarafından yaptırılmaktadır. Kanalizasyon inşaatında fiziksel gerçekleşme % 99 olup, ilçenin hemen hemen tümününün atıksuları tekniğine uygun olarak toplanmaktadır. Atıksu arıtma tesisinde ise % 60 fiziksel gerçekleşme sağlanmış olup ödeneğe bağlı olarak 2004 yılında bitirilmesi planlanmaktadır.

3.1.2.5. Suruç

1991 yılında şebeke ve arıtma tesisi inşaatı tamamlanmıştır. Ancak arıtma tesisi işletmeye alınamamıştır.

3.2. Kırsal Alanlar

2002 yılı itibarıyla İl'de kırsal alanlardaki ünitelerin % 21'inde (567 ünite) içme suyu yoktur (Tablo 10.12). Ancak, 1991 ile 2002 yılları arasında kırsal yerleşmelere içme suyu getirilmesi konusunda İl'deki gelişmelerin ülke ve Bölge oranlarının çok üzerinde olduğu da görülmektedir.

Tablo 10.12. İçme Suyu Durumu (Ünite)

	Sulu			Yetersiz			Susuz			Toplam		
	1991	2002	Değişim %	1991	2002	Değişim %	1991	2002	Değişim %	1991	2002	Değişim %
Türkiye	48.060	58.920	23	10.390	7.970	-23	20.600	9.575	-54	79.050	76.465	-3
Bölge	3.821	5.467	43	1.556	1.173	-25	3.433	2.291	-33	8.810	8.931	1
Şanlıurfa*	918	1.902	107	677	225	-67	936	567	-39	2.531	2.694	6

Kaynak: TCKGM Envanteri, 2002; TCKGM Envanteri, 1991.

* Köy Hizmetleri 19. Bölge Müdürlüğü'nün 10.12.2002 tarihli envanterinden alınmıştır.

Tablo 10.13. Köy İçme Suyu , 2002

	Köy		Bağlısı		Toplam			
	Adet	Nüfus	Adet	Nüfus	Adet	% (Köy)	Nüfus	% (Köy)
Sulu	917	322.003	985	114.474	1.902	70,6	436.477	82,9
Yetersiz	84	23.488	141	12.170	225	8,4	35.658	6,8
Susuz	71	14.993	496	39.653	567	21,0	54.646	10,4
Toplam Ünite	1.072	360.484	1.622	166.297	2694	100,0	526.781	100,0

Kaynak: Köy Hizmetleri 19. Bölge Müdürlüğü'nün 10.12.2002 Tarihli Envanteri (2000 Yılı Nüfus Sayımına göre hazırlanmıştır).

Son on yıldaki olumlu gelişmelere karşın kırsal alanlardaki nüfusun % 10,4'ü (54.646 kişi) suyu olmayan köylerde yaşamaktadırlar.

Tablo 10.14. Şebekeli ve Çeşmeli İçmesuyu Sistemlerinin Durumu, 2002

	Şebekeli			Çeşmeli			Toplam		
	Köy	Bağlı	Toplam	Köy	Bağlı	Toplam	Köy	Bağlı	Toplam
Şanlıurfa*	537	259	796	464	867	1.331	1.001	1.126	2.127
Sulu	537	259	796	380	726	1.106	917	985	1.902
Yetersiz	0	0	0	84	141	225	84	141	225
Bölge	1.748	700	2.448	1.465	1.683	3.148	3.213	2.383	5.596
Türkiye	23.894	15.643	39.537	7.012	12.337	19.349	30.906	27.980	58.886

Kaynak: TCKGM Envanteri, 2002; TCKGM Envanteri, 1991.

* Köy Hizmetleri 19. Bölge Müdürlüğü'nün 10.12.2002 Tarihli Envanteri.

İl'deki tüm kırsal ünitelerin % 30'u (796 ünite) şebekeli sisteme, % 49'u (1.331 ünite) ise çeşmeli sisteme sahiptir. Şebekeli sisteme sahip ünitelerin tüm kırsal ünitelere oranı ülkede %52, Bölge'de ise % 27'dir. Buna göre İl'in kırsal alanında şebekeli sistemlerin yaygınlığı Bölge'ye göre nispeten iyi olmakla beraber ülke geneline göre oldukça düşük kalmaktadır.

4. Sorunlar

- Bölge'deki karayollarının % 19'luk bölümü İl'de bulunmaktadır. İl'in toplam 1135 km uzunluğundaki karayolu ağının 972 km'si asfalttır. Ancak, İl'de asfalt olmayan 163 km yol bulunmaktadır.
- Şanlıurfa-Gaziantep otoyolu parasal gerçekleşmesi yaklaşık % 50 oranında tamamlanmıştır. Otoyolun en kısa zamanda, İl'deki tarımsal sulama alanlarının tamamlanmasından önce gerçekleşmesi gerekliliği vardır. Ters durumda ürünlerin Batı'ya taşınmasında ciddi sorunlarla karşılaşılacaktır.
- Şanlıurfa- Akçakale karayolunun kamulaştırma sorunları çözülememektedir.
- İl'deki toplam 7.264 km uzunluğundaki köy yollarının % 15'ini ikinci derece köy yolları, % 85'ini ise birinci derece köy yolları oluşturmaktadır. Köy yollarının % 27'si hala tesviye ve ham yol niteliğindedir.
- İl ülke geneli ile karşılaştırıldığında, köy yollarında 1.derece yol ağı bakımından 81 il içinde 4. sırada iken 2.derece yol ağına bu sıra 22 ye inmektedir. İl genelinde asfaltlanmış köy yollarının toplam köy yolları içindeki oranı bakımından 1. ve 2. derece

yollarda İl sırayla, 54 ve 42. sırada yer almaktadır. Asfaltlanmış köy yolu oranı ülke ortalamasının altında kalmaktadır.

- vi) İl merkezinde yapımı süren uluslararası hava limanı henüz tamamlanamamıştır.
- vii) İçmesuyu, miktar olarak yeterli olmakla birlikte bazı nokta kirlilik kaynakları yüzünden kalite açısından yetersizdir. Gürcütepe mevkiindeki içmesuyu kuyuları koruma alanı içinde olmasına rağmen, kent kanalizasyon suyunun sulama amacıyla bu bölgeye verilmesi sonucu atıksu ile kirlenmektedir. İlave olarak, bir çok ilçenin atıksularını direk boşalttığı bilinen Atatürk Baraj Gölü gibi kirliliğe açık ve kalitesi değişken bir kaynaktan şehre verilen suya sadece verimsiz bir klorlama işlemi uygulanmakta olup bu işlem içmesuyu arıtımında çok yetersiz kalmaktadır. Bu kaynaklardan şehre verilen içmesuları insan sağlığını tehdit etmektedir.
- viii) Hemen hemen tüm ilçe merkezlerinin içmesuyu şebekeleri eski ve yetersizdir.
- ix) İl merkezinin güneyi ve batısı kaçak yapılaşmanın yoğun olduğu bölgelerdir. Aşırı göç alan kentin özellikle bu bölgelerinde cadde ve sokakların darlığı evsel atıksuların toplanması konusunda büyük sorun yaratmakta, atıksular cadde ve sokaklara taşmaktadır. Özellikle şehir merkezinin su şebekesinde meydana gelen çürümeler, kanalizasyon şebekesindeki kırılmalar sebebiyle içmesularına atıksuların karıştığı ve insan sağlığını tehdit ettiği ve birçok bulaşıcı hastalığa sebep olduğu tespit edilmiştir.
- x) Akçakale ve Ceylanpınar hariç diğer ilçe merkezlerinde kanalizasyon sistemi eski ve yetersizdir. Ayrıca, Akçakale ve Suruç hariç hiçbir ilçenin atıksu arıtma tesisi yoktur.
- xi) İl merkezinin atıksu arıtma tesisi mevcut olup, mekanik ve biyolojik olarak arıtma yapacak şekilde planlanmıştır. Ancak, atıksular yöre halkı tarafından sulama amaçlı kullanıldığından sistem düzenli işletilememiştir ve şu anda atıl durumda bulunmaktadır. Bu durum, altyapı tesislerinin işletilmesi, sağlık ve sanitasyon konularında halkın bilinçsiz olduğu göstermektedir.
- xii) Katı atık yönetim sistemi yetersizdir, çöplerin biriktirilmesi-toplanması-ara depolanması ve bertarafı işlemleri hiçbir ilçe merkezinde ilgili mevzuata uygun yapılmamaktadır.
- xiii) 1991 ila 2002 yılları arasında kırsal yerleşmelere içme suyu getirilmesi konusunda İl'deki gelişmeler gerek ülke gerekse Bölge oranlarının çok üzerinde olmasına rağmen 2002 yılı itibarıyla İl'de kırsal alanlarda ünite bazında % 21'inin (567 ünite), nüfus bazında ise % 10,4'ünün (54.646 kişi) içme suyu yoktur.
- xiv) Elektrik tüketiminde kaçak elektrik kullanımını da kapsayan 'Diğer' kategorisinin oranı ülke genelinde % 2 ila % 22 arasında seyrederken, İl'de bu oran % 28 ile % 54 arasında değişmesi önemli bir sorun olarak durmaktadır.
- xv) 41 köy ve 273 mezra olmak üzere toplam 314 (% 11,5) kırsal yerleşimde telefon yoktur.

XI. MEKANSAL GELİŞME

1. Yerleşim Yapısı ve Arazi Kullanımı

1.1. Yüzölçüm ve Nüfus

İl'in yüzölçümü, ülke yüzölçümünün % 2,4'ünü oluşturmaktadır. 2000 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre ülke nüfusunun % 2,1'ini kapsamaktadır. Ülkede nüfusun % 65'i kentsel, % 35'i kırsal alanda yaşarken, bu oranlar Bölge'de sırasıyla, % 63 ve % 37, İl'de ise % 58 ve %42'dir. İl kentsel nüfus oranı ülke ve Bölge ortalamasının altındadır.

Tablo 11.1. Şanlıurfa İlçelerinin Yüzölçümü

İlçe Adı	Yüzölçümü km ²	Oranı %	2000 Yılı Nüfusları	Nüfus Yoğunluğu (kişi/km ²)
Merkez	3.669	19,6	534.706	146
Akçakale	691	3,7	77.261	112
Birecik	790	4,2	74.671	95
Bozova	1.393	7,4	65.842	47
Ceylanpınar	2.201	11,7	67.817	31
Halfeti	643	3,4	34.402	54
Harran	1.054	5,6	56.258	53
Hilvan	1.136	6,1	38.411	34
Siverek	4.181	22,3	224.102	54
Suruç	735	3,9	82.247	112
Viranşehir	2272	12,1	187.705	83
Toplam	18.765	100,0	1.443.422	77

Kaynak: 1985-1994 Şanlıurfa İl Envanter, DİE, 2000 Genel Nüfus Sayımı Kesin Sonuçları, DİE.

İl'deki 11 ilçe arasında yüzölçümleri en büyük iki ilçe Merkez ve Siverek ilçeleridir. 2000 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre nüfus yoğunluğu en yüksek olan ilçeler Merkez, Akçakale ve Suruç'tur.

Tablo 11.2. İlçelere Göre 2000 Yılı Kırsal-Kentsel Nüfus Oranları

İlçe Adı	Toplam		Kentsel			Kırsal		
	Nüfus	(%)	Nüfus	İlçeye Göre Nüfus Oranı (%)	İl'e Göre Nüfus Oranı (%)	Nüfus	İlçeye Göre Nüfus Oranı (%)	İl'e Göre Nüfus Oranı (%)
Merkez	534.706	37	385.588	72,1	45,8	149.118	27,9	24,8
Akçakale	77.261	5	32.114	41,6	3,8	45.147	58,4	7,5
Birecik	74.671	5	40.054	53,6	4,8	34.617	46,4	5,8
Bozova	65.842	5	19.848	30,1	2,4	45.994	69,9	7,6
C.Pınar	67.817	5	44.258	65,3	5,3	23.559	34,7	3,9
Halfeti	34.402	2	2.766	8,0	0,3	31.636	92,0	5,3
Harran	56.258	4	8.784	15,6	1,0	47.474	84,4	7,9
Hilvan	38.411	3	16.094	41,9	1,9	22.317	58,1	3,7
Siverek	224.102	16	126.820	56,6	15,1	97.282	43,4	16,2
Suruç	82.247	6	44.421	54,0	5,3	37.826	46,0	6,3
V.Şehir	187.705	13	121.382	64,7	14,4	66.323	35,3	11,0
Toplam	1.443.422	100	842.129	58,3	100,0	601.293	41,7	100,0

Kaynak: DİE, 2000 Genel Nüfus Sayımı Kesin Sonuçları.

Kentsel nüfus ağırlıklı olarak Merkez ve Siverek ilçelerindedir. Ancak, nüfus yoğunluğu bakımından öne çıkmayan Siverek'in kentsel nüfus oranı Akçakale ve Suruç ilçelerinden fazladır, kırsal nüfus payı da Merkez İlçe'den sonra gelmektedir. Ceylanpınar ve Birecik ilçelerinde de kentsel nüfus oldukça yüksektir.

İl için tarım sektörünün önemi ve önceliği göz önüne alındığında, ilçelerin kırsal alanlarındaki nüfus yoğunlukları da önem kazanmaktadır.

Tablo 11.3. Şanlıurfa İlçelerinin Kırsal Nüfus Yoğunluğu

İlçe Adı	Kırsal Alandaki Nüfus Yoğunlukları (kişi/km ²) *
Merkez	40,6
Akçakale	65,3
Birecik	43,8
Bozova	33,0
Ceylanpınar	10,7
Halfeti	49,2
Harran	45,0
Hilvan	19,6
Siverek	23,3
Suruç	51,5
Viranşehir	29,2
Toplam	32,0

Kaynak: Şanlıurfa İl Envanteri, DİE.

(*) Hesaplama, İlçe Merkez Belediyelerinin sınırları içinde kalan alanlarda ilçe yüzölçümüne dahil edilmiştir.

Kırsal alanda nüfus yoğunluğu en yüksek olan ilçeler sırasıyla; Akçakale, Suruç, Halfeti ve Harran'dır (Tablo 11.3). Merkez İlçe, Siverek ve Viranşehir'de, kentsel gelişme/yoğunluk açısından, İl'in önde gelen yerleşmeleridir. Ancak, Viranşehir kırsal kesimindeki nüfus oranı açısından, kırsal ekonominin ağırlığını hissettirdiği diğer ilçelere de yaklaşmaktadır. Birecik, Ceylanpınar, Suruç, Bozova ve Akçakale -Siverek büyüklük bakımından ayrı tutulursa-sıralamada nüfus büyüklükleri ve kentleşme oranları birbirine yakın ilçeleridir. Ancak, Merkez İlçe gerek kentsel nüfus oranı ve gerekse nüfus yoğunluğu bakımından İl'in öne çıkan tek yerleşmesidir.

1.2. Kırsal Alanda Mekansal Yapı

1.2.1. Kırsal Alan Yerleşim Deseni

Bölge genelinde kırsal yerleşmeler sayıca çok ve dağınıktır. Bu durum Bölge'nin ekonomik ve toplumsal yapısı sonucu oluşmuştur.

İl'deki köylerin; 515'i ovada, 77'si dağda, 208'i yamaçta, 9'u vadide, 16'sı nehir kenarında, 25'i şehirlerarası yol kenarında ve 12'si göl, gölet, baraj gölü kenarında yerleşmiştir.

Mevcut köylerin yaklaşık % 60'ının mezra, oba, kom olarak tanımlanan "Bağlı" yerleşim üniteleri bulunmaktadır. Bağlıların da yaklaşık % 70'i mezra olarak tanımlanan büyük toprak sahiplerinin çiftlikleri olup bu çiftlikleri kendilerinin işletme imkanı bulamadıkları hallerde, yarıcı ve kiracı köylülere vererek işletirmişler ve bu köylülerin önceleri geçici yerleşim alanları olan bu mekanlar süreç içinde sürekli yerleşim yeri haline dönüşmüştür.

Tablo 11.4. Kırsal Yerleşmelerin Sayısı

İller	Köy	Bağlı	Toplam
Şanlıurfa	1.088	1.669	2.757
Bölge	4.258	4.673	8.931
Türkiye	35.114	41.317	76.431

Kaynak: KHGM. 2001 yılı Hizmet Uygulamaları Genel Envanteri.

İl, Bölge içinde en çok kırsal yerleşmeye (1.088 köy, 1.669 bağlı) sahip olup ülke genelinde de Sivas'tan (1.236 köy) sonra en fazla köye sahip İl'dir. 2000 yılı nüfus sayımına göre kırsal nüfusu 601.293 kişidir ve bir kırsal yerleşimde ortalama 218 kişi yaşamaktadır. Bu sayı ülke (311 kişi) ve Bölge (276 kişi) ortalamalarına göre düşüktür.

Kırsal yerleşme sayısındaki değişme demografik değişme ile paralellik göstermektedir. İl'in kırsal nüfusunun azaldığı yıllar olan 1980-1985 yılları arasında kırsal yerleşme sayısı düşerken kırsal nüfusun arttığı yıllar olan 1985- 2000 yılları arasında yerleşme sayısında da artış olduğu görülmektedir (Tablo 11.8).

Bu süreçte (Tablo 11.5) nüfusu artan bazı bağlıların (mezra, mahalle, kom) köy tüzel kişiliği kazandığı, sosyal ve ekonomik nedenlerle bir araya gelen bazı aile gruplarının da köylerinin sınırları içinde ayrı bir mekanda yeni bir bağlı oluşturduğu görülmektedir.

Bu gelişmeler Merkez, Harran ve Akçakale kırsal alanında sulu tarımın yaygınlaşması ile birlikte hızlanmıştır. Özellikle sulu tarım alanlarında dağınık bir yerleşim deseni oluşmaktadır.

Benzer gelişmeler Suruç ve Viranşehir ovalarında da gözlenmekte, Siverek'de ise kırsal yerleşme sayısında köy tüzel kişiliği kazanmaya doğru bir artış görülmektedir (Tablo 11.5). Dağınık kırsal yerleşmelerin, alt yapı hizmetlerine olan talepleride giderek artmaktadır.

Tablo 11.5. İlçeler İtibariyle Kırsal Alan Yerleşmelerindeki Sayısal Değişme

İlçe	Yıllar											
	1980			1985			1990			2000		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3
Merkez	184	447	631	185	447	632	207	432	639	309	435	744
Akçakale	116	238	354	117	238	355	59	126	185	87	119	206
Birecik	40	101	141	40	101	141	44	94	138	70	75	145
Bozova	77	108	185	77	108	185	80	100	180	77	73	150
C.Pınar	1	46	47	1	44	45	28	18	46	32	17	49
Halfeti	33	37	70	34	37	71	36	32	68	37	28	65
*Harran							61	110	171	94	118	212
Hilvan	55	110	165	55	110	165	55	106	161	60	78	138
Siverek	65	402	467	65	102	467	69	395	464	118	372	490
Suruç	73	152	225	73	152	225	75	149	224	83	143	226
V.Şehir	44	262	306	45	262	307	52	260	312	115	217	332
Toplam	688	1.903	2.591	692	1.901	2.593	766	1.822	2.588	1.082	1.675	2.757

1: Toplam Köy

2: Toplam Bağlı (Mezra,Kom, Oba, Mahalle)

3: Genel Toplam

* Harran İlçesi 1990 yılında önce Akçakale'ye bağlıydı.

Kaynak: Şanlıurfa Köy Hizmetleri İl Müdürlüğü.

1.2.1.1. Konutların Durumu

DİE'nin 1997 Yılı Köy Envanteri'ne göre, ilin kırsal alanında 68.189 konut amaçlı bina, 27.925 konut dışı bina bulunmaktadır. Bu binalardan 62.999'unun taşıyıcı sistemi yığma, 6.686'sınının ahşap kagir, 18.467'sinin ise betonarmedir. Yapı malzemesi olarak 35.273'ünde kerpiç, 2.996'sında tuğla, 30.109'unda taş, 22.098'inde biriket ve diğer tür malzeme kullanılmıştır.

Binaların % 90'ı tek ve yaklaşık % 5'i de çift katlıdır. Konutların % 40'ında mutfak ve banyo, % 10'unda tuvalet bulunmaktadır. Konutların yaklaşık % 70'i odun sobası ile ısıtılmaktadır.

1.2.2. Merkez Köyler

1984 ve 1997 yıllarında çıkartılan Bakanlar Kurulu kararları ile ülke genelinde yaklaşık 4 bin civarında kırsal yerleşme, Merkez Köy olarak kabul edilmiştir. Bu kararname çerçevesinde İl'de Merkez İlçe'de 15, Akçakale'de 4, Birecik'te 7, Bozova'da 7, Ceylanpınar'da 4, Halfeti'de 5, Harran'da 5, Hilvan'da 5, Siverek'te 13, Suruç'ta 5 ve Viranşehir'de 6 olmak üzere toplam 76 köy Merkez Köy olarak belirlenmiştir. Ülke genelinde olduğu gibi İl'de de Merkez Köy önceliği icracı kuruluşlar tarafından dikkate alınmamaktadır.

1.2.3. Kırsal Yerleşim Mekanındaki Uygulamalar

İl'in tamamı, 3083 sayılı Sulama Alanlarında Arazi Düzenlemesine Dair Tarım Reformu Kanununun kapsamındadır. Kırsal yerleşmelerde yapılacak mekansal uygulamalarda bu kanun tarafından belirlenmiştir.

İl'in Reform Bölgesi olarak ilan edildiği 1986 yılından itibaren özellikle Merkez İlçe, Harran ve Ceylanpınar ovalarında yerleşim yerleri yetersiz olan köyler için köy sınırları içinde yeni yerleşim yeri belirleme çalışmaları ile arazi toplulaştırması yapılan alanlarda köy imar planı çalışmaları yürütülmektedir Bugüne kadar 12'si Merkez İlçe'de, 4'ü Harran'da, 4'ü Halfeti'de, 5'i Birecik'te, 8'i Ceylanpınar'da, 1'i Akçakale'de olmak üzere toplam 34 köyde imar planı yapılmış ve 142 köyde yeni yerleşim alanı belirlenmiştir (Tablo 11.6). İl'deki toplam köy sayısına karşı imar planı yapılan köy sayısı oldukça azdır.

Tablo 11.6. İlçeler İtibariyle Kırsal Yerleşmelerde Mekansal Düzenlemeler

İller	Yeni Yerleşim Yeri Belirleme		İmar Planı		Köy Nakil		Arazisi Topplulaştırılan Köyler	
	Biten	Programda Olan	Biten	Programda Olan	Biten	Programda Olan	Biten	Programda Olan
Merkez	60	33	12	81			85	32
Akçakale	9	46	1	54			18	47
Birecik			5		5			
Bozova		40						40
Ceylanpınar	30		8	22			43	
Halfeti			4		2			
Harran	43	14	4	53			61	12
Hilvan		5						5
Siverek								
Suruç								
Viranşehir								
Toplam	142	138	34	210	7		207	136

Kaynak: Şanlıurfa Tarım Reformu Bölge Müdürlüğü, 2002 Yılı Envanteri.

İl'deki sulama ve arazi toplulaştırması çalışmaları önemli bir alanı kapsamaktadır. Bu alanlarda, kırsal nüfusta artış göstermektedir. Tarım Reformu Genel Müdürlüğü, köy muhtarlarının başvurusu üzerine, genelde hazine arazileri üzerinde yeni köy yerleşim alanları belirlemekte ve kırsal yerleşme imar planları hazırlanmaktadır. Taleplerin büyük bir çoğunluğu Merkez İlçe sınırları içerisinde. Benzer gelişme eğilimleri Harran Ovası'nda da yaygınlaşmaya başlamıştır.

Şehirde imar mevzuatının katı uygulanıyor olması kırsal alanda yerleşmeleri hızlandırmaktadır. Kırsal alanda yapılaşma koşullarının esnekliği, ulaşımın kolaylığı, arazinin ucuzluğu Ova'da yerleşimi özendirilmektedir.

1.3. İl'de Mekansal Planlama Çalışmaları

1.3.1. Şanlıurfa Çevre Düzeni Planı

1993 tarihinde GAP BKİ tarafından yaptırılan Şanlıurfa Çevre Düzeni Planı'nın revizyonu kentin hızlı gelişimi ve Şanlıurfa Belediyesi'nin talepleri doğrultusunda 2002 yılında yine GAP BKİ tarafından yaptırılmış ve onaylanmıştır. Çevre Düzeni Planı'nın hazırlanması sırasında kent nüfusunun Karaköprü Belediyesi de dahil olmak üzere 2015 yılında 1.000.000'a erişeceği öngörülmüştür.

Plan kapsamında, yeni konut alanları ve makroform önerileri geliştirilirken özellikle İl için önemli bir belirleyici olan tarım arazileri, sulama alanları, topografya ve sosyo-ekonomik koşullar dikkate alınmıştır. Gelişme alanları Mardin karayolu ile Diyarbakır karayolu arasında kalan bölge ile askeri alanın batısındaki Direkli Vadisi'dir. Bazı kullanımlar için mevcut plan kararları da korunmuştur. Bunlardan en önemlileri, Diyarbakır karayolunun batısındaki askeri alan, organize sanayi bölgesi, Akabe Küçük Sanatlar Sitesi, üniversite ve havaalanıdır.

Çevre Düzeni Planı'nda ulaşım ile ilgili temel yaklaşımı mevcut şehirlerarası yolların kent içinden geçen kısımlarının yarattığı trafik yükünün hafifletilmesidir.

Kentin güneyinde yer alan Akçakale Yolu kentin gıdaya dayalı mevcut imalat sanayilerin konumlandığı alandır. Küçük sanayi alanları ise kentin ticaret merkezinin hemen bitişiğindeki alanda yer almaktadır. Diyarbakır-Mardin Yolu'nda ise kamu kuruluşları yoğunlaşmıştır. Çevre Düzeni Planı, kentsel gelişme de gözetilerek, mümkün olduğu ölçüde tarım alanlarının korunmasını amaçlamaktadır. Bunun yanında kentteki eğilimler ve eşikler göz önüne alındığında doğuda Mardin karayolunun kuzeyi, kentin temel gelişme alanı olmaktadır. Çevre Düzeni Planı'nda kentin doğusu Mardin karayolunun güneyine, sulanacak tarımsal arazilerin olması nedeniyle, kentsel gelişme önerilmemiştir. Çevre Düzeni Planı'nda önerilen üç önemli öneri konut alanı; güneyde Akçakale yolunun batı tarafında, mevcut geleneksel merkezin kuzeyindeki alanlarda ve en yoğun konut alanı olarak da Diyarbakır Karayolu ile Mardin Karayolu'nun arasındaki Karaköprü Planı'nda yer aldığı bölgede önerilmiştir. Bu bölge kentin en önemli konut bölgesi olacaktır. Yeni kentsel merkez burada önerilmiştir.

1.3.2. Nizip-Birecik Çevre Düzeni Planı

Planlama sınırı, Birecik İlçe Merkezi ve Gaziantep İli'nin Nizip İlçe Merkezi ile iki yerleşme arasında ve çevresinde yer alan kırsal alanları kapsamaktadır. Birecik İlçesi'nin imar planı bölgeler halinde yapılmaktadır. Fırat nehrinin batı aksında yer alan karayolu çevresinde gelişme eğilimleri doğudaki eşikten dolayı cazip hale geleceğinden zaten büyük oranda planlı olan bu kesimdeki sulanacak tarım arazileri önemli olmaktadır. Doğal Hayatı Koruma Bölgesi olarak belirlenen kelaynakların yaşama alanları ve kuzeyindeki sazlık alanlarda yapı yasağı uygulanması gerekmektedir. Ulaşım açısından Güney Demiryolu ve Gaziantep - Şanlıurfa otoyolu önemlidir. Otoyol güzergahı, Doğal Hayatı Koruma Bölgesi'ne ve Birecik yerleşim alanına yakın olmasından dolayı başka bir alternatif üzerinde durulmaktadır.

1.3.3. Viranşehir-Şanlıurfa Çevre Düzeni Planı

Viranşehir, Çevre Düzeni Plan sınırları içinde yer alan tek kentsel yerleşimdir. Sonraki etaplarda sulamaya geçecek olan bu alanların korunması önemli olmaktadır. Çevre Düzeni Planında önerilecek olan sanayi alanı kentin kuzey-doğusunda mevcut Mardin-Kızıltepe karayoluyla öneri çevre yolu arasında kalmaktadır. Şehir daha sonraki dönemlerde ulaşım

açısından önemli bir konuma sahip olacak olan çevre yolunun kentin güneyinden geçeceği ve yerleşim alanlarını sınırlandıracığı düşünülmüştür.

1.3.4. Birecik Baraj Gölü Çevresi Alt Bölge Gelişme Planı

Plan kapsamında, Birecik Barajı'ndan etkilenen Birecik, Bozova ve Halfeti ilçeleri, Gaziantep İli Nizip, Yavuzeli, Araban ilçeleri ve Adıyaman İli Merkez ve Besni ilçelerine bağlı yerleşim birimleri ile barajdan etkilenen nüfusun iskan edileceği yeni yerleşim alanları belirlenmiştir.

Planda temel yaklaşım olarak, doğal çevrenin ve özellikle Birecik Baraj Gölü'nün korunması amacıyla, planın mekansal çalışmalarında Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği'ndeki Koruma Alanları için getirilen kısıtlamalar dikkate alınmıştır.

1.3.5. Atatürk Baraj Gölü Alt Bölge Gelişme Planı

GAP BKİ tarafından tamamlanan alt bölge gelişme planının son etabı Çevre Bakanlığı'nca başlatılan İçme Suyu Kaynağı Olarak Atatürk Barajı'nın Korunması Projesi adı altında devam etmektedir.

1.3.6. İmar Planı Çalışmaları

Tablo 11.7. İmar Planı Çalışmaları

İlçe	Yılı	Üstlenici Kurum
Merkez	1989	Özel Firma
Karaköprü	1997	GAP BKİ
Kısa	1995	İller Bankası
Akçakale	1993	GAP BKİ
Birecik	1997	İller Bankası
Ayran	1996	İller Bankası
Mezra	1999	İller Bankası
Bozova	1995	GAP BKİ
Yaşlıca	1995	İller Bankası
Ceylanpınar	1992	İller Bankası
Halfeti	1985	İller Bankası
Yukarıgöklü	1998	İller Bankası
Karaotlak	2000	Valilik
Harran	1992	İller Bankası
Hilvan	1986	Yok
Siverek	1993 (*)	GAP BKİ
Suruç	1989	Yok
Onbirmisan	1993	İller Bankası
Viranşehir	1995	GAP
Eyüpnebi	Yok	Yok

Kaynak: Şanlıurfa Valiliği.

(*) GAP BKİ tarafından yaptırılıp onaylanan plan, 1994 yılında Siverek Belediyesi tarafından revize edildikten sonra GAP BKİ'nce onaylanmıştır.

İl'de GAP BKİ tarafından yaptırılan ve onaylanan 6 adet Nazım ve Uygulama İmar Planı vardır. Bunlar; Siverek, Viranşehir, Akçakale, Bozova, Karaköprü ve Halfeti Baraj Gölü nazım ve uygulama imar planlarıdır. Ayrıca, İl'e bağlı belediyeler için imar planları GAP BKİ ve İller Bankası tarafından yaptırılmaktadır.

Özellikle İl nazım ve uygulama imar planlarının, yeni onaylanan Şanlıurfa Çevre Düzeni Planı'nda getirilen üst ölçek kararlarla uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir. Ayrıca, İl

düzeyinde geçerliliğini büyük ölçüde yitirmiş olan diğer Çevre Düzeni Planlarının ve ardından da bunlara uygun biçimde ilgili belediyelerin nazım planlarının yeniden ele alınması zorunluluğu vardır.

İmar planı on yılı aşkın belediyeler, Merkez, Ceylanpınar, Halfeti, Hilvan, Suruç'tur.

1.3.7. Harita Kadastro Çalışmaları

İl'in tamamında kadastro çalışmaları yapılmıştır. 1992 yılından itibaren GAP BKİ, Bölge'deki belediyelerin imar planı çalışmalarına altlık oluşturmak amacıyla halihazır haritalar yaptırmaktadır. Bunun yanında yerleşim içermeyen alanlarda ise projeler için halihazır haritalar üretilmektedir. 2002- 2003 döneminde Yaylak Belediyesi'nin harita alımının yaptırılması planlanmaktadır.

2. Yapılaşma ve Konut Durumu

Bölge'de 1984 ve 2000 yılları bina sayımı verilerine göre, en fazla yapılı çevreye sahip olan iller Gaziantep ve Şanlıurfa'dır. Öne çıkan bu iki ildeki yapılaşma artış oranlarına bakıldığında ise, diğer illere göre daha geride kaldıkları görülmektedir

Tablo 11.8. Yapılaşma Artış Oranı (%)

İller	1984 [a]	2000 [b]	Yapılaşma Artış Oranı (%) [b-a]/a*100
Şanlıurfa	60.665	113.612	87
Bölge	298.884	572.274	91

Kaynak: 2000 Bina Sayımı, DİE.

İl'de konut kullanımına tahsis edilmiş yapılar, toplam yapı stokunun yaklaşık % 80'ini oluşturmaktadır. Bu oranın konut kullanımına ayrılmış yapılarda 1984'ten 2000 yılına kadar olan dönemde düzenli olarak arttığı, ticari yapıların ise azaldığı görülmektedir.

Konut sayısındaki artış oranı 1980'den sonra azalmaktadır. Bu durum, apartmanlar ile tek katlı konutlar için, yapıdaki konut sayısına bakılmaksızın, tek bir yapı ruhsatı verilmesi nedeniyle kentteki daire sayısı yerine yapı sayısının esas alınmasından kaynaklanabilir. 1990-1996 yılları arasında alınan yapı kullanma izni sayısının ise düşük olduğu görülmektedir.

Tablo 11.9. Şanlıurfa İli'nde Bitiş Yılına Göre Bina Sayısı

Yıl Aralığı	Konut	Çoğunluğu Konut	Toplam	Artış Oranı %
1929 Öncesi	1.601	70	1.671	
1930-1939	912	47	959	-43
1940-1949	1.362	65	1.427	49
1950-1959	2.396	102	2.498	75
1960-1969	5.836	289	6.134	146
1970-1979	14.914	1.108	16.022	161
1980-1989	30.671	2.058	32.729	104
1990-2000	33.979	3.106	37.085	13
Bilinmeyen	858	84	933	
Toplam	92.529	6.929	99.458	

Kaynak: 2000 Bina Sayımı, DİE.

Bina yüksekliklerinin yüzde olarak değişimine bakıldığında, 1984 yılında %87 olan tek katlı yapıların oranının, 2000 yılında % 72'ye düştüğü görülmektedir. Bunun tersi biçimde, 2-6 kat arasındaki yapılarda sırasıyla, % 47 ve % 85 arasında bir artış gözlenmektedir. Bu durum son 20 yılda bina olarak konut sayılarındaki düşüşün nedenini de göstermektedir.

Tablo 11.10. Bina Kat Sayılarının Artış Oranı, %

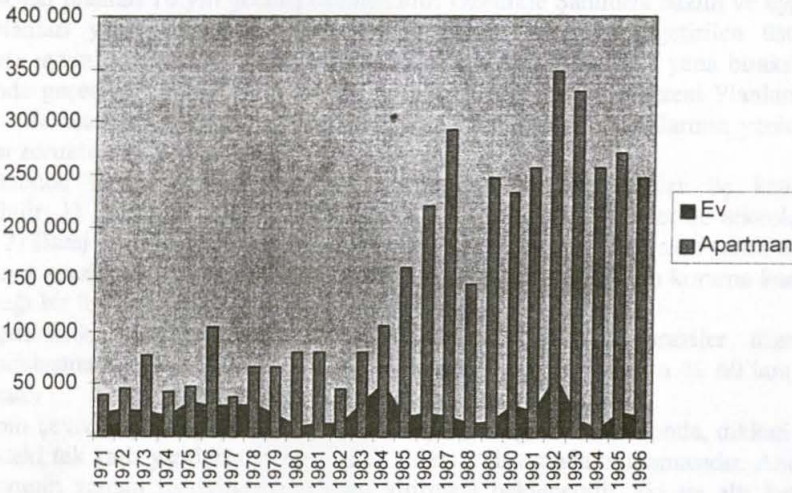
Bina Kat Sayısı	1	2	3	4	5	6	7-9	10+
1984-2000 Yılları Arası Artış Oranı (*)	56	268	337	400	571	1.216	76	211

Kaynak: 2000 Bina Sayımı, DİE.

(*) 1984 Bina Kat Sayıları: A; 2000 Bina Kat Sayıları: B; Artış Oranı=B-A/A*100.

Konutların büyüklükleri metrekare olarak toplam müstakil ev ve apartman dairesi yüzölçümlerine bakıldığında, yıllar itibariyle her iki türde de yüzölçümlerinin arttığı görülmektedir. Bunun yanında, her ne kadar İl'deki toplam tek katlı yapılar, % 72'lik bir kısmı oluştursa da, toplam yüzölçümü olarak apartman dairesi konutlar daha büyük bir yüzey kaplamaktadır.

Şekil 11.1. Kullanma Amacına Göre Yapılacak Yeni ve İlave Yapılar, 1971-1996 Yapı Ruhsatlarına Göre- Yüzölçümlerinin Değişimi (m²)

Kaynak: DİE.

Toplam apartman dairesi metrekaresinin yanında hane başına düşen konut metrekaresinin büyüklüğüne bakıldığında, 1971-1995 aralığında önemli bir artış görülmektedir. Apartman dairesi yüzölçümü olarak artarken, hane başına düşen ortalama metrekare de 111'den 144 metrekareye yükselmiştir. Benzer gelişme müstakil daireler için de geçerlidir; bu kesimde konut büyüklüğünün 84 metrekareden 127 metrekareye kadar yükseldiği gözlenmektedir.

İl'in şehircilik yönünden incelenmesine ilişkin olarak İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Mimarlık Fakültesinde 2002 yılında yapılan bir çalışmanın kent'deki mahallelerin sosyal yapısına göre nüfus ve yoğunluk verileri incelendiğinde, üst, orta, alt orta ve alt gelir gruplarının oturdukları mahallerde ortalama nüfus yoğunluğunun (228 k/ha ile 276 k/ha arasında değiştiğini) birbirinden çok farklı olmadığı görülmektedir. Üst gelir grubundaki kesimin müstakil ve bahçeli, dolayısıyla yoğunluğu düşük konutlara eğiliminin henüz oldukça düşük olduğu görülmektedir.

Yukarıda adı geçen çalışmada kentteki farklı sosyal grupların oturdukları mahallerdeki ortalama nüfus yoğunluğunun 1985 yılında 316 k/ha ile 576 k/ha arasında değiştiği belirtilmektedir. Kent genelinde konut alanlarında nüfus yoğunluğunun belirgin biçimde azaldığı görülmektedir.

3. Sorunlar

- i) İl Merkezi ve Viranşehir İlçesi nüfus büyüklüğü, Ceylanpınar ve Suruç ilçeleri kendine özgü özellikleri ile kentleşme oranları açısından ön plana çıkmaktadır. Ayrıca Harran Ovası'na komşu olmasına karşın etkilendiği başka dinamikler sayesinde kentsel gelişim oranı Harran'a göre fazla olan Akçakale İlçesi'ndeki kentsel gelişme, özellikle yeni hizmete girecek olan sınır kapısının getireceği potansiyel de göz önüne alındığında, söz konusu yerleşmelerin halihazır haritaları ile nazım ve uygulama planlarının yetersiz kalacağı görülmektedir.
- ii) İl genelinde halen 3 Çevre Düzeni Planı ile 1 Alt Bölge Gelişme Planı yürürlüktedir. Yeni belediye olan 9 yerleşmenin henüz imar planları hazırlanmamış, 5 belediyenin ise yürürlükteki planları 10 yılı geçmiş durumdadır. Özellikle Şanlıurfa nazım ve uygulama imar planları yeni onanan Şanlıurfa Çevre Düzeni Planı'nda getirilen üst ölçek kararlarla uyumlu değildir. Ayrıca, yeni onanan Şanlıurfa Ç.D.P bir yana bırakılırsa, il düzeyinde geçerliliğini büyük ölçüde yitirmiş olan diğer Çevre Düzeni Planlarının ve ardından da bunlara uygun biçimde ilgili belediyelerin nazım planlarının yeniden ele alınması zorunluluğu vardır.
- iii) İl bütününde kesinlikle ve öncelikle korunması gereken alanlar üç kategoride toplanabilir: 1) Tarihi ve doğal sit alanları (4 adet doğal sit, 21 adet de arkeolojik sit alanı), 2) Baraj koruma alanları (Atatürk ve Birecik Barajları), 3) 1.sınıf tarım arazileri (sulu tarım arazileri ile bağ ve bahçe alanları) tüm bu alanlara ilişkin koruma kararların yer alacağı bir üst ölçek planı bulunmamaktadır.
- iv) Kent genelinde klasik anlamda, başkasının mülkiyetindeki araziler üzerindeki gecekondulaşmanın oranı % 20'dir. Ancak, kaçak yapılarla bu oran % 60'lara kadar çıkmaktadır.
- v) İl'in yapılı çevre büyüklüğüne ve yapıların kat yüksekliğine bakıldığında, dikkati çeken nokta ildeki tek katlı yapıların yüzde olarak önemli bir oranda bulunmasıdır. Ancak bu büyük oranın zaman içerisinde ağırlığını yitirmesi beklenebilir. İki ve altı kat arası yüksekliklerde oransal olarak belirgin bir artış kendini göstermektedir. Bunun yanında, kapladıkları metrekare alan olarak kentsel alandaki yapı ruhsatlı yapıların büyük bölümü apartman dairesi biçiminde kendini göstermektedir.
- vi) Kentte tek toplu konut girişimi, TOKİ tarafından 10.000 konut yapılmak üzere projesi hazırlanan ve 1. Etapı yapılan, ancak yerleşim planı nedeniyle halkın pek rağbet etmediği Evren Küçük Sanayi Sitesi'nin güneyindeki 210 birimlik yerleşmedir.
- vii) Şanlıurfa Belediyesinin konut üretimi konusunda hiç bir girişimi yoktur. Karaköprü Belediyesi planda 10.000 nüfusa yetecek büyüklükte konut alanı belirlemiş, ancak arazi fiyatlarının yüksekliği nedeniyle sadece 200 kişi başvuru yapmıştır. Nüfus artış hızının ülke ortalamasının üzerinde olduğu ve bir süre daha bu artışın süreceği göz önüne alınarak, kentte özellikle düşük ve orta gelir gruplarına yönelik olarak ciddi bir konut açığı bulunmaktadır.
- viii) Tarım Reformu Genel Müdürlüğü tarafından yapılan kırsal alanda yeni yerleşim yeri belirleme çalışmaları ve köy imar planlarının sayısı çok az olduğu gibi, bir öncelik sıralaması yapılmamaktadır.
- ix) Tarım alanlarında (özellikle Harran Ovası'nda) hızlı bir yapılaşma süreci yaşanmakta ve bu alanların denetiminde gereken hassasiyet gösterilmemektedir.

- x) Kırsal alandaki küçük ve dağınık yerleşim deseni hizmetlerin maliyetini yükseltmekte ve köylünün hizmetlere ulaşımına engel olmaktadır.
- xi) İl genelinde 1997 yılında alınan Bakanlar Kurulu kararı gereği 80 köy yerleşmesi Merkez Köy olarak belirlenmiştir. Bu yerleşmelerden hangilerine öncelik verileceğine ilişkin olarak geliştirilmiş ölçütler olmadığı gibi, bu konuda yapılacak yatırımlarla ilgili olarak da bir plan bulunmamaktadır.

XII. ÇEVRE

1. İklim

Karasal iklimin egemen olduğu İl'de yazları çok kurak ve sıcak, kışları yağışlı ve nispeten ılıman geçmektedir. Günlük ve mevsimlik sıcaklık farkları fazladır. Bağıl nem oranı düşüktür. Havanın kuru olması nedeni ile Akdeniz Bölgesi'ndeki gibi boğucu sıcaklar görülmez.

İl akarsular bakımından zengin değildir. Ortalama yıllık yağış miktarı 455,1 mm, buna karşın buharlaşmanın 1.390 mm olması nedeniyle akarsuların rejimleri düzensizdir. Bazı akarsular muvakkat rejimli akarsular şeklindedir. Kışın ve ilkbaharda akan, yazın şiddetli buharlaşma sonunda kuruyan bir özelliğe sahiptir.

Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) ve Bölge'si dikkate alındığında; küresel iklim değişikliklerinin, GAP ile ortaya çıkan yeni arazi kullanım şeklinin, sanayi etkinliklerinin ve özellikle GAP'a bağlı olarak kurulan su yapılarının (barajlar ve göletler) ve sulama sistemlerinin Bölge iklimini dolayısıyla İl'in ikliminde değişikliklere yol açacaktır.

2. Doğal Kaynaklar

2.1. Enerji Kaynakları

Ülkemizde güneş ışınımı değeri en fazla olan coğrafi bölge Güneydoğu Anadolu Bölgesi'dir. İl'de, yaklaşık olarak yılda ortalama 3.000 saat güneşlenme süresi görülmektedir. Mevcut binaların yaklaşık % 95'i sıcak su temini için güneş enerjisinden faydalanmaktadır.

İl'de, Fırat Nehri üzerinde Bozova ilçesi sınırları içerisinde kurulan Atatürk Barajı ile Fırat Nehri üzerinde Birecik ilçesi sınırları içerisinde kurulan Birecik Barajı olmak üzere toplam 2 adet hidroelektrik santrali bulunmaktadır.

İl'de kömür rezervi bulunmamakta, tüketilen kömürün tamamı il dışından gelmektedir. 2001 yılında kullanılan tüm cins kömürlerin tüm yakıtlar içindeki oranı % 36'dır (54.853 ton). Bunun % 47'si (26.768 ton) konutlarda, % 53'ü (28.085 ton) sanayi de kullanılmıştır. 2000-2001 yıllarındaki yakıt tüketimine karşılaştırıldığında diğer yakıtlarda (fuel-oil, motorin, LPG, odun vb.) % -2'lik bir gerileme, kömürde ise % 124'lük bir artış olduğu görülmektedir.

Uzun yıllar rüzgar hızı ortalamasının 1,3-1,5 m/sn arasında değişmekte olduğu saptanmıştır. Rüzgar enerjisinden faydalanmak için rüzgar hızının 3 m/sn'den fazla olması gerekmektedir. Bu da İl'in rüzgar enerjisinden yararlanması için gerekli olan potansiyele sahip olmadığını göstermektedir.

Bozova, Hilvan ve Siverek ilçeleri sınırları dahilinde toplam 4.921.600 ton ham petrol rezervi bulunmaktadır. Bu rezervden 2001 yılı üretimi 367.976 tonu olarak gerçekleşmiştir. İl'de rafineri olmaması nedeniyle üretilen ham petrol Adıyaman TPAO'nin ana toplama istasyonlarına tankerlerle taşınmaktadır.

İl sınırları içinde merkez ilçeye bağlı Karaali köyünün doğusunda, kuzey-güney doğrultulu, eğim atımlı normal faylarla düşmüş olan saha üzerinde açılan 5 adet sondaj kuyusundan termal su çıkmaktadır. Bu jeotermal sahalardan çıkan sıcak sular seraların ısıtma sisteminde ve romantizmal v.b. hastaların tedavisinde (kaplıca olarak) kullanılmaktadır.

2.2. Biyolojik Çeşitlilik

2.2.1. Ormanlar

İklim özellikleri, geçmişteki insan baskısı ve aşırı otlama nedeniyle doğal orman varlığı bakımından oldukça fakir bir ildir. İl'in yüzölçümünün % 0.9'unu (17.241 ha) kapsayan orman varlığının Bölge ve ülke ormanlarına oranı sırasıyla % 1.2 ve % 0.08'dir. Bu orman varlığının % 45'i (7.704 ha) ağaçlandırma çalışmaları ile oluşmuştur. Bu çalışmalar Merkez (%45'i), Bozova (%18'i) ve Ceylanpınar (% 17'si) ilçelerinde yoğunlaşmıştır. Doğal orman varlığı olarak gözüken 9.537 ha'lık alanın tamamı Siverek ilçesinde bulunmakta olup baltalık vasfında ve ağır tahrip görmüş durumdadır.

2.2.2. Çayır ve Mera

İl'in yüzölçümünün % 12.6'sını (234.357 ha) kapsayan çayır-mera alanlarının Bölge ve ülke çayır-mera alanlarına oranı sırasıyla % 10.6 ve % 1.1'dir. İl'de en fazla çayır-mera alanına sahip ilçe %37'lik (86.965 ha) payla Siverek, en azı da % 0.8 (1.990 ha) payla Suruç ilçesidir. Bu alanlar genelde çok fakir olup, bitki örtüsü itibariyle genelde yabancı fiğ ve yonca türlerini kapsamaktadır.

2.2.3. Flora ve Fauna

Çayır-mera ve orman alanlarında endemik ve relik tür olarak Birecik ilçesinde Fırat Kavağı (*Populus eufratica*) bulunmaktadır. Bu ağaçlar uzun boylu olup, Fırat Nehri kıyısında yaklaşık 23 dönüm alanda koruma altına alınmıştır.

Zengin bir flora alanına sahip olan İl'de, 7 familyaya ait endemik taksonların sayısı 20'dir.^(*) Örneğin; *Hypericum salsolifolium* (Binbir Delik Otu, Kantaron), *Achillea brachyphylla* (Civan Perçemi, Akbaş Otu), *Centaurea obtusifolia* (Peygamber Çiçeği), *Verbascum stepporum* (Sığır Kuyruğu), *Asphodeline damascena* (Mayasıl Otu).

İl'de endemik hayvan varlığı olarak kelaynaklar (*Geronticus eremita*) ve ceylanlar (*Gazella subgutturosa*) bulunmaktadır.

Göçer kuşlardan olan kelaynaklar, ülkemizde sadece Birecik ilçesinde yaşamaktadırlar. Burada 1972 yılında kurulan üretme istasyonunda kontrollü üremeleri sağlanmaktadır. Birecik üretme istasyonunda halen 50 adet büyük, 24 adet yavru olmak üzere toplam 74 adet Kelaynak mevcuttur. Kelaynak kuşları Mart ayı ortalarında Birecik'e gelip, kayalıklara yerleşerek üremelerini yapıp yavrularını büyüttükten sonra Temmuz ayı ortalarında yavruları ile birlikte buradan ayrılmaktadırlar. Bu hayvanların Birecik'e üreme için gelmelerinin nedeni, buradaki kayalarda bulunan kalsit maddesinin kelaynak kuşlarındaki üreme gücünü arttırdığı şeklinde yorumlanmaktadır.

(*)Şanlıurfa'ya Özgü Endemik Taksonlar, bilimsel isimleri ve konum bilgileriyle "Şanlıurfa İli Gelişme Planı Envanter Çalışması" ekinde sunulmaktadır.

Ceylanlar Ceylanpınar Tarım İşletmesi'nde koruma altındadır. Bugün sayıları 800'ü aşmış bulunmaktadır.

GAP BKİ ve Doğal Hayatı Koruma Derneği tarafından ortak yürütülen "GAP Biyoçeşitlilik Araştırma Projesi" çalışmasında, Harran İlçesi'nde, yeni bir tür olma potansiyeli taşıyan bir kertenkele keşfedilmiştir. Bu yeni tür geçici olarak *Acanthodactylus harranensis* olarak adlandırılmıştır, ancak gerçek statüsü hala kesinleştirilememiştir.

2.2.4. Hassas Yöreler

İl sınırları içerisinde Milli Park, Tabiat Parkı, Tabiat Anıtı, Tabiat Koruma Alanı, Sulak Alan, Biyogenetik Rezerv Alanı, Biyosfer Rezerv Alanı ve Özel Çevre Koruma Bölgesi bulunmamaktadır.

2.3. Toprak Kaynakları

2.3.1. Genel Toprak Yapısı

İklim, topografya ve ana madde farklılıkları nedeniyle İl'de çeşitli büyük toprak grupları oluşmuştur. Bu toprak gruplarının çeşitleri ve kapladığı alanlar şöyledir; alüvyol topraklar % 0,4 (7.070 ha), kolüvyol topraklar % 0,9 (16.246 ha), kahverengi orman topraklar % 0,6 (11.560 ha), kahverengi topraklar % 8,6 (154.684 ha), kırmızımsı kahverengi topraklar % 64,7 (1.170.315 ha), bazaltik topraklar % 23,4 (423.359 ha), çıplak kaya ve molozlar % 1,2 (21.991 ha), ırmak taşkın yatakları % 0,1 (2.675 ha).

2.3.2. Arazi Varlığı

İşlemeli tarıma elverişli I. II. ve III. sınıf arazi miktarı toplam alanın % 51'i (972.324 ha) kadardır. Kısıtlı işlemeye uygun arazi (IV. sınıf) de hesaba katıldığında il topraklarının % 62'sinin (1.167.203 ha) tarıma elverişli olduğu görülmektedir. Mer'a ve ormana elverişli VI. ve VII. sınıf arazi miktarı ise 706.415 ha olup toplam il arazilerinin % 37'si civarındadır. Bu araziler genelde dik eğim, şiddetli erozyon, taşlılık, sık kök bölgesi, kuraklık vb. sorunlar içermektedir.

2.3.3. Arazi Kullanımı

İl'in 1.858.400 hektar olan arazisinin 1.202.925 hektarı (% 64,7'si) tarım alanı olarak kullanılır. Toplam arazinin 17.241 ha'ı (% 0,9'u) orman, 234.357 ha'ı (% 12,6'sı) çayır-mera, 403.877 ha'ı (% 21,8'i) tarım dışı arazidir.

2.4. Su Kaynakları

2.4.1. Yerüstü Suları

İl sınırları içindeki en önemli yerüstü su kaynağı Fırat nehri olup, Siverek ilçesinin kuzeybatısından İl topraklarına girerek, kuzeydoğu güneybatı doğrultusunda Adıyaman, Gaziantep illeri ile olan il sınırını belirleyerek Birecik ilçesinin güneyinden Suriye'ye geçer. İl içerisindeki uzunluğu 215 km ve ortalama debisi 973 m³/sn'dir. Akış halindeki diğer yerüstü suları; Şehit Çayı, Çamçayı, Cavsak, Culap, Germüş, Habur, Hacıkamil, Karakoyun ve Sırrın dereleridir.

İldeki barajlar ve HES'lerin konumu ve rezervuar yüzeyleri:

- i) Fırat Nehri üzerinde Bozova ilçesi sınırları içerisinde Atatürk Barajı ve HES (81.700 ha)
- ii) Fırat üzerinde Birecik ilçesi sınırları içinde Birecik Barajı ve HES (5.625 ha)
- iii) Çamçayı üzerinde Siverek ilçesi sınırları içerisinde Hacıhıdır Barajı (375 ha)'dır.

2.4.2. Yeraltı Suları

Yeraltı su kaynakları rezervlerinin yıllık ortalama verimleri, Viranşehir-Ceylanpınar Havzası'nda 622,3 milyon m³, Tektek Havzası'nda 52,5 milyon m³, Harran Havzası'nda 360 milyon m³, Suruç Havzası'nda 50 milyon m³ ve Hilvan-Siverek Havzası'nda 66,9 milyon m³ olmak üzere toplam 1.151,7 milyon m³ kadardır.

2.5. Mineral Kaynaklar

İl sınırları içinde çimento hammaddesi olarak kullanılan ponza, marn ve kalker bulunmaktadır. Bunlardan kalker ve marn Merkez-Bozova yolu üzerinde bulunan Çimento Fabrikasının civarında, ponza ise Siverek İlçesi Karacadağ mevkiinde çıkarılmaktadır.

3. Çevre Kirliliği

3.1. Toprak ve Su Kirliliği

3.1.1. Toprak Kirliliği

İl'in tuzluluk-sodiklik, erozyon ve amaç dışı kullanım gibi önemli toprak kirliliği sorunları bulunmaktadır.

3.1.1.1. Tuzluluk-Sodiklik

Tuzlanma sorunu, hem ovanın topografyasından kaynaklanan olumsuzluklar hem aşırı ve bilinçsiz sulama hem de drenaj ve tahliye yetersizliği gibi nedenler sonucu ortaya çıkmaktadır. 1971 yılında hazırlanan "Aşağı Fırat Projesi Urfa – Harran Ovası Sulama Arazi Tasnif Raporu"nda, Harran ovasında 11.802 ha tuzluluk ve 3.383 ha sodiklik olmak üzere toplam 15.185 ha sorunlu arazi olduğu tespit edilmiştir. Daha sonra 1977 yılında Akçakale de 15.000 ha'lık bir sahada DSİ'nin YAS kuyuları ile başlattığı sulamalar ve Atatürk Barajındaki su ile 1995 yılından itibaren (2001 yılı itibarı ile 120.000 ha alanda) başlattığı sulamalar sonucunda, şu andaki durum itibarı ile tuzluluk 14.729 ha'a ve sodiklik 3.408 ha'a olmak üzere toplam sorunlu arazi 18.137 ha'a çıkmıştır. Ancak bu alanla birlikte drenaj sorunlarının olduğu toplam alan yaklaşık 28.000 ha olarak DSİ tarafından tespit edilmiştir.

Tuzlanma ve drenaj sorununa yönelik olarak DSİ tarafından 5.700 ha ve KHGM tarafından da 6.650 ha olmak üzere toplam 12.350 ha alanda çalışmalar yürütülmektedir.

Tuzluluk ve alkalilik yanında, çok daha önemli bir sorun olarak, bor birikmesi görülmektedir. DSİ tarafından hazırlanan ovanın Drenaj Raporu'na göre, Akçakale'nin doğusunda, Büyük Hedbe-Seferköy-Yukarı Deren-Aşağı Deren- Garparıcan-Öncül-Arıcan-İşgören-Güneren ve Zinnar köyleri ile çevrili alan içerisinde, topraklardaki bor derişiminin bitki gelişmesi yönünden önemli sorunlar yaratacak boyutlara ulaştığı saptanmıştır. Özellikle kış aylarında ortaya çıkan taşkınların kuzey ve kuzeydoğudan getirdiği yüzey suları değinilen alanlarda birikmekte ve su ile birlikte gelen bor tuzları buradaki topraklarda, bor konsantrasyonunu gittikçe arttırmaktadır. Konu edinilen alan içerisindeki bazı yerlerde, taban suyundaki bor konsantrasyonunun 40,5 mg/L gibi yüksek düzeylere çıktığı saptanmıştır.

3.1.1.2. Erozyon

İl'deki en yaygın sorun su erozyonudur. Tabañ arazilerde meydana gelen erozyon, sulama yöntemine ve işletme tekniğine bağılı olarak gelişmektedir. Bunun dışındaki alanlarda, değişik şiddette olmak üzere, erozyon meydana gelmektedir. Sınıflarına göre erozyona uğramış arazi büyüklükleri ve il toplam yüzölçümüne oranları; hafif olarak etkilenen araziler 663.027 ha (% 35,33), orta derecede erozyona uğramış araziler 565.912 ha (% 30,16), şiddetli erozyona uğramış araziler 376.253 ha (% 20,05) ve çok şiddetli erozyona maruz araziler ise 264 280 ha (% 14,08)'dir. Bu değerler Bölge'de sırasıyla 1.461.716 ha (%19,44), 1.664.213 (%22,13), 2.203.012 ha (29,30) ve 1.937.182 ha (%25,76)'dir. İl'de erozyona maruz kalmış alanlar, orta ve dik eğime sahip olup genellikle % 82,8'i çayır-mera, %15,7'si ise kuru tarım alanları olarak kullanılmaktadır.

Birecik, Suruç, Harran, Viranşehir ve Ceylanpınar ovaları kuzeyin yüksek arazilerinden taşınan jeolojik erozyon sedimentleri ile oluşmuş bulunmaktadır. Karacadağ'ın püskürtmüş olduğu volkan bombaları ile kaplı geniş alanlarda, bu materyalin varlığı ile erozyona karşı doğal bir denge meydana gelmiştir.

3.1.1.3. Amaç Dışı Kullanım

Bölge'de yerleşim yeri ile en fazla tarım alanı kaybı, İl'de oluşmuştur. İl merkezinde tarıma elverişli toprakların (I-IV. sınıf) 6.937 hektarı (% 0,6'sı) yerleşim alanı olarak kullanılmıştır. Bu değer, yerleşimde kullanılan toplam alanın yaklaşık % 74,7'sine denktir. İl'de yerleşim yerlerinin kapladığı alanlar içerisinde sadece I. sınıf arazi miktarı ise 4.477 ha olup bu değer tüm yerleşim alanlarının % 48'ine karşılık gelmektedir.

3.1.2. Su Kirliliği

Akış halindeki yüzey sularının kirliliği ile ilgili henüz, sorun olarak nitelendirilebilecek, ciddi bir durum yoktur. Akarsuların gerek yüksek debide oluşları, gerekse yerleşim alanlarından uzakta bulunuşları, şimdilik herhangi bir sorunun ortaya çıkmasını önleyecek niteliktedir.

Ancak, İl'in içme sularında bazı sorunlar saptanmıştır. İl'in su depolarından Harran Kapı su deposunda ve Eyyübiye Mahallesi şebeke şuyunda nitrat konsantrasyonu standartların maksimum sınır değerlerini aşmıştır. Diğer noktaların hepsinde nitrat 10 mg/L'yi geçmiş ve çoğunda izin verilen maksimum değer aşılmıştır. Bu durum, bayat bir fekal kirlenmenin varlığını da gösterdiğinden önemlidir.

İl'in içme suyu depo ve şebekelerinde nitrit ve amonyakta bulunmaktadır. Nitrit konsantrasyonu izin verilen sınır değerini bütün noktalarda aşmış, amonyak ise maksimum değer de üstüne çıkmıştır. Bu durum, kanalizasyon sonucu oluşan taze fekal kirlenmeyi göstermektedir.

Klorür miktarının su kalite standartlarının altında olması içmesuyu şebekesinde özellikle yaz aylarında bakteriyolojik kirlenme meydana geldiğini göstermektedir.

Harran Kapı su deposuna gelen kaynaktan kirlilik bulunmaktadır. Özellikle pH'ın düşük, elektriksel iletkenliğin ve nitratın yüksek olduğu görülmektedir. Diğer taraftan su içerisinde organik azotun bulunması ve amonyakın 0'dan farklı çıkması Gürcü Tepesi'deki yer altı suyunun kirliliğini göstermektedir. Suyun sertliğinde sağlık açısından bir problem olmamakla birlikte, tadı açısından standartlardan yüksek olduğu görülmektedir.

Ayrıca, Atatürk Baraj Gölü'ne; Adıyaman şehir merkezinin tüm atık suları, Samsat ve Kahta ilçe merkezlerinin atık suları, Şanlıurfa'nın Bozova ilçe merkezinin atık suları direkt deşarj edilmektedir. Aynı şekilde, Birecik Baraj Gölü'ne Halfeti ve Birecik ilçe merkezlerinin, Hacıhıdır Baraj Gölü'ne de Siverek ilçesinin atık suları deşarj edilmektedir.

3.1.3. Tarımsal Faaliyetlerden Kaynaklanan Kirlilik

Tarımsal faaliyetlerden kaynaklanan toprak ve su kirliliği, daha çok sulama, gübreleme, tarımsal savaşım, erozyon ve arazi işlemeden ileri gelmektedir. Bunlar rutin olarak yapılan işlemlerdir.

3.1.3.1. Sulamadan Kaynaklanan Kirlilik

Bölge'de en fazla sulanan alana sahip ildir. Sulamaların çoğu GAP ile birlikte yaşama geçmiştir. Yörede yaygın olarak yüzey sulama yöntemlerinden sürekli karık (açık veya tıkalı), uzun tava ve tava yöntemleri kullanılmaktadır. Bu sulama yöntemleri, düşük sulama randımanları, aşırı su ve toprak kayıplarıyla bilinirler.

3.1.3.1.1. Sulama Durumu

İl'in Ovaları'na ilişkin sulanan alan, sulama suyu gereksinimleri (IR) ve şebekeye alınan-kullanılan su miktarları Tablo 12.1 ve Tablo 12.2'de verilmiştir Burada üç önemli sulama alanı olan Harran, Ceylanpınar ve Akçakale verilmektedir.

Tablo 12.1. Harran, Akçakale ve Ceylanpınar Sulamalarında Ekiliş Alanı ve Sulama Suyu Gereksinimi

Sulama Adı	1998		1999	
	Ekiliş Alanı (ha)	Sulama Suyu Gereksinimi IR (mm)	Ekiliş Alanı (ha)	Sulama Suyu Gereksinimi IR (mm)
Harran	55.130,4	611	79.649,0	592
Akçakale	9.706,0	706	4.884,0	484
Ceylanpınar	3.126,0	535	3.000,0	516

Kaynak: DSİ, 2000b, GAP Bölgesinde Toprak ve Su Kaynaklarının Kirliliğinin Boyutları, Nedenleri ve Çözüm Önerileri, 2000.

Tablo 12.2. Harran, Akçakale ve Ceylanpınar Sulamalarında Kullanılan Sulama Suyu Miktarları

Sulama Adı	İşletme Durumu	1998		1999	
		m ³	mm	m ³	mm
Harran	Şebekeye Alınan	2.338.818.260		2.581.844.400	
	Sulamada Kul. Su	2.338.818.260	4242	2.581.844.400	3241
Akçakale	Şebekeye Alınan	85.456.864		163.728.432	
	Sulamada Kul. Su	85.456.864	880	163.728.432	3352
Ceylanpınar YAS	Şebekeye Alınan	42.698.719		39.400.000	
	Sulamada Kul. Su	42.698.719	1366	39.400.000	1313

Kaynak: DSİ, 2000b, GAP Bölgesinde Toprak ve Su Kaynaklarının Kirliliğinin Boyutları, Nedenleri ve Çözüm Önerileri, 2000.

Tablo 12.2'deki değerlerle DSİ (2000b) tarafından önerilen değerler karşılaştırıldığında, çok büyük farklılıkların olduğu görülmektedir. Harran Sulaması'nda 1998 yılında 4.242 mm, 1999 yılında ise 3.241 mm sulama suyu verilmiştir. Akçakale'de ise 880 ile 3.352 mm sulama suyu uygulanmıştır. Aynı şekilde, Ceylanpınar Sulaması'nda ise 1 366 ve 1.313 mm sulama suyu kullanılmıştır. Bu değerler, olması gerekenin 3-7 katıdır.

Açıklanan durum, yörede sulamada aşırı su uygulandığını, sulama yapan çiftçi üzerinde hiç bir denetimin olmadığını, çiftçinin bulduğu suyun tümünü araziye verdiğini göstermektedir. Belirtilen nedenle yöre, kaliteli toprakların büyük kesiminin çoraklaşması sorunu ile karşı karşıyadır.

3.1.3.1.2. Tabansuyu

Tabansuyu toprakta geçirimsiz bir katman üzerinde bulunan ve bulunduğu düzeyin altındaki toprak katlarını sürekli doygun halde tuttuğu için bitkilere zararlı olan su katmanı diye tanımlanır. Şanlıurfa Harran-Akçakale sulamasında yapılan taban suyu ölçmeleri ile ilgili gözlem sonuçları, yüzyıllar boyu sulanmayan ve taban suyu olayını hiç bilmeyen Harran-Akçakale'de artık taban suyu sorunu bulunduğu görülmektedir.

Akçakale ovasında, ölçmelerin alındığı 1997-99 arası dönemde, taban suyunun 0 ile 1,0 m arasında olduğu araziler, toplam sulanan alanların % 21-26'sını kapsar duruma gelmiştir. Aynı şekilde, taban suyunun 1,0 ile 2,0 m arasında olduğu alanlar da % 26 ile % 37 arasında değişmektedir. Taban suyunun sulamaların en yoğun olduğu dönemlerdeki değişimi, taban suyunun 0-1,0 m olduğu alanlar, yıllara göre, % 11 ile % 4 arasında değişmektedir. Taban suyunun sulamayla yakından ilişkili olduğundan, gereğinden fazla verilen su bitki kök bölgesinde doygun katmanların oluşmasına neden olmaktadır.

Taban suyunun tuz içeriği, ovada çoraklaşmanın da meydana geldiğini göstermektedir. Tuz içeriğinin 5,0-10,0 dS/m veya fazla olduğu alanlar, 1993 yılında toplam sulanan alanların %11'i iken 1999 yılında % 31'ine ulaşmıştır. Bu durum, tuzlanmanın sürekli olarak arttığını göstermektedir.

Benzer durum Şanlıurfa 2. Kısım sulamasında da görülmektedir. Örneğin, 2. Kısım Sulama'da, daha projenin ikinci yılında ve sulamaların en yoğun olduğu dönemde taban suyunun 0 ile 1,0 m arasında değiştiği alanlar, % 9 dolayındadır. Bu oldukça büyük bir rakamdır ve aşırı sulama olduğunu göstermektedir. Aynı şekilde, taban suyu tuz içeriğinin 5-10 dS/m veya daha fazla olduğu yerler, % 14 dolayındadır. Sulama suyu ile gelen tuz, bitki kök bölgesinde birikmiştir. Bu durum, aşırı sulamanın bir başka kanıtıdır.

Sulamada kullanılan sular her litresinde 0,5-0,18 g arasında tuz içerirler. Örneğin, Fırat Nehri suları, sulama yönünden C₂S₁ sınıfındadır. Yılda 500 mm (m² ye 500 L) sulama suyu verilmesi durumunda, bir dekarlık araziye, ilk yıl 250 kg, 6. yıl ise 1.500 kg tuz eklenmektedir. Uygulanan su miktarı arttıkça, toprağa eklenen tuz miktarı da bağlı olarak artmaktadır.

Şanlıurfa 3. Kısım Sulaması'nda henüz yukarıda değinilen sorunlar ortaya çıkmamıştır. Bu oldukça sevindirici bir durumdur. Eğer ilerdeki yıllarda aynı dikkat ve özen gösterilirse, taban suyu ve çoraklık gibi sorunların ortaya çıkması engellenebilecektir.

DSI'nin Harran Ovası'nda oluşturduğu taban suyu düzeyi gözlem kuyularında, taban suyu düzeylerinin tehlikeli sınır olarak kabul edilen 150 cm'den daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bunun nedenleri arasında, arazilerin topografik yapıları, çifçilerin yaptığı sulama uygulamaları ve etkin drenaj sisteminin bulunmaması sayılabilir. Ayrıca, taban suyunun tuz kapsamının, 0,28-35,00 dS/m arasında değiştiği saptanmıştır. Taban sularının büyük bir bölümü yüksek düzeyde tuz içermekte ve sulama suyu niteliği bakımından 3. veya 4. sınıfa girmektedir.

Taban suyu düzeylerinin bu denli yüksek olduğu ve kök bölgesine dek yükseldiği alanlarda kullanılan bitki koruma ilaçlarının yeraltı suyuna yıkanması ve pestisitlerle su kaynaklarının kirlenmesi kaçınılmazdır. Anılan yörede yeraltı suyunun içme suyu kaynağı olarak kullanılması durumunda ortaya ciddi sağlık sorunları çıkabilecektir.

Yüksek taban suları etkisinde kalan Akçakale yöresi topraklarında ağır metal birikimleri olmaktadır. Değinilen toprakların nikel ve krom içeriklerinin yüksek (ilk 20 cm'de sırasıyla

104,8 ve 193,6 mg/L); kurşun, çinko, bakır, mangan, arsenik, zirkonyum, baryum, vanadium, ve molibden miktarlarının ise normal sınırlar içerisinde olduğu saptanmıştır. Bu durumun doğrudan ana materyalden kaynaklandığı, aşırı sulama sonucu oluşan yüksek taban suyunun da olayı özendirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Nikel ve kromun besin zinciri içerisinde olması, canlılarda birikerek zehirleyici etki yapması olasılığını yükseltmektedir.

3.1.3.2. Gübrelemeden Kaynaklanan Kirlilik

İl'de sulu tarıma geçilmesiyle birlikte ürün deseninde önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Bu nedenle kullanılan gübre miktarlarında da büyük artışlar olmuştur (Tablo 12.3). Aşırı gübreleme, azotun taban suya yıkanmasına neden olabilir veya erozyon nedeniyle taşınan parçacıklardan yüzey sularına fosfor yüklenmesine yol açabilir.

Tablo 12.3. Gübre Kullanımı

Yıllar	Kullanılan Gübre Miktarları, ton		
	Azotlu	Fosforlu	Toplam
1990	146.750	90.393	237.143
1995	122.100	108.836	230.936
1997	136.704	106.447	243.151
1999	301.175	155.952	457.127

Kaynak: Şanlıurfa Tarım İl Müdürlüğü.

3.1.3.3. Tarım İlaçlarından Kaynaklanan Kirlilik

İl'de pestisitlerin ortalama yıllık tüketimi 82 ton'dur. Pestisitler içinde en fazla insektisitler (57 ton) ve herbisitler (24 ton) kullanılmıştır. Ancak, İl'de pestisit kullanımı, ülke ortalamasının altındadır. Yalnız, sulamayla birlikte önemli sorunlar ortaya çıkabilir. Özellikle yanlış kullanmadan kaynaklanan tehlikeler, çok büyük boyutlara ulaşabilecek niteliktedir.

İl'de etkin madde miktarına göre kullanılmakta olan 17 adet pestisit yeraltı sularını kirletme bakımından, 9 tanesinin düşük, 3 tanesinin orta ve 5 tanesinin de yüksek kirletme potansiyeline sahip oldukları, yüzey sularını kirletme bakımından ise 12 tanesinin düşük, 5 tanesinin ise yüksek kirletme potansiyeline sahip oldukları saptanmıştır.

Etkisinin fazla olacağı düşüncesiyle yüksek dozda ilaç kullanılması ve ekonomik zarar eşiğine göre ilaçlama yapılmaması, İl'de pestisit kirliliğine neden olabilecek yanlış kullanım alışkanlığıdır. Öte yandan, artan ilaçların değerlendirilmesinde çok önemli yanlışlıklar yapılmaktadır. Çiftçilerin % 84'ü depolayıp ertesi yıl kullanmakta, % 21'i bir sonraki yıl tarlaya yeniden uygulamakta, % 9'u imha etmekte, % 2'si ise bayilere geri vermektedir. Artan ilaçları imha eden çiftçilerin % 79'u boş araziye deşarj etmekte, % 17'si gömmekte, % 4'ü ise yaktmaktadır. Depolama tekniklerini hiç bilmeyen veya az-çok bilen çiftçi % 78 oranındadır.

Aynı şekilde, bazı tarımsal ilaç bayilerinin artan ve süresi geçen ilaçları ucuz fiyattan çiftçilere sattıkları, bir kısım bayilerin bu ilaçları çöp merkezlerine bıraktıkları veya kanalizasyon şebekesine boşalttıkları saptanmıştır. Üreticilerin, bitki üzerindeki ilaç kalıntılarının tolerans sınırlarına inmesi için yeterli süre beklemedikleri, hatta çoğu çiftçinin kullandıkları pestisitlerin bekleme süresini bilmedikleri anlaşılmıştır.

Pestisitlerin çevreye etkileri konusunda ilaç bayilerinin % 50'si, çiftçilerin ise % 12'sinin yeterli bilgiye sahip olamadıkları belirlenmiştir. Pestisit kullanılması konusunda bu ölçüde yanlışlığın ve bilgisizliğin olduğu bir ortamda, toprak ve su kirliliğini, daha genel anlamda çevre kirliliğinin olması kaçınılmazdır.

3.1.4. Sanayi Tesislerinden Kaynaklanan Kirlilik

İl'in sanayi tesislerinin % 90'ı Organize Sanayi Bölgesi'nde yer almakta olup, burası 6. ve 7. sınıf tarım arazisi üzerindedir. Sanayi tesislerinin % 10'u ise (Akçakale yolu, Viranşehir yolu, Bozova yolu) 1.,2. ve 3. sınıf tarım toprakları üzerinde kurulmuştur. Bu tesislerin % 95'ini çirçir fabrikaları oluşturmaktadır.

İl'de endüstriyel atıksu oluşturan sektörler; yağ fabrikaları (pamuk yağ), süt ve süt mamulleri üreten fabrikalar ve CPT Boru fabrikasıdır. İl merkezindeki yerleşim alanları içerisinde bulunan endüstri kuruluşları madensel yağlar kimyasal maddeler içeren atıksularını belediyenin kanalizasyon şebekesine, ön arıtma yapmaksızın, deşarj etmektedirler. Kanalizasyon şebekesi dışında olan endüstri kuruluşları ise atıksuları için fosseptik çukurları kullanmaktadırlar. Küçük Sanayi Sitesi ve Organize Sanayi Bölgesi, karstik zemin üzerindedir. Kayalar kireç orjinli olduğundan, su geçirgenliği yüksektir. O nedenle şimdilik bir sorun yokmuş gibi gözükmektedir. Ancak, personel sayısı ve tesislerin giderek artması, atık suların kaynaklanabilecek sorunların çözümü için arıtma tesisi yapımını zorunlu kılmaktadır.

3.1.5. Şehir Atıklarından Kaynaklanan Kirlilik

İl merkezinin kanalizasyon şebekesi 2030 yılı ve 1.200.000 nüfusa göre hesaplanarak planlanmıştır. Bir kısmının inşaatı tamamen bitmiş olup, toplam uzunluğu 360 km'dir. Bu proje ayrıntı sistem olup, şehir merkezinin % 75'ini kapsamaktadır. Geri kalan % 5'i fosseptik, % 20'si ise ,1890 yıllarında yapılmış, baks tipi kanaldan oluşmaktadır. Bu sistem eski Urfa'daki dar sokaklarda mevcuttur. Çok eski olması, içme suyu şebekesi ile yan yana bulunması, bazen içme suyuna kanalizasyon atıklarının karışmasına ve çok önemli sağlık sorunlarına neden olabilmektedir.

Kanalizasyon sisteminde toplanan atık sular, önceki yıllarda Akçakale yolu üzerinde bulunan ve dört adet fakültatif stabilizasyon havuzundan oluşan arıtma tesisine verilmekteydi. Ancak, atıksuların % 30'unun arıtma sistemine ulaşması, geri kalan atıksuların ise çiftçiler tarafından bahçelerine sulama amaçlı olarak alınması sonucu tesis verimli çalıştırılmamış ve zaman içinde atıl kalarak, işletilemez hale gelmiştir. Şu anda ilin atıksuları doğrudan alıcı ortama verilmektedir.

İlin kanalizasyon sisteminden alınan örneklerde, askıda katı madde (AKM), biyolojik oksijen ihtiyacı (BOİ₅) ve kimyasal oksijen ihtiyacı (KOİ) değerlerinin, olması gerekenlerden 5-10 kat daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda, evsel atık suların deşarj edilmeden önce, % 80-85 oranında bir arıtmadan geçirilmesi zorunlu gözükmektedir.

Kent atıksularının büyük bir kısmının alıcı ortamı olarak kullanılan ve ilin ortasından geçen Karakoyun Deresi yakın çevredeki sebze bahçelerinin sulanmasında kullanılmaktadır. Bu su bakır hariç izin verilecek düzeyde ağır metal içermektedir. Bakır konsantrasyonu ise, sulama suları için izin verilecek üst sınır değerden %50 daha fazladır. Bu suyla yapılan sulama sonucu, toprakların kimyasal bileşiminde önemli değişmeler olduğu, özellikle ağır metal kirliliğinin meydana geldiği saptanmıştır. Küçük sebze diye adlandırılan ve yaprakları yenen, soğan, marul ve nane-maydanoz gibi bitkilerin sulanması, ayrıca, bitki bulaşıklığını ve sağlık yönünden önemli sorunların ortaya çıkabileceğini göstermektedir.

Karakoyun deresi suları ile sulanmayan fakülte arazisine göre, diğer sebze alanlarındaki hemen tüm değerler 3-5 kat artmıştır. Bor birikiminin özellikle 15-30 cm'lik katmanda zarar sınırını geçtiği; çinko miktarının kirlilik üst sınırını % 472 (0-15 cm) ve % 406 (15-30 cm) oranında aştığı; aynı şekilde bakır birikiminin sulanan alanlarda kirlilik üst sınırından % 4.623

ve % 4.085 daha fazla olduğu; demir birikiminin sulanan topraklarda kirlilik üst sınırınının 3-4 katı olduğu; mangan içeriğinin yüksek organik madde ve demir ile antogonistik etkileşme sonucu düştüğü saptanmıştır. Sulama suyunda izin verilebilir miktarda ağır metal olmasına karşın, toprak birikiminin zararlı düzeylere çıkması, verilen suyun sürekli toprakta kalması ve etkin bir yıkanmanın olmamasına bağlıdır.

3.2. Biyolojik Çeşitlilik

Bölge'de özellikle akarsu ve bozkır/yarı çöl habitatlar özel önem taşımaktadır. Bu habitatlara bağımlı olarak varlıklarını sürdüren pek çok canlı, yaşam alanlarının tahribi gibi oldukça önemli bir tehditle karşı karşıya kalmışlardır. Akarsuların barajlarla segmentlere ayrılmasıyla birlikte, akarsu yolunu kullanarak göç eden su canlılarının göçü engellenmiş, diğer taraftan nehir taşkın düzlükleri ve akarsu kıyılarını, üreme, beslenme ve barınma alanı olarak kullanan pek çok canlı türü bu habitatların ortadan kalkmasıyla Bölge'yi terk etmişlerdir.

Bozkır ve yarı çöl karakterdeki habitatlar da akarsular gibi Bölge'de ciddi tehditlere maruz kalan habitatlar arasındadır. GAP uygulamaları ile birlikte Bölge'deki step karakterli alanlarda sulu tarım başlamış, bu alanların bir bölümü doğal yapılarını yitirmişlerdir. Ayrıca, nasıl barajlar akarsular üzerinde bariyerler oluşturmuşlarsa, doğal stepler üzerinde değişiklikler yapılarak elde edilen tarım alanları da, bu koridorları kullanan türler üzerinde ciddi bariyerler oluşturup, türlerin hareketlerini sınırlamışlardır.

3.3. Katı Atıklar

İl'in tamamında katı atıkların bertarafı Katı Atıkların Kontrolü Yönetmeliği'ne uygun yapılmamaktadır. Atıklar uygun şekilde biriktirilmemekte ve toplanan atıklar genellikle gelişigüzel dökülmektedir. Mevcut atıklar içerisinde evsel atıklar olduğu gibi tıbbi atıklar, tehlikeli atıklar, mezbaha atıkları, plastikler ve tükenmiş pil gibi kimyasal özellikli atıklarda bulunmaktadır. Atıkların üstü zamanında gerekli malzeme ile örtülmemektedir. Bu da çöp gazlarının ve istenmeyen kokuların çevreye kontrolsüz bir şekilde yayılmasına sebep olmaktadır.

İl'de bulunan mevcut çöp alanlarındaki jeolojik yapıyı, ekseriyetle geçirgenliği fazla olan Eosen Kireç taşları teşkil etmektedir. Bu durum, organik ve inorganik kökenli pek çok kirleticilerce zengin olan sızıntı sularının yer altı su kaynaklarına karışmasına yol açmaktadır.

Tablo 12.4. Katı Atıkların İlçeler İtibariyle Döküldüğü Alanlar

İlçe	Evsel Atıkların Döküldüğü Alanlar
Merkez	İkizce Köyü Mevkii
Akçakale	Fatih Sultan Mehmet Mahallesi
Birecik	Birecik-Şanlıurfa Yolu Şehir Çıkışı Yolun Kuzeyi
Bozova	Atatürk Baraj Göl Havzası
Ceylanpınar	Kepez Mevkii
Halfeti	Birecik Baraj Göl Havzası
Harran	Tarım arazilerine
Hilvan	Hilvan-Siverek Yolu
Suruç	Mürşitpınar Yolu 7.km
Siverek	Siverek-Diyarbakır Yolu 4. km
Viranşehir	Keleşabdioğlu Mahallesi

Kaynak: İl Çevre Müdürlüğü.

3.3.1. Evsel Katı Atıklar

Evsel katı atıklar; organik atıklar, plastik atıklar, camlar, teneke ve kutular ile kağıt ve karton gibi ambalaj maddelerinden oluşur. İl'de çöpler genellikle evlerin ve işyerlerinin önlerinde bulunan konteynır ve varillerde biriktirilmektedir. Varillerin kısa zamanda kirlenerek çevreye pis kokular yaymaları, sinek üremesine uygun ortam oluşturmaları, çöp karıştırıcılarının çöpleri çevreye yaymaları, varillerin çöp kamyonlarına taşınma güçlüğü, çabuk kirlenmeleri ve yıpranmaları nedeniyle görsel kirlilik oluşturmaları kirliliği artıran faktörler olmaktadır. Ayrıca, imarsız ve gecekondü bölgelerinde çöpler, açık arazilere, boş arsalar ve dere yataklarına da dökülebilmektedir. Merkez ilçede katı atıklardan dolayı birinci derecede kirlenen alanlar; Karakoyun Deresi, İkizce Köyü mevki ve Organize Sanayi Bölgesi karşısındaki alandır.

Tablo 12.5. Yıllık Çöp Miktarının İlçelere Göre Dağılımı, 2000

İlçe	Çöp Miktarı,Ton/yıl	Evsel Atıklar, %	İşyeri Atıkları, %
Merkez	162.000	70	30
Akçakale	77.750	85	15
Birecik	11.162	68	32
Bozova	8.260	90	10
Ceylanpınar	8.863	90	10
Halfeti	827	85	15
Harran	2.175	90	10
Hilvan	4.727	84	16
Siverek	22.631	70	30
Suruç	15.954	85	15
Viranşehir	31.760	85	15

Kaynak: İl Çevre Müdürlüğü.

3.3.2. Tehlikeli Atıklar

Belediye katı atık depolama alanında biriktirilen endüstri atıkları, endüstrinin gelişmişlik düzeyine olarak, toplamın %10-32'si arasında değişmektedir (Tablo 12.5). Bunlar evsel katı atıklarla birlikte, herhangi bir önlem alınmaksızın, depolanmaktadır. İl'de, mevcut durum itibarı ile nötr veya rafine yağ fabrikaları ile tarım ilaçları fabrikası tehlikeli atık üretmektedir. Bu fabrikalar Akçakale Yolu, Onbirmisan Beldesi ve Organize Sanayi Bölgesi'nde bulunmaktadır.

3.3.3. Tıbbi Atıklar

Tıbbi atıklar Belediyelerce evsel atıklarla birlikte toplanıp aynı alanda depolanmaktadır. Radyoaktif atıklar dışında kalan diğer atıkların kalın naylon torbalarda biriktirilip hastane içindeki Geçici Tıbbi Atık deposunda toplandıktan sonra belediye kamyonlarına teslim edildiği İl Çevre Müdürlüğü tarafından tespit edilmiştir.

3.4. Hava Kirliliği

3.4.1. Hava Kalitesindeki Değişim

Merkez ilçede, Hava kalitesinin ölçüm sonuçlarına bakıldığında, 1986 yılında yürürlüğe giren Hava Kalitesinin Korunması Yönetmeliği'ne göre, kış sezonu ortalama kükürtdioksit değerleri, havada ortalama sınır değer olan $250 \mu\text{g}/\text{m}^3$ 'ün üzerine çıkmamıştır. Ayrıca, SO_2

parametresi bakımından bir iyileşme de söz konusudur. Aynı şekilde bir diğer parametre olan havada askıda partikül maddelerin bir göstergesi olan duman konsantrasyonu, kış sezonu için ortalama sınır değer olan $200 \mu\text{g}/\text{m}^3$ 'ün üzerine hiç çıkmamıştır. Bu parametre hava kalitesinin iyileşme eğiliminde olduğunu göstermektedir.

3.4.2. Hava Kirliliğinin Kaynakları

Hava kalitesine ilişkin saptamalar İl'de önemli bir hava kirliliği sorunu bulunmadığı, olan sorunların da giderek azaldığı izlenimini vermekte ise de; hava kalitesi parametrelerine ilişkin verilerin hem kapsamı hem de güvenilirlikleri, nesnel bir değerlendirme için yeterli olmadığından; mevcut verilerin de yanıltıcı sonuçlara götürebileceği düşünüldüğünde, olası hava kirlenici kaynaklar önem arz etmektedir.

3.4.2.1. Isınmadan Kaynaklanan Kirlilik

İl'de ısınma amaçlı olarak sobalarda; odun, kömür, likit petrol gazı, motorin, kaloriferlerde fuel-oil ve kömür ile kışların ılık geçmesi nedeniyle ısınmada yoğun olarak elektrik enerjisi de kullanılmaktadır. İl'deki fuel-oil tüketimi, 1995 yılında 2925 ton iken 1999 yılında % 382 oranında artış ile 14.089 ton olmuştur.

Bölge'de genelde birçok ildeki başlıca kirlilik kaynağı, düşük kaliteli yerli linyitler, Şırnak ve Silopi illerinden çıkan asfaltitler, Irak'tan getirilen düşük kaliteli fuel-oil ile petrokok ve tezek gibi yakıtlardır. Bu yakıtların satışlarına ve yakılmalarına ilişkin bazı tedbirler alınmış olmasına rağmen, sorun tamamen çözümlenememiştir.

İl kaçak elektrik kullanımının yaygın olduğu bir şehir olarak, halen ısınmadan kaynaklanan hava kirliliğinin en düşük düzeylerde yaşandığı şehirlerden birisidir. Ancak elektrik kullanımının kontrol altına alınması ve ücretlendirilmesi durumunda kentin yöneldiği yakıtla bağlı olarak hava kalitesi değişecektir.

3.4.2.2. Sanayiden Kaynaklanan Kirlilik

İl'de endüstriyel tesisler fazlaca bulunmamakta olup, henüz yoğunlaşmaya başlamıştır. Sanayi üretim faaliyetlerinden kaynaklanan hava kirlenici emisyonlarının miktarlarına ve bunların buldukları yöredeki çevre ve insan sağlığı üzerindeki etkilerine ilişkin herhangi bir veri bulunmamaktadır. Toz, koku gibi duyu organları vasıtasıyla algılanabilir hava kirlenicilere ilişkin gözlemlere dayanılarak İl Çevre Müdürlüğü tarafından yapılan tespitlere göre sorun yaratabilecek sanayi kuruluşları ve bölgeler; Şanlıurfa Çimento Fabrikası, Organize Sanayi Bölgesi ve Akçakale Yolu üzerindeki küçük işletmelerdir.

3.4.2.3. Motorlu Taşıtlardan Kaynaklanan Kirlilik

İl'de kayıtlı motorlu kara taşıtları 1980 yılında 8.154 iken 2000 yılında yaklaşık 8 kat artış ile 66.638 olmuştur. Ayrıca İl'de kayıtlı motorlu araçların %10-30'u oranında diğer batı bölgelerindeki illerin plakalarına sahip araç bulunmaktadır. Özellikle özel binek araçlarında bu durum gözlenmektedir. Bu da seyrüsefer halindeki motorlu taşıt sayılarının yukarıdaki rakamların % 10 ila % 30 üzerinde olduğu anlamına gelmektedir. Genelde kentleşen nüfus yapısı dikkate alındığında, yukarıda kayıtlı araçların çoğunun yoğunlukla kent merkezinde buldukları görülmektedir. Hızlı kentleşmenin ve refah artışının yaşandığı İl'de, motorlu taşıtlardan kaynaklanan SO₂, NO_x, hidrokarbon ve kurşun emisyonları artacaktır. Özellikle, İpekyol, Abide Kavşağı, Vilayet Kavşağı, Haşimiye Meydanı, Hal Pazarı Kavşağı gibi noktalarda trafik sıkışıklığının yaşanması, sorunun boyutlarını arttıracaktır.

3.4.2.4. Diğer Hava Kirletici Kaynaklar

Olası bir kirletici kaynak da, GAP'nin gelişmesi ile birlikte artan tarımsal faaliyetler ve tarımsal ilaçların uçaklarla kullanımındaki artıştır. Bu yöntemle yapılan ilaçlamada, ilacın hedefe ulaşmayan bölümü, sürüklenme ile yerleşim alanlarına kayabilecektir, kitlesel sağlık sorunlarına yol açabilecektir. Yaklaşık 30 gün atmosferde kalabildikleri bilinen pestisitlerin kullanımında dikkatli olunmadığı takdirde başta kuşlar olmak üzere bazı yabancı hayvanların akut ölümleri ve bazı türlerin yok oluşu gözlemlenir.

3.4.3. Hava Kalitesinin Yönetimi

İl'de ülke genelinde olduğu gibi, hava kalitesinin korunması ve iyileştirilmesine yönelik yasa ve yönetmelikler ile Çevre Bakanlığının genelgesi doğrultusunda kükürtdioksit ve duman ölçümleri yapılmakta, İl Mahalli Çevre Kurulları tarafından tedbir kararları alınmakta, yasaklar getirilmekte, uygulamada bu yasaklara uyulup uyulmadığı olanaklar çerçevesinde denetlenmeye çalışılmaktadır.

3.4.3.1. Hava Kalitesi Ölçüm ve İzleme Sistemi

Hava kalitesinin izlenmesi için İl'in kent merkezinde bir sabit istasyonda bir örneklem cihazı bulunmakta ve hava kalitesi bu cihazla izlenmektedir. Bu istasyonda, yarı otomatik cihazla 24 saatlik numune toplama esasına dayanarak, titrasyon yoluyla kükürtdioksit, filtre ve refraktometrik yöntemle de duman veya toplam askıda katı madde ölçülmektedir. Şanlıurfa gibi büyük ve hızla büyüyen bir ilde tek bir ölçüm istasyonundan yapılan ve Hava Kalitesinin Korunması Yönetmeliğinde belirtilen hava kalitesi parametrelerinden (17 adet), sadece yanmadan kaynaklı hava kirliliğinin göstergesi olan SO₂ ve duman konsantrasyonlarına dayanan ölçüm verileri, hava kirliliğinin boyutları konusunda objektif ve kapsamlı bir değerlendirmeye olanak vermemektedir. Bu cihaz Nisan 1999'dan itibaren arızalı olduğundan hava kirliliği ölçümleri bu iki parametre için bile yapılmamaktadır.

3.4.3.2. Yakıt Kalitesine İlişkin Önlemler

1990'lı yılların başlarına kadar özellikle düşük kaliteli Şırnak asfaltitlerinin Bölge'de yakıt olarak kullanılması hava kirliliğine neden olmakta idi. Ancak 1993 kışında, hava kirliliğinin özellikle kış aylarında hissedilir hale gelmesi göz önünde bulundurularak, il merkezinde kükürt ve kül oranı düşük, kalorifik değeri yüksek yakıtların kullanılması; bu amaçla satışa sunulan ve tüketilen yakıt niteliklerinin denetlenmesi konusunda Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı bazı düzenlemeler getirmiştir.

Sıvı yakıtlara ilişkin denetimler, İl Sanayi ve Ticaret Müdürlüğü'nün sorumluluğunda yürütülmektedir. Ancak bu denetimler yeterince etkin olamamaktadır.

3.4.3.3. Sanayi Tesislerine İlişkin Önlemler

Gayri sıhhi müesseselere ruhsat işlemleri ve Hava Kalitesinin Korunması Yönetmeliği uyarınca emisyon izinleri işlemleri ile sanayiden kaynaklanan hava kirliliği kontrol altına alınmaya çalışılmaktadır. İl'de bulunan 3.555 adet Gayri Sıhhi Müesseseden ancak 3.097 tanesi denetlenmiş ve bunların 201'i yönetmeliğe aykırı bulunmuştur. Ülke genelinde olduğu gibi İl'de de izin ve ruhsat işlemleri tamamlanmamıştır.

Emisyon izni verme işlemleri sırasında gereken baca gazı analizleri Çevre İl Müdürlüğü ya da İl Sağlık Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilmektedir. İl genelinde emisyon izni alması gereken tesislerin ancak % 5'i izin alabilmiştir.

3.4.3.4. Motorlu Taşıtlara İlişkin Önlemler

Ülke genelinde olduğu gibi İl de de egzoz gazı emisyon ölçümleri yapılmakta ve denetim sonucu uygun bulunan araçlara egzoz gazı emisyon pulu verilmektedir. Bu işlemleri İl Çevre Müdürlüğü ile Çevre Koruma Vakfı birlikte yürütmekte olup bunun için üç adet sabit ve bir adet mobil olmak üzere toplam dört adet Egzoz Ölçüm İstasyonu kurulmuştur. İstasyonlarda ve yol kontrollerinde 4 adet benzinli, 3 adet dizel olmak üzere toplam 7 adet egzoz emisyon ölçüm cihazı kullanılmaktadır. Ancak egzoz emisyon cihazlarının ne kadar sağlıklı çalıştıkları, denetim amaçlı ölçümlerin ne kadar titizlikle uygulandığı, kamuya ve askeriyeye ait araçların ne kadar özenle denetlenebildikleri konusunda bazı kuşkular bulunmaktadır. Egzoz emisyon ölçümü yapılan araç sayısı 16.861 olup bu değer yapılması gereken araç sayısının yaklaşık ¼'üdür.

3.5. Gürültü Kirliliği

Merkez ilçede gürültü kirliliği oluşturan etken trafikten kaynaklanan gürültü kirliliğidir. Trafik yoğun olduğu bölgelerde (Abide kavşağı, Haşimiye kavşağı, Vilayet önü kavşağı, Halpazarı kavşağı) ortalama gürültü ses düzeyi, 85 dBA; sanayinin yoğun olduğu bölgelerde (Marangozlar sitesi, Sobacılar sitesi, Kaportacılar sitesi, Sanayi siteleri) ortalama gürültü ses düzeyi 82 dBA; ticarethanelerin yoğun olduğu bölgelerde (Halpazarı, Kapaklı pazarı, Gümrük hanı, Galericiiler sitesi) ortalama gürültü ses düzeyi 80 dBA; gürültünün yoğun olmadığı bölgelerde (Kotlu kent, Koru kent, Ucuzluk pazarı, Attar çarşısı) gürültü ses düzeyi 61 dBA olarak ölçülmüştür. Bu değerlerin tümü Gürültü Kontrolü Yönetmeliği'nde verilen maksimum değerleri aşmaktadır.

4. Sorunlar

- i) Kentsel altyapılar eksiktir (içme suyu temin edilen kuyuların niteliksel ve niceliksel yetersizliği, içme suyu arıtma tesisinin olmaması, evsel ve endüstriyel atık sular için arıtma tesisi bulunmamakta, kanalizasyon suları açıkta akmakta, katı atıklar düzensiz depolanmakta v.b.),
- ii) Eski Urfa'nın dar sokaklarında, 1890 yıllarında yapılmış baks tipi kanallar kullanılmaktadır. Bunların çok eski olması ve içme suyu şebekesi ile yan yana bulunması, bazen içme suyuna kanalizasyon atıksularının karışmasına ve çok önemli sağlık sorunlarına neden olabilmektedir.
- iii) Kanalizasyon suları ile tarımsal faaliyetlerin yapıyor olması ve kenar mahallelerdeki sağlıksız içme suyu nedeni ile özellikle yaz aylarında fekal-oral bulaşıcı hastalıklar hızla artmaktadır,
- iv) Su ve toprak erozyonu sonucu toprak kaybı ve Atatürk Barajı'nda sedimantasyon birikimi ve bunun sonucu barajın ömrü kısalmaktadır,
- v) Yanlış sulama sistemlerinin uygulanması, bilinçsizce sulama, ürün deseni uygulamasının yapılmaması ve en önemlisi de çiftçinin sulu tarım konusunda bilgilendirilmemiş olması nedeni ile toprakta tuzlanma ile başlayan sorunlar gelecekte verim düşmesi ve çoraklaşmaya neden olacaktır,
- vi) Tıbbi ve tehlikeli atıklar evsel katı atıklarla birlikte toplanıp, aynı depo alanında vahşi depolama sistemiyle bertaraf edilmektedir,
- vii) Yerel yönetimlerde teknik eleman, ekipman ve kaynak yetersizliği bulunmaktadır,

- viii) Yeterli miktarda yeşil alan bulunmamakta, doğal yaşam alanları kaybolmakta ve doğal koruma alanları amaç dışı kullanılmaktadır,
- ix) Su kaynaklarına yapılan müdahaleler ile türlerin hareketleri sınırlanmakta ve habitatlar önemli ölçüde ortadan kalkmaktadır,
- x) Ulusal ve uluslararası standartlara uygun doğayı koruma alanlarının tespit ve tescili yetersiz kalmaktadır,
- xi) Amaç dışı veya yanlış arazi kullanımı yaygındır, İl'deki yerleşim alanlarının % 48'i I. sınıf tarım alanlarıdır,
- xii) Tarımda kullanılan kimyasal ilaçlar ve gübreler toprağı, yeraltı ve yerüstü su kaynaklarını hızla kirletmektedir,
- xiii) Yüksek hava kirletici emisiyona sahip yakıtların kullanılmasından ve toplu taşıma araçlarından ziyade sayıları hızla artan özel arabaların kullanılmasından dolayı hava kirliliğı artmaktadır,
- xiv) Güvenilir bir hava kalitesi ölçüm ağı bulunmamaktadır,
- xv) Artan sanayileşme ve şehirleşmeden kaynaklanan gürültü kirliliğinin önlenmesine yönelik yaptırım uygulanması yaygın değildir,
- xvi) Çevre yönetim sistemi ile izleme ve değerlendirmeye yönelik veri tabanları oluşturulmamıştır. Çevre sağlığı ve çevre bilinci konusunda da halkın bilgi eksiklikleri bulunmaktadır.

Sektör	1996	1997	1998
Yatırım	1.350	1.200	1.370
Yatırım	1.130	1.000	1.140
Yatırım	1.230	1.100	1.240
Yatırım	1.240	1.100	1.310

Kaynak : Devlet Planlama Teşkilatı

Yatırımların maliyetleri (milyar TL) olarak gösterilmiştir.

1997-2001 yılları arasında yatırım programları kapsamında gerçekleştirilen yatırımların toplam tutarı 10.000 milyar TL'dir. Bu yatırımların % 35'i il ve ilçe düzeyinde gerçekleştirilmiştir. Özellikle il ve ilçe düzeyinde gerçekleştirilen yatırımların toplam tutarı 3.500 milyar TL'dir. Bu yatırımların % 35'i il ve ilçe düzeyinde gerçekleştirilmiştir. Özellikle il ve ilçe düzeyinde gerçekleştirilen yatırımların toplam tutarı 3.500 milyar TL'dir.

Tablo 11.1. Sanayi ve Hizmetler Sektöründe Yatırımların (1997-1998) Değişimi (Milyar TL)

Sektör	1997	1998
Yatırım	1.130	1.140
Yatırım	1.130	1.140
Yatırım	1.130	1.140
Yatırım	1.130	1.140
Yatırım	1.130	1.140
Yatırım	1.130	1.140
Yatırım	1.130	1.140
Yatırım	1.130	1.140
Yatırım	1.130	1.140
Yatırım	1.130	1.140

Kaynak : Devlet Planlama Teşkilatı

XIII. KAMU VE ÖZEL SEKTÖR YATIRIMLARI

1. Kamu Yatırımları

Ülke genelinde kamu yatırımlarında son yıllarda önemli bir artış görülmemektedir. Yatırımlar 1990'lı yıllardan günümüze kadar GSYİH'nın yaklaşık olarak % 3'ü kadar bir orana denk düşmektedir. Bölge'ye yapılan kamu yatırımlarının ülke toplamına oranı % 7'yi biraz geçmektedir. İl, Bölge ortalamasına göre daha iyi konumdadır. 1990'lı yılların başında, Bölge'ye yapılan yatırımların yaklaşık yarısını kapsayan İl'deki yatırımlar, dönem sonuna doğru azalmakla birlikte % 20'nin altına düşmemiştir.

Tablo 13.1. Yıllar İtibariyle Kamu Yatırım Tahsisleri (1987 Fiyatlarıyla Milyar TL)

Yıllar	Türkiye	Bölge		Şanlıurfa		
	Milyar TL	Milyar TL	GAP/Türkiye	Milyar TL	Ş.Urfa/GAP	Ş.Urfa/Türkiye
1991	2.185	151	6,90	73	48,09	3,32
1992	2.518	202	8,03	95	46,91	3,77
1993	2.611	224	8,58	133	59,24	5,08
1994	2.422	160	6,61	49	30,65	2,02
1995	2.437	145	5,94	45	31,41	1,87
1996	2.622	189	7,22	49	25,80	1,86
1997	3.180	244	7,66	100	41,00	3,14
1998	3.750	306	8,16	89	29,20	2,38
1999	3.237	213	6,57	51	23,77	1,56
2000	3.126	278	8,91	62	22,18	1,98
2001	2.543	121	4,75	40	32,79	1,56

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı

Not: Sadece münferit projeler alınmıştır. Muhtelif illeri kapsayan, program nitelikli ödenekler dahil edilmemiştir.

1991-2001 yılları ortalamasına göre Bölge yatırımlarının yaklaşık olarak % 36'sı İl'e yapılmıştır. Bunun önemli bir miktarı Atatürk Barajı projesine ayrılmıştır. Özellikle İl'deki elektrik enerjisi üretiminin faaliyete geçmesi sürecinde önemli miktarda yatırım harcaması yapılmıştır. 1990'ların sonlarına kadar yapılan kamu yatırımlarının sektörlere dağılımında enerji sektörü birinci sırada gelmektedir. Enerji üretiminin faaliyete girmesiyle birlikte bu sektörün payında 2000'li yılların başlarından itibaren önemli bir düşüş görülmektedir (Tablo 13.1).

Tablo 13.2. Şanlıurfa İli Yatırımlarının Sektörel Dağılımı (1987 Fiyatlarıyla, Milyar TL)

Sektörler	1996	1999	2001
Tarım	17,34	17,27	13,54
Madencilik	-	-	-
İmalat	0,02	0,00	-
Enerji	18,46	18,58	7,52
Ulaştırma	0,85	2,26	1,74
Turizm	-	-	-
Konut	0,13	0,00	0,06
Eğitim	3,08	3,26	5,74
Sağlık	1,23	1,80	2,75
Diğer Kamu Hiz.	7,76	7,37	8,28
Toplam	48,87	50,54	39,63

Kaynak : Devlet Planlama Teşkilatı

Sektörler itibariyle değerlendirildiğinde tarım sektörü yatırımları ikinci sırada yer almaktadır. Halen devam etmekte olan sulama projeleri ile de ilgili olarak tarım sektörü kamu yatırımları içerisindeki payını büyük ölçüde korumaktadır. Bu sektörler dışında önemli sayılabilecek diğer yatırım alanları sırasıyla eğitim, sağlık ve ulaştırma'dır. Diğer kamu hizmetleri önemli bir paya sahip bulunmakta ve yıllar itibariyle istikrarlı düzeyini korumaktadır. Kamu yatırımları genellikle altyapı ile ilgilidir ve özel sektör yatırımlarını tamamlayıcı niteliktedir.

1.1. Sektörler İtibariyle Devam Eden Kamu Yatırımları

1.1.1. Tarım Sektörü

İl'de tarımın gelişmesine yönelik olarak devam eden kamu yatırımları, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, DSİ Genel Müdürlüğü, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Tarım Reformu Genel Müdürlüğü ve Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir.

- i) DSİ tarafından yürütülen sulama projeleri ile 2014 yılına kadar ilin tamamında sulanabilecek alanların sulanması planlanmış olup, söz konusu beş ana projenin toplam tutarları 6.220 Trilyon (2002 fiyatıyla), olup bunun yaklaşık % 21'i harcanmıştır.
- ii) 2002 Yılı Yatırım Programı'na göre 2006 yılı itibariyle tamamlanacak dört proje ile ilin sulanacak alanlarının % 70'i sulamaya açılacaktır. Bugün bu alanın % 25'i sulamaya açılmıştır, toplam proje tutarının % 38'i harcanmıştır.
- iii) Halen yatırım programında devam eden beş projeden biri olan Aşağı Fırat 1. Merhale sulama projesinin fiziki gerçekleşmesi % 85, parasal gerçekleşmesi % 80'dir. Bu proje 2004 yılında tamamlanacaktır ve Şanlıurfa Harran ovalarında projelendirilmiş alanın tamamı sulanmış olacaktır.
- iv) Diğer 4 projeden biri de Yaylak sulama projesidir ve parasal gerçekleşmesi % 11'dir.
- v) Tarım alt yapısı ile ilgili olarak Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından, Şanlıurfa-Merkez ve Harran ovaları sulama sahasında uygulanmakta olan Tarımsal Alt Yapı (Arazi toplulaştırma) projesinin 2005 yılında tamamlanması planlanmaktadır. Projenin parasal gerçekleşmesi % 60'dır.
- vi) Yaylak ve Bozova sulama alanlarında uygulanacak tarımsal alt yapı projelerinin toplam tutarı (2002 yılı fiyatlarıyla) 1.222 trilyon TL olup 2005 yılında tamamlanması öngörülmüştür. Yaklaşık 67 bin ha'lık bir alanda uygulanacak olan projeye 2002 yılında 40 milyar TL ödenek ayrılmıştır.
- vii) Tarım Reformu Genel Müdürlüğü'nün Şanlıurfa-Harran ovasında uygulamakta olduğu arazi toplulaştırma, dağıtım ve uygulama projesinin 2004 yılında tamamlanması öngörülmektedir. Nakdi gerçekleşmesi % 74 civarındadır.
- viii) Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'nın 1999 yılında başlayan ve 2005 yılında tamamlanacak olan eğitim ve yayım amaçlı projesinin nakdi gerçekleşme oranı % 30'dur.

1.1.2. Enerji Sektörü

Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü

- i) Atatürk Barajı ile Karkamış Barajlarına ilişkin yatırımların % 99'u gerçekleştirilmiş olup projelerin 2004 yılında tamamlanması planlanmıştır.

TEİAŞ Genel Müdürlüğü

- i) İl'de ve bazı ilçelerde devam eden ve 2003 yılında tamamlanacak olan enerji iletim projelerinde % 55 nakdi gerçekleşme sağlanmıştır.

1.1.3. Ulaştırma Sektörü

TCK Genel Müdürlüğü

- i) 2004 yılında tamamlanması planlanan Şanlıurfa-Diyarbakır kara yolunun nakdi gerçekleşmesi % 46 civarındadır.
- ii) Gaziantep-Şanlıurfa arasında yapımı devam eden ve 2004 yılında tamamlanması planlanan otoyol projesinde nakdi gerçekleşme % 41'dir.

Devlet Hava Meydanları İşletmesi

- i) 1997 yılında yapımına başlanan ve 2004 yılında tamamlanması planlanan GAP Uluslararası Havaalanı İnşaatının nakdi gerçekleşmesi % 60 civarındadır.

1.1.4. Eğitim Sektörü

Milli Eğitim Bakanlığı

- i) 2003 yılında tamamlanması planlanan ilköğretim ve genel orta öğretim projelerinin nakdi gerçekleşme oranı % 11'dir.

Kültür Bakanlığı

- i) İl'de inşaatı devam eden kültür merkezleri ve kültür varlıkları onarımlarına ilişkin 2003 yılında tamamlanması planlanan projelerin nakdi gerçekleşme oranı % 26'dır.

Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü

- i) Spor tesislerinin 2003 yılında bitmesi öngörülmüş olup nakdi gerçekleşme oranı %64'tür.

1.1.5. Sağlık Sektörü

- i) İl'de sürdürülen sağlık yatırımlarının 2003 yılında tamamlanması planlanmış olup nakdi gerçekleşme oranları % 77'dir.

1.1.6. Altyapı Sektörü

- i) Şanlıurfa İçme Suyu Projesi'nin 2004 yılında tamamlanması planlanmıştır, nakdi gerçekleşmesi % 80 civarındadır. (DSİ+İller Bankası)
- ii) Kırsal alanda 265 yerleşmeye içmesuyu sağlayacak olan Edene projesine 2002 yılında başlanmış olup 2005 yılında tamamlanması beklenmektedir. Nakdi gerçekleşmesi % 4'tür.

2. Özel Sektör Yatırımları

Devlet ekonomik kalkınmadaki işlevi çerçevesinde, altyapı yatırımları ile beraber özel sektör yatırımlarını da teşvik etmektedir. Bu amaçla Türkiye'de alınan özellikle bölgesel kalkınma amaçlı tedbirler arasında gümrük vergisi, toplu konut fonu istisnası, yatırım indirimi, katma değer vergisi istisnası, vergi, resim ve harç istisnası, Fon'dan kredi tahsisi gibi teşvik

unsurları yer almaktadır. Bu destek unsurlarının uygulanması açısından yöreler; gelişmiş, normal ve kalkınmada öncelikli yöreler olmak üzere üçe ayrılmıştır. Makro ekonomik politikalar, arz-talep dengesi, sektörel, mali ve teknik yönden yapılacak değerlendirme sonucunda uygun görülen yatırımlar teşvik belgesine bağlanmaktadır. Yatırımın, teşvik belgesine bağlanabilmesi için asgari sabit yatırım tutarının gelişmiş yörelerde yapılacak yatırımlarda 600 milyar TL; normal yörelerde yapılacak yatırımlarda 400 milyar TL; kalkınmada öncelikli yörelerde yapılacak yatırımlarda 200 milyar TL olması gerekmektedir.

Bu çerçevede, dönem ortalaması itibariyle teşvik belgelerinin %9'a yakını Bölge'ye verilirken, İl, Bölge'ye verilen belgelerin yaklaşık % 10'unu almıştır (Tablo 13.3). Bölge'de yapılan teşvik belgeli özel sektör yatırımlarının ülke ortalamasına oranı % 8 ve İl'de yapılanların Bölge ortalamasına oranı % 9 civarındadır. Kamu yatırımları ve teşvikli özel yatırımlar karşılaştırıldığında, ülke genelinde dönem içerisinde özel sektör yatırımları kamu yatırımlarının 7 katına yakinken, bu oran Bölge'de de ülke ortalamasına yaklaşmaktadır. Ülke için ise bu oran % 2'yi biraz geçmektedir. Bunun bir nedeni, İl'deki yatırımların önemli bir bölümünün elektrik enerjisi üretimine ayrılması ve bu yatırımların İl içerisinde görülmesine karşılık spesifik olarak İl altyapısını ilgilendirmemesidir. Bu durum verilen belge sayısı ve yapılan toplam yatırım tutarlarında görülmektedir.

Tablo 13.3. Teşvik Belgeli Yatırımların Yıllar İtibariyle Dağılımı (1987 Yılı Fiyatlarıyla, Milyar TL)

Yıllar	Belge Sayısı (Adet)			Toplam Yatırım Tutarı (Milyar TL)			İstihdam (Kişi)		
	Ş.Urfa	Bölge	Türkiye	Ş.Urfa	Bölge	Türkiye	Ş.Urfa	Bölge	Türkiye
1990	33	1.130	3.141	43	3.601	14.475	1.227	38.393	182.189
1991	29	258	1.775	221	1.260	12.805	2.788	19.154	171.520
1992	4	32	1.554	7	199	15.311	169	1.545	113.199
1993	17	95	3.051	81	1.504	34.142	704	5.004	198.609
1994	5	53	1.392	26	479	10.191	138	4.454	91.184
1995	24	274	4.955	246	4.620	53.996	5.265	29.621	376.185
1996	58	316	5.024	208	1.442	21.245	3.806	17.845	269.958
1997	53	415	5.144	220	955	16.965	4.049	19.347	335.848
1998	31	322	4.291	105	693	10.039	3.061	22.193	285.531
1999	26	158	2.968	38	297	8.973	1.522	7.950	193.479
2000	39	208	3.521	42	296	8.314	2.007	9.321	187.981
2001	18	152	2.155	137	447	6.388	853	7.717	107.268

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Teşvik Uygulama Genel Müdürlüğü (TUGM)

Teşvik belgeli yatırımların bölge illeri içerisindeki dağılımında Gaziantep % 43'e yakın bir payla birinci sırada yer alırken, bunu % 17'lik bir payla Şanlıurfa ve % 14 ile Diyarbakır takip etmektedir. Bu sıralama bölgedeki illerin gelişmişlik düzeyini de büyük ölçüde yansıtmaktadır. Bu üç ili ise Şırnak, Adıyaman, Siirt ve Batman takip etmektedir. Mardin ve Kilis % 1'den daha düşük oranlarla son sırada yer almaktadırlar. Gaziantep'in yapılan yatırımların neredeyse yarısına sahip olmasının önemli bir nedeni gelişmişlik düzeyinin yeni yatırımları büyük ölçüde belirlemesidir (Tablo 13.4).

Tablo 13.4. 2000 Yılı Teşvik Belgeli Yatırımların Bölge İllerine Dağılımı (2001 Yılı Fiyatlarıyla, Milyar TL)

İller	Toplam Yatırım	%
Gaziantep	132 279	42,5
Şanlıurfa	53 323	17,1
Diyarbakır	43 442	14,0
Şırnak	27 246	8,8
Adıyaman	23 632	7,6
Siirt	15 559	5,0
Batman	10 194	3,3
Mardin	2 915	0,9
Kilis	2 677	0,9
Toplam	311 267	100

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı TUGM

Tarıma 1995 yılında herhangi bir yatırım yapılmadığı, en çok yatırımın ise % 22,5'lik payla 1999 yılında yapıldığı görülmektedir (Tablo 13.5). Teşvik belgeli yatırımların büyük bir bölümü imalat sanayiine yapılmaktadır. Son yıllarda özellikle hizmet sektörünün aldığı paydan dolayı farklı bir dağılım ortaya çıkmakla birlikte, 2000 yılında imalat sanayii hala teşvik belgeli yatırımların % 60'ından fazlasını almaktadır. Hizmetler sektörü, özellikle turistik yatırımlardaki artış eğilimiyle % 30'lara yaklaşırken, tarımın payı %10'un altında kalmaktadır.

Tablo 13.5. Şanlıurfa İli'nde 1995-2000 Yılları Arasında Verilen Teşvik Belgeli Yatırımların Sektörel Dağılımı (%)

Sektör	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Tarım		4,4	8,7	2,9	22,5	9,3
İmalat	94,8	86,6	49,9	62,6	24,3	63,5
Madencilik			1,0	-	-	-
Hizmetler	5,2	9,0	8,1	34,5	53,2	27,3
Enerji			32,3			
Toplam	100	100	100	100	100	100

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, TUGM

İl'de imalat sektörüne giren konuların ağırlıklı bir şekilde ön planda olduğu görülmektedir. İmalat sektöründeki teşviklerin en fazla ham pamuk yağı, makarna üretimi, pamuk ipliği, plastik boru, gazlı bez imalatı gibi konularda verildiği görülmektedir. Tarım sektörüne; serada bitkisel üretim, süt inekçiliği, süt işleme ve süt ürünleri, suni tohumlama konularında destek verilmiştir. Hizmetler kesiminde ise; laboratuvar, hastane yapımı, LPG dolmuş tesisi gibi konular destek görmektedir.

3. Yabancı Sermayeli Yatırımlar

Ekonomik kalkınmanın diğer önemli bir unsuru da yabancı sermayedir. İl'de özellikle 1990'ların ortalarından itibaren bu alanda bir hareketlilik görülmektedir (Tablo 13.6). İl'de 2001 yılı itibarıyla 7 adet yabancı sermayeli firma faaliyet göstermektedir. Sağlanan kredi ve hibelere ilaveten Birecik Barajı ve HES, yap-işlet-devret modeli çerçevesinde Alman, Fransız, Belçika, Avusturya ve Türk konsorsiyumu tarafından gerçekleştirilmiştir. Kalkınmanın

hızlanması ve yatırımların pozitif dışsallıklarından yararlanılması açısından önümüzdeki dönemde yerli yatırımlarla beraber yabancı yatırımların önemli katkısı olacaktır.

Tablo 13.6. Yabancı Sermayenin Sektörlere Dağılımı, 2001 (Cari Fiyatlarla Milyon TL)

Sektör	Yıl	Ülke	Ortaklık Payı (%)	Yabancı Sermaye Payı
Elektrik	1995	Avusturya, Almanya, Belçika, Fransa	50.03	13.080.000
Elektrik	1998	Avusturya	100.00	40.500
İplik,Dokuma	1999	İsviçre, Lüksemburg	57.00	780.000
Plastik Sanayi	2000	S.Arabistan	1.00	5.250.000
Optik Veri İm. Sa.	2000	Almanya	5.30	429.893
Tarım Hizmetleri	2000	İsrail	98.00	65.500
İnşaat Hizmetleri	2001	İsrail	100.00	71.000

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü

4. Sorunlar

- i) Devam eden projelere yeterli ödenek ayrılmadığı için, projeler planlanan sürede tamamlanamamaktadır.
- ii) Şanlıurfa-Harran ovalarında 2004 yılında tamamlanacak olan sulama projelerinin nakdi gerçekleşmesi %80 iken bu alanların altyapı projelerinin nakdi gerçekleşmesi, tarla içi geliştirmede % 60, arazi toplulaştırmasında % 74 civarındadır. Eş zamanlı olarak yürütülmesi gereken projelerdeki gecikmeler üretimi etkilemektedir.
- iii) Geleneksel kuru tarımdan, modern sulama sistemlerinin uygulandığı sulu tarıma hızla geçmekte olan çiftçilerin eğitimi için yürütülmekte olan projenin nakdi gerçekleşmesi % 30 civarında olup eğitimin yeterli ve yaygın verilememesi çok önemli sosyo-ekonomik (üretim, örgütlenme, pazarlama, erozyon) sorunlara neden olmaktadır.
- iv) İl ve ilçelere enerji nakline yönelik olarak devam eden ve 2003 yılında tamamlanması planlanan enerji iletim yatırımlarında nakdi gerçekleşmenin % 55 civarında olması hızla nüfusu çeken il ve ilçelerin günlük ihtiyaçlarının karşılanmasını ve sulama ile sanayinin gelişmesini geciktirmektedir.
- v) 2004 yılında tamamlanması planlanan Şanlıurfa-Diyarbakır Karayolu ile Gaziantep-Şanlıurfa otoyolunun, Akçakale-Şanlıurfa il yolunun ve GAP Uluslararası Havaalanı inşaatının mevcut nakdi gerçekleşme terminine göre tamamlanması mümkün görülmemektedir.
- vi) İl'de özellikle ilk öğretim ve genel orta öğretimin bina ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak devam eden projelerin nakdi gerçekleşmelerinin yetersizliği de, okuryazar oranının Bölge ve Türkiye ortalamasının altında kaldığı İl'de sosyo-ekonomik gelişmeyi geciktirmektedir.
- vii) Ülkenin en önemli kültürel değerlerine sahip illerinin başında gelen Şanlıurfa'da sulama ile birlikte hızla yayılan kültürel mirasın tahribatının önlenmesine yönelik olarak, kültürel varlıkların küçük bir bölümünün bakım, onarım ve restorasyonu için uygulanmakta olan projelerin gerçekleşen nakdi ödenekle, 2003 yılında tamamlanması mümkün görülmemektedir.
- viii) İl'de özel sektör ve yabancı sermaye yatırımları beklenen düzeyde gelişmemiştir.

C GELİŞME STRATEJİSİ

1. İLİN ÖNEMLİ ÖZELLİKLERİ

1.1. Sosyo-Ekonomik Gelişme

1.1.1. Sosyal Gelişme

İl, nüfus itibarıyla Bölge'nin en büyük ilidir. Nüfusunun % 42'si kır, % 58'i kentte yaşamaktadır. Nüfus artış hızı ülke ve Bölge nüfus artış hızının üstünde seyretmektedir. Harran, kırsal ve kentsel alanda en yüksek nüfus artışı olan ilçesidir. İl göç alan ve göç veren bir konumdadır. Ayrıca il dışına mevsimlik göç de devam etmektedir.

İlin okur yazarlık oranı ülke ve Bölge'nin altındadır. Okuma yazması olmayan kadın oranı ülke genelinde % 22 ve Bölge'de % 40 iken ilde % 48'dir. Okuma yazma bilmeyen kadın oranının en yüksek olduğu ilçe % 60 ile Harran'dır. İlköğretimde okullaşma oranı ülke genelinde % 98, Bölge genelinde % 82, ilde ise % 73'tür. İlköğretimde kız çocuklarının okullaşma oranı ülke genelinde % 92, Bölge genelinde % 72, ilde ise % 65'dir.

Genç ve çocuk nüfusu ülke ortalamasının çok üstündedir, çocuklar ucuz işgücü potansiyeli olarak çalışma hayatına sokulmaktadır. Çocuk suçluluğunda son yıllarda önemli artışlar olduğu görülmektedir.

Ülke genelinde 10 bin kişiye düşen yatak sayısı 23, bir hekime düşen nüfus 1.746, bir ebeye düşen nüfus 1.559 iken bu sayılar ilde sırasıyla 9, 6.816, 4.172'dir.

İldeki 5 ilçe gelişmişlik sıralamasında en alt % 20'lik dilimde yer almaktadır.

1.1.2. Ekonomik Gelişme

İlde GSYİH (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla) dönemler itibarıyla bir artış göstermekle beraber 2000 yılında Bölge içindeki payı % 21, ülke içindeki payı ise % 1'dir. 2000 yılında ilde kişi başına düşen GSYİH 1.301 \$ olup ülke ve Bölge ortalamalarının altında kalmaktadır.

Faal nüfusun % 55'i tarım sektöründe çalışmaktadır. İlin GSYİH'nın % 53'ü tarım, % 11'i sanayi, % 35'i hizmet sektöründen sağlanmaktadır. İmalat sanayinin il GSYİH içindeki payı 2000 yılı itibarıyla % 1'dir. Sanayinin % 11'lik hasıla katkısı büyük oranda elektrik enerjisi üretiminden kaynaklanmaktadır.

Bölge'deki sanayi işletmelerinin % 26'sı ilde bulunmaktadır. Bu işletmelerde toplam 5.504 kişi çalışmaktadır. İlde bulunan 1 adet OSB'de (Organize Sanayi Bölgesi) 122 fabrika faaliyet göstermekte olup, tekstil ürünlerini işleyen fabrikalar % 66'lık pay ile birinci sıradadır.

Merkez, Siverek ve Suruç ilçelerinde 1'er tane olmak üzere 3 adet KSS vardır.

2000 yılında ilin ticaret hacminin Bölge ticaret hacmi içindeki payı % 6,7 iken toplam ülke ticaretindeki payı % 29'dur. 2000 yılında 255 bin \$ civarında ihracat ve 26 milyon \$ civarında ithalat yapılmıştır. İhracat rakamlarında yıllar itibarıyla görülen gerilemede, özellikle sınır ticaretinde ortaya çıkan sorunlar ve genel ekonomik durum etkili olmuştur. İl'den ihraç edilen malların % 25'ini ithal edilmiş elektronik eşyalar oluşturmaktadır. İhracatın ülkelere dağılımında % 18'lik pay ile Tunus birinci sıradadır.

İlin 2000 yılı itibariyle mevduat toplamının ülke içindeki payı % 28'dir. Banka kredilerinin % 5,2'lik payı ihtisas kredilerine, % 32'lik payı da tarım sektörüne verilmiştir. 2001 yılında ilde vergi gelirlerinin tahakkukunun tahsilata oranı % 85 civarındadır.

2001 yılı itibariyle ildeki kamu yatırım tahsislerinin Bölge içindeki payı % 33 civarında iken ülke toplam yatırımları içindeki payı % 2'dir. Tarım yatırımları % 14'lük pay ile birinci sıradadır.

2000 yılında Bölge'deki teşvikli özel sektör yatırımlarının % 17'si ile verilmiş olup il Gaziantep'ten sonra ikinci sıradadır. İlde 7 adet yabancı sermayeli firma faaliyette bulunmaktadır.

İlde Atatürk ve Birecik Barajlarından toplam 80 milyar kWsaat elektrik enerjisi elde edilmiştir. 2001 yılında Bozova, Hilvan ve Siverek ilçeleri sınırları içinde bulunan 12 kuyudan 367.976 ton ham petrol üretilmiştir. Toplam rezerv 4.921.600 ton olup ilde rafineri olmadığı için ham petrol kara yolu ile ana toplama istasyonlarına tankerle taşınmaktadır.

İlde 1991 yılı Tarım Sayımı sonuçlarına göre 64.409 adet tarım işletmesi bulunmaktadır. Bu işletmelerin % 28'i 1-49 da, % 51'i 50-199 da % 14'ü 200-499 da % 4'ü 500-999 da ve % 2'si 1.000 da ve daha büyüktür.

Tarımsal faaliyetler ilde ekonomik getiri için çok önemlidir. Özellikle sulama sonrasında üretim ve katma değerleri artmıştır.

Tarım arazilerinin büyük bölümünde kuru tarım yapılmakta; buğday, arpa, kırmızı mercimek, nohut, susam, antepfıstığı ve üzüm yetiştirilmektedir. Sulu koşullarda ise buğday, pamuk ve ikinci ürün olarak mısır üretimi yapılmaktadır. Sulanan alanlarda en fazla üretimi yapılan ürün pamuktur.

Hayvancılık genelde meraya dayalı olup, ekstansif hayvancılık karakterindedir. Hayvan ırkları içinde yerli ırklar önemli orandadır ve birim hayvan başına verim düşüktür.

Hayvansal üretim faaliyetleri içinde büyük ve küçük baş hayvan yetiştiriciliği ağırlıklıdır. Koyun, kıl keçisi ve yerli ırk sığır sayısında azalma olmasına karşın melez ve kültür ırkı sığır varlığında artış görülmektedir. Bu artış verim ve üretim artışının gerçekleşmesi açısından önemlidir.

1980 yılında ildeki kırmızı et üretimi ülkenin % 1'i ve Bölge'nin ise % 17'sini karşılarken 1999 yılında ülke üretimindeki payı $\frac{0}{00} 9$ 'a ve Bölge'deki payı % 12'ye düşmüştür.

1.1.3. Genel Değerlendirme

Şanlıurfa İli'ndeki önemli sosyo-ekonomik değişmeler Cumhuriyetin ilanı ile birlikte yaşanmaya başlamıştır. Ülke Sınırının çizilimi göçer aşiretleri yerleşmeye zorlamıştır. Bu çerçevede yerleşik büyük topraklılık mülkiyetinde genişleme ve makinalı tarıma geçişle birlikte arazi işletmeciliği (Maraba yerine kiracı, ortakçı kullanımı) de farklılaşmıştır. Böylece tarımda açığa çıkan iş gücünün il merkezine, ilçe merkezlerine ve il dışına göçü, mevsimlik tarım işçiliğinin yangınlaşması Çukurova'da sulu tarımın başlaması gibi olgular ildeki geleneksel yaşamın hızla değişmesini beraberinde getirmiştir.

Özellikle son otuz yılda toprak ve tarım reformu uygulamaları Atatürk Barajı inşaatı ve kamulaştırma faaliyetleri, taşımacılık ve sınır ticareti Şanlıurfa tünellerinin yapımı ve Fırat suyu ile Harran ovasının bir bölümünün sulu tarıma açılması İl'deki dönüşümü ve gelişmeyi hızlandırmıştır.

Ancak hızlı nüfus artışı ve geleneksel tutucu ilişkilerdeki dönüşümün doğal yavaşlığı ile eğitim politikalarının yetersizliği, insani gelişmenin olması gereken düzeye yükselmesinin önündeki önemli engel olarak durmakta ve genel eğitimdeki yetersiz altyapı ve özellikle kadının toplumsal konumu ve eğitsel geriliği kalkınmanın hızını yavaşlatmaktadır.

İlin simgesel özelliği olan "Halk Kültürü" ve "İnanç Kültürü" öğeleri ilin kalkınmasında toplumsal ve bireysel özgüvenin topluma kazandırılması açısından önemini korumaktadır.

Ülke ve Bölge ortalamalarının çok üstündeki oranlarda yaşanan mevsimlik göçün ilin gelişmesi açısından olumlu ve olumsuz etkileri yanında ve kalkınmaya katkısının olduğu düşünülmektedir.

İlin GSYİH'sı önemli artışlar göstermesine karşın özellikle hızlı nüfus artışı sonucu kişi başına düşen GSYİH ülke ve Bölge ortalamasının altında kalmaktadır.

Kentleşme hızının ülke ve Bölge ortalamasının altında seyretmesi, kırsal nüfusun ülke ve Bölge ortalamasının üstünde gelişmesi ilin kırsal kalkınma boyutunun önemini öne çıkartmaktadır.

1.2. İlın Mekansal Gelişimi

1.2.1. Doğal Yapı

İlin mekansal gelişmesi ve yerleşme yapısı doğal koşullar, tarihi-coğrafi koşullar ve sosyo-ekonomik koşullara bağlı olarak şekillenmiştir.

İl en eski çağlardan beri bir çok uygarlıkların merkezi olmuştur. Ön Asya ile Avrupa'yı bağlayan yol üzerinde bulunması on bin yıldan bu yana ilin gelişmesi, siyasi ve ekonomik açıdan merkezi özellik kazanmasındaki en önemli etkendir.

İlin geniş çevresi Arap Platosu'nun kuzey bölümleri ile Güneydoğu Torosların orta kısmının güney eteklerinde yer almaktadır.

İl arazilerinin % 60'ı dalgalı, % 22'si dağlık, % 16'sı ova, % 1.3'ü yayla karakteri göstermektedir.

İlin kuzeyinde birçok dağ ve tepe yer alır. Bu dağlardan en önemlisi sönmüş bir volkanik dağ olan Karacadağ'dır. Karacadağ'ın püskürttüğü lavlar oldukça geniş bir alana yayılmıştır. Karacadağ'dan güneye doğru inildikçe yükselti azalır. Güneyde ilin en önemli ovaları olan Harran, Suruç ve Viranşehir ovaları yer alır.

İl arazisinin büyük bir kısmı kalkerli yapıdan oluşmuştur. İlin etrafında çok sayıda mağara, sarme, polye, dolin bulunmaktadır (Kanlı Mağara, Dedenin Sarmıcı v.b).

Siverek ilçesinden il sınırları içine giren Fırat nehri Adıyaman ve Gaziantep'le sınırı belirledikten sonra Suriye topraklarına geçer. Nehir üzerinde inşa edilen Atatürk ve Birecik barajları il mekanında önemli değişmelere neden olmuştur.

Ayrıca Fırat suyu, il sınırları içinde inşa edilen her biri 26,4 km uzunluğundaki 2 adet paralel tünel ile Harran ovasına ulaştırılmış olup Atatürk Barajı'ndanViranşehir ve Mardin-Kızıltepe ovalarına kadar ulaştırılacaktır. İlin diğer önemli akarsuları il sınırları içinde tarihi süreçte önemli uygarlıkların çevresinde geliştiği Cullap Suyu ve Habur nehridir.

İl sınırları içinde doğal ve baraj gölleri bulunmaktadır. Halil-ür Rahman Gölü ve Aynzeliha Gölü il merkezindedir ve asırlardan beri üç tek tanrılı din için de kutsal sayılan mekanlardır.

Atatürk Barajı'nın inşası ile barajın arkasında önemli bir göl alanı oluşmuştur. Baraj göl alanı 817 km²'lik bir büyüklüğe sahiptir ve ülkenin en büyük baraj gölüdür. Göl üzerinde feribotla ulaşım sağlanmaktadır. Atatürk Baraj Gölü oluşurken 34 köy, 87 mezra ve 1 ilçe olmak üzere 122 yerleşim merkezi su altında kalmıştır. İlerdeki diğer bir baraj gölü de Birecik Baraj Gölü'dür. Gölün alanı 56 km²'dir. Göl oluşurken il sınırları içinde 7 köy, 1 mezra ve Halfeti İlçesi'nin beşte biri sular altında kalmıştır.

1.2.2. Ulaşım Ağı

İl Bölge'nin karayolu trafiğindeki odak noktalarından biridir. İlin içinden geçen Silopi-Gaziantep koridoru, Ortadoğu ticaret ve transit trafiğinin en büyük bölümünü taşımakta iken bu yoğunluk 1990 yılındaki körfez krizinden önemli ölçüde etkilenmiştir. Bölge'nin yine ikinci ağır trafik yükünün olduğu güzergah da Şanlıurfa-Diyarbakır-Silvan hattıdır. Bu güzergah İran, Doğu Anadolu ve Bölge bağlantısını sağlamaktadır.

İlçelerin tümünün il ile asfalt yol bağlantısı bulunmaktadır. Bunlardan Akçakale-Şanlıurfa yolu en yoğun trafiği olan yoldur.

Köy yollarının % 23'ü asfalt, % 50'si stabilize, % 23'ü ise tesviyeli yoldur.

İlde stol tipi bir havaalanı bulunmakta olup kargo ağırlıklı bir hava alanı da inşa edilmektedir. Bu alanın tamamlanmasıyla yolcu sayısı ve özellikle kargo miktarında önemli bir artış olacaktır.

1.2.3. Arazi Kabiliyeti

İl arazilerinin % 78'i kültüre elverişli arazilerdir. Bu araziler ülke tarım alanlarının % 4,3'ünü, Bölge tarım alanlarının % 36,6'sını oluşturmaktadır. İşlemeye elverişli olan I-IV. sınıf arazilerin toplamı 1.167.000 ha'dır. Bu alan ilin toplam arazi varlığının % 62'sidir. İşlenen araziler içinde I. sınıf arazilerin payı % 38,5'tir. I. sınıf arazi varlığı oranı bakımından ülkede Adana'dan sonra ikinci sırada yer alır. Bölge'de ise Mardin ile beraber ilk sırayı alır.

Tarım alanlarının % 82'si tarla, % 8'i meyve ve % 1,6'sı sebze olarak değerlendirilmektedir.

Tarım alanlarının payı Bölge ve ülke ortalamalarının üzerinde iken çayır, mera ve orman-fundalık alanlarının payı ortalamaların altındadır.

İl özellikle orman ve fundalık alan yönünden fakirdir. Tarım alanlarının yarısı Merkez, Siverek ve Viranşehir, orman-fundalık alanlarının ¼'ünden fazlası Siverek İlçesi'nde bulunmaktadır.

2000 yılı itibariyle tarla arazilerinin % 27'si, meyve alanlarının % 1'i ve sebze alanlarının % 85'i sulanmaktadır.

1.2.4. Yerleşim Deseni

İl nüfusunun % 58'i kentsel, % 42'si kırsal alanda yaşamaktadır. İlin kentsel nüfus oranı ülke ve Bölge ortalamasının altındadır.

İldeki 11 ilçe arasında yüzölçümleri en büyük iki ilçe Merkez ve Siverek'tir. Kentsel nüfus oranlarında da bu iki ilçe diğer ilçelerden yüksektir. Ceylanpınar ve Birecik ilçelerinde de kentsel nüfus oldukça yüksektir.

Kırsal nüfusun yüksek olduğu ilçeler de Akçakale, Suruç, Halfeti ve Harran'dır.

Merkez İlçe gerek kentsel nüfus oranı ve gerekse nüfus yoğunluğu bakımından ilin öne çıkan tek yerleşimidir.

Bölge içinde en çok kırsal yerleşmeye sahip olan ilde 1.088 köy, 1.663 mezra bulunmaktadır. Ülke genelinde de Sivas İli'nden sonra (1.236 köy) en çok köye sahip ildir.

Süreç içinde nüfusu artan bazı mezzalar köy tüzel kişiliği kazanırken, sosyal ve ekonomik nedenlerle bir araya gelen bazı aile grupları da köylerinin sınırları içinde ayrı bir mekanda yeni bir mezra oluşturmaktadır. Bu gelişmeler Merkez, Harran ve Akçakale ilçeleri kırsal alanında sulu tarımın yaygınlaşması ile hızlanmıştır ve sulu tarım alanlarında hızla dağınık bir kırsal yerleşim dokusu oluşmaktadır. Siverek İlçesi'nde ise, köy tüzel kişiliği oluşturmaya yönelik bir birleşme görülmektedir.

İlin mekansal yapısındaki en önemli özelliklerden biri de tarihi coğrafyası ve kültürel mirasıdır. Çağlar boyunca stratejik bir önem taşıyan Şanlıurfa, Bölge'den dört bir yöne uzanan ve Harran ve Birecik üzerinden batıya Gaziantep'e ve oradan da Kilikya geçitleri ile Kilikya Bölgesi'ne (Çukurova) uzanan doğal yolun merkezinde olmuştur.

İl yaklaşık 11 bin yıllık tarihi bir geçmişe sahiptir. İlde Paleolitik yerleşmelerin, tarımsal etkinliklerin varlığı, Kalkolitik dönemden başlayıp Hellenistik döneme kadar uzanan kesintisiz yerleşimlerin izi bulunmaktadır.

16 Adet arkeolojik sit alanı ile Bölge'nin en zengin ilidir. Ayrıca ilde tescil edilmiş bir adet arkeolojik ve doğal sit, 4 adet doğal+tarihi+arkeolojik+kentsel özellikleri olan sit, 1 adet tarihi sit, 1 adet doğal sit alanı ile 135 adet höyük bulunmaktadır. 93 höyük ile Harran ilçesi en çok höyüğe sahiptir. Sit alanları dışında ilde tescilli ve tescilsiz çok sayıda sivil, dini, ticari ve su mimarisine ilişkin kültür mirası örnekleri ile termal su, kış sporları ve doğa sporlarına uygun alanlar bulunmaktadır.

1.2.5. İl Mekanına İlişkin Düzenlemeler

- i) 1993 yılında GAP BKİ tarafından Şanlıurfa Çevre Düzeni Planı hazırlanmıştır. İlin hızlı gelişimi doğrultusunda 2002 yılında plan revize edilmiş ve kent nüfusunun, Karaköprü Belediyesi de dahil olmak üzere 2015 yılında 1 milyona erişeceği öngörülmüştür.

- ii) Nizip-Birecik Çevre Düzeni Planı: Gaziantep İli'nin Nizip ilçe merkezi, Birecik ilçe merkezi ile iki yerleşme arasında ve çevresinde yer alan kırsal alanı kapsamaktadır. Plan, sulu tarım alanlarının ve doğal hayatı koruma bölgelerinin korunmasını ve karayolu ulaşımı ve sanayi gelişiminin cazip hale getireceği alanların planlanmasını içermektedir.
- iii) Viranşehir-Şanlıurfa Çevre Düzeni Planı: Bu plan ikinci etapta sulamaya geçecek olan planlama alanının korunmasını amaçlamakta olup bu aşamada özellikle ulaşım açısından önemli bir konuma sahip olacak olan Viranşehir çevresinin planlanmasını kapsamaktadır.
- iv) Birecik Baraj Gölü Çevresi Alt-Bölge Gelişme Planı: Bu planla Birecik Barajı'ndan etkilenen alandaki mevcut ve barajdan kaynaklanan sorunların çözümünü, mevcut ve yeni yerleşim alanlarında sosyal ve teknik alt yapının iyileştirilmesini ve kurulmasını, doğal çevre ve özellikle su kaynaklarını koruyarak sürdürülebilir sosyo-ekonomik gelişmenin sağlanmasını amaçlanmıştır.

1.2.6. Genel Değerlendirme

İlin mekansal yapısı özellikle son yıllarda sosyo-ekonomik yapıda ve devlet politikalarındaki gelişmeler doğrultusunda önemli değişimler ve gelişmeler göstermektedir.

İlin kentsel ve kırsal nüfusundaki yığılmanın, sulamaya açılacak alanlarla birlikte yoğunluğunu arttırması beklenmektedir. Merkez İlçe ve diğer ilçelerin tarımsal ekonomi ağırlıklı kent özelliği doğrultusunda gelişmekte olduğu görülmektedir. İlin kalkınmasında da bu özellik motor görevi görecektir.

Ayrıca ilin coğrafi ve tarihi konumu gelişmiş bir ulaşım alt yapısı oluşturulmasına olanak vermektedir. Bu durum da ilin ülkenin diğer bölgeleri ve sınır ötesi komşular ile ilişkilerinin gelişmesinde önemli bir etmen ve kalkınmayı hızlandırıcı bir boyuttur.

İlin sahip olduğu taşınmaz kültür mirası kapsamındaki sit alanları, arkeolojik alanlar, doğal koruma alanları ve tarihi merkezler ilin sosyal ve ekonomik kalkınmasının ikinci motoru olacaktır.

İldeki kırsal yerleşmeler çok dağınıktır. Yerleşmeler sayı olarak ülke ortalamasının çok üstünde olup nüfus olarak da küçüktürler. Bu doku genellikle tarım alanlarında yaygın olup sulu tarımla birlikte yayılma hızlanmakta ve dolayısıyla, kırsal yerleşmelere erişilebilirliği ve alt yapı maliyetlerini çok sorunlu hale getirmektedir.

İl mekanına ilişkin olarak yapılan alt bölge planlarının il genelinde üst ölçek kararları ile bütünlenmesinin ve planlanmasının gereği giderek önem kazanmaktadır.

1.3. İl'in Kaynakları

- i) İlin en önemli kaynağı, % 78'i kültüre elverişli olan tarım arazileridir. Bu arazilerin % 62'si (1.167.203 ha) I. ve IV. sınıftır. Bununda % 38.5'i I. sınıftır. İlin ortalama tarımsal işletme büyüklüğü ülke ortalaması olan 59 da'nın yaklaşık üç katı olan 159 da'dır ve bu oran toplam işletmelerin % 51'idir.
- ii) İlde 500 da ve daha büyük arazi sahibi işletmelerin bulunması ve ortalama genişliğin 159 da olması modern tarım tekniklerinin uygulanması, verimliliğin artırılması, üretim maliyetinin düşürülmesi; tarımsal mekanizasyonun gelişmesi ve toprak muhafaza tedbirlerinin uygulanması açısından olumlu bir durumdur. Ancak büyük bir bölümünün

de küçük aile işletmesi şeklinde olması, önemli altyapı ve işletmecilik sorunlarını beraberinde getirmektedir.

- iii) İl su kaynakları bakımından zengin sayılabilecek özelliklere sahiptir. Hem yer altı hem de yer üstü su kaynakları bulunmaktadır. İl sınırları içindeki en önemli yer üstü su kaynağı Fırat nehridir. Nehir Siverek İlçesi'nin kuzeybatısından il topraklarına girerek, kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda Adıyaman, Gaziantep illeri ile olan il sınırını belirlemekte ve Birecik İlçesi'nin güneyinden Suriye'ye geçmektedir. İl içerisindeki uzunluğu 215 km ve ortalama debisi de yaklaşık 973 m³/sn'dir. Akış halindeki diğer yerüstü suları Şehit Çayı, Çamçayı, Cavşak, Culap, Germüş, Habur, Hacıkamil, Karakoyun ve Sırrın dereleridir.

İlde Fırat nehri üzerinde Bozova İlçesi sınırları içindeki Atatürk Baraj Gölü'nün rezervuar yüzeyi 81.700 ha'dır. Yine Fırat nehri üzerinde Birecik ilçesi sınırları içinde bulunan Birecik Baraj Gölü'nün rezervuar alanı da 5.625 hektardır. 2004 yılında tamamlanması planlanan ve Atatürk Barajı rezervuarından Urfa Tünelleri aracılığıyla alınacak suyu artıracak olan 270.000 m³/gün kurulu tesis kapasiteli arıtma tesisi ile, kentin uzun dönemli içme-kullanma ve endüstri suyu karşılanacaktır.

Yeraltı su kaynakları rezervi, Viranşehir-Ceylanpınar Havzasında 622 milyon m³, Tekttek havzasında 53 milyon m³, Harran Havzasında 360 milyon m³, Suruç havzasında 50 milyon m³ ve Hilvan Siverek havzasında 67 milyon m³ olmak üzere toplam 1.152 milyon m³ kadardır. Harran ovasında, Şanlıurfa tüneli vasıtasıyla yapılan yüzey sulaması sonucu tahsis edilen rezervin büyük bir kısmı kullanılmaktadır.

Atatürk Barajı'nın ve baraj suyunu tarım arazilerine ulaştıran Şanlıurfa tünellerinin tamamlanması ile birlikte il, ülkenin en bol su kaynağına sahip illerinden biri olma özelliğini kazanmıştır.

DSİ sulama projeleri tanmamlandığında il genelinde sulanacak alan 740.743 ha'dır. DSİ sulamaları 180.080 ha, KHGM sulamaları 22.328 ha ve "tahmini" halk sulamaları 22.000 ha olmak üzere toplam 224.408 ha'lık alan 2001 yılı itibarıyla sulanmaktadır. Sulamanın başladığı 1995 yılı ile 2000 yılı arasında sulu tarım alanlarında % 272, toplam gayri safi üretimde % 731, hektara gayri safi üretimde % 123 ve kişi başına gayri safi üretimde % 147 artış sağlanmıştır. Aynı dönemde, toplam katma değer % 857, hektar başına katma değerde % 157 ve kişi başına katma değerde % 229'luk artış gerçekleştirilmiştir.

- iv) Atatürk ve Birecik Baraj gölleri, sulama olanakları dışında su ürünlerinin geliştirilmesi ve rekreasyon alanları olarak düzenlenerek turizme hizmet vermesi; sportif faaliyetlerin geliştirilmesi ile ulaşımın kolaylaştırılması açısından ilin önemli kaynaklarıdır.
- v) İl orman ve fundalık alanlar açısından fakirdir. İlde hayvancılık geniş ölçüde meraya dayalı olarak yapılmaktadır. 246 köyde 2.860 parselde 234 ha'lık mer'a alanı bulunmaktadır. Bu alanlarda Tahdit ve islah çalışmaları tamamlanması ile hayvancılığın geliştirilmesinde önemli bir kaynak yaratılmış olacaktır.
- vi) Ülkede güneş ışınımı değeri en fazla olan coğrafi bölge Güneydoğu Anadolu Bölgesi'dir. İlde, yaklaşık olarak yılda 3.000.000 saat güneşlenme süresi ölçülmektedir. Bu olanak tarımsal üretim açısından önemli olduğu gibi enerji olarak ve özellikle günlük enerji tüketimleri yönünden önemli bir kaynaktır.

- vii) İl sınırları içinde 4.922 bin ton ham petrol rezervi bulunmaktadır. Bu rezervin 2001 yılında 368 bin tonu kullanılmıştır.
- viii) İl sınırları içinde Merkez-Bozova yolu üzerinde bulunan çimento fabrikası civarında, çimento ham maddesi olarak kullanılan mazın ve kalker, Siverek İlçesi Karacadağ mevkiinde de yine çimento ham maddesi olarak kullanılan ponza çıkarılmaktadır. İl sınırları içinde taş ocakları nizamnamesine tâbi toplam yıllık kapasitesi 660 bin ton olan 23 adet taş, 2 adet kum, 2 adet kil ocağı bulunmaktadır.
- ix) Merkez İlçe'de açılan 5 kuyu ile 49 C⁰ sıcaklıkta 51 m'den 40lt/s debisi olan termal su çıkarılmaktadır. Bu kaynak termal tesislerde sağlık amaçlı ve sera üretiminde kullanılmaktadır.
- x) Bölge'nin coğrafi konumu, iklim ve arazi kullanım yapısı uluslararası düzeyde çok önemli sayılan bir flora, fauna zenginliği yaratmıştır. Bu zenginliğe en çok sahip olan il Şanlıurfa'dır. İle özgü endemik taksonların bulunduğu alanların Milli Park veya koruma alanı olarak ilan edilerek yerinde korunması önemlidir. Ayrıca ildeki endemik hayvan varlığı olan kelaynak kuşları, ceylanlar ve Harran kertenkelesi türleri de ilin önemli doğal kaynaklarıdır.
- xi) İl yaklaşık 11 bin yıllık tarihi bir geçmişe sahiptir. İl merkezinin eski kent dokusu ile Halfeti ve Harran ilçe merkezleri müze kent özelliğine sahiptir. İlde tescilli kültür varlığı sayısı 694'tür. 106 adet tescilli höyük ve 16 adet tescilli sit alanı bulunmaktadır. Ayrıca, çok zengin halk kültürü otantik özellikleri ile halen yaşatılmaktadır.

İlin bu tarihi ve kültürel mirası ile beraber doğal koşulları il turizminin geliştirilmesi ve kalkınmasında ikinci bir motor güç olacaktır.

- xii) İlin beşeri kaynağı içinde genç nüfus il nüfusunun yaklaşık % 50'sidir. Ancak bu nüfusun çok az bir bölümü yeterli eğitim alabilmiştir. İlin kalkınmasında bu kaynağın dinamizminin planlanması önem taşımaktadır.
- xiii) İlin coğrafi ve doğal konumu geliştirilebilecek önemli bir kaynaktır. Özellikle sınır komşuları ile yapılacak uluslararası ticaretin, transit taşımacılığın ilin kalkınmasında önemli katkıları olacaktır.

2. AVANTAJLAR, KISITLAR, GELİŞME FIRSATLARI

2.1. Avantajlar

İlin ülke geneli ve Bölge illeri ile karşılaştırıldığında, kalkınmasının planlanmasında öne çıkan önemli avantajları bulunmaktadır. Ortadoğu pazarlarına yakın olması su ve toprak yapısı ve miktarı, tarımsal üretim için çok önemli olan uygun güneşlenme süresi, nüfusunun yarısının genç nüfustan oluşması, çeşitli ve zengin kültürel ve doğal değerlerin varlığı, tek tanrılı dinler tarafından kutsal ve kutsanmış şehir olarak kabul edilmesi ve il dışında yaşayan beşeri ve ekonomik sermayesi, ilin mevcut konumu ve kaynakları kalkınmanın hızla gerçekleşmesini sağlayacak olanaklardır.

2.2. Kısıtlar

- i) İlin doğal yapısı ve konumu bazı açılardan avantaj sağlarken maliyetleri ve özellikle nakliye maliyetlerini etkilemesi sonucu Bölge dışı pazarlarla etkin dağıtım sistemi kurulmasını geciktirmekte ve dolayısıyla sanayi ve tarımın çeşitlenmesi de olumsuz etkilemektedir.

İlin Gaziantep İli'nin sınırında olması da Gaziantep'in baskın olan çekim alanından büyük ölçüde etkilenmesine neden olmaktadır.

- ii) İlin geleneksel toplumsal yapısına dayalı bazı sosyal dinamikler kalkınmada önemli engeller oluşturmaktadır.

Nüfusun artışı ve kompozisyonu halen geleneksel ilişkilere göre şekillenmektedir. Son on yılda nüfus artış hızında belli bir azalma görülmesine karşın il nüfus artış hızının ülke ve bölge ortalamasının önemli ölçüde üstünde oluşu, özellikle istihdam ve gelir dağılımı yönünden önemli bir kısıttır. Nüfus artışında geleneksel toplumsal davranışlar ve sosyo-ekonomik gereksinimler belirleyici olmaktadır. İl nüfusunun, özellikle kadın nüfusunun eğitim düzeyinin ülke ve Bölge ortalamalarının çok altında oluşu büyük ölçüde yaygın aşiret yapısı ve ata erkil yapı ilişkilerine dayanmaktadır. Dönüşme sürecinde olmasına karşın çok yavaş değişen bu yapı planlı dönemde de önemini büyük ölçüde koruyacaktır.

İlde doğal kaynak kullanımında sosyal ilişkilerin olumsuz etkileri yaşanmaktadır. Özellikle tarım arazilerinin ortakçılık, kiracılık gibi geleneksel işletmelerle kullanıyor olması sürdürülebilir olmayan bu kullanımların arazinin verimini ve sulamasını olumsuz yönden etkilenmesine neden olmakta ve sulu tarımın yaygınlaşması ile birlikte ilde hızla yayılmakta olan kiracılık ve ortakçılık işletmeleri modern tarımın gelişmesinin önünde engel olarak görülmektedir. Aynı durum geleneksel su kullanımı yöntemleri için de geçerlidir.

İl'de belli düzeydeki tasarruflar halen bazı geleneksel inanç ve ilişkiler çerçevesinde değerlendirilmekte olup banka sistemi dışında kalmaktadır.

- iii) Sosyo-ekonomik yapıdaki bazı dinamikler de kalkınmanın önünde kısıtlar olarak görülmektedir.

Özellikle genç iş gücünün vasıfsız oluşu, yatırım danışmanlık hizmetlerinin yetersizliği, Enerji dağıtım hatlarının yetersizliği, 2. OSB'nin tamamlanamaması, teknik altyapı ve turizmin alt yapısının yetersizliği ve Akçakale sınır kapısının kapalı olması ilin kalkınmasının önündeki önemli olumsuzluklardır.

- iv) Hukuki ve kurumsal yapılardan kaynaklanan kısıtlar olduğu da saptanmıştır.

- 3083 sayılı Sulama Alanlarında Arazi Düzenlemesine Dair Tarım Reformu Kanunu'nun bazı maddeleri,
- 2863 sayılı Taşınmaz Kültür ve Tabiat varlıklarını koruma kanunu,
- 4342 sayılı mera kanunu,
- Sulama Birliklerinin kuruluşlarını düzenleyen kanun ve yönetmelikler,
- Yatırımlar için kullanılmak istenen kredi karşılığı gayri menkullerin Şanlıurfa merkezi dışında teminat olarak kabul edilmemesi,

gibi konulardaki yaptırımlar ve kurallar kalkınmanın gecikmesinde engel gibi görülmektedir.

2.3. Gelişme Fırsatları

İlin avantaj ve kısıtları ile kaynaklarının birlikte analiz edilmesi sonucu önemli gelişme fırsatlarına sahip olduğu görülmektedir. Bu fırsatlar, sırasıyla;

- i) Sürdürülebilirlik çerçevesinde su ve toprak kaynaklarının iç ve dış pazar ihtiyaçlarına uygun tarımsal üretim yapılması amacıyla kullanılması,

- ii) Tarıma dayalı sanayinin geliştirilerek ürünlerin yerinde işlenmesinin sağlanması ve öncelikle Ortadoğu pazarları olmak üzere dış pazarlara satılması,
- iii) Kültürel ve doğal değerlerin kurtarılıp korunarak eğitim, turizm ve hizmet amaçlı kullanılması,
- iv) İlin coğrafi konumu itibariyle stratejik öneme sahip olması ve taşımacılık olanaklarının değerlendirilmesi.

3. TEMEL STRATEJİ VE ÖNCELİKLİ SEKTÖRLER

İlin sosyo-ekonomik özellikleri ve kaynakları avantaj ve kısıtları birlikte değerlendirildiğinde kalkınmanın temel stratejisi olarak;

İlin diğer illerle arasında bulunan gelişmişlik farkının azaltılması ve içinde bulunduğu düzeyin yükseltilebilmesi amacıyla yönelik olarak sürdürülebilirlik çerçevesinde tarım, tarımsal sanayi ve kültür turizminin itici gücünden yararlanarak sosyo-ekonomik gelişmeyi pazar ekonomisinin rasyonel işleyen kurum ve kuruluşlarıyla hızlandırıp insani gelişmenin sağlanması ve ilin Bölge'nin cazibe merkezi konumuna getirilmesi kabul edilmiştir.

Bu strateji doğrultusunda tarım, tarıma dayalı sanayi, kültür ve turizm sektörleri ilin kalkınmasında motor görevi görecektir öncelikli sektörler olarak ön görülmektedir. İlin doğal ve sosyo ekonomik özellikleri ile mevcut ve potansiyel kaynaklarının analizlerinde de görüldüğü gibi; Tarımın mevcut kaynakları ile potansiyel kültür turizmi kaynakları ilin kalkınmasında katma değer ve istihdam yaratma açısından öncelikli konuma sahiptir.

4. SEKTÖREL STRATEJİ, HEDEF VE POLİTİKALAR

GAP Bölge Kalkınma Planı (GAP BKP) hedef yılı olarak kabul edilen 2010 yılı ile eş zamanlı olması için il gelişme planında hedef yılı olarak 2010 yılı belirlenmiştir. VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın ve GAP BKP'nin genel yaklaşımı doğrultusunda temel strateji ve öncelikli sektörler esas alınarak il gelişme ve kalkınmasında sektörel bazda öngörülen politikalar, stratejiler ve hedefler, hedef yılı itibariyle saptanmıştır.

4.1. Sosyal Sektörler

4.1.1. Eğitim

Stratejiler

- i) Kadınlara ve okuma çağında olup okullaşamamış çocuklara yönelik programlar geliştirilecek ve mesleki eğitim kurumları yaygınlaştırılarak eğitim ve öğretimden yararlan(a)mayan kesimlerin kazanılması sağlanacaktır,
- ii) Ailelerin bilinçlendirilmesi ve PİO ve YİBO'ların niteliklerinin iyileştirilerek sayılarının artırılması yoluyla sekiz yıllık eğitim uygulaması güçlendirilecektir,
- iii) Eğitim-Öğretim kurumları standartlara uygun hale getirilerek sayıları artırılabilecektir,
- iv) Öğretmenlerin çalışma ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve öğretmen atamalarının ihtiyaç duyulan alanlara göre yapılması suretiyle eğitim-öğretim kadroları öğrenci sayısı ile uyumlu olarak artırılabilecektir.

Hedefler

- i) Okur-yazarlık oranını % 68'den 2000 yılı ülke ortalaması olan % 86'ya, kadınlarda ise % 47'den yine 2000 yılı ülke ortalaması olan % 78'e getirmek,

- ii) İlkokullarda okullaşma oranını % 100'e yükseltmek,
- iii) Mesleki eğitime katılma oranını % 5'den 2000 yılı Türkiye ortalaması olan % 23'e getirmek,
- iv) Okul öncesi eğitim ve sekiz yıllık eğitimin önemi konusunda tüm aileleri bilinçlendirmek,
- v) Her ilçede bir YİBO olmasını sağlamak için Halfeti, Ceylanpınar, Siverek ve Viranşehir'de birer YİBO açmak,
- vi) Harran'da yalnızca kız öğrenciler için bir YİBO açmak,
- vii) Siverek ve Merkez İlçe dışındaki tüm ilçelerde birer olmak üzere toplam 9 ilave PİO açmak,
- viii) İlköğretimde derslik ihtiyacını karşılamak için 2.122 adet ilave derslik yapmak,
- ix) Viranşehir, Halfeti, Bozova, Hilvan, Akçakale ve Harran ilçe merkezlerinde birer adet olmak üzere toplam 6 okul öncesi eğitim kurumu açmak,
- x) Kırsal alanda lojman sayısını artırmak,
- xi) Rehber ve branş öğretmeni sayısını artırmak.

Politikalar

- i) Okuma-yazma kursları ve açık öğretim kursları açılacaktır,
- ii) Çıraklık eğitimi yasınının uygulanmasında koordinasyon ve denetim sağlanacaktır,
- iii) Paydaşlarla koordineli çalışılarak ve basın-yayın araçlarından faydalanarak eğitimin önemi konusunda tüm aileler bilinçlendirilecektir,
- iv) PİO ve YİBO'ların niteliği ve sayısını artırmada kullanılmak üzere taşınmalı eğitim kaynaklarının PİO ve YİBO'lara aktarılması sağlanacaktır,
- v) Eğitim-öğretim kurumlarının nicelik ve nitelik yönünden iyileştirilmesinde paydaşların (özel sektör, STK) katkısı sağlanacaktır.

4.1.2. Sağlık

Stratejiler

- i) Sağlık personelinin nitelik ve nicelik yönünden geliştirilmesi ve sağlık kurumlarının teknik donanımının sağlanması yoluyla nüfusa yeter sayıda sağlık kuruluşu ve hizmeti ulaştırılacaktır,
- ii) Hizmet ihtiyacına ve bu ihtiyaca göre, personel eğitimi de sağlanarak nüfusa yeterli genel ve branş hastaneleri açılacaktır,
- iii) Üreme sağlığına ilişkin ve bulaşıcı hastalıkları gidermeye yönelik olarak toplum bilinçlendirilecek ve hizmetleri sağlanacaktır,
- iv) Sağlık kurullarına topluluk temsilcilerinin katılımı ve yerel yönetimin sağlık hizmetleri sunumundaki rolünün artırılması yoluyla koruyucu sağlık hizmetlerine yönelik olarak ilgili sektörler arasında işbirliği ve eşgüdüm sağlanacaktır.

Hedefler

- i) Şanlıurfa il merkezinde tropikal hastalıklar, doğumevi, acil yardım, travmatoloji ve onkoloji hastaneleri açmak,
- ii) Bozova'da bir hastane açarak tüm ilçelerde birer hastane olmasını sağlamak,
- iii) Tüm personel açığını gidermek,
- iv) Köy sağlık ocakları ve ilçe merkezleri öncelikli olmak üzere tüm sağlık personeline adaptasyon ve hizmet içi eğitim vermek,
- v) Lojman açığını kapatmak,

- vi) Öncelikle mahrumiyet bölgelerinden başlayarak sağlık personeline özel sağlık tazminatı verilmesini sağlamak,
- vii) Tüm mevcut sağlık ocağı ve evlerini çalışır hale getirmek,
- viii) Nüfus artış hızı yüksek olan Merkez, Suruç ve Viranşehir öncelikli olmak üzere, doğacak ihtiyaca göre yeni sağlık ocağı/evi açmak,
- ix) 224 sayılı yasa çerçevesinde kurulması öngörülen sağlık kurullarını işlevsel hale getirmek,
- x) Bütün belediyelerin kanalizasyon/su/atıkların sağlık açısından denetlenmesine yönelik olarak etkin ve diğer kurumlarla eşgüdümlü çalışmasını sağlamak,
- xi) Köy sağlık ocakları öncelikli olmak üzere, tüm sağlık evleri ve ocaklarında üreme sağlığı, bulaşıcı hastalıklar ve çevre sağlığı alanlarında verilecek hizmet ve halk eğitimine öncelik vermek.

4.1.3. Sosyal Hizmetler

Stratejiler

- i) Tüm ihtiyaç gruplarına (çocuk, kadın, özürlüler, yoksullar) dönük alternatif sosyal hizmet sunumları sağlanacaktır,
- ii) Paydaşlar arasında koordinasyon sağlanarak sosyal hizmet idaresi etkin hale getirilecektir,
- iii) Koruyucu, önleyici sosyal hizmet müdahalelerinin gerçekleştirilmesinde uzman kadrolara öncelik verecek programlar düzenlenecektir,
- iv) İl bazında gelişme stratejilerinin belirlenmesinde ihtisaslaşmış sosyal hizmet kadrolarının rol alması sağlanacaktır.

Hedefler

- i) YİBO'larda ve sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan bölge/mahalle okullarında Sosyal Hizmet uzmanlarını istihdam etmek,
- ii) İl Merkezinde 2, Birecik, Harran ve Viranşehir ilçelerinde 1'er adet olmak üzere toplam 5 adet toplum merkezi (ÇATOM) açmak,
- iii) İl merkezinde sosyal hizmetler teşkilatına bağlı bir Aile Danışma Birimi açmak,
- iv) Şanlıurfa "Yoksulluk Durum Tespiti ve Hizmetsel Gelişim Envanteri"ni oluşturmak,
- v) Sokakta çalışan çocukların rehabilitasyonuna dönük çalışmaları bulunan Çocuk ve Gençlik Eğitim Merkezi ile benzer hizmetleri bulunan diğer birimlere (Sosyal Merkez, Çocuk Eğitim Merkezi) etkin çalışma olanakları sağlamak ve bir adet "Madde Bağımlılığı Tedavi ve Rehabilitasyon Birimi" kurmak,
- vi) Sokakta çalışan veya yaşayan çocuklarla ilgili olarak "Güvenlik Kararı"nı almak,
- vii) Zorunlu eğitim çağındaki çocukları, eğitime katılmaları doğrultusunda sosyal yardımla desteklemek,
- viii) İl ve ilçelerde koruyucu aile hizmetini etkin hale getirmek,
- ix) Sosyal güvenlikten yoksun özürlü çocuklara ilişkin sosyal hizmetleri genişletmek ve desteklemek,
- x) Özellikle öz bakımını gerçekleştiremeyen muhtaç yaşlılara yönelik olarak Valilik tarafından yapılmış başlatılan Huzurevi'nin tamamlanmasını sağlamak,
- xi) Sosyal Hizmet alanında yetersiz ve etkin görünmeyen STK'ları desteklemek,
- xii) Kreş ve Gündüz Bakım evi sayısını arttırmak,
- xiii) İl genelinde 0-2 yaş çocuklarının hizmet genişliğinin artırılmasını sağlamak,
- xiv) Harran Üniversitesi bünyesinde bir Sosyal Hizmetler Bölümü ya da Yüksekokulu açılmasını sağlamak.

Politikalar

- i) Aile Danışmanlık hizmetleri yaygınlaştırılacaktır,
- ii) Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Başkanlığı, İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü, İl Millî Eğitim Müdürlüğü, Harran Üniversitesi, İl Sağlık Müdürlüğü, GAP İdaresi Bölge Müdürlüğü yetkililerinden oluşan Yoksulluk Hizmetlerini yönlendirme ve izlemeye yönelik bir "Sosyal Yardım İzleme Komitesi" kurulacaktır,
- iii) İlde sosyal hizmetlerin yürütülmesini sağlayacak sayıda meslek elemanı istihdam edilecektir,
- iv) Koruyucu aile sayısını artırmak amacıyla bir kampanya başlatılarak kamuoyunu bilgilendirici ve katılımı artırıcı çalışmalar yapılacaktır.

4.2. Ekonomik Sektörler

4.2.1. Tarım

Stratejiler

- i) Toprak kaynakları korunacak, geliştirilecek ve sulama alanları geliştirilerek teknolojik imkanları artırılacaktır,
- ii) Modern tarım teknolojileri kullanılarak bitkisel ve hayvansal üretimde verimlilik arttırılacak ve ürün yönetimi geliştirilecektir,
- iii) Çiftçi eğitim ve yayım hizmetleri etkinleştirilecek, danışmanlık sistemlerinin üretici örgüt temelinde geliştirilmesi sağlanacaktır,
- iv) Tarım ürünlerinin pazarlama hizmetleri geliştirilecek, örgütlenme yapısı güçlendirilerek çeşitlendirilecektir.

Hedefler

- i) 400.000 ha alanı sulamaya açmak,
- ii) Sulamaya açılacak 400.000 ha'lık alanda tarla içi geliştirme hizmetleri uygulamak ve eskiden kalanları tamamlamak,
- iii) 2.000 ha'lık taşlı araziyi ıslah etmek,
- iv) İkinci ürün ve alternatif ürünlerin piyasa sistemlerini kurmak,
- v) Makine müteahhitliği ve makine ringi gibi ortak makine sistemlerini kurmak,
- vi) Ceylanpınar TİGEM işletmesinin tohumculuk ve genetik stoklarını 2 kat artırmak,
- vii) Sulama birlikleri ile özel üretici kurumlarında eğitim-yayım hizmet ünitelerini ve sistemlerini kurmak,
- viii) Danışmanlık sistemlerini, öncelikle sulama alanlarında, üretici örgütlerine yönelik olarak kurmak,
- ix) Ürün-borsa ve hallerini ölçek merkezlerde kurmak,
- x) Organik tarıma yönelik akredite merkezlerini oluşturmak,
- xi) Özellikle su ürünlerine yönelik balıkçı barınağı ve soğuk zinciri ölçek merkezlerde kurmak,
- xii) Ürün bazında üretim örgütlerini kurmak,
- xiii) En az 5 adet su ürünleri kooperatifi kurmak ve avlak sahalarını üreticiye/balıkçıya kiralamak,
- xiv) Mevcut hayvancılığı geliştirmek,
- xv) Ağaçlandırma çalışmalarını yaygınlaştırmak.

Politikalar

- i) İkinci ürün ve alternatif ürünler üretiminin yaygınlaşmasına yönelik olarak gerekli olacak alt-sektör yatırımlarının gerçekleşmesi için özel sektör özendirilecektir,

- ii) Kırsal/tarımsal eğitim-yayın hizmetlerinin etkinliği için üretici örgütleri desteklenecektir.

4.2.2. Sanayi

Stratejiler

- i) OSB, KSS'lerin alt yapıları geliştirilecek, özel Sanayi Bölgesi (CLUSTER) kurulacak ve alternatif yatırım alanları geliştirilecektir,
- ii) Rekabet üstünlüğü olan alanlarda üretimin artırılması ve sınır ticaretinin sağlanması ile piyasa alt yapısı geliştirilecektir,
- iii) Eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin güçlendirilmesi ile nitelikli işgücü geliştirilecek, danışmanlık hizmetleri yaygınlaştırılacaktır,
- iv) Mevcut kurumların (GİDEM, KOSGEB vb.) kapasitelerinin güçlendirilmesi ve kurumlar arası işbirliğinin sağlanması ile örgütlenme yapısı geliştirilecektir,
- v) Tarıma dayalı sanayiler çeşitlendirilerek geliştirilecektir.

Hedefler

- i) Merkez'de 1 adet OSB ile Birecik ve Viranşehir'de 1'er adet KSS kurmak,
- ii) Sanayi öbekleri oluşturulmasına yönelik yer ayrılmasını sağlamak,
- iii) Akredite laboratuvar ve merkezlerini kurmak,
- iv) Mezbaha ve işleme tesislerini kurmak,
- v) Akçakale'deki gümrük kapısını 1. sınıf düzeyine getirmek,
- vi) 1 adet Serbest Bölge kurmak,
- vii) İş gücü, hammadde ve pazar avantajı bulunan alanları belirlemek ve özendirmek,
- viii) Varolan eğitim merkezleri için eğitim program ve kadrolarını ihtiyaca göre iyileştirmek,
- ix) Sanayi kuruluşları arasında işbirliği için program ve sistemler geliştirmek,
- x) Eşgüdüm kurulları oluşturmak,
- xi) Sanayi fuar alanı düzenlemek,
- xii) Enerji nakil hatlarını yenilemek.

Politikalar

- i) Yerel yönetimlerce sanayi gelişme alanları için gerekli arazi tahsisleri yapılacaktır,
- ii) Akredite laboratuvar ve merkezlerin kurulması için meslek odalarının destekleri sağlanacaktır,
- iii) Yerel üretim faaliyetlerine rekabet avantajı sağlamak için "iş kurma" ve "iş geliştirme" yönünde hizmet verecek kuruluşlar desteklenecektir,
- iv) İnsan kaynaklarının geliştirilmesi kapsamında vasıfsız işgücü eğitimine yönelecek gönüllü kuruluşlar ile eğitim kurumları, yerel yönetimlerce desteklenecektir,
- v) Tarım Reformu Bölgesi olan ilde; tarım dışı alanlarda sanayinin gelişmesine yönelik düzenlemeler yapılacaktır.

4.2.3. Hizmetler

Stratejiler

- i) Öncelikle turizm olmak üzere, konaklama ve diğer hizmet kapasiteleri artırılabacak ve sektör destekleme ve işletme sistemleri geliştirilecektir,

- ii) Öncelikli olarak belirlenen tarihi ve kültürel değerler kurtarılarak korunacak, turizm, eğitim ve hizmet amaçlı kullanılacaktır,
- iii) İşgücü niteliği artırılacak, danışmanlık hizmetleri etkinleştirilecektir,
- iv) Organizasyon ve örgütlenme faaliyetleri desteklenecek, tanıtma ve rehberlik hizmetleri acentalar ve alt sektörlerin işbirliği ile geliştirilecektir.

Hedefler

- i) Fiziksel ve çevresel altyapı hizmetlerini öncelikle belirlenmiş alanlarda tamamlamak,
- ii) Cazibe merkezlerinde konaklama tesisleri kurmak,
- iii) Kalifiye yönetici ve ara eleman yetiştirmek için periyodik kursları ihtiyaca göre gerçekleştirmek,
- iv) Turizm İl Müdürlüğü'nü kadro ve nitelik açısından etkin duruma getirmek,
- v) Çok yönlü programlarla desteklenmiş rehberlik kursları gerçekleştirmek,
- vi) Tanıtım faaliyetlerine yönelik konsey oluşturmak,
- vii) Ulusal ve uluslararası tanıtım hizmetlerini periyodik olarak gerçekleştirmek,
- viii) Hizmet sektörü işbirliği konseylerini kurmak,
- ix) Sosyal aktiviteleri artırmak.

Politikalar

- i) Hazırlanacak olan il turizm master plan ve projeleri doğrultusunda, öncelikle kültür turizmine yönelik altyapı hizmetlerinin tamamlanması için kamu kaynağı tahsisleri arttırılacaktır,
- ii) Rehberlik eğitimine yönelecek gönüllü kuruluşlar desteklenecektir.

4.2.4. Turizm

Stratejiler

- i) İl'in inanç turizmi, ipek yolu turizmi, termal turizmi, kış turizmi, doğa turizmi, kuş gözlemciliği ve su sporları ve rekreasyon potansiyeli geliştirilecektir,
- ii) Tur güzergahları çeşitlendirilip geliştirilecek, ören yerleri ile sivil mimarlık örnekleri turizm amaçlı olarak değerlendirilecek, tesisler ve altyapılar yeterli düzeye getirilecektir,
- iii) Turizme yönelik eğitim kurumlarının geliştirilmesi ve hizmet içi eğitim programlarının düzenlenmesi yoluyla turizm personeli nitelik ve nicelik yönünden geliştirilecektir,
- iv) Acenta ve rehberlerin eğitilmesi ve halkın turizm konusunda eğitilerek bilinçlendirilmesi yoluyla tanıtımda rol alacak paydaşlar geliştirilecek ve aralarında koordinasyon sağlanacaktır,
- v) İnanç turizmi ve diğer turizm çeşitleriyle ilgili hedef kitleye yönelik tanıtımlar yaparak ve özel sektörlerle STK'ların tanıtıma katkılarını sağlayarak turizm potansiyeli çeşitlendirilerek tanıtılacaktır.

Hedefler

- i) Şehiriçi turu; Şanlıurfa-Harran-Bazda-Han El Ba'rür Kervansarayı, Şuayip-Soğmatar, Göbeklitepe-Eyüp Nebi, Şanlıurfa-Çarmelik Kervansarayı, Birecik-Halfeti güzergahlarını düzenlemek,
- ii) Tur güzergahlarının ulaşım altyapılarını sağlamak ve çevre düzenlemelerini yapmak,
- iii) Harran kubbeli evlerini restore ederek konaklama tesisi olarak değerlendirmek,

- iv) İl merkezinde Turizm Özel Bölgesi oluşturmak,
- v) Halfeti'nin tarihi kent dokusu içindeki sivil mimarlık örneklerini koruma-kullanma dengesi içinde tatil beldesi olarak değerlendirmek,
- vi) Harran üniversitesi bünyesinde 4 yıllık Turizm Yüksek Okulu açmak,
- vii) Yatak sayısını artırmak,
- viii) Turizm Bakanlığı sertifikalı rehber sayısını artırmak,
- ix) Acenta sayısını artırmak,
- x) Güllüoğlu Sokak-Haleplibahçe arasındaki adayı, Balıklı Göl'e kadar Turizm Tesisleri Adası olarak düzenlemek,
- xi) Haleplibahçeyi "Dinler ve Kültürler Parkı" halinde düzenleyerek Balıklı Göl'le birleştirip "Kutsal Ada" olarak turizme açmak,
- xii) Gümrük Hanı ve çevresindeki tüm tarihi hanları ve çarşıları "Tarihi Hanlar ve Çarşılar Adası" olarak düzenlemek,
- xiii) 58 Meydanı ve çevresindeki eserleri "Hoşgörü Adası" olarak düzenlemek,
- xiv) Karaali termal tesisleri ile Karacadağ kayak tesislerini geliştirerek kapasitelerini artırmak,
- xv) İldeki baraj gölleri ve akarsularda su sporlarının geliştirilmesine yönelik imkanlar sağlamak.

Politikalar

- i) Tur güzergahlarında yer alan ören yerlerine ücretli giriş sağlanacaktır,
- ii) Ören yerlerinin korunması için gerekli personel istihdam edilecektir,
- iii) Turizm personelinin eğitimine yönelik olarak ilgili kurum ve kuruluşlar, yerel yönetimler ve STK'ların katılımıyla sürekli bir eğitim programı hazırlanacak ve uygulanacaktır,
- iv) Kültür ve turizm varlıklarını tanıtan yazılı ve görsel malzeme yurtiçi/dışı ilgili yerlere gönderilecektir,
- v) Halk Eğitim Merkezleri, Milli Eğitim Müdürlükleri ve STK'ların etkin biçimde kullanılması yoluyla halkın turizm konusunda eğitilmesi sağlanacaktır,
- vi) Turizm güzergahlarındaki halk eğitilecektir,
- vii) Yerel sermaye ve girişimcilik desteklenecektir.

4.3. Mekansal Yapı

4.3.1. Mekan

Stratejiler

- i) Doğal ve tarihi sit alanları ile Plan kararlarından gelen açık alanla yapılı alanlar arasındaki dengenin korunmasına yönelik politikalar geliştirilecektir,
- ii) Yer altı ve yerüstü su kaynakları, jeolojik açıdan sakıncalı alanları ve tarım arazilerini (Tarımsal arazi kullanım planları doğrultusunda) koruyarak, yerleşim birimlerinde sürdürülebilir çevre koşullarını sağlayıcı önlemler alınacaktır,
- iii) Kırsal ve kentsel yerleşim birimleri arasında nüfusa bağlı olarak dengeli gelişme sağlanarak, tüm ölçeklerde plan eksiklikleri tamamlanarak ve ölçekler arasındaki uyumsuzluklar giderilerek, merkez köylerin belirlenmesine yönelik ölçütler geliştirilerek, yerleşim birimlerinde dengeli ve planlı mekansal gelişme koşulları sağlanacaktır,
- iv) Gecekondu ve kaçak yapılaşma alanlarına yönelik projeler geliştirilerek ve sosyal donatı alanlarının mevzuatta belirtilen oranlara yükseltilmesi sağlanarak yerleşim birimlerinde çevre değeri yüksek mekansal düzenlemeler yapılacaktır.

Hedefler

- i) İl dahilinde doğal/tarihi/kentsel sit alanları envanteri çıkarmak,
- ii) Kentsel sit alanlarının koruma/geliştirme amaçlı planlarını yapmak,
- iii) İmara açılacak alanlar ile mevcut yerleşmelerde açık alanları nitelik ve nicelik açısından geliştirmek,
- iv) Baraj göl aynası koruma şeritlerinde ve jeolojik açıdan sakıncalı alanlarda yapılaşmayı engellemek,
- v) Kişi başına düşen yeşil alan miktarını artırmak,
- vi) Tarımsal arazi kullanım planlarına uyulmasını sağlamak,
- vii) Fiziki ve sosyal yatırımları, nüfus dengesizliklerine yol açmayacak şekilde planlamak ve gerçekleştirmek,
- viii) 1996 tarihli Resmi Gazete’de belirlenen 80 merkez köyden hangilerine yatırım önceliği verileceğine ilişkin karar üretmek,
- ix) İl düzeyinde planlar arasında kademeli birlikteliği sağlamak; üst ölçek planlarla uyuşmayan mevcut planları revize etmek,
- x) İmar planı olmayan belediyelerin haritalarını yapmak ve planlarını hazırlamak,
- xi) Kırsal alanlarda öncelikli yerleşmeler belirlenerek, köy yerleşim alanlarını tespit etmek ve parselasyon işlemlerini yapmak,
- xii) Kaçak yapılaşma olan alanlarda, öncelik sıralaması yaparak, dönüşüm projelerini geliştirmek,
- xiii) Dar gelirli başta olmak üzere, konut sorununa yönelik olarak yeni kentsel gelişme alanları üretmek,
- xiv) Mevcut alanlardaki sosyal donatı eksikliklerini gidermek,
- xv) Yeni gelişme alanlarında, sosyal donatılara ilişkin mevzuata uyumu sağlamak.

Politikalar

- i) Katılımcı süreçler etkin kılınacaktır,
- ii) Plan değişikliği yolu ile yoğunluk artırımı yöntemi kullanılmayacaktır,
- iii) Baraj göl aynası koruma şeritlerinde mevzuat dışı yapılaşma kesinlikle önlenerek ve varolanlar kademeli olarak tasfiye edilecektir,
- iv) Jeolojik açıdan sakıncalı alanlar yapılaşmaya kesinlikle açılmayacak ve varolanlar kademeli olarak tasfiye edilecektir,
- v) Tarım arazilerinin (I-IV. sınıflar) tarım dışı amaçla kullanımı önleneyecektir,
- vi) İl gelişme kararları mekansal fonksiyonlara göre güncelleştirilecektir,
- vii) Planlama ve parselasyon hizmetlerine yeterli kaynak ayrılması ile kurumsal kapasite güçlendirilecektir,
- viii) Konut ve arsa arzı artırılabilecektir,
- ix) Sosyal donatı yatırımlarına yönelik özendirme ve teşvik hizmetleri artırılabilecektir.

4.3.2. Kültürel Miras

Stratejiler

- i) Kalkınma projesinden etkilenecek alanlardan başlanarak ve kurumlararası koordinasyonu sağlanarak taşınmaz kültür varlıklarının belgeleme, envanter ve tescil çalışmaları yapılacaktır,
- ii) Halk kültürü araştırılarak belgelenecek ve halk kültürü değerleri desteklenerek yaşatılacaktır,

- iii) Öncelikli alanlardan başlanarak ve kurumlar arası koordinasyon sağlanarak kültürel mirasın korunmasına yönelik kazı, kurtarma, restorasyon ve çevre düzenleme çalışmaları geliştirilecektir,
- iv) Nitelik ve nicelik yönünden gerekli altyapı oluşturularak kültürel miras tanıtılacak, kültür ve turizm amaçlı olarak değerlendirilecektir.

Hedefler

- i) Kalkınma projelerinden etkilenecek olan Siverek-Hilvan ve Suruç-Baziki sulama alanlarındaki taşınmaz kültür varlıklarını öncelikle belgelemek,
- ii) El sanatları, gelenek, görenek, halk edebiyatı, müzik, halk hekimliği, halk dansları, kıyafetler ve yemek kültürü ile ilgili özellikleri belgelemek,
- iii) Harran, Şuayip şehri, Soğmatar, Mahmutoğlu Kulesi, Bazda ve Han El-Barür Kervansarayında kazı, restorasyon ve çevre düzenlemesi çalışmalarını tamamlamak,
- iv) Halfeti tarihi kent dokusunda restorasyon ve çevre düzenlemesi yapmak,
- v) İl merkezinde Millet Hanı'nı restore ederek müzeye dönüştürmek,
- vi) İl Merkezinde Yorgancı Sokak, Çulha Sokak ve Güllüoğlu Sokağın çevrelediği alandaki evleri restore etmek ve kültür merkezine dönüştürmek,
- vii) Kültürel mirasın tanıtımını sağlamak.

Politikalar

- i) Maddi olmayan kültür değerleri belgelenecek ve il kimliğinin geliştirilmesinde kullanılacaktır,
- ii) Yeni yerleşim alanları, sosyo-kültürel doku gözetilerek kentin kimliğini yansıtan ölçütlere özel yer verilerek tasarlanacaktır,
- iii) Büyük projelerde doğal çevre ve kültürel miras gözetilerek ÇED (Çevresel Etki Değerlendirme) ve SED (Sosyal Etki Değerlendirme) çalışmaları yetkin kuruluşlarca yapılacaktır,
- iv) Kültürel mirasa ilişkin eğitim ve tanıtım programları hazırlanarak konuya ilişkin yerel örgütlenme modelleri oluşturulacaktır.

4.3.3. Çevre

Stratejiler

- i) Çevre enformasyon ve veri tabanı sisteminin oluşturulması; kurumsal faaliyet alanlarının tanımlanması ve eşgüdümün sağlanması; çayır-mera, orman-fundalık ve tarım arazilerinin amaç dışı kullanımını engelleyecek uygulamaların güçlendirilmesi ile hava, su ve toprak kaynaklarının kullanımında, kirlenmeyi önleyici ilkelerin gözetilmesi sağlanacaktır,
- ii) Yöreye ait flora, fauna türlerini koruyacak tedbirlerin alınması ve hassas ekosistem ve türlerin korunabilmesine yönelik önlemlerin alınması ile İl'deki hassas ekosistemler ve türler belirlenerek bunların gelişme ve insan faaliyetlerinden olumsuz etkilenmeleri önlenecektir,
- iii) Kentleşmeden kaynaklanan çevresel sorunları denetleyecek mekanizmaların etkinleştirilmesi ve yerleşim alanlarından kaynaklanan sıvı ve katı atıkların İl'e uygun metotlarla bertaraf edilmesi yoluyla kentsel alanlardaki yaşamın yol açtığı kirlilik unsurlarının giderilmesi sağlanacaktır,

- iv) Tarımsal üretim amaçlı kullanılan kimyasal gübre, kimyasal ilaç ve sulama suyunun bitkinin ihtiyacına uygun metot ve yöntemlerle uygulanması yoluyla tarımsal faaliyetler sonucu oluşabilecek kirlilik kontrol altına alınacaktır.

Hedefler

- i) İl çevre envanteri yapmak, doğal muhasebe sistemine geçmek, etkin bir izleme ve denetleme sistemi kurmak,
- ii) Yakıt kullanımından kaynaklanan emisyonları azaltmaya yönelik denetlemeleri etkinleştirmek,
- iii) Toprak ve su kaynaklarında kirliliğe yol açan evsel, endüstriyel, tıbbi ve tehlikeli her türlü atığın deşarjını, İl Çevre Müdürlüğü'nün ve ilgili belediyelerin eşgüdümünde, denetlemek,
- iv) Amaç dışı kullanımları engellemek için Tarım Reformu Bölge Müdürlüğü'nün koordinasyonunda, Tarım İl Müdürlüğü'nün, Orman Bölge Müdürlüğü'nün, Köy Hizmetleri Bölge Müdürlüğü'nün ve ilgili belediyelerin uygulamaları birlikte izlemesini sağlamak,
- v) Orman ve mera alanlarını artıracak çalışmaları gerçekleştirmek,
- vi) Çevre İl Müdürlüğü'nün gözetiminde endemik türleri ve ekosistemleri korumak ve varlıklarının devamına ilişkin önlemleri almak,
- vii) Hassas ekosistemleri ve türleri belirlemek ve haritalarını hazırlamak,
- viii) İlçe merkezlerinde mevzuata uygun olarak evsel, endüstriyel, tıbbi ve tehlikeli atıkların ayrı depolandığı ve çevreye olumsuz etkilerinin önlendiği düzenli depolama sistemine geçmek,
- ix) Evsel ve endüstriyel atıksuların alıcı ortama doğrudan deşarjını önlemek üzere yerleşim alanlarında arıtma tesislerini kurmak ve sağlıklı işletilmesi sağlamak,
- x) Arıtma tesislerinden elde edilen arıtılmış suyun tarımsal üretimde kullanılmasını sağlamak,
- xi) İlaçlama, gübreleme ve sulamanın bitki ihtiyacına göre yapılmasını sağlayacak eğitim ve yayım hizmetlerini de içeren düzenlemeler yapmak,
- xii) Harran ovasından başlayarak drenaj sistemini kurmak, drenaj sularını tarımda dönüşümlü olarak kullanmak.

Politikalar

- i) Harran Üniversitesi bünyesinde çevreyle ilgili bilimsel araştırmaları yürütebilecek teknik donanımlı bir "Çevre Araştırmaları Merkezi" kurulacaktır,
- ii) Yakıt kullanımından kaynaklanan emisyonlar, HKKY (Hava Kirliliği Kontrol Yönetmeliği)'de belirtilen standartları sağlamak üzere, İl Çevre Müdürlüğü, ilgili belediyeler ve İl Sağlık Müdürlüğü'nün eşgüdümünde denetlenecektir,
- iii) İl Çevre Müdürlüğü ve Harran Üniversitesi işbirliği ile, GAP-BKİ koordinasyonunda flora ve faunayı da kapsayan bir il çevre envanteri çıkartılacaktır,
- iv) Doğal muhasebe sistemine geçilecek, etkin bir izleme ve denetleme sistemi kurulacaktır,
- v) Katılımcı süreçler harekete geçirilerek eşgüdüm etkin kılınacaktır,
- vi) Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının yaygınlaştırılmasını sağlayacak tedbirler alınacak, düşük emisyonlu sahip yakıt tüketimine yönelik özendirici önlemler alınacaktır,
- vii) Tarım Reformu Bölge Müdürlüğü'nün koordinasyonunda, Tarım İl Müdürlüğü, Orman Bölge Müdürlüğü, Köy Hizmetleri Bölge Müdürlüğü ve ilgili belediyeler birlikte

- çalışarak tarım topraklarının, orman, çayır ve mera alanlarının amaç dışı kullanımlarını engellemeye yönelik uygulamalar yapacaklardır,
- viii) Endemik türler korunmaya alınacak; sulanan alan ekosistemlerinin işlev ve değerleri korunacak; nehir koridorlarının doğal özellikleri ve işlevlerinin korunmasına yönelik arazi kullanım kararları ve kısıtları belirlenecek; koruma alanı ve biyolojik hassas alanların uygun statüde ilan edilmesi ve yönetilmesi sağlanacaktır,
- ix) Ekonomik değeri olan endemik türler ve tıbbi bitkilerle ilgili piyasaların güçlenmesine yönelik tedbirler alınacaktır,
- x) Sıvı ve katı atıkların, yerleşmeler arası ortak çözümleri de içeren uygun teknolojiyi bertaraf metodlarının uygulanması ile, doğrudan alıcı ortama verilmesi önlenecektir,
- xi) Tarımsal sulama teknolojisi, gübre ve tarım ilacı kullanımı ile çevre kirliliği etkileşimini yakın izlemeye alacak, tarla içi drenaj ve drenaj sistemlerini sulama projelerine eşgüdümlemiş bir biçimde gerçekleştirecek bir tarımsal üretim yönetim birimi kurularak etkin kılınacaktır,
- xii) Doğal varlıkların korunması ve bilinçli kullanılmasına yönelik olarak, eğitim, bilinçlendirme ve yayım hizmetleri artırılacaktır.

4.3.4. Teknik Altyapı

Stratejiler

- i) Mevcut köy yolları ve il yollarının sathı cinsi ve standartlarının "ÇED"e uygun olarak geliştirilmesi sağlanacak; yeni açılacak il yolları güzergahları ÇED raporuna uygun olarak belirlenecektir,
- ii) Kaçak elektrik kullanımı önlenecek ve altyapıdaki yetersizlikler giderilecektir,
- iii) Karayolu dışında havayolu ulaşım geliştirilecek, "Güneydoğu Demiryolu Hattı Projesi"ne yaşama geçirilecektir,
- iv) Kentsel ve kırsal alanlarda içme suyu alt yapısı sağlanacak ve geliştirilecektir,
- v) İlçe merkezlerinde içme suyu şebekesi oluşturulacaktır,
- vi) Kentsel ve kırsal alanlarda kanalizasyon ve arıtma sistemleri geliştirilecektir,
- vii) Kentsel sanitasyon projeleri geliştirilecektir,
- viii) Telefonsuz yerleşim birimi bırakılmayacaktır.

Hedefler

- i) Varolan tüm ham köy yolları, tesviye yolları ve stabilize yolları (km olarak tüm köy yollarının % 77'si) asfalt yol haline getirmek,
- ii) Varolan il yollarının tamamını asfaltlamak (km olarak tüm il yollarının % 14,3'ü),
- iii) Yeni il yollarının yapımında, başta tarım toprakları olmak üzere, ÇED kapsamına giren tüm alanları korumak,
- iv) Kaçak elektrik kullanımının önlenmesine yönelik denetimlerin artırılmasını sağlamak,
- v) Elektrik şebekesini yeraltına almak,
- vi) Yapılmakta olan uluslararası havalimanını tamamlamak,
- vii) Havayolu ulaşımına yönelik talep analizini yapmak, ihtiyaç olması durumunda gereken önlemleri almak,
- viii) "Güneydoğu Demiryolu Hattı Projesi"nin yeniden gündeme alınması için kamuoyu oluşturmak,
- ix) Atatürk Barajı'ndan temin edilen suyu, yapılacak arıtma tesisinden geçirdikten sonra, kente içme ve kullanma suyu olarak vermek,
- x) Tüm ilçe merkezlerinde içmesuyu şebekelerini tamamlamak,

- xi) İçmesuyu olmayan köylerin ve bağlılarının (tüm ünitelerin % 21'i) tamamını içmesuyuna kavuşturmak,
- xii) Kırsal yerleşmelerde atık suların bertarafı için doğal arıtma sistemlerini ve kanalizasyon sistemlerini yaygınlaştırmak,
- xiii) Mevcut arıtma tesislerini kullanılabilir hale getirmek,
- xiv) Kanalizasyon şebekelerini insan ve çevre sağlığını tehdit etmeyecek şekilde geliştirmek,
- xv) Telefonsuz 314 (tüm yerleşimlerin %11,5'i) kırsal yerleşim biriminde kablolu veya kablosuz telefon haberleşmesini sağlamak.

Politikalar

- i) İl yönetim sistemi içerisinde altyapı eşgüdüm ve yönetim birimi oluşturulacaktır,
- ii) Kaçak elektrik kullanımının önlenmesine yönelik denetimler artırılabilecektir,
- iii) Kamu yatırım ödeneğinde tahsis sağlanmasına yönelik çalışmalar yapılacaktır,
- iv) Kamuoyu oluşturulmasına yönelik olarak, iletişim araçlarının etkin kullanılması sağlanacaktır,
- v) Toplumsal bilincin desteklenmesine yönelik olarak eğitim ve yayım hizmetleri artırılabilecektir,
- vi) İl merkezi ile ilçe merkezlerinin uzun vadeli su ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik çalışmalar tamamlanacaktır,
- vii) Nehir havzaları temelinde su yönetimine öncelik verilerek özellikle içmesuyu amacıyla kullanılan rezervuarlar ile muhtemel içmesuyu kaynakları koruma altına alınacak; bu kaynakların her türlü kirlilikten korunması amacıyla yukarı havzalarda da uygulanacak arazi kullanım kararlarında koruma önlemleri dikkate alınacak; atıksuların uzaklaştırılması ve arıtmada su kaynaklarının korunmasına hassasiyet gösterilecektir,
- viii) İçmesuyu iletim ve dağıtım hatlarında meydana gelen kayıpların asgari düzeye indirilebilmesi için su temin şebekelerinde bakım, onarım ve yenileme çalışmalarına önem verilecektir,
- ix) Kentsel ve sınai faaliyetlerden kaynaklanan nokta bazlı kirlilikleri önlemek, kentsel gelişmenin doğal kaynaklar üzerinde yaratacağı baskıyı en aza indirmek amacıyla arıtma tesislerinin yapımı ve titizlikle işletilmesi sağlanacaktır,
- x) Atıl durumdaki arıtma tesisleri revizyonları gerçekleştirilip işletmeye alınacaktır,
- xi) Katı atık yönetim sistemleri geliştirilecek ve katı atık bertaraf planlamasında yerleşmeler arasında ortak çözüm önerileri geliştirilecek ve desteklenecektir,
- xii) Kırsal kesimde suyu yetersiz ve susuz yerleşim yerleri öncelikli olarak içmesuyuna kavuşturulacaktır,
- xiii) Kırsal kesim içmesuyunda şebekeli sistemlerin geliştirilmesi sağlanacaktır,
- xiv) Kırsal alanda kanalizasyon altyapısı için Bölge koşullarına uygun tip projeler geliştirilecektir,
- xv) Tesislerin işletilmesi, sağlık ve sanitasyon konularında halkın bilinçlendirilmesine yönelik çalışmaların gerçekleştirilmesi sağlanacaktır,
- xvi) Projelerin eşzamanlı gerçekleştirilmesi için kurumlararası koordinasyon sağlanacaktır.

D İL GELİŞME PLANI

1. EKONOMİK GELİŞME

1.1. İl'in Ülke Sosyo-Ekonomik Yapısındaki Yeri ve Potansiyelleri

Ülke genelinde kalkınmanın sağlanması, yöresel geri kalmışlıkların giderilmesi ve bölgesel gelişmişlik farklarının ortadan kaldırılması; illerde etkili bir gelişme planlaması yapılması ve rasyonel strateji ve hedeflerin belirlenip uygulanması ile yakından ilişkilidir. Kalkınmanın taşradan başlamasıyla; yöresel ve bölgesel sosyo-ekonomik kaynaklar harekete geçirilerek ve taşranın sosyo-ekonomik düzeyi yükseltilerek topyekün ülke kalkınması sağlanacaktır.

İl, 1996 yılında yapılan "İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması"na göre 5 kademe olarak belirlenen gelişmişlik sıralamasında 4. kademede gelişmiş iller arasında olup tüm iller içinde 56. sırada yer almaktadır.

İl'in gelişmişlik sıralamasını belirleyen faktörler arasında, İl'in demografik yapısı, iş gücü talebi, işsizlik ve sektörel istihdam, eğitim ve sağlık hizmetlerinin yaygınlığı, fiziki ve sosyal altyapı olanakları, üretim seviyesi, kişi başına gelir düzeyi ve diğer kamu hizmetlerinden (belediye hizmetleri vb.) yararlanma ile ihracat potansiyeli gibi değişkenler yer almaktadır.

Bu çerçevede İl'in Gelişme Stratejileri bölümünde yapılan analizlerde görüldüğü gibi İl'in nüfus artış hızı, ülke nüfus artış hızının üstünde seyretmekte dolayısıyla ülke nüfus artış hızı ortalamasını yükseltmektedir.

İşgücüne katılım oranı da ülke ortalamasının çok altında olup, ülke genelinde % 7 civarında olan eksik istihdam İl'de % 40'ın üzerine çıkmakta, ülke genelinde % 6,6 olan işsizlik oranı İl'de % 14,5 civarında bulunmaktadır. Ayrıca, İl'de % 30 oranında olan mevsimlik çalışma ülke genelindeki % 3 oranının çok üstündedir.

İstihdamın sektörel dağılımı da ülke genelinden önemli farklılıklar göstermektedir. Tarım sektöründe çalışan nüfus oranı ülke genelinde % 35 iken İl'de bu oran % 55 civarındadır. İmalat sanayiinde ise ülke genelinde % 17 iken İl'de % 6'dır. Hizmetler sektöründe ülke genelinde % 14 olan oran, İl'de % 7 civarındadır. Buna karşın inşaat sektöründe ülke genelinde % 6,5 olan çalışan nüfus İl'de % 12'ye yükselmekte, toptan ve perakende ticaret sektöründeki istihdam da ülke genelinde % 18 olup İl'deki oran da % 15 ile ülke geneline yaklaşmaktadır. Sektörler itibariyle değerlendirildiğinde İl'de tarım ve inşaat sektöründeki istihdam ülke genelinin üstünde olup ticarete ülke geneline yakındır. Sanayi ve hizmetler sektöründe ise ülke genelinin altındadır.

İl'de okur yazarlık oranı % 68 olup ülke geneli olan % 87'nin önemli oranda altındadır. Özellikle bu oran kadınlarda çok düşüktür. Okuma-yazması olmayan kadın oranı ülke genelinde % 22 iken İl'de % 48'dir. Bu oran, Bölge illeri içinde de en düşük olanıdır. Eğitim hizmetlerinin önemli göstergelerinden biri olan ilköğretimde kız çocuklarının okullaşma oranı ülke genelinde % 98 iken İl'de bu oran % 73'tür.

Sağlık hizmetlerinde de İl'in ülke genelindeki yeri çok alt sıralarda kalmaktadır. Ülke genelinde 10 bin kişiye düşen yatak sayısı 23, bir hekime düşen nüfus 1.746, bir ebeye düşen nüfus 1.559 iken bu sayılar İl'de sırasıyla 9, 6.816 ve 4.172'dir.

Tablo 1.1. Şanlıurfa'nın Ülke İçindeki Yeri

Gelişmişlik Faktörleri	Türkiye	Şanlıurfa
Ekonomik		
- Kişi Başına Düşen GSYİH (cari \$)	2.941	1.301
- İstihdam (%)		
- Tarım	35	55
- İmalat	17	6
- Hizmetler	14	7
- İnşaat	6,5	12
- Toptan ve Perakende Ticaret	18	15
- Eksik İstihdam (%)	7	40
- İşsizlik Oranı (%)	6,6	14,5
- Mevsimlik Çalışma (%)	30	3
Sosyal		
- Eğitim		
- Okur-yazarlık Oranı (Kadın) (%)	87 (78)	68 (48)
- İlköğretimde Kız Çocuklarının Okullaşma Oranı (%)	98	73
- Sağlık		
- 10.000 Kişiye Düşen Yatak Sayısı	23	9
- 1 Hekime Düşen Nüfus	1.746	6.816
- 1 Ebeye Düşen Nüfus	1.559	4.172
Arazi Varlığı ve Kullanım Durumu		
- Toplam Arazi Varlığı (ha)	77.945.200	1.858.400
- Tarım Alanı (ha)	1.202.925	28.059.397
- Çayır-Mera Alanı (ha)	21.506.028	234.357
- Orman Varlığı (ha)	20.700.000	17.241
Enerji		
- Enerji Üretimi (kWs) (2002)	33,7	6,8
Sanayi		
- KSS (adet)	349	3
- OSB (adet)	65	1
Teknik Altyapı		
- Kentsel		
- İçmesuyu Şebekesine Erişen Nüfus (%)	90	93
- İçmesuyu Arıtma Tesisinden Faydalanan Nüfus (%)	36	4
- Kanalizasyon Şebekesine Erişen Nüfus (%)	63	54
- Atıksu Arıtma Tesisinden Faydalanan Nüfus (%)	39	3
- Kırsal		
- İçmesuyu Olmayan Yerleşme (ünite)	9.575	567
- Şebekeli Sisteme Sahip Yerleşme (ünite)	2.448	796
Ulaştırma		
- Devlet ve İl Yolları		
- Asfalt (%)	92	85
- Stabilize (%)	4	9
- Köy yolları		
- Asfalt (%)	27	23
- Stabilize (%)	47	50
Haberleşme		
- Kullanılmayan Otomatik Tel. Santral Hattı (%)	11	15
- Abone Yoğunluğu (%)	28	12

Ülke genelinde toplam arazi varlığının ortalama % 36'sı tarım alanı iken İl'in arazi varlığının % 65'i tarım alanı olup çayır-mera varlığı ülke genelinde ortalama % 28, İl'de % 13'dür. Ülke ortalamasının epey altında olan bu rakam İl'in tarımsal üretimine ilişkin önemli bir göstergedir.

İl'in üretim seviyesinde özellikle son on yılda önemli artışlar olmuştur. Tahıl üretiminde %152 oranındaki artışa karşın ülke genelinde bu oran % 19 olarak gerçekleşmiştir. Endüstri bitkilerinde de son on yıl için benzer gelişmeler olduğu görülmektedir. Sulu tarımın başlaması ile birlikte endüstri bitkileri yetiştiriciliğinde önemli artışlar olmuştur. İl'de endüstri bitkileri ekim alanı yaklaşık 14 kat artarken bu artış ülke genelinde ise yaklaşık 1,3 kat olmuştur. Endüstri bitkileri içinde pamuğun payı çok önemlidir. On yıllık dönemde İl'de pamuk üretiminde 25 kat artış olurken ülke genelinde ancak 1,6 kat kadar bir artış olmuştur. Pamuk üretim alanının ülke içindeki payı son on yılda % 1,8'den % 24'e yükselmiş, üretimdeki payı da % 1,5'ten % 22'ye yükselmiştir.

İlin kırmızı et üretiminde ise tahıl üretiminin tersi bir gelişmenin olduğu görülmektedir. İl 1980 yılında ülke kırmızı et üretiminin % 1'ini karşılarken 1999 yılında ülke üretimindeki payı $\frac{0}{100}$ 9'a gerilemiştir.

Ülke'de 2002 yılında 33,7 milyar kWs'lik hidrolik enerji üretilmiştir. İl'de enterkonnekte sisteme giren enerjinin önemli bir bölümünü üretmekte olan Atatürk Barajı ile 2000 yılında işletmeye alınan Birecik Barajı'nda 2002 yılında yaklaşık 6,8 milyar kWs'lik hidroelektrik üretimi ile ülke içindeki payı % 20,1'dir.

İl'de GSYİH (Gayri Safi Yurt İçi Hasıla) dönemler itibariyle bir artış göstermekle beraber 2000 yılında ülke içindeki payı ancak % 1 olmuştur. Aynı yıl itibariyle kişi başına düşen GSYİH (cari \$) ülke genelinde 2.941 \$ iken İl'de 1.301 olmuştur. Aynı yıl itibariyle İl'in ticaret hacminin ülke ticaret hacmi içindeki payı $\frac{0}{100}$ 29 civarında gerçekleşmiştir.

İl'de bulunan KSS'lerin ülke genelindeki KSS'lere oranı % 0,9 iken OSB'ler için bu oran %1,5'tur.

1997 yılı nüfus verileri itibariyle, altyapı hizmetlerinden yararlanan belediye nüfusunun toplam belediye nüfusu içindeki payı (DİE çalışması, 1998); içmesuyu şebekesi için, ülke genelinde % 90, İl'de ise % 93'dür. İçmesuyu şebekesine erişim ülke oranının üstünde seyrederken içmesuyu arıtma tesisinden faydalanan nüfus için % 4 olan İl oranı % 36'lık ülke oranının oldukça altında kalmaktadır. Kanalizasyon şebekesine erişimde ülke oranı % 63 iken İl'de bu oran % 54 olarak gerçekleşmiştir. Atıksu arıtma tesisinden yararlanmada ise % 3 olan İl oranı % 39'luk ülke oranının çok gerisinde kalmaktadır.

Ülke genelinde devlet ve il yollarının 58.331 km'sini (% 92'sini) asfalt, 2.626 km'sini (% 4'ünü) stabilize yollar oluşturmaktadır. İl'in 1.135 km uzunluğundaki devlet ve il yolu ağının 972 km'si (% 85'i) asfalt, 106 km'si (% 9'u) stabilize yoldur. Buna göre İl'deki asfalt oranı ülke ortalamasının altında kalmaktadır.

Ülke genelinde kullanılmayan otomatik telefon santrali hat oranı % 11 iken bu oran İl'de % 15'e çıkmaktadır. Abone yoğunluğunda İl % 12 ile ülkenin % 28'lik oranının altındadır.

2002 yılı itibariyle İl'de kırsal alanlardaki ünitelerin % 21'inde (567 ünite) içme suyu yoktur. Son on yılda İl'de kırsal yerleşmelere içme suyu getirilmesi konusunda ülke oranının çok üzerinde olumlu gelişmeler yaşanmasına karşın hala kırsal alanlardaki nüfusun % 10,4'ü

(54.646 kişi) suyu olmayan köylerde yaşamaktadırlar. İl ülke geneli ile karşılaştırıldığında, köy içmesularında sulu ünite bakımından 81 il içinde 5. sırada, yetersiz ünite sıralamasında 22. sırada iken susuz ünite bakımından 3. sıraya çıkmaktadır. İl'deki tüm kırsal ünitelerin % 30'u (796 ünite) şebekeli sisteme, % 49'u (1.331 ünite) ise çeşmeli sisteme sahiptir. Şebekeli sisteme sahip ünitelerin tüm kırsal ünitelere oranı ülkede % 52'dir. Buna göre İl'in kırsal alanında şebekeli sistemlerin yaygınlığı ülke geneline göre oldukça düşük kalmaktadır.

İl ülke geneli ile karşılaştırıldığında, köy yollarında 1.derece yol ağı bakımından 81 il içinde 4. sırada iken 2.derece yol ağına ise 22. sıraya inmektedir. İl genelinde asfaltlanmış köy yollarının toplam köy yolları içindeki oranı bakımından 1. ve 2. derece yollarda il sırayla, 54 ve 42. sırada yer almaktadır. Diğer bir deyişle, asfaltlanmış köy yolu oranı ülke ortalamasının altında kalmaktadır. Ancak, İl'de 1991 ile 2002 yılları arasında köy yollarının asfaltlanması (% 1.426 iyileşme) ve stabilize (% 20 iyileşme) edilmesinde ülke oranının (sırasıyla % 307 ve % -15 iyileşme) çok üzerinde önemli bir gelişme kaydedilmiştir.

4.1.1. Genel Değerlendirme

Güneydoğu Anadolu Projesi'nin kalbi niteliğindeki Atatürk Barajı nedeniyle İl, projede önemli bir yere sahiptir. Bölge'ye yapılan yatırımların yaklaşık olarak 1/3'ü Şanlıurfa'ya yapılmaktadır. Son 10 yıl içerisinde, ülke genelinde yaşanan ekonomik krizlerin etkisi dışında tutulduğunda, İl'in gelir düzeyi sürekli bir artış göstererek yaklaşık üç katına çıkmış ve sulama projelerine bağlı olarak İl hasılası yükselmiştir. Buna rağmen gelişme hızı genel olarak ülke ve Bölge ortalamalarının altında kalmıştır. Yatırımların sektörel dağılımına bakıldığında tarım ve enerji sektörleri önemli pay almaktadır. GSYİH'ya baktığımızda İl'de tarımın payı ülke ve Bölge'ye göre oldukça yüksektir. Sanayi üretimi açısından Şanlıurfa, Bölge'de Gaziantep ve Diyarbakır'dan sonra üçüncü sırada yer almaktadır ve yıllar itibariyle önemli bir aşama kaydetmiş görünmektedir.

İl bir tarım kenti konumunda olduğundan tarım, İl'in ekonomisinde önemli bir yere sahiptir. Sanayi genelde tarıma dayalı sanayi ürünlerinde yoğunlaşmıştır. Hizmetler sektörü ise gittikçe azalan bir paya sahiptir. İl'de yıllar itibariyle ihracat, sınır ticaretinde ortaya çıkan gerilemeler ve diğer ekonomik sorunların etkisiyle gerilemiştir.

İl'de yıllar itibariyle mevduatın milli gelire oranı göreceli olarak artmakla beraber Ülke ortalamasının çok altında kalmaktadır. En önemli sorunlardan birisi işsizliktir. İstihdam genel olarak ülke ve Bölge ortalamalarının altındadır. Bu durum büyük ölçüde iktisaden faal nüfusun artması ve ekonominin yeterince istihdam yaratamamasından kaynaklanmaktadır. Toplam milli gelirdeki gelişme kişi başına düşen milli gelir düzeyinde görülememektedir. Doğum oranlarının yüksek olması ve göç alan bir il olması dolayısıyla İl'deki gelir artışları aynı ölçüde kişi başına gelir düzeyine yansımamaktadır.

Sonuç olarak, geçtiğimiz dönemler içerisinde İl'de beklenen gelişmeler sağlanamamış olmakla beraber, potansiyellerin değerlendirilmesi halinde engellerin önemli ölçüde aşılabacağı ve İl'in ülke ve özellikle Bölge'de hakettiği bir konuma geleceği kuvvetle muhtemeldir. İl için tarım ve turizme dayalı bir kalkınma stratejisinin önerilmiş olması yatırımları da büyük ölçüde tarım ve hizmetler sektörüne yöneltmektedir. Bu sektörlerde meydana gelecek büyümenin özellikle tarıma dayalı sanayi üzerindeki hızlandırıcı etkisi de hesaba katıldığında Gayri Safi İl Hasılası'ndaki büyüme ortalamasının önümüzdeki yıllarda % 7'yi geçmesi beklenmektedir.

4.1.2. Potansiyelleri

- i) İl kültüre elverişli toprak varlığı ile ülke genelinde birinci olan Adana İli'nden sonra ikinci sırada yer almaktadır. Bu birincil öncelikli potansiyelle birlikte su kaynaklarının zenginliği İl'in tarımsal potansiyelini önemli ölçüde arttırmaktadır.
- ii) Sulu tarım alanlarında yem bitkileri ve II. ürün mısır yetiştiriciliği istenilen düzeye ulaşırsa, büyük ve küçük baş hayvancılık önemli bir potansiyel haline gelir.
- ii) İl yaklaşık 11 bin yıllık bir tarihe sahiptir ve üç tek tanrılı din ile çok tanrılı dinler için kutsal sayılan mekanlara sahiptir. Çok sayıda farklı kültürlerin yaşadığı İl'de önemli kültürel varlıklar bulunmaktadır. Bu kültürel özellikler son yıllarda yerli ve yabancı grupların kültürel varlıklara karşı ilgisini arttırmaktadır.
- iii) İl bilinen tarihi süreçte ve günümüzde ticaret yolları üzerinde önemli bir merkez olarak taşımacılık ve depolama amaçlı hizmetler vermiştir ve vermektedir.
- iv) İl'in Beşeri Kaynakları içerisinde nüfusun yaklaşık % 50'sini içeren genç nüfus kalkınma için önemli bir potansiyeldir.

1.2. Sosyo-Ekonomik Hedefler

İl'in 2010 yılı nüfusu, gayri safi hasılası ve istihdam tahminlerinde, 2002 yılında tamamlanan ve 6.11.2002 tarih ve 2002/48 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile ilgili kamu kurum ve kuruluşlarına gönderilen GAP Bölge Kalkınma Planı (GAP BKP) temel alınmıştır. GAP BKP ile iller ve sektörler itibarıyla 2002-2010 dönemi için GAP yatırımları (kamu ve özel sektör) belirlenmiş, nüfus, gayri safi bölgesel hasıla, iller itibarıyla kişi başına gelir ve istihdam gibi makroekonomik büyüklüklerin 2010 yılı değerleri tahmin edilmiştir. GAP BKP'nin öngörülleri Şanlıurfa İli Gelişme Planı'nın da temel çerçevesini oluşturmuş, ancak son gelişmeler dikkate alınarak bazı düzeltmeler ve ilaveler yapılmıştır.

1.2.1. Nüfus

Nüfus tahminlerinde GAP BKP'de 2010 yılında Şanlıurfa İli için öngörülen kırsal, kentsel ve toplam il nüfusu değerleri kullanılmış, fakat 2000 yılı nüfus sayım sonuçları gözönünde tutularak ilçe nüfuslarında düzeltmeler yapılmıştır.

Tablo 1.2. İlçeler İtibarıyla Kentsel ve Kırsal Nüfus Dağılımı

İlçeler	2000			2010		
	Kentsel Nüfus	Kırsal Nüfus	Toplam	Kentsel Nüfus	Kırsal Nüfus	Toplam
Merkez	385.588	149.118	534.706	540.976	209.212	750.188
Akçakale	32.114	45.147	77.261	45.053	63.341	108.394
Birecik	40.054	34.617	74.671	56.193	48.566	104.759
Bozova	19.848	45.994	65.842	27.845	64.528	92.373
Ceylanpınar	44.258	23.559	67.817	62.092	33.052	95.144
Halfeti	2.766	31.636	34.402	3.880	44.383	48.263
Harran	8.784	47.474	56.258	12.320	66.606	78.926
Hilvan	16.094	22.317	38.411	22.577	31.310	53.887
Siverek	126.820	97.282	224.102	177.926	136.487	314.413
Suruç	44.421	37.826	82.247	62.319	53.067	115.386
Viranşehir	121.382	66.323	187.705	170.296	93.050	263.346
İl Toplamı	842.129	601.293	1.443.422	1.181.477	843.602	2.025.079
İl Toplamına Oranı, %	58,3	41,7	100,0	58,3	41,7	100

2000 yılında 1.443.422 olan il nüfusunun 2010 yılında 2.025.079'a ulaşacağı öngörülmüştür. Plan dönemi içinde toplam nüfus içindeki kır-kent oranının değişmeyeceği varsayılmıştır.

1.2.1. Yatırımlar

2003-2010 dönemini kapsayan Şanlıurfa İli Gelişme Planı'nda yatırımlar belirlenirken GAP BKP'nin Şanlıurfa İli için önerdiği yatırım büyüklükleri temel alınmıştır. Ancak, 2002-2010 dönemine ait yatırımları planlamış olan GAP BKP'de önerildiği halde 2002 Yılı Yatırım Programı'na girmeyen veya GAP BKP'de önerilmediği halde 2003 Yılı Yatırım Programı'na dahil edilen projelerle İl Gelişme Planı çalışmaları sırasında İl'in ilgili yatırımcı kuruluşları tarafından plan döneminde yapılması gerekli görülen projeler de gözönünde tutularak yeni bir yatırım programı hazırlanmıştır. Ayrıca, plan döneminde tamamlanması mümkün görülmeyen uzun vadeli projeler ile bütçe kısıtları nedeniyle 2010 yılı sonrasında programa alınabileceği tahmin edilen projeler de uzun dönemli yatırımlar olarak tespit edilmiştir. Bölüm D-4'te yer alan yatırım programında görüleceği gibi Şanlıurfa İli kamu yatırımları plan dönemi (2003-2010) ve uzun dönemli (2010 sonrası) kamu yatırımları olarak kuruluşlar ve sektörler göre proje bazında verilmiştir.

Şanlıurfa İli Gelişme Planı ile 2003-2010 döneminde 2003 yılı fiyatlarıyla 6.705 trilyon TL kamu yatırımı yapılması planlanmıştır. Plan dönemi sonrasında yapılması planlanan yatırım tutarı ise yaklaşık 458 trilyon TL'dir. (Tablo 1.3) GAP BKP ile karşılaştırılabilmesi için aynı miktarlar 1998 fiyatları ile ifade edilirse, plan döneminde yaklaşık 1.033 trilyon TL ve 2010 sonrasında da 69 trilyon TL kamu yatırımı planlanmaktadır (Tablo 1.4.).

Plan döneminde İl'de yapılacağı tahmin edilen özel kesim sabit sermaye yatırımlarının toplamı ise 2003 yılı fiyatlarıyla yaklaşık 7.907 trilyon TL'dir (1998 yılı fiyatlarıyla yaklaşık 1.172 trilyon TL). Özel sektör yatırımlarının İl Gelişme Planı hedefleri doğrultusunda imalat sanayi ve turizm sektöründe yoğunlaşması ön görülmektedir.

Tablo 1.3. Sektörel Kamu Sabit Sermaye Yatırımları, 2003 yılı fiyatlarıyla

Sektör	2003 Fiyatlarıyla Milyar TL			Dağılım, %		
	2003-2010	2010 +	Toplam	2003-2010	2010 +	Toplam
Tarım	4.415.059	292.308	4.707.367	65,84	63,88	65,72
Enerji	79.415		79.415	1,18	0,00	1,11
Ulaştırma	725.946		725.946	10,83		10,13
Haberleşme	7.000		7.000	0,10		0,10
Turizm	5.636		5.636	0,08		0,08
Eğitim	324.155	15.860	340.015	4,83	3,47	4,75
Eğitim	277.810		277.810	4,14		3,88
Kültür	46.345	15.860	62.205	0,69	3,47	0,87
Sağlık	108.813		108.813	1,62		1,52
Diğer Kamu Hizmetleri	1.039.320	149.430	1.188.750	15,50	32,66	16,60
Sosyal-Sosyal Hizmetler ve Yardımlar	3.350		3.350	0,05		0,05
Sosyal-Çevre	10.133		10.133	0,15		0,14
Sosyal-Belediye Hizmetleri	38.004	8.177	46.180	0,57	1,79	0,64
Sosyal-İçmesuyu	558.103	19.904	578.007	8,32	4,35	8,07
Sosyal-Kanalizasyon	193.513	62.829	256.342	2,89	13,73	3,58
Sosyal-Yerleşme-Şehirleşme	214.068	29.145	243.213	3,19	6,37	3,40
Sosyal- Esnaf.Sanat.ve K.Sanayi	22.150	29.375	51.525	0,33	6,42	0,72
Toplam	6.705.345	457.597	7.162.942	100,00	100,00	100,00

Tablo 1.4. Sektörel Kamu Sabit Sermaye Yatırımları, 1998 yılı fiyatlarıyla

Sektör	Şanlıurfa İl Gelişme Planı Kamu Yatırımları			GAP-BKP Şanlıurfa İli Kamu Yatırımları
	2003-2010	2010 +	Toplam	
Tarım	705.068	46.680	751.748	754.882
Enerji	11.460		11.460	11.725
Ulaştırma-Haberleşme	111.425		111.425	52.168
Turizm	820		820	370
Eğitim	46.338	2.267	48.605	64.547
Sağlık	16.695		16.695	18.934
Diğer Kamu Hizmetleri	141.088	20.285	161.373	112.326
Toplam	1.032.894	69.233	1.102.126	1.017.097

Sektörler itibarıyla incelendiğinde plan döneminde toplam kamu kaynaklarının % 65,8'inin tarım sektörüne, % 16,6'sının kentsel-kırsal altyapı ve diğer hizmetlere, % 10,1'inin ulaştırma Sektörüne ve % 4,8'inin eğitim sektörüne tahsisi planlanmaktadır.

1.2.3. Sektörler İtibarıyla GSYİH

Bu bölümde İl'e yapılacak olan yatırımlar ve sektörler dağılımı çerçevesinde makroekonomik büyüklükler tahmin edilmiştir. Bölge ve ülke tahminleri ile karşılaştırılabilirliği açısından 1998 fiyatları baz alınmıştır.

Bölgeye yapılan yatırımların yaklaşık olarak 1/3'ü Şanlıurfa İli'ne yapılmaktadır. Tarım ve turizme dayalı bir kalkınma stratejisinin kabul edilmiş olması yatırımları da büyük ölçüde tarım ve hizmetler sektörüne yöneltmektedir. Bu sektörlerde meydana gelecek büyümenin özellikle tarıma dayalı sanayi üzerindeki hızlandırıcı etkisi de hesaba katıldığında Gayri Safi İl Hasılası'nın 2010 yılında 1998 fiyatlarıyla 1 katrilyonu geçmesi beklenmekte ve yıllık ortalama büyüme oranının % 7,2 olması öngörülmektedir.

Tablo 1.5. Şanlıurfa'da Gayri Safi Hasıla (1998 Fiyatlarıyla, Trilyon TL)

Sektör	2000	2010	İlave Hasıla İçindeki Pay (%)	2001-2010 Büyüme Hızı (%)
Tarım	298,9	587,6	50,7	6,76
Sanayi	64,7	88,8	7,7	3,17
Hizmetler	199,1	482,2	41,6	8,85
GSH	562,7	1158,6	100,0	7,22

Alt sektörler GAP Bölge Kalkınma Planı çerçevesinde dikkate alınan toplam faktör verimlilikleri temel alınarak bakıldığında, sözü edilen 10 yıllık dönemde meydana gelecek ilave hasılanın % 50,7'si tarımda, % 41,6'sı hizmetlerde ve % 7,7'si sanayi sektöründe beklenmektedir. Bu sektörlerle ilişkin büyüme oranları ise yıllık olarak sırasıyla % 6,8, % 8,9 ve % 3,2'dir. Sanayi sektörü imalat sanayiini de içermektedir ve bu sektöre yapılacak kamu yatırımları yok denecek kadar azdır. Ancak yatırımların önemli bir bölümünün tarıma yapılacak olması ve ilde öngörülen sanayi stratejisinin tarıma dayalı olması, özel sektör yatırımlarının bir ölçüde yüksek olacağı beklentisini yaratmaktadır. Bu yüzden imalat sanayi özel sektör yatırımları önceki yıllar gözönüne alınarak tahmin edilmiştir.

Yukarıda sözü edilen tahminlerin tümü, 2001 ve sonrasında ilde yapılacak olan yatırımlar gözönüne alınarak yapılmıştır ve 10 yıllık ortalamayı vermektedir. 2002 yılında yapılamayan bazı yatırımlar ise sonraki yıllara dağıtılmıştır. Dolayısıyla 2002 yılına ait büyüme rakamları beklendiğinden daha düşük olabilecektir. Konuyla ilgili kesinleşmiş rakamlar söz konusu yıl için henüz mevcut olmadığından, tahminler 2000 yılı sonrası için yapılmıştır. Bu yüzden kesin sonuçların yayınlanması halinde 2003 sonrası için de tahminler değişebilecektir.

Bu öngörülerin gerçekleşmesi halinde kişi başına gelir 2000 yılındaki 1.300 Dolar civarındaki seviyesinden 2010 yılında 2.800 doların üzerine çıkmaktadır. Aynı dönemde ülke ortalamasının % 44'ü olan kişi başına gelir, % 49 düzeyine çıkmış olacaktır. (Tablo 1.6)

Tablo 1.6. Türkiye, Bölge ve Şanlıurfa İlinde Kişi Başına Düşen GSYİH (Cari,\$)

Yıl	Şanlıurfa	Bölge	Türkiye	Ş.Urfa/Türkiye
2000	1.301	1.354	2.941	0,44
2010	2.818	3.563	5.764	0,49

*Hesaplamalarda 2001 yılındaki küçülme hesaba katılmamıştır.

1.2.4. İşgücü ve İstihdam

İşgücü ve istihdamla ilgili gelişmelere bakıldığında, 2000 yılı itibariyle istihdam 429 bin civarındadır. Bunun yaklaşık 238 bini tarımda, 30 bini sanayide ve 162 bini hizmetlerde çalışmaktadır. 2010 yılı itibariyle yaratılacak olan istihdam ise 900 bin civarında olacaktır. Yatırımların büyük bir bölümünün emek-yoğun üretimin hakim olduğu tarım sektörüne yapılacağından, bu istihdamdan büyük bölümü, yaklaşık 466 bini tarım kesiminde çalışıyor olacaktır. Bunu 392 bin ile hizmetler ve 41 bin dolayındaki bir sayı ile sanayi sektörleri takip etmektedir. Hesaplamalarda GAP Bölge Kalkınma Planı çerçevesinde öngörülen faktör verimlilikleri temel alınmıştır.

Tablo 1.7. Şanlıurfa'da Gayri Safi Hasıla ve İstihdam

	2000	2010
İstihdam (bin)	429,4	899,2
-Tarım	237,5	466,3
-Sanayi	29,6	40,9
-Hizmetler	162,3	392,0
Gayrisafi Hasıla (1998 Fiyatlarıyla, Trilyon TL)	562,7	1158,6
-Tarım	298,9	587,6
-Sanayi	64,7	88,8
-Hizmetler	199,1	482,2

2000 yılına ait işgücüne katılım ve işsizlik oranları gözönüne alındığında, yaratılacak olan istihdam işsizliği büyük ölçüde düşürecektir. Hatta düşük işgücüne katılım oranı düşünülürse işsizlik sorun olmaktan çıkacaktır. 2010 yılı itibariyle 12-65 yaş arası çalışabilir nüfus yaklaşık 1 milyon 300 bini bulacaktır (15-65 yaş aralığında yer alanların ise 1 milyon 165 bin civarında olması beklenmektedir). İşgücüne katılım oranı % 54,7 olan Şanlıurfa'da işgücü 717 bin civarında olacak ve yaratılan istihdam imkanlarıyla bu nüfusun tümü çalışma imkanı bulacaktır. Yaratılan istihdam imkanlarıyla beraber işgücü piyasasına yeni girişlerle işgücüne katılımın artması da beklenebilir. Dolayısıyla öngörülerin gerçekleşmesi halinde İl'de işsizlik bir sorun olmaktan çıkacaktır.

2. MEKANSAL GELİŞME

11 ilçe ve geniş kırsal alanlardan oluşan Şanlıurfa, 1.961.500 ha'lık bir alanı kapsamaktadır. İl merkezi, Harran Ovası'nı Diyarbakır, Mardin ve Gaziantep'e bağlayan dörtlü karayolu kavşağı çevresinde yer almaktadır.

2000 sayımında kentsel nüfusu 842.129 ve kırsal nüfusu 601.293 olan ilin toplam nüfusu 1.443.422 olarak belirlenmiştir. İlin 2010 projeksiyon nüfusunun 2.025.079 olması planlanmakta olup (1.181.477 kentsel nüfus, 843.602 kırsal nüfus) bu nüfus İl Gelişme Planı için temel alınmaktadır.

İl Gelişme Planı'nda I., II. ve III. sınıf tarım arazileri (sulanan /sulanan alanlar), koruma bantları ve sit alanlarının korunması biçiminde yeni gelişme alanları önerilmektedir. İlin 2010 projeksiyon nüfusu için gereken yeni gelişme alanları toplamı 1.193 ha'dır.

Tablo 2.1. 2010 projeksiyonuna göre yeni gelişme alanları için gereken alan

İlçe	2000 Yılı Kentsel Nüfus	2010 Yılı Kentsel Nüfus	Kentsel Nüfustaki Artış(kişi)	Yoğunluk (kişi/ha)	Gereken Alan(ha)
Merkez	385.588	540.976	155.388	300	518
Akçakale	32.114	45.053	12.939	250	52
Birecik	40.054	56.193	16.139	200	81
Bozova	19.848	27.845	7.997	200	40
Ceylanpınar	44.258	62.092	17.834	300	59
Halfeti	2.766	3.880	1.114	200	6
Harran	8.784	12.320	3.536	300	12
Hilvan	16.094	22.577	6.483	200	32
Siverek	126.820	177.926	51.106	300	170
Suruç	44.421	62.319	17.898	300	60
Viranşehir	121.382	170.296	48.914	300	163
Toplam	842.129	1.181.477	339.348		1.193

2.1. Merkez İlçe

Kentsel nüfusu 385.588 ve kırsal nüfusu 149.118 olan merkez ilçenin 2000 yılı toplam nüfusu 534.706'dır. İlçenin 2010 yılı projeksiyon nüfusuna göre 750.188 olması beklenmektedir. Bu nüfusun 540.976'sını kentsel, 209.212'sini kırsal nüfus oluşturacaktır. Nüfus yoğunluğu 300 kişi/ha olacaktır. Ek nüfus için ihtiyaç duyulan alan ise 518 ha'dır.

Şanlıurfa (Merkez) Çevre Düzeni Planı'nda gelişme alanları olarak Mardin yolu ile Diyarbakır yolu arasındaki bölge ile askeri alanın batısındaki Direkli Vadisi önerilmektedir. Kentin doğu bölümünde, Mardin ve Akçakale yolu arasındaki bölüm sulama alanı olup, bu yönde gelişme önerilmemektedir. Batı bölümünün ise topografya kısıtları nedeniyle gelişme potansiyeli sınırlıdır. Çevre Düzeni Planı'nda önerilen gelişme aksları İl Gelişme Planı'nda da kabul edilmiştir.

2.1.1. Sanayi

Plan döneminde ilçede 2. OSB (Organize Sanayi Bölgesi), 1 adet serbest bölge ve özel sanayi bölgesinin kurulması / tamamlanması planlanmaktadır. Şanlıurfa (Merkez) Çevre Düzeni Planı'nda 2. OSB'nin yer seçimi yapılmıştır. Yer seçimi yapılan 2. OSB'nin Şanlıurfa-

Gaziantep yolunun güneyinde, il merkezinin güney batısında, ilçe merkezine 15 km. uzaklıkta ve 1.134 ha'lık bir alan üzerine kurulması önerilmektedir

2.1.2. Sağlık

Plan kapsamında il merkezinde tropikal hastalıklar, doğumevi, onkoloji, travmaloji ve acil yardım hastanelerinin açılması önerilmektedir.

2.1.3. Kültürel Varlıklar ve Turizm

Plan döneminde kültürel mirasın korunmasına yönelik kazı, kurtarma, restorasyon ve çevre düzenleme çalışmaları kapsamında; Millet Hanı'nın restore edilerek müzeye dönüştürülmesi, Yorgancı, Çulha ve Güllüoğlu Sokaklarını çevreleyen alanın restorasyonu ve kültür merkezi haline dönüştürülmesi, Şuayip, Soğmatar ve Göbekli sit alanı/ören yerlerinin restorasyonu ve çevre düzenlemelerinin yapılması ve Bazda Mağaralarının düzenlenmesi önerilmektedir. Ayrıca İl merkezinde Turizm Özel Bölgesi oluşturularak; Güllüoğlu Sokak- Halepli Bahçe arasındaki alanın Balıklı Göl'e kadar turizm tesisleri adası olarak düzenlenmesi, Halepli Bahçe'nin "Dinler ve Kültürler Parkı" olarak düzenlenerek Balıklı Göl ile birleştirilmesi ve bu adanın "Kutsal Ada" olarak turizme açılması, Gümrük Hanı ve çevresindeki tüm tarihi hanlar ve çarşıların "Tarihi Hanlar ve Çarşılar" adası olarak düzenlenmesi ve 58 Meydanı ve çevresindeki eserlerin "Hoşgörü Adası" olarak düzenlenmesi önerilmektedir. Bunlara ek olarak Şanlıurfa-Harran-Bazda-Han El Bar'ür Kervansarayı, Şuayip-Soğmatar ve Şanlıurfa-Çarmelik Kervansarayı tur güzergahlarının düzenlenmesi planlanmaktadır.

2.1.4. Sosyal Hizmetler

Plan kapsamında Muradiye/Şihmaksut/Hacıbayram mahalleleri bölgesinde bir, Haleplibahçe/Dedeosman/Mance/Buhara bölgesinde veya Bağlarbaşı/Süleymaniye/Devteşti bölgesinde bir olmak üzere 2 adet toplum merkezi ve 1 adet aile danışma merkezi kurulması önerilmektedir.

2.1.5. Mekansal Düzenleme

Plan döneminde düşük gelir grupları için konut alanı sunumu, tarım alanlarının yer aldığı kentin doğu ve güneydoğu kesiminde yapılaşmanın kesinlikle önlenmesi, Şanlıurfa Belediyesi'nin imar planının yenilenmesi, Koruklu ve Uğurlu Belediyeleri'nin imar planlarının yapılması, kentin kuzeyindeki bozuk orman alanının kent bütününe yönelik rekreasyon alanı olarak düzenlenmesi ve tünel çıkış ağzından Mardin Yolu güneyine kadar uzanan kanal çevresinde koruma bantlarının oluşturulması planlanmaktadır.

Şanlıurfa (Merkez) Çevre Düzeni Planı'nda geliştirilmesi gerekli temel yeşil alanlar olarak Halepli Bahçe, Tünel Ağızındaki hazine parseli ve Harran Kanalı boyunca güneyde kanal ayırımına kadar devam eden D.S.İ. mülkiyetindeki alan belirlenmiştir. Plan'da bunlar esas alınarak, tuzlanmayı en aza indirmek için bu alanların okalipütüs vb. tür bitkilerle ağaçlandırılması önem arz etmektedir.

D.D.Y. yetkilileri, Şanlıurfa'dan geçmesi planlanan demiryolunun yapılıp yapılmayacağına ilişkin görüşün hükümet kararı olduğunu belirtmişlerdir. Projedeki istasyon alanının üzerine Mardin ana sulama kanalı inşa edilmiş durumdadır. İstasyonu Paşabağı üzerinden Akçakale'ye

bağlayan güzergahın Paşabağı kesiminin yer yer uygulanamaz olduğu tespit edilmiştir.Bu nedenle projenin yeniden gözden geçirilmesi önem arz etmektedir.

2.1.6. Teknik Altyapı

Plan kapsamında içme suyu arıtma tesisinin kullanılabilir hale getirilmesi, içme suyu şebekesinin tamamlanması, OSB'lerde arıtma tesislerinin işler duruma getirilmesi, Merkez, Siverek, Hilvan, Bozova, Harran ve Akçakale ilçelerinin katı atıklarının da toplanacağı bir atık merkezi kurulması, planda önerilen çevre yolunun öncelikli olarak yapımı, devam eden Gaziantep-Şanlıurfa otoyolunun ve uluslararası havaalanının bitirilmesi öngörülmektedir.

2.2. Akçakale İlçesi

Kentsel nüfusu 32.114 ve kırsal nüfusu 45.147 olan ilçenin 2000 yılı toplam nüfusu 77.261'dir. İlçenin 2010 yılı projeksiyon nüfusu 108.394 olarak hesaplanmıştır. Bu nüfusun 45.053'ünü kentsel, 63.341'ini ise kırsal nüfus oluşturacaktır. Nüfus yoğunluğu 250 kişi/ha olacaktır. Ek nüfus için ihtiyaç duyulan alan 52 ha'dır. İlçenin güneyi I.sınıf tarım toprağı ve mayınlı askeri bölge ile sınırlandırılması sebebi ile yerleşimin kentsel gelişme yönü doğu,batı ve kuzeye doğru yoğun yapılaşma alanı olarak gelişeceği öngörülmektedir.

2.2.1. Sanayi

Plan döneminde ilçede 1. sınıf gümrük kapısının oluşturulması ve buna yönelik tesislerin düzenlenmesi gereklidir. İlçede 2010 sonrasında 1 adet KSS (Küçük Sanayi Sitesi) kurulması planlanmaktadır.

2.2.2. Eğitim

Plan kapsamında 1 adet okul öncesi eğitim kurumu ve 1 adet PİO (Pansiyonlu İlköğretim Okulu) açılması planlanmıştır.

2.2.3. Teknik Altyapı

Plan döneminde Akçakale-Şanlıurfa Merkez İlçe demiryolu bağlantı etüt projesinin hazırlanarak yatırım programına alınması sağlanacaktır.

2.2.4. Mekansal Düzenleme

Plan kapsamında Akçakale Belediyesi'nin imar planının yenilenmesi ve Pekmezli Belediyesi'nin imar planının yapılması planlanmaktadır.,

2.3. Birecik İlçesi

Kentsel nüfusu 40.054 ve kırsal nüfusu 34.617 olan ilçenin 2000 yılı toplam nüfusu 74.671'dir. İlçenin 2010 yılı projeksiyon nüfusu 104.759 olarak hesaplanmıştır. Bu nüfusun 56.193'ü kentsel, 48.566'sı ise kırsal nüfusu oluşturmaktadır. Nüfus yoğunluğu 200 kişi/ha olacaktır. Ek nüfus için ihtiyaç duyulan alan ise 81 ha'dır. İlçenin yeni gelişme alanı yönünden sorunu bulunmamaktadır.

2.3.1. Sanayi

Plan döneminde 1 adet KSS kurulması planlanmaktadır. Ayrıca, 2010 sonrasında yapılması planlanan 1 adet OSB'nin Birecik-Şanlıurfa yolunun güneyinde, ilçe merkezine 18 km. uzaklıkta ve 200 ha'lık bir alan üzerine kurulması öngörülmüştür.

2.3.2. Eğitim

İlçede 1 adet PİO açılması planlanmaktadır.

2.3.3. Mekansal Düzenleme

Plan kapsamında Birecik Barajı havzasının korunmasına yönelik tedbirlerin alınması ve Birecik Baraj Gölü'nün rekreasyon amaçlı düzenlenmesi planlanmaktadır.

2.3.4. Sosyal Hizmetler

Plan döneminde 1 adet toplum merkezi açılması planlanmaktadır.

2.3.5. Teknik Altyapı

Plan döneminde Birecik-Şanlıurfa yolunun rehabilitasyonu planlanmaktadır.

2.3.6. Kültürel Varlıklar ve Turizm

Plan kapsamında Birecik-Halfeti tur güzergahının düzenlenmesi önerilmektedir.

2.4. Bozova İlçesi

Kentsel nüfusu 19.848 ve kırsal nüfusu 45.994 olan ilçenin 2000 yılı toplam nüfusu 65.842'dir. İlçenin 2010 yılı projeksiyon nüfusu 92.373 olarak hesaplanmıştır. Bu nüfusun 27.845'i kentsel, 64.528'i kırsal nüfusu oluşturmaktadır. İlçede yoğunluğun 200 kişi/ha olması planlanmaktadır. Ek nüfus için ihtiyaç duyulan alan 40 ha'dır. İlçe merkezi güney ve doğu yönünde I. ve II. sınıf tarım toprakları ve "su kaynağı mutlak koruma alanı" ile sınırlanmış ve gelişim yönü kuzeybatı olarak önerilmektedir.

2.4.1. Sanayi

2010 sonrasında ilçede 1 adet KSS kurulması planlanmaktadır.

2.4.2. Eğitim

Plan döneminde ilçede 1 adet okul öncesi eğitim kurumu ve 1 adet PİO açılması planlanmaktadır.

2.4.3. Sağlık

Plan kapsamında 1 adet Devlet Hastanesi yapılması planlanmaktadır.

2.4.4. Mekansal Düzenleme

Plan döneminde Atatürk Baraj Gölü'nde rekreasyona yönelik tesislerin kurulması ile Kanlıavşar ve Yaylak Belediyeleri'nin imar planlarının yapılması planlanmaktadır.

2.4.5. Teknik Altyapı

Plan döneminde kanalizasyon şebekesinin yapılması planlanmaktadır.

2.5. Ceylanpınar İlçesi

Kentsel nüfusu 44.258 ve kırsal nüfusu 23.559 olan ilçenin 2000 yılı toplam nüfusu 67.817'dir. İlçenin 2010 yılı projeksiyon nüfusu 95.144 olarak hesaplanmıştır. Bu nüfusun 62.092'si kentsel, 33.052'si kırsal nüfusu oluşturmaktadır. Nüfus yoğunluğu 300 kişi/ha olacaktır. Ek nüfus için ihtiyaç duyulan alan 59 ha'dır. İlçe merkezinin I.sınıf tarım toprağı içinde kalması nedeniyle yoğun yapılaşmanın planlanması tamamlanacaktır.

2.5.1. Tarım

Plan kapsamında Ceylanpınar Tarım İşletmesi'nin etkin hale getirilmesi için laboratuvar ve enstitü açılması önerilmektedir.

2.5.2. Sanayi

2010 sonrasında ilçede 1 adet KSS kurulması planlanmaktadır.

2.5.3. Eğitim

Plan döneminde ilçede 1 adet YİBO (Yatılı Bölge İlköğretim Okulu) ve 1 adet PİO açılması planlanmaktadır.

2.5.4. Teknik Altyapı

Plan kapsamında ilçede yapımı başlatılmış olan içme suyu şebekesinin tamamlanması planlanmaktadır.

2.5.5. Mekansal Düzenleme

Plan döneminde Ceylanpınar Belediyesi'nin imar planı yenilenecektir.

2.6. Halfeti İlçesi

Kentsel nüfusu 2.766 ve kırsal nüfusu 31.636 olan ilçenin 2000 yılı toplam nüfusu 34.402'dir. İlçenin 2010 yılı projeksiyon nüfusu 48.263 olarak hesaplanmıştır. Bu nüfusun 3.880'i kentsel, 44.383'ü kırsal nüfusu oluşturmaktadır. Nüfus yoğunluğu 200 kişi/ha olacaktır. Ek nüfus için ihtiyaç duyulan alan 6 ha'dır. İlçenin gelişme alanı yönünden sorunu bulunmamaktadır.

2.6.1. Eğitim

Plan kapsamında ilçede 1 adet okul öncesi eğitim kurumu, 1 adet YİBO, 1 adet PİO ve Turizm Meslek Yüksek Okulu açılması planlanmaktadır.

2.6.2. Mekansal Düzenleme

Plan döneminde turizm amaçlı kentsel gelişim projesinin yapılması, Halfeti Belediyesi'nin imar planının yenilenmesi ve Argı Belediyesi'nin imar planının yapılması planlanmaktadır.

2.6.3. Teknik Altyapı

Plan döneminde Halfeti-Birecik-Şanlıurfa Merkez yol güzergahının etüt edilmesi planlanmaktadır.

2.7. Harran İlçesi

Kentsel nüfusu 8.784 ve kırsal nüfusu 47.474 olan ilçenin 2000 yılı toplam nüfusu 56.258'dir. İlçenin 2010 yılı projeksiyon nüfusu 78.926 olarak hesaplanmıştır. Bu nüfusun 12.320'si kentsel, 66.606'sı kırsal nüfusu oluşturmaktadır. İlçede nüfus yoğunluğu da 300 kişi/ha olacaktır. Ek nüfus için ihtiyaç duyulan alan ise 12 ha'dır. Sulama nedeniyle artabilecek kentsel nüfusun 44. km. uzaklıktaki merkez ilçeye yönlendirilmesi planlanmaktadır. Bu amaçla ilçe merkezindeki yoğunluk yüksek tutularak sınırlı yeni gelişme alanları önerilmektedir. Yeni gelişme alanlarını sınırlayan diğer etmenler ise I.sınıf tarım arazisi ve arkeolojik sit alanlarıdır.

2.7.1. Eğitim

Plan döneminde ilçede 1 adet okul öncesi eğitim kurumu, 1 adet PİO ve kız öğrenciler için 1 adet YİBO açılması planlanmaktadır.

2.7.2. Sağlık

Plan kapsamında tam donanımlı bir sağlık merkezi açılması önerilmektedir.

2.7.3. Sosyal Hizmetler

Plan kapsamında ilçede 1 adet toplum merkezi açılması planlanmaktadır.

2.7.4. Mekansal Düzenleme

Plan döneminde tarım arazileri üzerine yapılan kaçak yapıların ivedilikle tespit edilmesi, yıkılması ve bu alanlarda toplulaştırma yapılması ile Harran'ın bir çekim merkezi olmasının, karayolu ve demiryolu bağlantıları güçlendirilerek önlenmesi önerilmektedir.

2.7.5. Teknik Altyapı

Plan kapsamında ilçede Harran Ovası'ndan başlayarak drenaj çalışmalarının yapılması, Akçakale-Merkez güzergahı üzerine yapılacak demiryolunun ilk durağının Harran olması ve bu hattın banliyö şekline dönüştürülerek ulaşımın kolaylaştırılması, ulaşım bağlantılarının

güçlendirilmesi ile Harran'ın merkezle olan bağlantılarının artırılması ve bir çekim merkezi olmaktan uzaklaştırılması planlanmaktadır.

2.7.6. Kültürel Varlıklar ve Turizm

Plan döneminde Harran kubbeli evlerinin restore edilerek konaklama tesisi olarak değerlendirilmesi ve Han El Bar'ür Kervansarayı'nda restorasyon ve çevre düzenlemesi çalışmalarının tamamlanması planlanmaktadır.

2.8. Hilvan İlçesi

Kentsel nüfusu 16.094 ve kırsal nüfusu 22.137 olan ilçenin 2000 yılı toplam nüfusu 38.411'dir. İlçenin 2010 yılı projeksiyon nüfusu 53.887 olarak hesaplanmıştır. Bu nüfusun 22.577'si kentsel, 31.310'u kırsal nüfusu oluşturmaktadır. İlçede nüfus yoğunluğu da 200 kişi/ha olacaktır. Ek nüfus için ihtiyaç duyulan alan ise 32 ha'dır. İlçenin I.sınıf tarım toprakları ile sınırlanması sebebiyle yoğun yapılaşmanın planlanması önerilmektedir.

2.8.1. Sanayi

2010 sonrasında ilçede 1 adet KSS kurulması planlanmaktadır.

2.8.2. Eğitim

Plan döneminde ilçede 1 adet PİO ve 1 adet okul öncesi eğitim kurumu açılması planlanmaktadır.

2.8.3. Teknik Altyapı

Plan kapsamında ilçede içme suyu şebekesinin rehabilitasyonu ve kanalizasyon şebekeleri ile atıksu arıtma tesisinin tamamlanması planlanmaktadır.

2.8.4. Mekansal Düzenleme

Plan döneminde kentsel gelişmenin koruma bantları dışındaki alanlara yönlendirilmesi ve Hilvan Belediyesi imar planının yenilenmesi önerilmektedir.

2.9. Siverek İlçesi

Kentsel nüfusu 126.820 ve kırsal nüfusu 97.282 olan ilçenin 2000 yılı toplam nüfusu 224.102'dir. İlçenin 2010 yılı projeksiyon nüfusunun 314.413 olarak hesaplanmıştır. Bu nüfusun 177.926'sı kentsel, 136.487'si kırsal nüfusu oluşturmaktadır. İlçede nüfus yoğunluğu da 300 kişi/ha olacaktır. Ek nüfus için ihtiyaç duyulan alan ise 170 ha'dır. İlçenin tarım toprakları ile çevrelenmesi nedeniyle yoğun yapılaşmanın planlanması önerilmektedir.

2.9.1. Sanayi

2010 sonrasında ilçede 1 adet OSB kurulması planlanmaktadır. Yer seçimi yapılan OSB'nin Yeni Diyarbakır-Siverek yolunun güneyinde, ilçe merkezine 15 km. uzaklıkta ve 275 ha'lık bir alan üzerine kurulması planlanmıştır. Ayrıca mermer yataklarının daha etkin kullanılması

için önlemler alınması ve volkanik taşların işlenmesine yönelik imalathanelerin teşvik edilmesi önerilmektedir.

2.9.2. Eğitim

Plan kapsamında ilçede 1 adet YİBO açılması planlanmaktadır.

2.9.3. Kültürel Varlıklar ve Turizm

Plan döneminde Karacadağ'ın kış sporlarına yönelik kayak tesislerinin geliştirilerek kapasitelerinin artırılması, Kahta-Hilvan arası feribot seferlerinin etkili hale getirilmesi ve bunun Nemrut Dağı-Şanlıurfa turistik güzergahının bir parçası haline getirilmesi önerilmektedir.

2.9.4. Teknik Altyapı

Plan kapsamında ilçede içme suyu ve kanalizasyon şebekelerinin tamamlanması planlanmaktadır.

2.9.5. Mekansal Düzenleme

Plan döneminde Gürakar ve Kapıkaya Belediyeleri'nin imar planlarının yapılması önerilmektedir.

2.10. Suruç İlçesi

Kentsel nüfusu 44.421 ve kırsal nüfusu 37.826 olan ilçenin 2000 yılı toplam nüfusu 82.247'dir. İlçenin 2010 yılı projeksiyonuna göre nüfusu 115.386 olacaktır. Bu nüfusun 62.319'u kentsel, 53.067'si kırsal nüfusu oluşturmaktadır. İlçede nüfus yoğunluğu 300 kişi/ha olacaktır. Ek nüfus için ihtiyaç duyulan alan ise 60 ha'dır. I.sınıf tarım arazileri ile sınırlandırılmış ilçede yoğun yapılaşma önerilmemektedir.

2.10.1. Sanayi

Plan döneminde ilçede yarış atı yetiştirilen haraların gelişmesinin teşvik edilmesi kent dışına çıkarılması önerilmektedir. İlçede, 2010 sonrasında, 1. KSS'nin 2. Kısmının kurulması planlanmaktadır.

2.10.2. Eğitim

İlçede 1 adet PİO açılması planlanmaktadır.

2.10.3. Teknik Altyapı

Plan kapsamında ilçede içme suyu ve kanalizasyon şebekelerinin tamamlanması planlanmaktadır.

2.10.4. Mekansal Düzenleme

Plan döneminde Suruç Belediyesi imar planının yenilenmesi önerilmektedir.

SOSYAL GELİŞİM

2.11. Viranşehir İlçesi

Kentsel nüfusu 121.382 ve kırsal nüfusu 66.323 olan ilçenin 2000 yılı toplam nüfusu 187.705'dir. İlçenin 2010 yılı projeksiyon nüfusunun 263.346 olarak hesaplanmıştır. Bu nüfusun 170.296'sı kentsel, 93.050'si kırsal nüfusu oluşturmaktadır. İlçede yoğunluğun 300 kişi/ha olacaktır. Ek nüfus için ihtiyaç duyulan alan 163 ha'dır. Batı ve güney yönündeki gelişme, tarım topraklarının varlığı nedeniyle sınırlı tutulmalıdır.

2.11.1. Sanayi

Plan döneminde ilçede 1 adet KSS kurulması planlanmaktadır. Ayrıca, 2010 sonrası için planlanan ve yer seçimi yapılan OSB'nin Şanlıurfa-Viranşehir yolunun kuzeyinde, ilçe merkezine 13 km. uzaklıkta ve 300 ha'lık bir alan üzerine kurulması önerilmektedir.

2.11.2. Eğitim

Plan kapsamında ilçede 1 adet okul öncesi eğitim kurumu ve 1 adet YİBO ve 1 adet PİO açılması planlanmaktadır.

2.11.3. Teknik Altyapı

Plan döneminde kanalizasyon şebekesinin yapılması planlanmaktadır.

2.11.4. Mekansal Düzenleme

Plan kapsamında hizmet sektörü ve depolama ağırlıklı kentsel gelişimin sağlanması, kentsel gelişimin güneydeki tarım alanlarından uzaklaştırılıp kuzeye yönlendirilmesi ve Eyübnebi Belediyesi'nin imar planının yapılması önerilmektedir.

2.11.5. Kültürel Varlıklar ve Turizm

Plan döneminde Göbeklitepe-Eyübnebi turistik güzergahının düzenlenmesi önerilmektedir.

2.11.6. Sosyal Hizmetler

Plan kapsamında ilçede 1 adet toplum merkezi kurulması planlanmaktadır.

3. SOSYAL GELİŞME

3.1. İnsan Kaynaklarını Geliştirme Programları

Söz konusu programlar İl'in beşeri sermayesinin kalkınmaya katılımının sağlanması açısından önem arz etmektedir.

Bu çerçevede İl'in sosyal gelişmesine ilişkin yapılan analizler sonucu belirlenen strateji, hedef ve politikalar doğrultusunda insan kaynaklarının geliştirilmesinin İl'in öncelikli ve acil sorunsalı olduğunu ortaya koymuştur. Bu sorunsalın odağında da, özellikle, İl'in doğal kaynakları olan su ve toprağın kalkınma amaçlı kullanımında ortaya çıkmaya başlayan yanlışlar ve kayıpların olduğu görülmektedir. Bu durum da, ülke ekonomisini doğrudan etkileyecek boyutlara ulaşabilecektir (Toprak erozyonu ve tuzlanma).

İl'de okur yazarlık oranı ülke ve Bölge ortalamasının altındadır. Eğitim hizmetlerinin altyapı yatırımlarına ilave olarak İl'in genel eğitim düzeyinin yükseltilmesi amacıyla uygulanması öngörülen programlar şunlardır:

- i) Paydaşlarla koordineli çalışarak ve basın-yayın araçlarından faydalanarak eğitimin önemi konusunda tüm ailelerin bilinçlendirilmesi,
- ii) Okuma-yazma kursları ve açık öğrenim kurslarının açılması,
- iii) Eğitim-öğretim kurumlarının nicelik ve nitelik yönünden iyileştirilmesinde paydaşların (özel sektör, STK) katkısının sağlanması,
- iv) PİO ve YİBO'ların sayısının ve niteliğinin artırılmasında kullanılmak üzere taşınmalı eğitim kaynaklarının PİO ve YİBO'lara aktarılması.

Ayrıca, yeni bir tarım teknolojisi ile tanışan ve eğitim düzeyi çok düşük olan İl'deki çiftçilerin bu teknolojilere uyum sağlamalarına yönelik olarak:

- i) Çiftçi eğitim ve yayım hizmetlerinin etkinleştirilerek, danışmanlık hizmetlerinin üretici örgüt temelinde geliştirilmesinin sağlanması,
- ii) Danışmanlık sistemlerinin, öncelikle sulama alanlarında, üretici örgütlerine yönelik olarak kurulması,
- iii) Kırsal/tarımsal eğitim-yayım hizmetlerinin etkinliği için üretici örgütlerinin desteklenmesi önerilmektedir.

İl'de sanayi ve özellikle tarıma dayalı kırsal sanayinin ihtiyacı olan insan kaynağının yetiştirilmesi ve ülke geneli ortalamasının üstünde olan genç nüfusa istihdam olanaklarının sağlanması amacıyla:

- i) Sanayi sektörünün ihtiyaç duyduğu eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin güçlendirilmesi ile nitelikli iş gücünün geliştirilerek danışmanlık hizmetlerinin sağlanması,
- ii) Varolan eğitim merkezleri için eğitim program ve kadrolarının ihtiyaca göre iyileştirilmesi,
- iii) İnsan kaynaklarının geliştirilmesi kapsamında vasıfsız işgücü eğitimine yönelecek gönüllü kuruluşlar ile eğitim kurumlarının, yerel yönetimlerce desteklenmesi,
- iv) Çıracılık eğitimi yasaasının uygulanmasında koordinasyon ve denetimin sağlanması öngörülmektedir.

İl'in kalkınmasında öncü sektörlerden biri olarak kabul edilen turizm sektörünün geliştirilmesinde, bu alanda hizmet verecek olan nitelikli işgücü en önemli boyuttur. Bu bağlamda:

- i) Turizme yönelik eğitim kurumlarının geliştirilmesi ve hizmet içi eğitim programlarının düzenlenmesi yoluyla turizm personelinin nitelik ve nicelik yönünden geliştirilmesi,
- ii) Acente ve rehberlerin eğitilmesi ve halkın turizm konusunda eğitilerek bilinçlendirilmesi yoluyla tanıtımda rol alacak paydaşların geliştirilmesi ve aralarında koordinasyonun sağlanması,
- iii) Halk Eğitim Merkezleri, Milli Eğitim Müdürlükleri ve STK'ların etkin biçimde kullanılması yoluyla halkın turizm konusunda eğitilmesinin sağlanması önerilmektedir.

İnsan kaynaklarının geliştirilmesinde toplulukların tarih bilinci ve kültürel mirasını koruma bilincinin geliştirilmesi ve benimsetilmesi çerçevesinde de öneriler getirilmiştir. Bunlar:

- i) Nitelik ve nicelik yönünden gerekli altyapılar oluşturularak kültürel mirasın tanıtılması ve kültür ve turizm amaçlı kullanılması,
- ii) Maddi olmayan kültür değerlerinin belgelenecek İl kimliğinin geliştirilmesinde kullanılması,
- iii) Kültürel mirasa ilişkin eğitim ve tanıtım programlarının hazırlanarak konuya ilişkin yerel örgütlenme modellerinin oluşturulması olarak belirlenmiştir.

İl'in insan kaynağının geliştirilmesinde sektörel öneriler dışında:

- i) Üreme sağlığına ilişkin ve bulaşıcı hastalıkları gidermeye yönelik olarak toplumun bilinçlendirilmesi,
- ii) Aile danışmanlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması,
- iii) Koruyucu aile sayısı arttırmak amacıyla bir kampanya başlatılarak kamuoyunu bilgilendirici ve katılımı artırıcı çalışmalar yapılması,
- iv) İlaçlama, gübreleme ve sulamanın bitki ihtiyacına göre yapılmasını sağlayacak eğitim ve yayım hizmetlerini de içeren düzenlemelerin yapılması,
- v) Doğal varlıkların korunması ve bilinçli kullanılmasına yönelik olarak eğitim, bilinçlendirme ve yayım hizmetlerinin artırılması,
- vi) Kamuoyu oluşturulmasına yönelik olarak iletişim araçlarının etkin kullanımının sağlanması,
- vii) Toplumsal bilincin desteklenmesine yönelik olarak eğitim ve yayım hizmetlerinin artırılması,
- viii) İçme ve kullanma suyu ve kanalizasyon tesislerinin işletilmesi, sağlık ve sanitasyon konularında toplumun bilinçlendirilmesine yönelik çalışmalarının gerçekleşmesinin sağlanması konularında da öneriler belirlenmiştir.

3.2. Yerel Yönetimler, Sivil Toplum Örgütleri ve Kamu Kuruluşları İşbirliğine İlişkin Öneriler

- i) Eğitim-öğretim kurumlarının nicelik ve nitelik yönünden iyileştirilmesinde paydaşların (özel sektör, STK) katkısının sağlanması,
- ii) Sağlık kurullarına topluluk temsilcilerinin katılımı ve yerel yönetimin sağlık hizmetleri sunumundaki rolünün artırılması yoluyla koruyucu sağlık hizmetlerine yönelik olarak ilgili sektörler arasında işbirliği ve eşgüdümün sağlanması,

- iii) Bütün belediyelerin kanalizasyon suları ve katı atıkların sağlık açısından denetlenmesine yönelik olarak etkin ve diğer kurumlarla eşgüdümlü çalışmasının sağlanması,
- iv) Paydaşlar arasında koordinasyon sağlanarak sosyal hizmet idaresinin etkin hale getirilmesi,
- v) Sosyal Hizmetler alanında yetersiz ve etkin görünmeyen STK'ların desteklenmesi,
- vi) Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Başkanlığı, İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü, İl Millî Eğitim Müdürlüğü, Harran Üniversitesi, İl Sağlık Müdürlüğü, GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı Bölge Müdürlüğü yetkililerinden oluşan Yoksulluk Hizmetlerini yönlendirme ve izlemeye yönelik bir "Sosyal Yardım İzleme Komitesi" kurulması,
- vii) İkinci ürün ve alternatif ürünler üretiminin yaygınlaşmasına yönelik olarak gerekli olacak alt-sektör yatırımlarının gerçekleşmesi için özel sektörün özendirilmesi,
- viii) Mevcut kurumların (GİDEM, KOSGEB vb) kapasitelerinin güçlendirilmesi ve kurumlar arası işbirliğinin sağlanması ile örgütlenme yapısının geliştirilmesi,
- ix) Yerel yönetimlerce sanayi gelişme alanları için gerekli arazi tahsislerinin yapılması,
- x) İnanç turizmi ve diğer turizm çeşitleriyle ilgili hedef kitleye yönelik tanıtımlar yapılarak ve özel sektör ile STK'ların bu tanıtıma katkıları sağlanarak turizm potansiyelinin çeşitlendirilerek tanıtılması,
- xi) Turizm personelinin eğitimine yönelik olarak ilgili kurum ve kuruluşlar, yerel yönetimler ve STK'ların katılımıyla sürekli bir eğitim programı hazırlanarak uygulanması,
- xii) Toprak ve su kaynaklarında kirliliğe yol açan evsel, endüstriyel, tıbbi ve tehlikeli her türlü atığın deşarjının, İl Çevre Müdürlüğü'nün ve ilgili belediyelerin eşgüdümünde, denetlenmesi,
- xiii) Amaç dışı kullanımları engellemek için Tarım Reformu Bölge Müdürlüğü'nün koordinasyonunda, Tarım İl Müdürlüğü'nün, Orman Bölge Müdürlüğü'nün, Köy Hizmetleri Bölge Müdürlüğü'nün ve ilgili belediyelerin uygulamalarının birlikte izlenmesinin sağlanması,
- xiv) Yakıt kullanımından kaynaklanan emisyonların, HKKY (Hava Kirliliği Kontrol Yönetmeliği)'de belirtilen standartları sağlamak üzere, İl Çevre Müdürlüğü, ilgili belediyeler ve İl Sağlık Müdürlüğü'nün eşgüdümünde denetlenmesi,
- xv) İl Çevre Müdürlüğü ve Harran Üniversitesi işbirliği ile GAP-BKİ koordinasyonunda flora ve faunayı da kapsayan bir il çevre envanterinin çıkartılması,
- xvi) Tarım Reformu Bölge Müdürlüğü'nün koordinasyonunda, İl Tarım Müdürlüğü, Orman Bölge Müdürlüğü, Köy Hizmetleri Bölge Müdürlüğü ve ilgili belediyeler birlikte çalışarak tarım topraklarının, orman, çayır ve mera alanlarının amaç dışı kullanımlarını engellemeye yönelik uygulamaların yapılması,
- xvii) İl yönetim sistemi içersinde altyapı eşgüdüm ve yönetim biriminin oluşturulması,
- xviii) Altyapı projelerinin eş zamanlı gerçekleştirilmesi için kurumlar arası koordinasyonun sağlanması.

3.3. İl Gelişme Planı Uygulamalarının İzlenmesi İçin Önerilen Yönetmelik Düzenleme Modeli

İl Planı'nın uygulanabilirliğinin sağlanması izlenme ve yönlendirilmesi ile sağlanacaktır. Bu doğrultuda, Plan'ın İl'in kalkınmasına olan katkısının sağlanması amacıyla yönelik olarak bir yönetmelik düzenleme modeli hazırlanarak EK 1'de sunulmaktadır.

4. UYGULAMA PROGRAMI

Şanlıurfa İl Gelişme Planı Uygulama Programı 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma Planı (GAP-BKP) ve 2003 Yılı Programı hedeflerine uygun olarak hazırlanmıştır.

2003 Yılı Yatırım Programı'nda İl'de yer alan projeler Uygulama Programında yer almakta ve öncelikli olarak bitirilmesi önerilmektedir.

Plan, 2003 yılı cari fiyatlarıyla 7.162.942 milyar TL yatırım önermektedir (Tablo 4.1). Bu yatırımın dönemler itibarıyla dağılımı; Kısa ve orta (2003-2010) dönemde 6.705.345 milyar TL ve uzun dönemde (2010+) 475.597 milyar TL'dir.

Toplam önerilen yatırımlar içinde Tarım Sektörü %65,72 (4.707.367) pay almaktadır (Tablo 4.1). Bu sektörü sırasıyla; Diğer Kamu Hizmetleri (DKH) (%16,60), Ulaştırma (%10,13) ve Eğitim (4,75) sektörleri takip etmektedir.

Kısa ve orta dönemde Tarım Sektörü önerilen toplam yatırımın %65,84'ünü (4.415.059 milyar TL) oluşturmaktadır. DKH Sektörü %15,50 (1.039.320 milyar TL) ikinci sırayı almaktadır. Bu iki sektörü Ulaştırma (% 10,83) ve Eğitim (4,83) sektörleri takip etmektedir.

Uzun dönemde yine Tarım Sektörünün payı önerilen toplam yatırımın %63,88'ini (292.308 milyar TL) oluşturmaktadır. DKH Sektörü ise (%32,66) ikinci sırayı almaktadır. Bu iki sektörü Eğitim Sektörü (%3,47) takip etmektedir (Tablo 4.1).

Plan kapsamında 2003 Yılı Yatırım Programında yer alan projeler dahil olmak üzere kısa, orta ve uzun dönemde toplam 167 proje önerilmektedir.

Önerilen projeler içinde Milli Eğitim Bakanlığı toplam 29 proje ile ilk sırayı almaktadır. KHGM Tarım, Ulaştırma-Karayolu, DKH-Sosyal-Kanalizasyon ve DKH-Sosyal-Kırsal Alan Planlaması sektörlerinde toplam 14 proje ile ikinci sırayı almakta ve DSİ Gn. Md. ise Tarım, Enerji, DKH-Sosyal-İçmesuyu sektörlerinde toplam 13 proje ile üçüncü sırayı almaktadır (Tablo 4.3).

Önerilen yatırım tutarının sektör ve yatırımcı kuruluş olarak incelendiğinde DSİ Gn. Md. Tarım Sektörü'nde toplam 4.192.522 milyar TL ile ilk sırayı almaktadır. İller Bankası Gn. Md, DSİ Gn. Md., GAP BKİ ve Belediyeler DKH-Sosyal-İçmesuyu Sektörü'nde toplam 461.142 milyar TL ile ikinci sırayı almakta ve Köy Hizmetleri Gn Md. ise Ulaştırma-Karayolu Sektörü'nde toplam 352.921 milyar TL ile üçüncü sırayı almaktadır. Bu kuruluşları TCK Gn. Md. Ulaştırma-Karayolu Sektörü'nde 332.025 milyar TL, Milli Eğitim Bakanlığı Eğitim-İlköğretim ve Genel Orta Öğretim Sektörü'nde 230.891 milyar TL ve Sanayi ve Ticaret Bakanlığı DKH-Sosyal-Yerleşme-Şehirleşme Sektöründe 218.285 milyar TL ile takip etmektedir (Tablo 4.4).

Tablo 4.1. Kamu Kesimi Yatırımlarının Sektörlere Dağılımı

2003 Fiyatlarıyla, Milyar TL

Sektör	Yatırım Tutarı			Dağılım, %		
	2003-2010	2010 +	Toplam	2003-2010	2010 +	Toplam
Tarım	4.415.059	292.308	4.707.367	65,84	63,88	65,72
Enerji	79.415		79.415	1,18	0,00	1,11
Ulaştırma	725.946		725.946	10,83		10,13
Haberleşme	7.000		7.000	0,10		0,10
Turizm	5.636		5.636	0,08		0,08
Eğitim	324.155	15.860	340.015	4,83	3,47	4,75
Eğitim	277.810		277.810	4,14		3,88
Kültür	46.345	15.860	62.205	0,69	3,47	0,87
Sağlık	108.813		108.813	1,62		1,52
Diğer Kamu Hizmetleri	1.039.320	149.430	1.188.750	15,50	32,66	16,60
Sosyal-Sosyal Hizmetler ve Yardımlar	3.350		3.350	0,05		0,05
Sosyal-Çevre	10.133		10.133	0,15		0,14
Sosyal-Belediye Hizmetleri	38.004	8.177	46.180	0,57	1,79	0,64
Sosyal-İçmesuyu	558.103	19.904	578.007	8,32	4,35	8,07
Sosyal-Kanalizasyon	193.513	62.829	256.342	2,89	13,73	3,58
Sosyal-Yerleşme-Şehirleşme	214.068	29.145	243.213	3,19	6,37	3,40
Sosyal- Esnaf.Sanat.ve K.Sanayi	22.150	29.375	51.525	0,33	6,42	0,72
Toplam	6.705.345	457.597	7.162.942	100,00	100,00	100,00

Tablo 4.2. Şanlıurfa İl Planı ve GAP-BKP Yatırım Tutarları Karşılaştırması

1998 Fiyatlarıyla Milyar TL

Sektör	Şanlıurfa İl Gelişme Planı Kamu Yatırımları			GAP-BKP Şanlıurfa İli Kamu Yatırımları
	2003-2010	2010 +	Toplam	
Tarım	705.068	46.680	751.748	754.882
Enerji	11.460		11.460	11.725
Ulaştırma-Haberleşme	111.425		111.425	52.168
Turizm	820		820	370
Eğitim	46.338	2.267	48.605	64.547
Sağlık	16.695		16.695	18.934
Diğer Kamu Hizmetleri	141.088	20.285	161.373	112.326
Toplam	1.032.894	69.233	1.102.126	1.017.097

Tablo 4.3. Şanlıurfa İl Gelişme Planı Kuruluş ve Sektörler İtibariyle Yatırım Listesi Özet Tablosu

2003 Yılı Fiyatlarıyla - Milyar TL				
	PROJE SAYISI	TOPLAM PROJE TUTARI	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
GENEL TOPLAM	167	7.162.942	6.705.345	457.597

KURULUŞ: DEVLET SU İŞLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

2003 Yılı Fiyatlarıyla - Milyar TL				
SEKTÖRÜ	PROJE SAYISI	TOPLAM PROJE TUTARI	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
TARIM	9	4.192.552	3.949.513	243.039
ENERJİ	3	43.762	43.762	
DKH-SOSYAL-İÇMESUYU	1	10.000	10.000	
TOPLAM	13	4.246.314	4.003.275	243.039

KURULUŞ: KÖY HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

2003 Yılı Fiyatlarıyla - Milyar TL				
SEKTÖRÜ	PROJE SAYISI	TOPLAM PROJE TUTARI	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
TARIM	9	361.410	312.607	48.803
ULAŞTIRMA-KARAYOLU	1	352.921	352.921	
DKH-SOSYAL-KANALİZASYON	1	67.020	50.902	16.118
DKH-SOSYAL-KIRSAL ALAN PLANLAMASI	3	99.380	99.380	
TOPLAM	14	880.731	815.811	64.920

KURULUŞ: TARIM REFORMU GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

2003 Yılı Fiyatlarıyla - Milyar TL				
SEKTÖRÜ	PROJE SAYISI	TOPLAM PROJE TUTARI	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
TARIM	4	82.389	82.389	
TOPLAM	4	82.389	82.389	

KURULUŞ: TARIM VE KÖY İŞLERİ BAKANLIĞI

2003 Yılı Fiyatlarıyla - Milyar TL				
SEKTÖRÜ	PROJE SAYISI	TOPLAM PROJE TUTARI	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
TARIM	5	25.437	25.437	
TOPLAM	5	25.437	25.437	

KURULUŞ: ULAŞTIRMA BAKANLIĞI

2003 Yılı Fiyatlarıyla - Milyar TL				
SEKTÖRÜ	PROJE SAYISI	TOPLAM PROJE TUTARI	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
ULAŞTIRMA-HAVAYOLU				
TARIM	2	3.630	3.630	
TOPLAM	2	3.630	3.630	

KURULUŞ: ORMAN VE ÇEVRE BAKANLIĞI

2003 Yılı Fiyatlarıyla - Milyar TL				
SEKTÖRÜ	PROJE SAYISI	TOPLAM PROJE TUTARI	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
TARIM	1	2.942	2.942	
TOPLAM	1	2.942	2.942	

KURULUŞ: GAP BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI

2003 Yılı Fiyatlarıyla - Milyar TL

SEKTÖRÜ	PROJE SAYISI	TOPLAM PROJE TUTARI	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
TARIM	7	5.980	5.514	466
SAĞLIK	1	320	320	
DKH-SOSYAL-KANALİZASYON	1	3.362	3.362	
DKH-SOSYAL-YERLEŞME-ŞEHİRLEŞME	1	178	178	
DKH-SOSYAL-SOS.HİZ.VE YARDIMLAR	2	350	350	
TOPLAM	12	10.190	9.724	466

KURULUŞ: TARIM VE KÖY İŞLERİ BAKANLIĞI - GAP BKİ BAŞKANLIĞI

2003 Yılı Fiyatlarıyla - Milyar TL

SEKTÖRÜ	PROJE SAYISI	TOPLAM PROJE TUTARI	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
TARIM	6	16.419	16.419	
TOPLAM	6	16.419	16.419	

KURULUŞ: GAP BKİ BAŞKANLIĞI - BELEDİYELER

2003 Yılı Fiyatlarıyla - Milyar TL

SEKTÖRÜ	PROJE SAYISI	TOPLAM PROJE TUTARI	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
TARIM	2	1.115	1.115	
TOPLAM	2	1.115	1.115	

KURULUŞ: ORMAN VE ÇEVRE BK. - TARIM VE KÖY İŞLERİ BK

2003 Yılı Fiyatlarıyla - Milyar TL

SEKTÖRÜ	PROJE SAYISI	TOPLAM PROJE TUTARI	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
TARIM	1	15.493	15.493	
TOPLAM	1	15.493	15.493	

KURULUŞ: T. ELEKTRİK İLETİM A.Ş. GENEL MÜDÜRLÜĞÜ-TEDAŞ

2003 Yılı Fiyatlarıyla - Milyar TL

SEKTÖRÜ	PROJE SAYISI	TOPLAM PROJE TUTARI	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
ENERJİ	1	35.653	35.653	
TOPLAM	1	35.653	35.653	

KURULUŞ: TCK GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

2003 Yılı Fiyatlarıyla - Milyar TL

SEKTÖRÜ	PROJE SAYISI	TOPLAM PROJE TUTARI	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
ULAŞTIRMA-KARAYOLU	6	332.025	332.025	
TOPLAM	6	332.025	332.025	

KURULUŞ: DHMİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

2003 Yılı Fiyatlarıyla - Milyar TL

SEKTÖRÜ	PROJE SAYISI	TOPLAM PROJE TUTARI	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
ULAŞTIRMA-HAVAYOLU	1	41.000	41.000	
TOPLAM	1	41.000	41.000	

KURULUŞ: TÜRK TELEKOM A.Ş.

2003 Yılı Fiyatlarıyla - Milyar TL

SEKTÖRÜ	PROJE SAYISI	TOPLAM PROJE TUTARI	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
HABERLEŞME	1	7.000	7.000	
TOPLAM	1	7.000	7.000	

KURULUŞ: KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI

2003 Yılı Fiyatlarıyla - Milyar TL

SEKTÖRÜ	PROJE SAYISI	TOPLAM PROJE TUTARI	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
TURİZM	8	5.636	5.636	
TOPLAM	8	5.636	5.636	

KURULUŞ: MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI

2003 Yılı Fiyatlarıyla - Milyar TL

SEKTÖRÜ	PROJE SAYISI	TOPLAM PROJE TUTARI	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
EĞİTİM- İLK. VE GNL. ORTA ÖĞR.	29	230.891	230.891	
TOPLAM	29	230.891	230.891	

KURULUŞ: VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

2003 Yılı Fiyatlarıyla - Milyar TL

SEKTÖRÜ	PROJE SAYISI	TOPLAM PROJE TUTARI	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
EĞİTİM- İLK. VE GNL. ORTA ÖĞR.	4	10.561	10.561	
EĞİTİM- MES. VE TEK. EĞİTİM	1	6.501	6.501	
EĞİTİM-KÜLTÜR	2	3.358	3.358	
TOPLAM	7	20.420	20.420	

KURULUŞ: HARRAN ÜNİVERSİTESİ

2003 Yılı Fiyatlarıyla - Milyar TL

SEKTÖRÜ	PROJE SAYISI	TOPLAM PROJE TUTARI	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
EĞİTİM-YÜKSEK ÖĞRETİM	6	23.857	23.857	
EĞİTİM-KÜLTÜR	2	1.050	1.050	
TOPLAM	8	24.907	24.907	

KURULUŞ: YURT KUR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

2003 Yılı Fiyatlarıyla - Milyar TL

SEKTÖRÜ	PROJE SAYISI	TOPLAM PROJE TUTARI	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
EĞİTİM-YÜKSEK ÖĞRETİM	1	6.000	6.000	
TOPLAM	1	6.000	6.000	

KURULUŞ: GENÇLİK VE SPOR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

2003 Yılı Fiyatlarıyla - Milyar TL

SEKTÖRÜ	PROJE SAYISI	TOPLAM PROJE TUTARI	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
EĞİTİM-KÜLTÜR	1	10.842	10.842	
TOPLAM	1	10.842	10.842	

KURULUŞ: KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI

2003 Yılı Fiyatlarıyla - Milyar TL

SEKTÖRÜ	PROJE SAYISI	TOPLAM PROJE TUTARI	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
EĞİTİM-KÜLTÜR	4	16.920	13.420	3.500
TOPLAM	4	16.920	13.420	3.500

KURULUŞ: KÜLTÜR VE TURİZM BK. - İL ÖZEL İDARESİ - BELEDİYELER

2003 Yılı Fiyatlarıyla - Milyar TL

SEKTÖRÜ	PROJE SAYISI	TOPLAM PROJE TUTARI	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
EĞİTİM-KÜLTÜR	3	28.435	16.075	12.360
TOPLAM	3	28.435	16.075	12.360

KURULUŞ: BELEDİYELER

2003 Yılı Fiyatlarıyla - Milyar TL

SEKTÖRÜ	PROJE SAYISI	TOPLAM PROJE TUTARI	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
EĞİTİM-KÜLTÜR	1	1.600	1.600	
TOPLAM	1	1.600	1.600	

KURULUŞ: SAĞLIK BAKANLIĞI

2003 Yılı Fiyatlarıyla - Milyar TL

SEKTÖRÜ	PROJE SAYISI	TOPLAM PROJE TUTARI	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
SAĞLIK	11	108.493	108.493	
TOPLAM	11	108.493	108.493	

KURULUŞ: İLLER BANKASI GN.MD.

2003 Yılı Fiyatlarıyla - Milyar TL

SEKTÖRÜ	PROJE SAYISI	TOPLAM PROJE TUTARI	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
DKH-SOSYAL-İÇMESUYU	1	7.485	7.485	
DKH-SOSYAL-YERLEŞME-ŞEHİRLEŞME	1	21.000	21.000	
TOPLAM	2	28.485	28.485	

KURULUŞ: İLLER BAN. GN.MD.-DSİ GN.MD.-BELEDİYELER

2003 Yılı Fiyatlarıyla - Milyar TL

SEKTÖRÜ	PROJE SAYISI	TOPLAM PROJE TUTARI	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
DKH-SOSYAL-İÇMESUYU	1	461.142	441.238	19.904
TOPLAM	1	461.142	441.238	19.904

KURULUŞ: İLLER BANKASI GN.MD.-BELEDİYELER

2003 Yılı Fiyatlarıyla - Milyar TL

SEKTÖRÜ	PROJE SAYISI	TOPLAM PROJE TUTARI	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
DKH-SOSYAL-BELEDİYE HİZMETLERİ	1	46.180	38.004	8.177
DKH-SOSYAL-KANALİZASYON	2	185.959	139.248	46.711
TOPLAM	3	232.140	177.252	54.888

KURULUŞ: DİE BAŞKANLIĞI

2003 Yılı Fiyatlarıyla - Milyar TL

SEKTÖRÜ	PROJE SAYISI	TOPLAM PROJE TUTARI	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
DKH-SOSYAL-ÇEVRE	1	34	34	
TOPLAM	1	34	34	

KURULUŞ: SANAYİ VE TİCARET BAKANLIĞI

2003 Yılı Fiyatlarıyla - Milyar TL

SEKTÖRÜ	PROJE SAYISI	TOPLAM PROJE TUTARI	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
DKH-SOSYAL-YERLEŞME-ŞEHİRLEŞME	5	222.035	192.890	29.145
DKH-SOSYAL-ESNAF, SANAT.VE K.SANAYİ	8	51.525	22.150	29.375
TOPLAM	13	273.560	215.040	58.520

KURULUŞ: ORMAN VE ÇEVRE BK.-GAP BKİ BAŞKANLIĞI

2003 Yılı Fiyatlarıyla - Milyar TL

SEKTÖRÜ	PROJE SAYISI	TOPLAM PROJE TUTARI	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
DKH-SOSYAL-ÇEVRE	3	9.857	9.857	
TOPLAM	3	9.857	9.857	

KURULUŞ: ORMAN VE ÇEVRE BK.-TARIM VE KÖYİŞLERİ BK.-GAP BKİ BŞK.

2003 Yılı Fiyatlarıyla - Milyar TL

SEKTÖRÜ	PROJE SAYISI	TOPLAM PROJE TUTARI	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
DKH-SOSYAL-ÇEVRE	1	242	242	
TOPLAM	1	242	242	

KURULUŞ :SHÇEK GN. MD

2003 Yılı Fiyatlarıyla - Milyar TL

SEKTÖRÜ	PROJE SAYISI	TOPLAM PROJE TUTARI	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
DKH-SOSYAL-SOS.HİZ.VE YARDIMLAR	1	3.000	3.000	
TOPLAM	1	3.000	3.000	

Tablo 4.4. Şanlıurfa İl Gelişme Planı Kuruluş ve Sektörler İtibariyle Yatırım Listesi

TARIM SEKTÖRÜ YATIRIMLARININ KURULUŞLARA DAĞILIMI

SEKTÖRÜ : TARIM

PROJE SAHİBİ: DSI GN. MD.

(MİLYAR TL)

PROJE ADI	YER	KARAKTERİSTİK	PROJE TUTARI	PROJE DÖNEMİ	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
* Şanlıurfa Harran	Ş.Urfa	Sulama Alanı: 152.352 ha	132.427	Kısa	132.427	
* Yukarı Harran	Ş.Urfa	Sulama Alanı: 15.376 ha	56.758	Kısa	56.758	
* Yaylak Ovası Sulaması	Ş.Urfa	Sulama Alanı: 20.012 ha	206.210	Kısa-Orta	206.210	
* Bozova Sulaması I. Kısım	Ş.Urfa	Sulama Alanı: 8.600 ha	107.836	Kısa-Orta	107.836	
* Aşağı Fırat II. Merhale (Ana Kanal)	Ş.Urfa	Sulama Alanı: 67.106 ha	909.960	Kısa-Orta	909.960	
Suruç Sulaması	Ş.Urfa	Sulama Alanı: 94.814 ha	1.104.811	Kısa-Orta	1.104.811	
Bozova Sulaması Pompaj II. ve III. Kısım	Ş.Urfa	Sulama Alanı: 38.768ha	472.955	Orta-Uzun	472.955	
* Aşağı Fırat II. Merhale (II. Kısım Viranşehir)	Ş.Urfa	Sulama Alanı: 125.107 ha	1.198.195	Kısa-Orta-Uzun	958.556	239.639
Siverek-Hilvan Pompaj Sulaması	Ş.Urfa	Sulama Alanı: 3.400 ha	3.400	Uzun		3.400
DSI GN. MD. TOPLAMI			4.192.552		3.949.513	243.039

SEKTÖRÜ : TARIM

PROJE SAHİBİ: KÖY HİZMETLERİ GN. MD.

(MİLYAR TL)

PROJE ADI	YER	KARAKTERİSTİK	PROJE TUTARI	PROJE DÖNEMİ	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
* Küçük Sulama Göletleri	Ş.Urfa	Sulama Alanı: 3.530 ha	6.306	Kısa-Orta	6.306	
* Tarımsal Altyapı (Arazi Toplulaştırma Projesi)-Şanlıurfa Merkez ve Harran Ovaları Sulama Sahası	Ş.Urfa	139.600ha.	32.990	Kısa-Orta	32.990	
* Tarımsal Altyapı (Arazi Toplulaştırma Projesi)-Bozova Projesi	Ş.Urfa	8.860ha	15.498	Kısa-Orta	15.498	
* Tarımsal Altyapı (Arazi Toplulaştırma Projesi)-Yaylak Ovası.	Ş.Urfa	18.322ha	32.077	Kısa	32.077	
* Toprak Koruma	Ş.Urfa	725ha	256	Kısa-Orta	256	
Toprak Koruma	Ş.Urfa	24.587 ha	12.599	Kısa-Orta	12.599	
Tarla İçi Geliştirme Hizmetleri	Ş.Urfa	463.906 ha	244.013	Kısa-Orta-Uzun	195.210	48.803
Taşlı Alan Islahı	Ş.Urfa	Taşlı Al. Islahı: 2000ha	12.937	Orta	12.937	
Su Ürünleri Fiziksel Altyapısını Geliştirme	Ş.Urfa	İnşaat, 6 Adet	4.734	Kısa-Orta	4.734	
KÖY HİZMETLERİ GN. MD. TOPLAMI			361.410		312.607	48.803

* 2003 Yılı Yatırım Programında Yer Alan Projeler

SEKTÖRÜ : TARIM

PROJE SAHİBİ: TARIM REFORMU GN. MD.

(MİLYAR TL)

PROJE ADI	YER	KARAKTERİSTİK	PROJE TUTARI	PROJE DÖNEMİ	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
* Arazi Toplaştırma ve Dağıtım Uygulama Projesi	Ş.Urfa	35.000ha	762	Kısa	762	
* Harran Ovası II. Kısım Sulama Alanı Arazi Toplaştırma Projesi	Ş.Urfa	58.780ha	3.073	Kısa	3.073	
* Baziki Toplaştırma Projesi	Ş.Urfa	18.500ha	1.258	Kısa	1.258	
Toplaştırma Projeleri	Ş.Urfa	184.844ha	77.296	Kısa-Orta	77.296	
TARIM REFORMU GN. MD. TOPLAMI			82.389		82.389	

SEKTÖRÜ : TARIM

PROJE SAHİBİ: TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI

(MİLYAR TL)

PROJE ADI	YER	KARAKTERİSTİK	PROJE TUTARI	PROJE DÖNEMİ	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
* Bitkisel Üretimi Geliştirme Projesi	Ş.Urfa	Proje Yürütme Giderleri, Yapı Tesis ve B.Onarım, Makina-Teçhizat	22.000	Kısa-Orta	22.000	
* GAP Yöresi Eğitim ve Yayım Projesi	Ş.Urfa	Proje Yürütme Giderleri, Makina Teçhizat	150	Kısa	150	
Suni Tohumlama Yatırımları	Ş.Urfa	Proje Yürütme Giderleri, Makina-Teçhizat ve Yapı Tesis	1.035	Kısa	1.035	
İhbarı Mecburi Hastalıklar ve Koruyucu Aşılama	Ş.Urfa	Proje Yürütme Giderleri, Makina-Teçhizat ve Yapı Tesis	375	Kısa	375	
Organik Tarımı Geliştirme Projesi	Ş.Urfa	Etüd Proje Uygulama	1.877	Kısa-Orta	1.877	
TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI TOPLAMI			25.437		25.437	

SEKTÖRÜ : TARIM

PROJE SAHİBİ: ULAŞTIRMA BAKANLIĞI

(MİLYAR TL)

PROJE ADI	YER	KARAKTERİSTİK	PROJE TUTARI	PROJE DÖNEMİ	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
Balıkçı Barınağı İnşaatı	Ş.Urfa	İnşaat, 2 Adet	2.367	Kısa-Orta	2.367	
Karaya Çıkış Yeri İnşaatı	Ş.Urfa	İnşaat, 4 Adet	1.263	Kısa-Orta	1.263	
ULAŞTIRMA BAKANLIĞI TOPLAMI			3.630		3.630	

SEKTÖRÜ : TARIM

PROJE SAHİBİ: ORMAN VE ÇEVRE BAKANLIĞI

(MİLYAR TL)

PROJE ADI	YER	KARAKTERİSTİK	PROJE TUTARI	PROJE DÖNEMİ	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
* Ağaçlandırma ve Erezyon Kontrolü Projesi	Ş.Urfa	Alan: 420 ha	2.942	Kısa-Orta	2.942	
ORMAN VE ÇEVRE BAKANLIĞI TOPLAMI			2.942		2.942	

* 2003 Yılı Yatırım Programında Yer Alan Projeler

SEKTÖRÜ : TARIM

PROJE SAHİBİ: GAP BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI

(MİLYAR TL)

PROJE ADI	YER	KARAKTERİSTİK	PROJE TUTARI	PROJE DÖNEMİ	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
Ortak Makina Alımı Pilot Uygulama Projesi	Ş.Urfa	Etüd Proje Uygulama Makina Alımı	773	Kısa-Orta	773	
* Güneydoğu Anadolu Projesi Sulama Sistemleri İşletme Bakım ve Yönetimi Projesi	Ş.Urfa	Araştırma, Bilgisayar, Yazılım Donanım	2.330	Kısa-Orta-Uzun	1.864	466
* Su Ürünleri Üretim ve Tüketiminin Artırılması	Ş.Urfa	Etüd Proje	56	Kısa-Orta	56	
* Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Projesi	Ş.Urfa	Ağaçlandırma, Erozyon Kontrolü	91	Kısa-Orta	91	
* Sulama Dışı Alanlarda Halkın Gelir Düzeyinin Artırılması Projesi	Ş.Urfa	Araştırma	280	Kısa-Orta	280	
* Tarımsal Araştırma Projesi	Ş.Urfa	Araştırma	700	Kısa-Orta	700	
* Sulama Kanallarındaki Suyun Regilasyonu ve İşletilmesi ile Su Tasarrufu Sağlayan Metod ve Teknolojiler	Ş.Urfa	Araştırma	1.750	Kısa-Orta	1.750	
GAP BÖLGE KALKINMA İDARESİ BŞK.TOPLAMI			5.980		5.514	466

SEKTÖRÜ : TARIM

PROJE SAHİBİ: TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI, GAP BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI

(MİLYAR TL)

PROJE ADI	YER	KARAKTERİSTİK	PROJE TUTARI	PROJE DÖNEMİ	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
İkinci Ürün Sözleşmeli Tarım Sistemleri Uygulama Projesi	Ş.Urfa	Etüd Proje Uygulama	1.900	Kısa-Orta	1.900	
Su Ürünleri Eğitim-Yayım ve Örgütlenme Projesi	Ş.Urfa	Proje Yürütme Giderleri, Makina-Teçhizat ve Yapı Tesis	379	Kısa-Orta	379	
İnsan Kaynaklarını Geliştirme	Ş.Urfa	Proje Yürütme Giderleri, Makina Teçhizat, Yapı Tesis ve B. Onarım	5.992	Kısa-Orta	5.992	
Hayvancılık Hastalık Erken Uyarı Sistemi	Ş.Urfa	Etüd-Proje Uygulama	272	Kısa-Orta	272	
Hayvancılık Eğitim- Yayım ve Örgütlenme Projesi	Ş.Urfa	Proje Yürütme Giderleri, Makina Teçhizat, Yapı Tesis ve B. Onarım	7.550	Kısa-Orta	7.550	
Hayvancılık Yatırım ve Yönetim Danışmanlık Hizmetleri	Ş.Urfa	Proje Yürütme Giderleri, Makina Teçhizat, Yapı Tesis ve B. Onarım	326	Kısa-Orta	326	
TARIM VE KÖYİŞLERİ BKN., GAP BKİ BŞK.TOPLAMI			16.419		16.419	

* 2003 Yılı Yatırım Programında Yer Alan Projeler

SEKTÖRÜ : TARIM

PROJE SAHİBİ: GAP BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI, BELEDİYELER

(MİLYAR TL)

PROJE ADI	YER	KARAKTERİSTİK	PROJE TUTARI	PROJE DÖNEMİ	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
Hayvan Park ve Pazar Alanı Kurulması Projesi	Ş.Urfa	Etüd Proje Uygulama	326	Orta	326	
Su Ürün Kabul ve Satış Yeri	Ş.Urfa	Etüd Proje Uygulama	789	Orta	789	
GAP BKİ BŞK., BELEDİYELER TOPLAMI			1.115		1.115	

SEKTÖRÜ : TARIM

PROJE SAHİBİ: ORMAN VE ÇEVRE BAKANLIĞI, TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI

(MİLYAR TL)

PROJE ADI	YER	KARAKTERİSTİK	PROJE TUTARI	PROJE DÖNEMİ	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
Mera Alanlarının Islahı	Ş.Urfa	Alan: 103.033 ha	15.493	Kısa-Orta	15.493	
ORMAN VE ÇEVRE BK., TARIM VE KÖYİŞLERİ BK. TOPLAMI			15.493		15.493	

TARIM SEKTÖRÜ TOPLAMI	4.707.367	4.415.059	292.308
------------------------------	------------------	------------------	----------------

ENERJİ SEKTÖRÜ YATIRIMLARININ KURULUŞLARA DAĞILIMI

SEKTÖRÜ : ENERJİ

PROJE SAHİBİ: DSI GN. MD.

(MİLYAR TL)

PROJE ADI	YER	KARAKTERİSTİK	PROJE TUTARI	PROJE DÖNEMİ	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
* Aşağı Fırat I. Merhale – Atatürk Barajı ve HES	Ş.Urfa	Kurulu Güç: 2.400 MW	6.281	Kısa	6.281	
* Aşağı Fırat I. Merhale – Şanlıurfa Tüneli	Ş.Urfa	Kurulu Güç: 50 MW	21.830	Kısa	21.830	
* Sınır Fırat Projesi(Karkamış Barajı ve HES)	Ş.Urfa	Depolama: 157hm3	15.651	Kısa	15.651	
DSİ GN. MD. TOPLAMI			43.762		43.762	

SEKTÖRÜ : ENERJİ

PROJE SAHİBİ: T. ELEKTRİK İLETİM A.Ş. GN. MD., TEDAŞ

(MİLYAR TL)

PROJE ADI	YER	KARAKTERİSTİK	PROJE TUTARI	PROJE DÖNEMİ	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
Enerji İletim Hattı ve Trafo Merkezi	Ş.Urfa	-154 kV'luk Enerji İletim Hattı -380 kV'luk Enerji İletim Hattı -Trafo Merkezleri (TM)	35.653	Kısa-Orta	35.653	
T. ELEKTRİK İLETİM A.Ş. GN. MD., TEDAŞ TOPLAMI			35.653		35.653	

ENERJİ SEKTÖRÜ TOPLAMI	79.415	79.415
-------------------------------	---------------	---------------

* 2003 Yılı Yatırım Programında Yer Alan Projeler

ULAŞTIRMA SEKTÖRÜ YATIRIMLARININ KURULUŞLARA DAĞILIMI

SEKTÖRÜ : ULAŞTIRMA-KARAYOLU ULAŞTIRMASI

PROJE SAHİBİ: TCK GN. MD.

(MİLYAR TL)

PROJE ADI	YER	KARAKTERİSTİK	PROJE TUTARI	PROJE DÖNEMİ	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
* Diyarbakır-Siverek-Şanlıurfa (Akziyaret Havaalanı-Hilvan Ayr.D.)	Ş.Urfa	1A BY 187 Km	36.771	Kısa	36.771	
* Şanlıurfa-Akçakale	Ş.Urfa	BY 56 Km	98.932	Kısa	98.932	
Akçakale-Suruç	Ş.Urfa	3A 22 Km	260	Kısa	260	
Akçakale-Ceylanpınar	Ş.Urfa	3A 89 Km	3.337	Kısa	3.337	
Devlet ve İl Yolları Yapımı	Ş.Urfa	2A 56 Km	11.200	Kısa-Orta	11.200	
* Gaziantep-Ş.Urfa Otoyolu (Birecik-Ş.Urfa Kesimi)	Ş.Urfa	105 km Otoyol Yapımı	181.525	Kısa	181.525	
TCK GN. MD. TOPLAMI			332.025		332.025	

SEKTÖRÜ : ULAŞTIRMA-KARAYOLU ULAŞTIRMASI

PROJE SAHİBİ: KÖY HİZMETLERİ GN. MD.

(MİLYAR TL)

PROJE ADI	YER	KARAKTERİSTİK	PROJE TUTARI	PROJE DÖNEMİ	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
Köy yolları Yapımı	Ş.Urfa	Asf.-5597 Km.	352.921	Kısa-Orta	352.921	
KÖY HİZMETLERİ GN. MD. TOPLAMI			352.921		352.921	

SEKTÖRÜ : ULAŞTIRMA-HAVAYOLU ULAŞTIRMASI

PROJE SAHİBİ: DHMİ GN. MD.

(MİLYAR TL)

PROJE ADI	YER	KARAKTERİSTİK	PROJE TUTARI	PROJE DÖNEMİ	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
* GAP Uluslar arası Havaalanı İnşaatı	Ş.Urfa	İnş.,Elek.,Elektr.	41.000	Kısa	41.000	
DHMİ GN. MD. TOPLAMI			41.000		41.000	

ULAŞTIRMA SEKTÖRÜ TOPLAMI	725.946		725.946			
----------------------------------	----------------	--	----------------	--	--	--

HABERLEŞME SEKTÖRÜ YATIRIMLARININ KURULUŞLARA DAĞILIMI

SEKTÖRÜ : HABERLEŞME

PROJE SAHİBİ: TÜRK TELEKOM A.Ş.

(MİLYAR TL)

PROJE ADI	YER	KARAKTERİSTİK	PROJE TUTARI	PROJE DÖNEMİ	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
İdame-Yenileme ve Tamamlama	Ş.Urfa	Makine-Teçhizat. İnşaat	7.000	Kısa-Orta	7.000	
TÜRK TELEKOM A.Ş. TOPLAMI			7.000		7.000	

HABERLEŞME SEKTÖRÜ TOPLAMI	7.000		7.000			
-----------------------------------	--------------	--	--------------	--	--	--

* 2003 Yılı Yatırım Programında Yer Alan Projeler

TURİZM SEKTÖRÜ YATIRIMLARININ KURULUŞLARA DAĞILIMI

SEKTÖRÜ : TURİZM

PROJE SAHİBİ: KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI

(MİLYAR TL)

PROJE ADI	YER	KARAKTERİSTİK	PROJE TUTARI	PROJE DÖNEMİ	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
Şanlıurfa ve Yakın Çevresi Turizm ve Rekreasyon Amaçlı Yönetim Planı	Ş.Urfa	Etüd-Proje	450	Kısa	450	
Şanlıurfa ve Yakın Çevresini Turizm ve Rekreasyon Amaçlı Düzenleme	Ş.Urfa	Proje Uyg. Altyapı	2.078	Orta	2.078	
* GAP ve KÖY İllerinde Turizm Altyapı Uygulamaları	Ş.Urfa	Proje Uyg. Altyapı	140	Kısa	140	
Termal ve Kış Turizmi ile Turizmin Çeşitlendirilmesi ve Yaygınlaştırılması Kapsamında Planlama ve Altyapı Uygula.	Ş.Urfa	Etüd. Proje. Uyg.Altıyapı	440	Orta	440	
Birecik Barajı-Zeugma ve Yakın Çevresi Turizm ve Rekreasyon Amaçlı Yönetim Planı	Ş.Urfa	Etüd-Proje	225	Kısa	225	
Birecik Barajı-Zeugma ve Yakın Çevresini Turizm ve Rekreasyon Amaçlı Düzenleme	Ş.Urfa	Proje Uyg. Altyapı	1.039	Orta	1.039	
Atatürk Barajı ve Yakın Çevresi Turizm ve Rekreasyon Amaçlı Yönetim Planı	Ş.Urfa	Etüd-Proje	225	Kısa	225	
Atatürk Barajı ve Yakın Çevresini Turizm ve Rekreasyon Amaçlı Düzenleme	Ş.Urfa	Proje Uyg. Altyapı	1.039	Orta	1.039	
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI TOPLAMI			5.636		5.636	

TURİZM SEKTÖRÜ TOPLAMI	5.636		5.636	
-------------------------------	--------------	--	--------------	--

* 2003 Yılı Yatırım Programında Yer Alan Projeler

PROJE ADI	YER	KARAKTERİSTİK	PROJE TUTARI	PROJE DÖNEMİ	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
Şanlıurfa ve Yakın Çevresi Turizm ve Rekreasyon Amaçlı Yönetim Planı	Ş.Urfa	Etüd-Proje	450	Kısa	450	
Şanlıurfa ve Yakın Çevresini Turizm ve Rekreasyon Amaçlı Düzenleme	Ş.Urfa	Proje Uyg. Altyapı	2.078	Orta	2.078	
* GAP ve KÖY İllerinde Turizm Altyapı Uygulamaları	Ş.Urfa	Proje Uyg. Altyapı	140	Kısa	140	
Termal ve Kış Turizmi ile Turizmin Çeşitlendirilmesi ve Yaygınlaştırılması Kapsamında Planlama ve Altyapı Uygula.	Ş.Urfa	Etüd. Proje. Uyg.Altıyapı	440	Orta	440	
Birecik Barajı-Zeugma ve Yakın Çevresi Turizm ve Rekreasyon Amaçlı Yönetim Planı	Ş.Urfa	Etüd-Proje	225	Kısa	225	
Birecik Barajı-Zeugma ve Yakın Çevresini Turizm ve Rekreasyon Amaçlı Düzenleme	Ş.Urfa	Proje Uyg. Altyapı	1.039	Orta	1.039	
Atatürk Barajı ve Yakın Çevresi Turizm ve Rekreasyon Amaçlı Yönetim Planı	Ş.Urfa	Etüd-Proje	225	Kısa	225	
Atatürk Barajı ve Yakın Çevresini Turizm ve Rekreasyon Amaçlı Düzenleme	Ş.Urfa	Proje Uyg. Altyapı	1.039	Orta	1.039	
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI TOPLAMI			5.636		5.636	

* 2003 Yılı Yatırım Programında Yer Alan Projeler

EĞİTİM SEKTÖRÜ YATIRIMLARININ KURULUŞLARA DAĞILIMI

SEKTÖRÜ : EĞİTİM- İLKÖĞRETİM VE GENEL ORTA ÖĞRETİM
 PROJE SAHİBİ: MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI

(MİLYAR TL)

PROJE ADI	YER	KARAKTERİSTİK	PROJE TUTARI	PROJE DÖNEMİ	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
* Zihinsel Engelliler Okulu (GAP)	Merkez	100 Öğrencilik	1.000	Kısa	1.000	
* Fen Lisesi İkmal İnş. (GAP)	Merkez	Özel Proje	1.200	Kısa	1.200	
* Genel Lise (GAP)	Merkez	24 Derslik	2.200	Kısa	2.200	
* Anadolu Güzel Sanatlar Lisesi (GAP)	Merkez	12 D+Kon.Sl.+270 Öğ. Pan.	5.400	Kısa	5.400	
* Ceylanpınar Lisesi (GAP)	Ceylanpınar	24 Derslik	2.200	Kısa	2.200	
* Halfeti Lisesi (GAP)	Halfeti	16 Derslik	1.333	Kısa	1.333	
* Genel Lise (GAP)	Merkez	12 Derslik	1.033	Kısa	1.033	
* Öğrenci Pansiyonu (GAP)	Siverek	100 Öğr. Pansiyon	1.401	Kısa	1.401	
YİBO	Ceylanpınar	720 Öğrenci Kapasiteli YİBO İnşaatı	3.000	Kısa-Orta	3.000	
YİBO	Siverek	720 Öğrenci Kapasiteli YİBO İnşaatı	3.000	Kısa-Orta	3.000	
YİBO	Viranşehir	720 Öğrenci Kapasiteli YİBO İnşaatı	3.000	Kısa-Orta	3.000	
YİBO	Halfeti	720 Öğrenci Kapasiteli YİBO İnşaatı	3.000	Kısa-Orta	3.000	
YİBO	Harran	520 Kız Öğrenci Kapasiteli YİBO	3.000	Kısa-Orta	3.000	
PİO	Akçakale	300 Öğrenci Kapasiteli PİO	2.000	Kısa-Orta	2.000	
PİO	Birecik	300 Öğrenci Kapasiteli PİO	2.000	Kısa-Orta	2.000	
PİO	Bozova	300 Öğrenci Kapasiteli PİO	2.000	Kısa-Orta	2.000	
PİO	Ceylanpınar	300 Öğrenci Kapasiteli PİO	2.000	Kısa-Orta	2.000	
PİO	Halfeti	300 Öğrenci Kapasiteli PİO	2.000	Kısa-Orta	2.000	
PİO	Harran	300 Öğrenci Kapasiteli PİO	2.000	Kısa-Orta	2.000	
PİO	Hilvan	300 Öğrenci Kapasiteli PİO	2.000	Kısa-Orta	2.000	
PİO	Suruç	300 Öğrenci Kapasiteli PİO	2.000	Kısa-Orta	2.000	
PİO	Viranşehir	300 Öğrenci Kapasiteli PİO	2.000	Kısa-Orta	2.000	
İlköğretim Okulu İnşaatı	Ş. Urfa	2122 Adet Derslik	180.000	Kısa-Orta	180.000	
Okul Öncesi Eğitim Kurumu	Akçakale	Okul Öncesi Eğitim Kurumu (1.000m2)	354	Kısa-Orta	354	
Okul Öncesi Eğitim Kurumu	Bozova	Okul Öncesi Eğitim Kurumu (1.000m2)	354	Kısa-Orta	354	
Okul Öncesi Eğitim Kurumu	Halfeti	Okul Öncesi Eğitim Kurumu (1.000m2)	354	Kısa-Orta	354	
Okul Öncesi Eğitim Kurumu	Harran	Okul Öncesi Eğitim Kurumu (1.000m2)	354	Kısa-Orta	354	
Okul Öncesi Eğitim Kurumu	Hilvan	Okul Öncesi Eğitim Kurumu (1.000m2)	354	Kısa-Orta	354	
Okul Öncesi Eğitim Kurumu	Viranşehir	Okul Öncesi Eğitim Kurumu (1.000m2)	354	Kısa-Orta	354	
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI TOPLAMI			230.891		230.891	

* 2003 Yılı Yatırım Programında Yer Alan Projeler

SEKTÖRÜ : EĞİTİM- İLKÖĞRETİM VE GENEL ORTA ÖĞRETİM
 PROJE SAHİBİ: VAKIFLAR GN. MD.

(MİLYAR TL)

PROJE ADI	YER	KARAKTERİSTİK	PROJE TUTARI	PROJE DÖNEMİ	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
* İlköğretim Okulu (GAP)	Merkez	İnşaat	2.000	Kısa	2.000	
* II. Endüstri Meslek Lisesi Yeni Okul	Merkez	1000 Öğrencilik	4.900	Kısa	4.900	
* II. Kız Meslek Lisesi	Viranşehir	480 Öğr. MEB 2000.14	2.601	Kısa	2.601	
* Halk Eğitim Merkezi	Merkez	24 Derslik (4833 m2)	1.060	Kısa	1.060	
VAKIFLAR GN. MD. TOPLAMI			10.561		10.561	

SEKTÖRÜ : EĞİTİM- MESLEKİ VE TEKNİK EĞİTİM
 PROJE SAHİBİ: VAKIFLAR GN. MD.

(MİLYAR TL)

PROJE ADI	YER	KARAKTERİSTİK	PROJE TUTARI	PROJE DÖNEMİ	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
* Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi	Merkez	500 Öğrencilik	6.501	Kısa	6.501	
VAKIFLAR GN. MD. TOPLAMI			6.501		6.501	

SEKTÖRÜ : EĞİTİM - YÜKSEK ÖĞRETİM
 PROJE SAHİBİ: HARRAN ÜNİVERSİTESİ

(MİLYAR TL)

PROJE ADI	YER	KARAKTERİSTİK	PROJE TUTARI	PROJE DÖNEMİ	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
* Kampus Altyapısı	Ş.Urfa	Yol.Su.El.Trf.Çev.Kan.	9.947	Kısa	9.947	
* Tıp Fakültesi Morfoloji Binası Altyapısı (15390m2)	Ş.Urfa	4 blk. 4 Kat. İnş.	1.392	Kısa	1.392	
* Mühendislik Fakültesi (20000 m2)	Ş.Urfa	5Blk. 4 Kat. İnş.	1.263	Kısa	1.263	
* Fen Edebiyat Fakültesi (24192 m2)	Ş.Urfa	6 Blk. 4 Kat. İnş.	2.876	Kısa	2.876	
* Ziraat Fakültesi Ek Bina İnşaatı (10000m2)	Ş.Urfa	4 blk. 4 Kat. İnş.	3.879	Kısa	3.879	
Turizm İşl. ve Otelcilik Yük. Ok.	Ş.Urfa	İnş.(10000 m2) +Don.+Alty.	4.500	Kısa	4.500	
HARRAN ÜNİVERSİTESİ TOPLAMI			23.857		23.857	

SEKTÖRÜ : EĞİTİM - YÜKSEK ÖĞRETİM
 PROJE SAHİBİ: YURT KUR GN. MD.

(MİLYAR TL)

PROJE ADI	YER	KARAKTERİSTİK	PROJE TUTARI	PROJE DÖNEMİ	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
* Yurt İnşaatı	Ş.Urfa	1000 Öğrencilik	6.000	Kısa	6.000	
YURT KUR GN. MD. TOPLAMI			6.000		6.000	

* 2003 Yılı Yatırım Programında Yer Alan Projeler

SEKTÖRÜ : EĞİTİM - KÜLTÜR

PROJE SAHİBİ: VAKIFLAR GN. MD.

(MİLYAR TL)

PROJE ADI	YER	KARAKTERİSTİK	PROJE TUTARI	PROJE DÖNEMİ	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
* Ticaret Merkezi	Merkez	İnşaat	2.400	Kısa	2.400	
*Öğrenci Yurt İnşaatı	Birecik	İnşaat (200 Kişi)	958	Kısa	958	
VAKIFLAR GN. MD. TOPLAMI			3.358		3.358	

SEKTÖRÜ : EĞİTİM - KÜLTÜR

PROJE SAHİBİ: GENÇLİK VE SPOR GN. MD.

(MİLYAR TL)

PROJE ADI	YER	KARAKTERİSTİK	PROJE TUTARI	PROJE DÖNEMİ	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
* Stadyum İnşaatı	Merkez	30.000 Kişilik	10.842	Kısa	10.842	
GENÇLİK VE SPOR GN. MD. TOPLAMI			10.842		10.842	

SEKTÖRÜ : EĞİTİM - KÜLTÜR

PROJE SAHİBİ: KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI

(MİLYAR TL)

PROJE ADI	YER	KARAKTERİSTİK	PROJE TUTARI	PROJE DÖNEMİ	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
Sulamadan Etkilenecek Alanlardaki Höyüklerde Yapılacak Çalışmalar	Ş.Urfa	Etüd-Proje	4.200	Kısa-Orta	4.200	
Kültür Envanteri Prj.	Ş.Urfa	Etüd	2.220	Kısa	2.220	
Harran Kenti'nin Restorasyonu Prj.	Harran	Etüd-Proje-Uygulama	7.000	Orta-Uzun	3.500	3.500
Halfeti Kenti'nin Restorasyonu ve Çevre Düzenlemesi Prj.	Halfeti	Etüd-Proje-Uygulama	3.500	Kısa-Orta	3.500	
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI TOPLAMI			16.920		13.420	3.500

SEKTÖRÜ : EĞİTİM - KÜLTÜR

PROJE SAHİBİ: HARRAN ÜNİVERSİTESİ

(MİLYAR TL)

PROJE ADI	YER	KARAKTERİSTİK	PROJE TUTARI	PROJE DÖNEMİ	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
GAP Bölgesi Halk Kültürünü Araştırma Prj.	Ş.Urfa	Etüd-Proje	910	Kısa-Orta	910	
Bey Kapısı Mahmutoğlu Kulesi'nin Restorasyonu Projesi	Ş.urfa	Etüd-Proje	140	Kısa	140	
HARRAN ÜNİVERSİTESİ TOPLAMI			1.050		1.050	

* 2003 Yılı Yatırım Programında Yer Alan Projeler

SEKTÖRÜ : EĞİTİM - KÜLTÜR

PROJE SAHİBİ: KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI, İL ÖZEL İDARESİ,
BELEDİYELER

(MİLYAR TL)

PROJE ADI	YER	KARAKTERİSTİK	PROJE TUTARI	PROJE DÖNEMİ	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
Şuayip şehri, Soğmatar, Bazda ve Han El-Barûr Kervansarayı Restorasyon Prj.	Ş.Urfa	Etüd-Proje-Uygulama	24.720	Orta-Uzun	12.360	12.360
Millet Hanı Restorasyonu ve Müzesi Prj.	Ş.Urfa	Etüd-Proje-Uygulama	3.000	Orta	3.000	
Kültürel Mirasın Tanıtılması Prj.	Ş.Urfa	Radio-TV Prog.Yapımı, Kitap.Kat.Albüm Basımı	715	Kısa	715	
KÜLTÜR VE TURİZM BK., İL ÖZEL IDR., BELEDİYELER TOPLAMI			28.435		16.075	12.360

SEKTÖRÜ : EĞİTİM - KÜLTÜR

PROJE SAHİBİ: BELEDİYELER

(MİLYAR TL)

PROJE ADI	YER	KARAKTERİSTİK	PROJE TUTARI	PROJE DÖNEMİ	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
Kültür ve Sanat Adası Onarım ve Restorasyonu Prj.	Ş.Urfa	Etüd-Proje-Uygulama	1.600	Kısa-Orta	1.600	
BELEDİYELER TOPLAMI			1.600		1.600	

EĞİTİM SEKTÖRÜ TOPLAMI

340.015

324.155

15.860

SAĞLIK SEKTÖRÜ YATIRIMLARININ KURULUŞLARA DAĞILIMI

SEKTÖRÜ : SAĞLIK

PROJE SAHİBİ: SAĞLIK BAKANLIĞI

(MİLYAR TL)

PROJE ADI	YER	KARAKTERİSTİK	PROJE TUTARI	PROJE DÖNEMİ	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
Acil Yardım ve Travmatoloji Hastanesi	Merkez	50 Yatak	2.250	Kısa-Orta	2.250	
Doğum Evi	Merkez	75 Yatak	2.500	Kısa-Orta	2.500	
Onkoloji Hastanesi	Merkez	75 Yatak	5.000	Kısa-Orta	5.000	
Tropikal Hastalıklar Hastanesi	Merkez	100 Yatak	10.000	Kısa-Orta	10.000	
* GAP Hastanesi	Merkez	400 Yatak	40.950	Kısa	40.950	
* Üniversite Araştırma ve Uygulama Hast. (90.000m2)	Ş.Urfa	Et. Prj. İnş.+Don (600 yataklı)	44.400	Kısa	44.400	
Hastane	Bozova	25 Yataklı	1.000	Kısa-Orta	1.000	
Sağlık Ocağı	Merkez	3 Adet	900	Kısa-Orta	900	
Sağlık Ocağı	Suruç	1 Adet	300	Kısa-Orta	300	
Sağlık Ocağı	Viranşehir	1 Adet	300	Kısa-Orta	300	
* Kalkınmada Öncelikli İller Sağlık Evi	Ş.Urfa	35-16=19 adet	893	Kısa	893	
SAĞLIK BAKANLIĞI TOPLAMI			108.493		108.493	

* 2003 Yılı Yatırım Programında Yer Alan Projeler

SEKTÖRÜ : SAĞLIK

PROJE SAHİBİ: GAP BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI

(MİLYAR TL)

PROJE ADI	YER	KARAKTERİSTİK	PROJE TUTARI	PROJE DÖNEMİ	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
Halk Sağlığı Projesi	Ş.Urfa	Etüd, Proje Müşavirlik	320	Kısa-Orta	320	
GAP BÖLGE KALKINMA İDARESİ BŞK.TOPLAMI			320		320	

SAĞLIK SEKTÖRÜ TOPLAMI	108.813		108.813	
------------------------	---------	--	---------	--

DKH SEKTÖRÜ YATIRIMLARININ KURULUŞLARA DAĞILIMI

SEKTÖRÜ : DKH-SOSYAL-İÇMESUYU

PROJE SAHİBİ: İLLER BANKASI GN. MD.

(MİLYAR TL)

PROJE ADI	YER	KARAKTERİSTİK	PROJE TUTARI	PROJE DÖNEMİ	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
* Şanlıurfa-Karaköprü İçmesuyu Projesi	Ş.Urfa	Kap.İs.De.Şe.	7.485	Kısa	7.485	
İLLER BANKASI GN. MD. TOPLAMI			7.485		7.485	

SEKTÖRÜ : DKH-SOSYAL-İÇMESUYU

PROJE SAHİBİ: DSI GN. MD.

(MİLYAR TL)

PROJE ADI	YER	KARAKTERİSTİK	PROJE TUTARI	PROJE DÖNEMİ	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
* GAP-Şanlıurfa İçmesuyu Projesi	Ş.Urfa	İç.Su: 135.3 hm3/yıl, İs.Hat: 66 km, Ar.Tes.	10.000	Kısa	10.000	
DSİ GN. MD. TOPLAMI			10.000		10.000	

SEKTÖRÜ : DKH-SOSYAL-İÇMESUYU

PROJE SAHİBİ: İLLER BANKASI GN. MD., DSI GN. MD., BELEDİYELER

(MİLYAR TL)

PROJE ADI	YER	KARAKTERİSTİK	PROJE TUTARI	PROJE DÖNEMİ	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
İçmesuyu Şebeke İnşaatı ve İslah Prj.	Ş.Urfa	Şebeke-Tevsi-Yenileme	461.142	Kısa-Orta-Uzun	441.238	19.904
İLLER BANKASI GN. MD., DSI GN. MD., BELEDİYELER TOPLAMI			461.142		441.238	19.904

* 2003 Yılı Yatırım Programında Yer Alan Projeler

SEKTÖRÜ : DKH-SOSYAL-KANALİZASYON

PROJE SAHİBİ: İLLER BANKASI GN. MD., BELEDİYELER

(MİLYAR TL)

PROJE ADI	YER	KARAKTERİSTİK	PROJE TUTARI	PROJE DÖNEMİ	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
Pissu Arıtma Tesisi İnşaatı ve İslah Prj.	Merkez	Arıtma+Yenileme	67.020	Kısa-Orta	67.020	
Kanalizasyon Şebeke İnşaatı ve İslah Prj.	Merkez, Birecik, Bozova, Halfeti, Harran, Hilvan, Siverek, Suruç, V.Şehir	Şebeke+Tevsi+Yenileme	118.939	Kısa-Orta- Uzun	72.228	46.711
İLLER BANKASI GN. MD., BELEDİYELER TOPLAMI			185.959		139.248	46.711

SEKTÖRÜ : DKH-SOSYAL-KANALİZASYON

PROJE SAHİBİ: GAP BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI

(MİLYAR TL)

PROJE ADI	YER	KARAKTERİSTİK	PROJE TUTARI	PROJE DÖNEMİ	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
* Ceylanpınar Kanalizasyon Prj.	Ceylanpınar	Şebeke+Arıtma	3.362	Kısa	3.362	
GAP BÖLGE KALKINMA İDARESİ BŞK. TOPLAMI			3.362		3.362	

SEKTÖRÜ : DKH-SOSYAL-KANALİZASYON

PROJE SAHİBİ: KÖY HİZMETLERİ GN. MD.

(MİLYAR TL)

PROJE ADI	YER	KARAKTERİSTİK	PROJE TUTARI	PROJE DÖNEMİ	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
Köy Kanalizasyon Yapımı	Merkez	Şebeke+Arıtma	67.020	Kısa-Orta- Uzun	50.902	16.118
KÖY HİZMETLERİ GN. MD. TOPLAMI			67.020		50.902	16.118

SEKTÖRÜ : DKH-SOSYAL-KIRSAL ALAN PLANLAMASI

PROJE SAHİBİ: KÖY HİZMETLERİ GN. MD.

(MİLYAR TL)

PROJE ADI	YER	KARAKTERİSTİK	PROJE TUTARI	PROJE DÖNEMİ	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
Susuz Köy İçmesuyu Yapımı	Ş.Urfa	299 Ünite	35.880	Kısa-Orta	35.880	
* Edene Grubu İçmesuyu	Ş.Urfa	265 Ünite	63.000	Kısa	63.000	
* Köy İçmesuyu Yapımı	Ş.Urfa	3 Ünite	500	Kısa	500	
KÖY HİZMETLERİ GN. MD. TOPLAMI			99.380		99.380	

* 2003 Yılı Yatırım Programında Yer Alan Projeler

SEKTÖRÜ : DKH-SOSYAL-BELEDİYE HİZMETLERİ
 PROJE SAHİBİ: İLLER BANKASI GN. MD.-BELEDİYELER

(MİLYAR TL)

PROJE ADI	YER	KARAKTERİSTİK	PROJE TUTARI	PROJE DÖNEMİ	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
Çöp Depolama Alanı Yapımı	Merkez, Viranşehir	Yapım	46.180	Orta-Uzun	38.004	8.177
İLLER BANKASI GN. MD., BELEDİYELER TOPLAMI			46.180		38.004	8.177

SEKTÖRÜ : DKH-SOSYAL-YERLEŞME-ŞEHİRLEŞME
 PROJE SAHİBİ: SANAYİ VE TİCARET BAKANLIĞI

(MİLYAR TL)

PROJE ADI	YER	KARAKTERİSTİK	PROJE TUTARI	PROJE DÖNEMİ	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
Organize Sanayi Bölgesi	Merkez II	1186 ha.Tevsi	35.000	Kısa-Orta	35.000	
Organize Sanayi Bölgesi	Siverek	200 ha	37.540	Kısa-Orta	37.540	
Organize Sanayi Bölgesi	V.Şehir	100 ha	18.770	Kısa-Orta	18.770	
Organize Sanayi Bölgesi	Birecik	Etüd (200 ha)	100	Uzun		100
Serbest Bölge	Merkez	200 ha.Altıyapı	130.625	Orta-Uzun	101.580	29.045
SANAYİ VE TİCARET BAKANLIĞI TOPLAMI			222.035		192.890	29.145

SEKTÖRÜ : DKH-SOSYAL-YERLEŞME-ŞEHİRLEŞME
 PROJE SAHİBİ: İLLER BANKASI GN. MD.

(MİLYAR TL)

PROJE ADI	YER	KARAKTERİSTİK	PROJE TUTARI	PROJE DÖNEMİ	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
İmar Planı Yapımı ve Harita Alımı	Ş.Urfa	Etüd-Proje (210 Yerleşim)	21.000	Kısa-Orta	21.000	
İLLER BANKASI GN. MD. TOPLAMI			21.000		21.000	

SEKTÖRÜ : DKH-SOSYAL-YERLEŞME-ŞEHİRLEŞME
 PROJE SAHİBİ: GAP BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI

(MİLYAR TL)

PROJE ADI	YER	KARAKTERİSTİK	PROJE TUTARI	PROJE DÖNEMİ	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
* Kentsel Gelişme	Halfeti	Etüd-Proje	178	Kısa	178	
GAP BÖLGE KALKINMA İDARESİ BŞK.TOPLAMI			178		178	

SEKTÖRÜ : DKH-SOSYAL-ÇEVRE
 PROJE SAHİBİ: DİE BAŞKANLIĞI

(MİLYAR TL)

PROJE ADI	YER	KARAKTERİSTİK	PROJE TUTARI	PROJE DÖNEMİ	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
Doğal Kaynak Muhasebesi ve Sistem Altyapısı Prj.	Ş.Urfa	Etüd-Proje	34	Orta	34	
DİE BŞK.TOPLAMI			34		34	

* 2003 Yılı Yatırım Programında Yer Alan Projeler

SEKTÖRÜ : DKH-SOSYAL-ÇEVRE

PROJE SAHİBİ: ORMAN VE ÇEVRE BAKANLIĞI, GAP BKİ BAŞKANLIĞI

(MİLYAR TL)

PROJE ADI	YER	KARAKTERİSTİK	PROJE TUTARI	PROJE DÖNEMİ	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
İzleme-Değerlendirme-Ödüllendirme Projesi	Ş.Urfa	Etüd-Proje Uygulama	4.641	Orta	4.641	
Biyolojik Zenginliğin Tesbiti	Ş.Urfa	Etüd-Proje	575	Orta	575	
Çevre Eğitimi, Bilinçlendirme-Ödüllendirme Projesi	Ş.Urfa	Etüd-Proje Uygulama	4.641	Kısa	4.641	
ORMAN VE ÇEVRE BAKANLIĞI, GAP BKİ BŞK. TOPLAMI			9.857		9.857	

SEKTÖRÜ : DKH-SOSYAL-ÇEVRE

PROJE SAHİBİ: ORMAN VE ÇEVRE BAKANLIĞI, TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI, GAP BKİ BAŞKANLIĞI

(MİLYAR TL)

PROJE ADI	YER	KARAKTERİSTİK	PROJE TUTARI	PROJE DÖNEMİ	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
Tehdit Altındaki Bitki Türlerinin Buldukları Ekosistemlerin Korunm. ve Yön.	Ş.Urfa	Etüd-Proje	242	Orta	242	
ORMAN VE ÇEVRE BK., TARIM VE KÖYİŞLERİ BK., GAP BKİ BŞK. TOPLAMI			242		242	

SEKTÖRÜ : DKH-SOSYAL-ESNAF.SANAT. VE K.SANAYİ

PROJE SAHİBİ: SANAYİ VE TİCARET BAKANLIĞI

(MİLYAR TL)

PROJE ADI	YER	KARAKTERİSTİK	PROJE TUTARI	PROJE DÖNEMİ	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
* Küçük Sanayi Sitesi	Birecik	300 işyeri.Altyapı	8.400	Kısa-Orta	8.400	
Küçük Sanayi Sitesi	Birecik	200 İşyeri	5.000	Kısa-Orta	5.000	
Küçük Sanayi Sitesi	V.Şehir	350 İşyeri.Altyapı	8.750	Kısa-Orta	8.750	
Küçük Sanayi Sitesi	Akçakale	300 İşyeri	7.500	Uzun		7.500
Küçük Sanayi Sitesi	Bozova	200 İşyeri	5.000	Uzun		5.000
Küçük Sanayi Sitesi	C.Pınar	250 İşyeri	6.250	Uzun		6.250
Küçük Sanayi Sitesi	Hilvan	275 İşyeri	6.875	Uzun		6.875
Küçük Sanayi Sitesi (II. Kısım)	Suruç	150 İşyeri	3.750	Uzun		3.750
SANAYİ VE TİCARET BAKANLIĞI TOPLAMI			51.525		22.150	29.375

SEKTÖRÜ : DKH-SOSYAL-SOSYAL HİZMETLER VE YARDIMLAR

PROJE SAHİBİ: GAP BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI

(MİLYAR TL)

PROJE ADI	YER	KARAKTERİSTİK	PROJE TUTARI	PROJE DÖNEMİ	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
* GAP Sosyal Araştırma ve Eylem Programı	Merkez	Makina Teçhizat Alımı	150	Kısa	150	
	Birecik	Makina Teçhizat Alımı	75	Kısa	75	
	Harran	Makina Teçhizat Alımı	75	Kısa	75	
Yok. Dur. Tespiti ve Hiz. Gel. Env. Araştırması	Ş.Urfa	Araştırma	50	Kısa-Orta	50	
GAP BÖLGE KALKINMA İDARESİ BŞK. TOPLAMI			350		350	

* 2003 Yılı Yatırım Programında Yer Alan Projeler

SEKTÖRÜ : DKH-SOSYAL-SOSYAL HİZMETLER VE YARDIMLAR

PROJE SAHİBİ: SHÇEK GN. MD.

(MİLYAR TL)

PROJE ADI	YER	KARAKTERİSTİK	PROJE TUTARI	PROJE DÖNEMİ	PLAN DÖNEMİ (KISA-ORTA)	UZUN DÖNEM (2010 +)
Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezi	Ş.Urfa	100 Kişilik Merkez	3.000	Kısa-Orta	3.000	
SHÇEK GN. MD. TOPLAMI			3.000		3.000	

DKH SEKTÖRÜ TOPLAMI	1.188.750	1.039.320	149.430
----------------------------	------------------	------------------	----------------

* 2003 Yılı Yatırım Programında Yer Alan Projeler**Proje Kurucuları**

MADDE 4- Şanlıurfa Valiliği, GAP İktisadi Bölge Müdürlüğü, Şanlıurfa İl Kurultay Kurulunda yer alan belediyeler, DSI Bölge Müdürlüğü, Köy Hizmetleri Bölge Müdürlüğü, İller Bankası II Müdürlüğü, Tarım Reformu Bölge Müdürlüğü, TMMOB II Kuruculuğu Kurulu, Şehir Planlama Genel Müdürlüğü Temsilciliği, Ziraat Mücadde-içeri Odası, Harran Üniversitesi, ŞİRKAY, Şanlıurfa Sanayi ve Ticaret Odası, ŞUBİYAD, Felsefi ve Sosyalizm Odası Birliği, TEDAS ve TİM İşletme A.Ş. birliğinde yer almaktadır.

Proje ile İlgili Kurularda Yer Alan Üyeler

MADDE 5- İhtiyaçlarını Şanlıurfa İl Çarşılar Müdürlüğü ve Kurultaylar birliğine sunarak, bunların yerine yapılacak diğer çalışmalarına engel olmamak üzere değerlendirilmiştir.

Proje Gerekçe ve Hedefleri

Şanlıurfa İl Gelişim Planında belirtilen ihtiyaçları planlama kararlarına ve yatırım belgelerine gerekçe olarak ille ilgili kurumların yetkileriyle sağlanacaktır.

Proje Gerekçesi

MADDE 6- Şanlıurfa bölgesinde:

- 1) Sağlık Hizmetleri
- 2) Köy Hizmetleri
- 3) İller Bankası

YEREL YETKİLİLERİN KURULUŞU, GÖREYİ VE YETKİLERİ**Proje Kurucularının Kuruluşu**

MADDE 7- Bölük Meclisi, Kurulan Kurularda yer alan görevleri aşağıdaki gibidir. Her bir görevin sorumluluğu, her bir görevi yerine getiren yetkili tarafından yerine getirilir. Her bir görevin sorumluluğu, her bir görevi yerine getiren yetkili tarafından yerine getirilir.

Seçilmiş her bir görevi herhangi bir nedenle ayrılmış veya nakil etmiş durumda ise seçilmiş Bölük Meclisi Kurulunun üyeleri tarafından. Bölük Meclisi, Bakanlar Kurulunun yetkileriyle görevlendirilir.

Her bir görevi yerine getiren yetkili görevini, Bakanlar Kurulunun yetkileriyle görevlendirilir. Kurularda görevlendirilen her bir görevi yerine getiren yetkili görevini, Bakanlar Kurulunun yetkileriyle görevlendirilir.

Proje ile İlgili Kurularda Yer Alan Üyeler

MADDE 8- Şanlıurfa Valiliği, GAP İktisadi Bölge Müdürlüğü, Şanlıurfa İl Kurultay Kurulunda

EK 1. Şanlıurfa Yerel Yönetimler Birliği Tüzüğü Önerisi

Birliğin Adı

MADDE 1- Birliğin adı Şanlıurfa Yerel Yönetimler Birliği'dir.

Birliğin Merkezi

MADDE 2- Birliğin merkezi Şanlıurfa Merkez İlçesi'dir.

Birliğin Çalışma Alanı ve Süresi

MADDE 3- Birliğin çalışma alanı, Şanlıurfa ili idari sınırları içinde kalan alanı kapsar ve çalışma süresi sınırsızdır.

Birliğin Kurucuları

MADDE 4- Şanlıurfa Valiliği, GAP İdaresi Bölge Müdürlüğü, Şanlıurfa İli sınırları içerisinde yer alan belediyeler, DSİ Bölge Müdürlüğü, Köy Hizmetleri Bölge Müdürlüğü, İller Bankası İl Müdürlüğü, Tarım Reformu Bölge Müdürlüğü, TMMOB İl Koordinasyon Kurulu, Şehir Plancıları Odası Şanlıurfa Temsilciliği, Ziraat Mühendisleri Odası, Harran Üniversitesi, ŞURKAV, Şanlıurfa Sanayi ve Ticaret Odası, ŞUSİYAD, Esnaf ve Sanatkarlar Odası Birliği, TEDAŞ ve Türk Telekom AŞ birliğin kurucularıdır.

Birliğin Amacı ve Üyelerce Birliğe Devredilen Yetkiler

MADDE 5- Birliğin amacı, Şanlıurfa İl Gelişme Planını etkili ve katılımcı bir süreçte uygulamaktır ve ilde yapılacak kamu yatırımlarının eşgüdümünün sağlanmasıdır.

Birliğin görev ve yetkileri

Şanlıurfa İl Gelişme Planında belirtilen mekansal planlama kararlarının ve yatırım kalemlerinin gerçekleştirilmesi ile bunların arasında eşgüdüm sağlanmasıdır.

Birliğin Organları

MADDE 6- Birliğin organları şunlardır:

- 1) Birlik Meclisi,
- 2) Birlik Encümeni,
- 3) Birlik Başkanı.

BİRLİK MECLİSİNİN KURULUŞU GÖREY VE YETKİLERİ

Birlik Meclisinin Kuruluşu

MADDE 7- Birlik Meclisi, kurucu üyelerin kendi üyeleri arasından seçecekleri birer üyeden teşekkül eder, asıl üye sayısı kadar ayrıca yedek üye seçilir. Birlik Meclisinin seçilmiş üyelerinin görev süresi 2 yıldır.

Seçilmiş üyelerin herhangi bir nedenle ayrılması veya asıl üyenin zorunlu sebeplerle Birlik Meclisine katılmaması hallerinde bu durum Birlik Meclisi Başkanınca belgelendirilmesi üzerine seçilmiş yedek üye Birlik Meclisine katılır.

İl genel meclisi ve belediye meclisi üyeliğini kaybedenler, Birlik Meclisi üyeliğini de kaybetmiş sayılırlar. Kamu görevlileri için de aynı hükümler geçerlidir.

Birlik Meclisinin Tabii ve Gözlemci Üyeleri

MADDE 8- Şanlıurfa Valisi, ilgili Vali Yardımcısı, GAP Bölge Müdürü, il sınırları içerisinde

yer alan belediyelerin başkanları Birlik Meclisi'nin tabii üyesidir. Tabii üyeler, seçilmiş üyeler gibi, Birlik Meclisi karar ve oylamalarına katılırlar.

MADDE 9- Birlik Meclisinin görev ve yetkileri şunlardır:

- a) Encümen üyelerini seçmek,
- b) Çalışma plan ve programlarını karara bağlamak,
- c) Birliğin bütçe ve kesin hesabını görüşüp karara bağlamak, bütçenin program ve alt programları arasında aktarma yapmak, ek ve olağanüstü ödenek vermek,
- d) Birlik Başkanı tarafından hazırlanıp sunulan bir önceki yıla ait çalışma raporlarını incelemek ve kabul etmek. Çalışma raporu yeterli görülmez ise, meclis üye tam sayısının üçte iki çoğunluğu ile Birlik Başkanı hakkında 1580 sayılı Belediye Kanunu'nun 76. Maddesine göre işlem yapılır. Birlik Başkanlığı, Vali tarafından yürütüldüğü takdirde bu hüküm uygulanmaz.
- e) Birlik personeline ait kadroların ihdası, değiştirilmesi ve kaldırılması hakkında İçişleri Bakanlığı'na teklifte bulunmak,
- f) Birliğe üye mahalli idarelerin birlik gelirine katılma payı oranına karar vermek,
- g) Birlik adına alınan ve süresi bir yılı aşan ikraz ve istikrazları karara bağlamak,
- h) Taşınmaz malların alım, satım veya trampasına karar vermek,
- i) Şarta bağlı yardımların amacına uygun bir şekilde kullanılmasını izlemek ve bu hususta gereken kararları almak,
- j) Birlik Başkanı'nın birlik hizmet ve faaliyetleri ile ilgili konulardaki önerilerini görüşüp karara bağlamak,
- k) Kiralama, kiraya verme veya intifa sözleşmelerine izin vermek,
- l) Kuruluş amacıyla belirtilen görevlerle ilgili olarak yabancı, milletlerarası ve kamu kurum ve kuruluşlarıyla yapılacak işbirliği konusunda karar almak,
- m) Birlikçe çıkarılacak yönetmelikleri incelemek ve kabul etmek,
- n) Ana tüzükte değişiklik yapılmasına karar vermek,
- o) Birliğin feshine karar vermek,
- p) Birbirini takip eden üç toplantıya mazereti olmaksızın katılmayan meclis üyelerinin istifa etmiş sayılmalarına karar vermek,
- q) Başkan tarafından mecliste görüşülmesi istenen diğer konular hakkında karar almak.
- r) Şanlıurfa İl Gelişme Planına ilişkin plan kararları ve uygulamaları ile ilgili değişiklik istemlerinin Birlik Başkanı ve yardımcıları tarafından değerlendirilmesini sağlamak.

Birlik Meclisi Toplantıları ve Karar Nisabı

MADDE 10- Birlik Meclisi her yıl Mayıs ve Eylül aylarında olağan olarak Birlik Merkezinde toplanır. Meclis, Başkanının veya meclis üyelerinin, üçte birinin yazılı isteği üzerine olağanüstü olarak toplantıya çağırılabilir. Gerekli nisap sağlanamazsa Başkan tarafından toplantı üç gün sonraya ertelenir. İkinci toplantı, üye sayısına bakılmaksızın görüşmelere açılır ve karar verilir. Ancak, olağanüstü toplantıda gündemdeki konular dışında başka iş görüşülemez.

Birlik Meclisi üye tam sayısının yarısından bir fazlasıyla toplanır, kararlar toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile alınır.

Birlik Meclisi Kararlarının Kesinleşmesi

MADDE 11- Birlik Meclisi kararları, ilgili kurumların görüşü alınarak Şanlıurfa Valisinin onayı ile kesinleşir. Ayrıca Birlik Meclisinin alacağı kararlar 15 gün içinde bilgilendirme ve değerlendirme için ilgili mahalli idarelere gönderilir.

BİRLİK ENCÜMENİNİN KURULUŞ, GÖREV VE YETKİLERİ

Birlik Encümeninin Kuruluşu

MADDE 12- Birlik Encümeni, Birlik Başkanı ve yardımcıları ile Birlik Meclisinin kendi üyeleri arasından iki yıl süre için seçeceği dört üye olmak üzere yedi üyeden oluşur. Birlik Başkanı, encümenin tabii başkanıdır. Başkanın bulunmadığı hallerde bu görev, Başkanın görevlendireceği Başkan Yardımcısı tarafından yürütülür

Birlik Encümeninin Görev ve Yetkileri

MADDE 13- Birlik Encümeninin Görev ve Yetkileri Şunlardır:

- Birlik Başkanı tarafından hazırlanan bütçenin ilk incelemesini yapmak,
- Bütçe kesin hesabı hakkında görüş bildirmek,
- Bütçenin faaliyet-proje dahilindeki harcama kalemleri arasında aktarma yapmak,
- Birliğin yıllık çalışma ve yatırım programını hazırlamak ve meclisin görüşüne sunmak,
- Artırma ve eksiltme şartnameleri ile ihaleleri ve pazarlık kararlarını incelemek ve tasdik etmek,
- Kiralama ve kiraya verme ile ilgili işlemleri yapmak, Birlik Meclisinin yetkisi dışında kalan kiralama ve kiraya verme işlemlerini karara bağlamak,
- Muhasebe hesaplarını denetlemek ve birlik parasını bütçeye uygun olarak harcanıp harcanmadığını kontrol etmek,
- Bu tüzükte sayılan görevlerle çeşitli kanunlarla Birlik Meclisine görev olarak verilen konuları, meclisin toplantı halinde bulunmadığı zamanlarda meclisin ilk toplantısında onayına sunmak şartıyla görüşüp karara bağlamak.
- Aylık cetvelleri incelemek ve karara bağlamak üzere birlik dışarısından bir sayman belirlemek,

Birlik Encümeni Toplantı ve Karar Nisabı

MADDE 14- Birlik Encümeni, iki ayda bir kez üye tam sayısının yarısından bir fazlasının iştirakiyle toplanır ve toplantıda bulunanların yarısından bir fazlasının oylarıyla karar verir. Oyların eşitliği halinde, başkanın bulunduğu taraf çoğunluk sayılır.

BİRLİK BAŞKANININ GÖREV VE YETKİLERİ

Birlik Başkanı

MADDE 15- Şanlıurfa Yerel Yönetimler Birliği'ne Şanlıurfa Valisi başkanlık eder. Şanlıurfa Belediye Başkanı ve GAP Bölge Müdürü Şanlıurfa Yerel Yönetimler Birliği'nde Başkan Yardımcısı olarak görev alırlar.

Birlik Başkanının görev ve yetkileri şunlardır:

- İdare ve yargı mercilerinde birliği temsil etmek veya temsil ettirmek,
- Bütçe tasarısını, çalışma plan ve programını, kesin hesap cetvellerini, yıl sonu faaliyet raporunu sayman ile birlikte hazırlayıp ilgili makamlara sunmak ve bütçeyi uygulamak,
- Meclis ve encümen kararlarını uygulamak, sonuçlarını izlemek ve değerlendirmek,
- Birlik bütçesinin ita amirliğini yapmak veya gerektiğinde Birlik Genel Sekreterine ita amirliği yetkisini vermek,
- Birlik gelirinin tahsilini sağlamak, birliğin alacak hak ve menfaatlerini izlemek ve korumak,

- f) Birlik meclisini toplantıya çağırmak,
- g) Birliğin yıllık programını uygulamak,
- h) Birlik Encümeninin de görüşünü alarak birlikle ilgili konularda birlik meclisine teklifte bulunmak,
- i) Birlik adına şartsız bağışları kabul etmek,
- j) Birliğin taşınır ve taşınmaz varlığını yönetmek.
- k) Birlik genel sekreteri belirlemek veya dışarıdan atamak.

BİRLİK GÖREVLİLERİNİN ATANMASI, GÖREV VE YETKİLERİ

Birlik Personelinin Atanması

MADDE 16- Birlik personeli 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu ile 23 Haziran 1987 tarihli ve 19496 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan “İl Özel İdareleri ve Belediyelerin Kurdukları Birlikler ile Bunlara Bağlı Döner Sermayeli Müessese ve İşletmelerde İlk Defa Memuriyete Atanacaklara Ait Sınav Yönetmeliği”nde belirtilen esaslara göre Birlik Başkanınca atanır ve Birlik Encümeninin onayına sunulur.

Birlik Genel Sekreterinin Görevleri

MADDE 17- Birlik Genel Sekreteri, Birlik Encümeni tarafından dışarıdan atanır ve Birliğe ait hizmetlerin başkan adına onun direktifi ve sorumluluğu altında yürütülmesini sağlar.

Birlik Başkanı hangi işleri Birlik Genel Sekreterine devrettiğini bir yönerge ile bildirir. Birlik Genel Sekreteri birlik personelinin birinci sicil ve disiplin amiridir.

MALİ HÜKÜMLER

Birliğin Gelirleri

MADDE 18- Birliğin gelirleri şunlardır:

- a) Gerekli durumlarda Birlik üyelerinden, bütçelerinin bir önceki yıl bütçe kesin hesapları esas alınarak meclis tarafından belirlenecek katılım payı oranı,
- b) Genel, katma ve özel bütçelerden yapılacak yardımlar,
- c) Hizmet karşılığı alınacak ücretler,
- d) Her türlü yardım ve bağışlar,
- e) Gönüllü harcamalara katılma payları,
- f) Çeşitli gelirler.

Birliğin Giderleri

MADDE 19- Birliğin giderleri şunlardır:

- a) Kanunlar ve bu tüzükle Birliğe verilen görev ve hizmetleri karşılamak için yapılan harcamalar,
- b) Birlik idaresinin yönetim ve personel giderleri,
- c) Birlik Meclisi ve Birlik Ecümen üyeleri ile Başkan ve Başkan Vekilinin yolluk ve diğer giderleri,
- d) Özel kanun, Birlik Meclisi kararı, ilam ve sözleşmelere dayanan harcamalar ve borçlar,
- e) Çeşitli giderler.

Birlik Bütçesi

MADDE 20- Birlik bütçesi, her yıl Ocak ayı başından Aralık ayı sonuna kadar bir yıla ait gelir ve gider tahminlerini gösteren ve Birlik gelirlerinin toplanmasına, harcanmasına ve

hizmetlerin yapılmasına izin veren meclis kararına dayanan biri gider bütçesi, diğeri gelir bütçesi olmak üzere iki kısımdan oluşan bir program bütçe şeklinde düzenlenir.

Bütçe kararnamesinde; gelir ve gider toplamları, Birlik Encümenine verilen yetkiler, Birlik üyelerinden toplanan katılma paylarının taksit süreleri ve tahsil tarihleri, Birliğin göreceği hizmetler karşılığı alınacak ücretlere ait tarifeler ile ilgili diğere hususlar maddeler halinde açıklanır. Kararnameye, kanun ve diğere mevzuat hükümlerine aykırı madde konulamaz.

Birlik Meclisi, Birlik bütçesini Eylül ayı olağan toplantısında görüşerek bütçe kararnamesini madde madde, gelir ve gider bütçesini ise bölüm bölüm inceler ve gerekiyorsa değıştirerek kabul eder.

Birlik Bütçesinin Kesinleşmesi

MADDE 21- Birliğin bütçesi Birlik Başkanı olan il valisi tarafından onaylanır.

İta Amiri

MADDE 23- Birlik Başkanı, Birlik bütçesinin ita amiridir. Birlik Başkanı, yazılı olarak ve kapsamını belirtmek şartıyla bu yetkisini Birlik Genel Sekreterine devredebilir.

Saymanın Görevleri

MADDE 25- Saymanların görevleri şunlardır:

- a) Birliğin bütçesini hazırlamak,
- b) Birliğin gelir ve gider bütçeleri ile ilgili defter kayıtlarını tutmak ve hesap işlerini yapmak,
- c) Birlik bütçesine konulan gelirleri tahsil etmek veya ettirmek,
- d) Birlik gider bütçesindeki ödeneklere ait giderlerin ödenmesini sağlamak,
- e) Mutemetlere verilen avans ve adlarına açılan kredilerle ilgili gider belgelerini incelemek ve mahsup etmek, mahsup dışı kalan avans kredi varsa araştırmak ve mahsubunu sağlamak,
- f) Bütçe kesin hesaplarını hazırlamak ve yetkili kurulların onayına sunmak,

Birlik Saymanları, Belediye Muhasebe Usulü Hakkındaki Tüzük ile belediye saymanlarına diğere mevzuatla verilen yükümlülüklerle sorumludur.

Birlik Alım, Satım, İhale ve Hesap İşleri

MADDE 26- Birlik, 2886 sayılı Devlet İhale Kanununun, 1050 sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanunu ve Belediye Muhasebe Usulü Hakkındaki Tüzük ile bu Tüzüğün uygulanmasını gösteren yönetmeliklere tabidir.

Birliğin Tutacağı Defter ve Kayıtlar

MADDE 27- Birlikte, Meclis ve Encümen karar defteri ile gelen ve giden evrak kayıt defteri ve üye kayıt defteri tutulur.

Birlikte, Belediye Bütçe ve Muhasebe Usulü Tüzüğü ile bu Tüzüğe göre çıkarılan Yönetmeliğin öngördüğü bütçe ve muhasebe hesapları açılır ve yardımcı defterler tutulur.

Birlik, "Bütçe Giderleri ve Ödenek Defteri", "Bütçe Gelirleri Yardımcı Hesapları Defteri", "Avans ve Krediler Defteri", "Banka Cari Defteri" ve "Adi Emanetler Defteri" tutmak zorundadır.

Birliğin gelirleri, bir alındı ile tahsil edilir ve paraları bankada muhafaza edilir.

Birliğin giderleri, Devlet Harcama Belgeleri Yönetmeliğinde belirtilen evrak ile yapılır.

Birliğin Üye ve Sorumluluğu

MADDE 28- Birlik adına yapılan her türlü sözleşme ve taahhütlerden Birlik tüzel kişiliği sorumludur.

Yönetmelik Yapılması

MADDE 29- Bu tüzüğün uygulanmasına ilişkin esaslar yönetmelikle düzenlenir.

Yönetmelikler, Birlik Meclisinin kabulü ve İl Valisinin onayıyla yürürlüğe girer.

Birliğe Katılma

MADDE 30- Birliğin kuruluşundan sonra birliğe katılmak isteyen mahalli idare birimleri, karar organlarıncaya alınacak katılma kararlarının birlik meclisince kabulü ve valinin onayıyla üye olurlar.

Üyelikten Çıkarılma

MADDE 31- Üye mahalli idare birimlerinden herhangi birisi bu Tüzük ile tespit edilen ve tayin edilen yükümlülüklerini yerine getirmede, birlik meclisinin onayı ile birlikte çıkarırlar.

Bu takdirde ayrılan üyenin birlikteki hak ve alacakları ayrılma tarihinden itibaren 1 yıl süre ile bloke edilir ve Birlik Meclisi kararına göre işlem yapılır.

Birliğin Tasfiyesi

MADDE 32- Birlik Meclisi, üye tam sayısının üçte iki çoğunluğunun alacağı karar ve valinin onayı ile feshedilebilir.

Birliğin tasfiyesini Birlik Encümeni yürütür. Tasfiye işlemleri en geç bir yıl içinde sonuçlanır. Birliğin mal varlığı, Birlik Meclisince alınacak kararlar doğrultusunda ve üye birimlerinin birlik mal varlıklarına katılma oranlarına göre, katılma oranları belli değil ise mahalli idare birimlerinin nüfusları oranında dağıtılır.

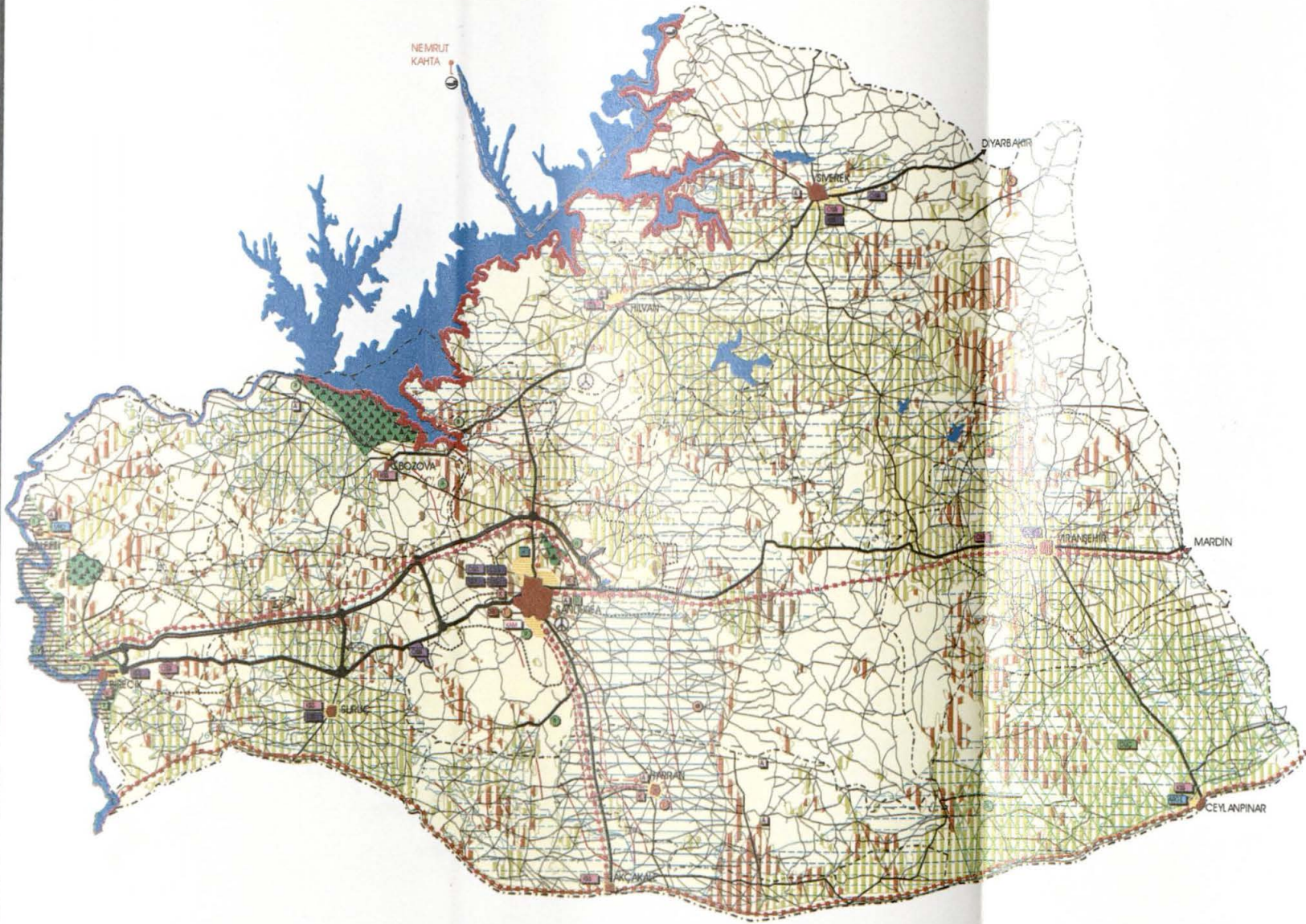
Birlik Meclisinin İlk Toplantısı

Geçici MADDE 1- Birlik Meclisi bu tüzüğün yürürlüğe girmesinden itibaren en çok bir ay içinde merkezinin bulunduğu ilin valisince belirlenen bir yerde ve günde toplantıya çağrılır.

Yürütme

MADDE 33- Bu Tüzük hükümleri Birlik Başkanı tarafından yürütülür.

HARİTA 1: ŞANLIURFA İL GELİŞME PLANI ÖNERİSİ

GÖSTERİM			
MEVCUT	ÖNERİ	2010 SONRASI	SİNEĞRİ
			L ŞEHİR
			İLÇE ŞEHİRİ
			ORMAN ALANI ŞEHİRİ
			KURULUMUN ÇERÇEVESİ ŞEHİRİ
			YEDİNCİ ALANLAR ŞEHİRİ
			KENTSEL YERLEŞİM ALANI
			KÖYÜN ÇUKURU ALANLARI
			ORMAN ALANI
			1. DERECE TARIMIN İHTİSARI ÇUKURU ALANI
			2. DERECE TARIMIN İHTİSARI ÇUKURU ALANI
			3. DERECE TARIMIN İHTİSARI ÇUKURU ALANI
			ARICILIK ŞİF ALANI
			KENTSEL ŞİF ALANI
			DOĞAL ŞİF ALANI
			KALKANIN ÇUKURU ALANLARI
			SU HAVZASI ÇUKURU ALANI
			KENTİN ÇUKURU ALANLARI
			ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ
			KÜÇÜK SANAYİ BÖLGESİ
			ÖZEL SANAYİ BÖLGESİ
			SERBEST BÖLGE
			AKADEMİK KURUMLAR BÖLGESİ
			MERKEZ KURUM ÇUKURU
			BÖLGESEL İHTİSARI ÇUKURU ALANI
			KIRSAL ALAN ÇUKURU ALANLARI
			TARIM ALANI
			DEVLET İHTİSARI ÇUKURU ALANI
			TURİZM ALANI
			TURİZM ÖZEL BÖLGESİ
			KIŞ TURİZMİ
			TERMAL TURİZM
			PAMUK TURİZMİ
			TURİZM GÜZERGAHI
			REKREASYON ALANI
			SALKI ALANI ALANI
			TEKNİK ALTYAPISI
			OTOBAN
			BİRİNCİ DERECE KARAYOLU
			İKİNCİ DERECE KARAYOLU
			ÜÇÜNCÜ DERECE KARAYOLU
			KÖY YOLU
			DEMİRYOLU HATTI

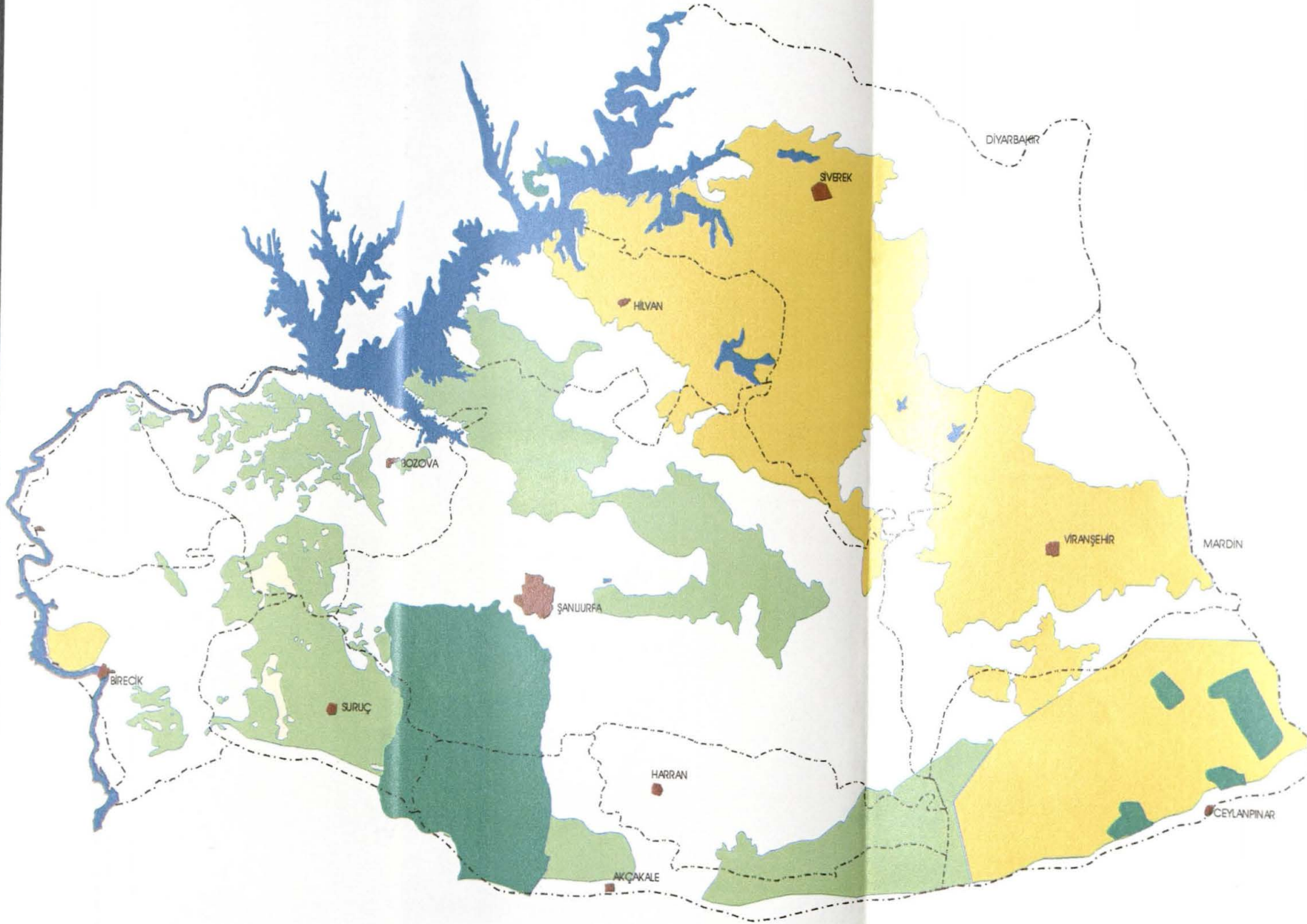

MEVCUT	ÖNERİ	2010 SONRASI	SİNEĞRİ
			BANDO HATTI
			SINIR ÇİZGİSİ
			HAVA ALANI
			PLANLANMAMIŞ UÇSUZ ARASI HAVA ALANI
			FERİBOT BÖLGESİ
			FERİBOT GÜZERGAHI
			SULAMA ALANI (İHTİSARI ÇUKURU ALANI)
			SULAMA ALANI (PLANLANMAMIŞ TAMAMLANMAMIŞ / ÖN İNCELEME TAMAMLANMAMIŞ / İNŞA HALİNDE)
			KIRILTILIK MERKEZİ

ŞANLIURFA		K
İL GELİŞME PLANI ÖNERİSİ		

HARİTA 2: SULAMA ALTYAPISI

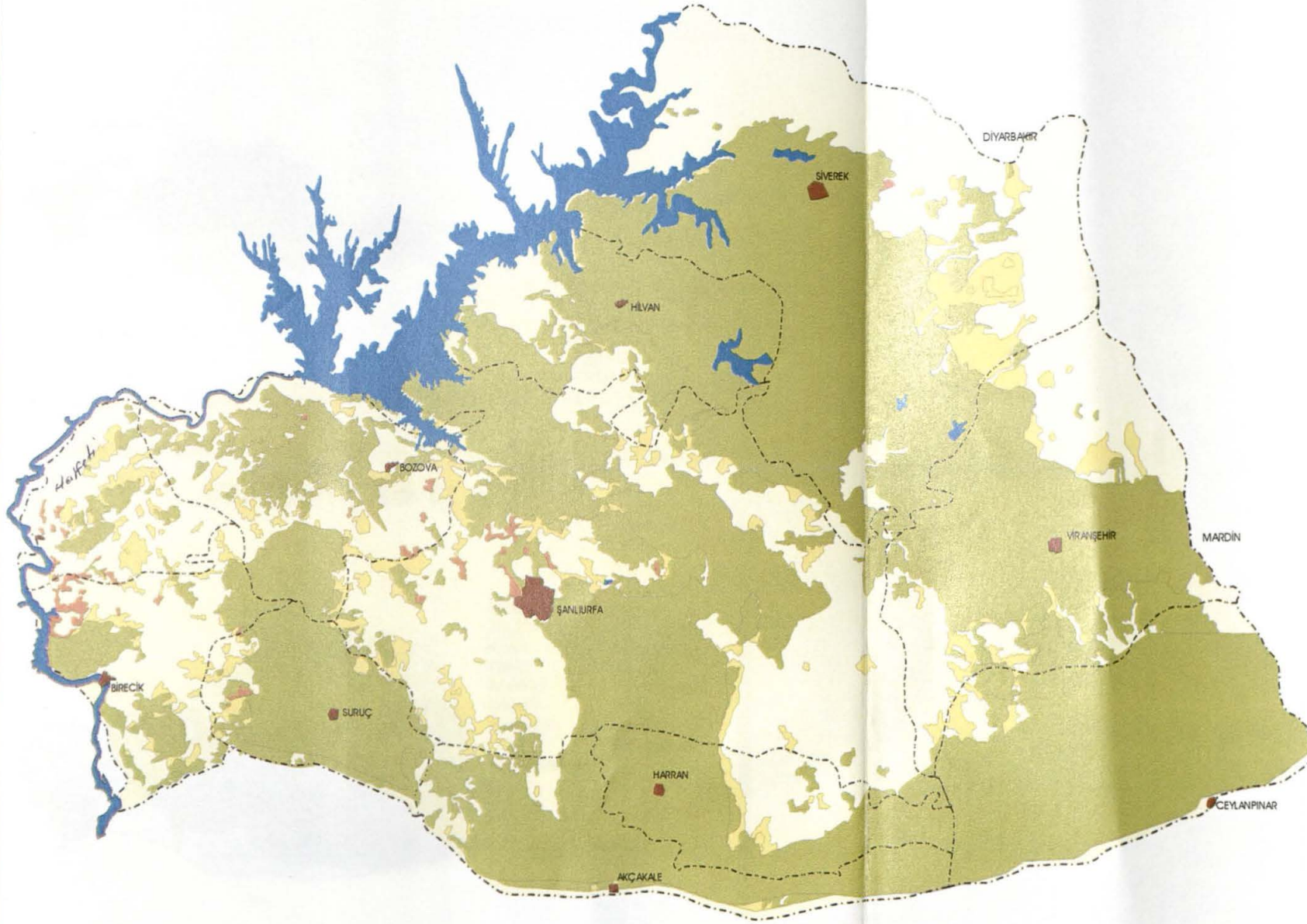

GÖSTERİM

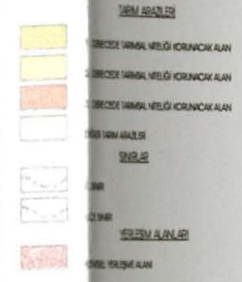
- SULAMA ALTYAPISI
- SETİM HAVZASI
- KANALİZASYON
- ÇEVRE
- ŞEBEKELER
- İL SİMLERİ
- İLÇE SİMLERİ
- YERLEŞİM ALANLARI
- YEREL YOL AĞI

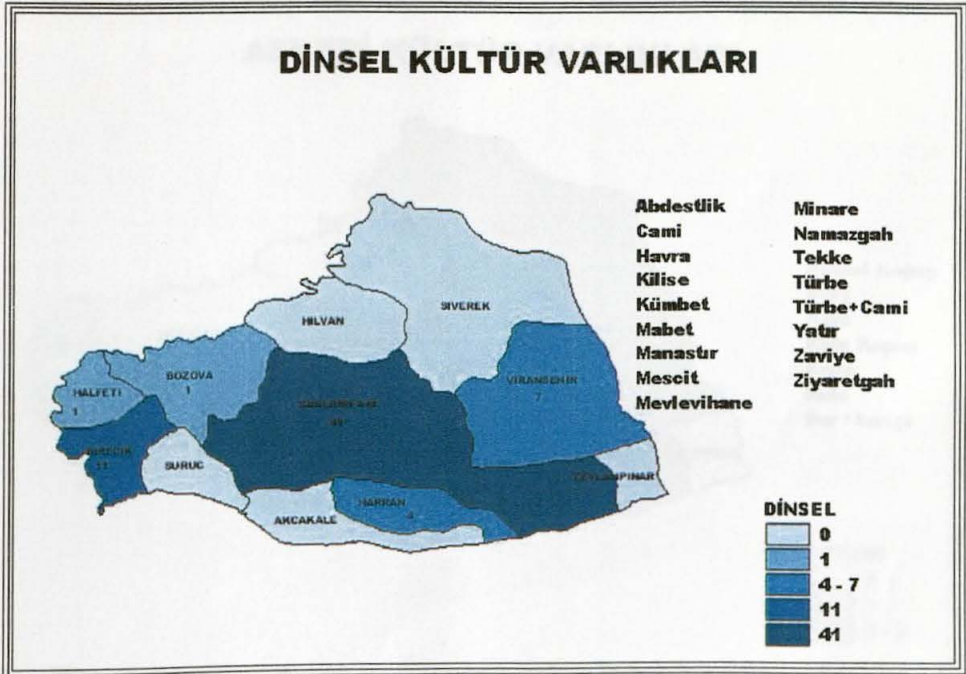
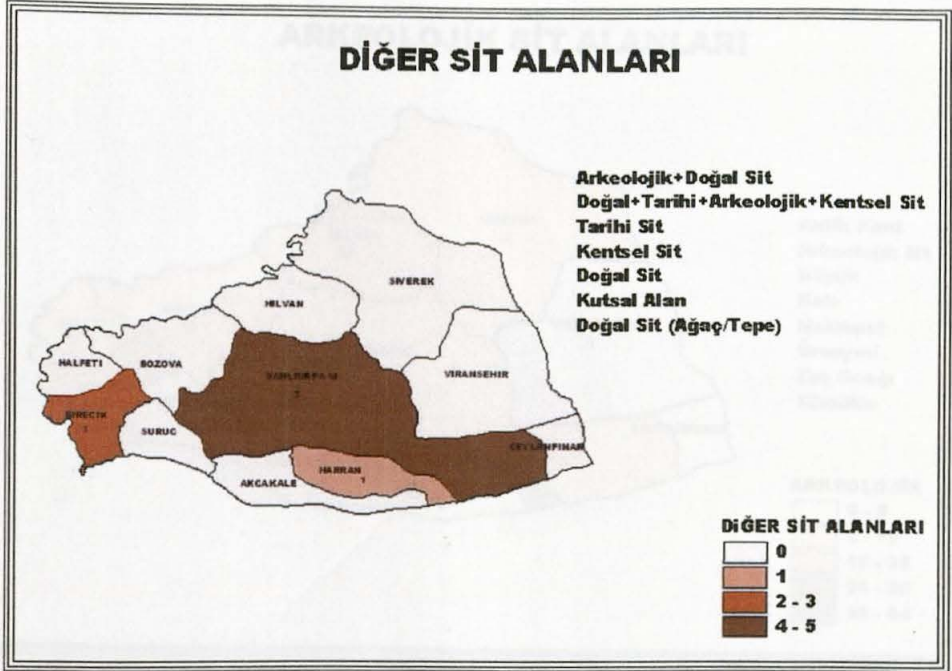
HARİTA 3: TARIM ARAZİLERİ

GÖSTERİM

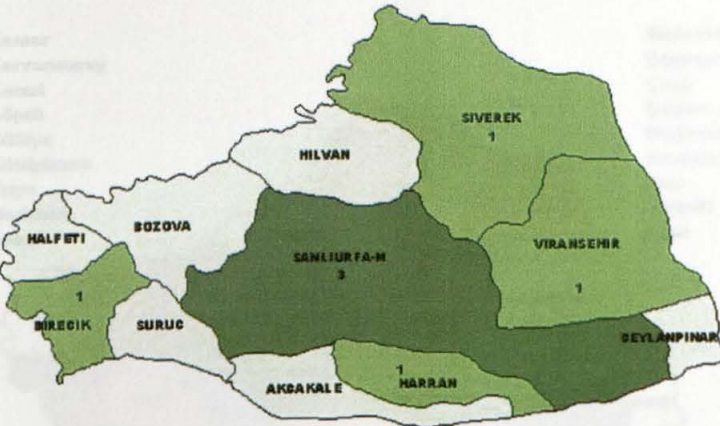
Harita 4: Kültürel Varlıklar

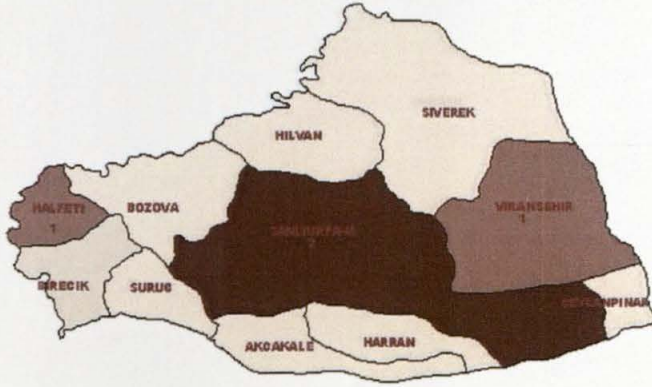
ARKEOLOJİK SİT ALANLARI

ASKERİ KÜLTÜR VARLIKLARI

KALINTILAR

Hamam Kalıntısı
Harabe
İğsur Kalıntıları
Kalıntı
Medrese Kalıntısı
Su Yolu Kalıntısı
Taşocağı
Yapı Kalıntısı
Yol

KALINTILAR

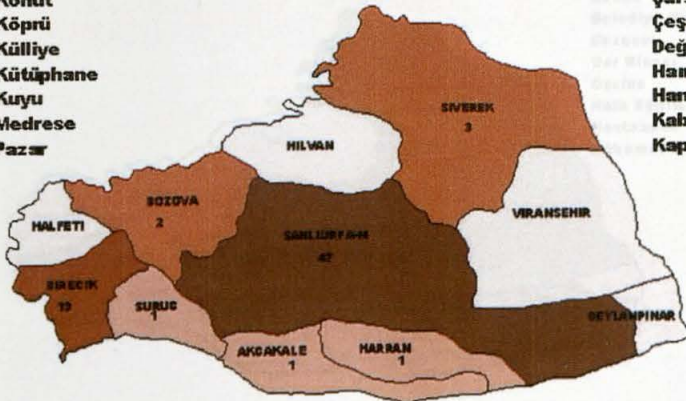

KÜLTÜREL

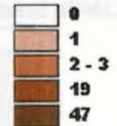
Kemer
Kervansaray
Konut
Köprü
Küllüye
Kütüphane
Kıyü
Medrese
Pazar

Bedesten
Çamaşırhane
Çarşı
Çeşme
Değirmen
Hamam
Han
Kabaltı
Kapı

Saat Kulesi
Şadırvan
Sarnıç
Sinema
Su Bendi
Su Kemerü
Su Yolu

KÜLTÜREL

ENDÜSTRİYEL VE TİCARİ KÜLTÜR VARLILARI

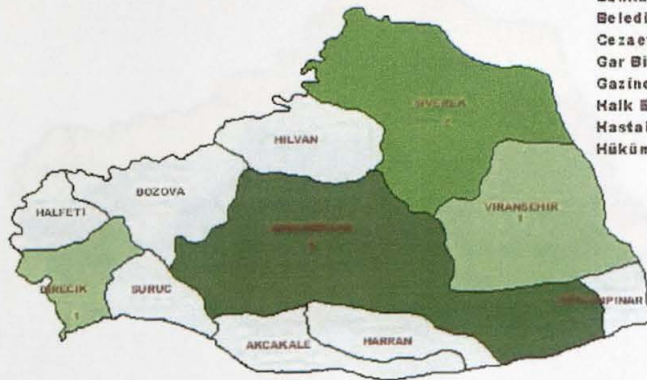

Dabakhane
Dükkan
Firm
İşyeri
Kahvehane
Pazar
Pekmezhanesi
Sabunhanesi

ENDÜSTRİYEL-TİCARİ

İDARİ BİNALAR

Adliye Binası
Askerlik Şubesi
Banka
Belediye Binası
Cezaevi
Gar Binası
Gazino
Halk Eğitim Binası
Hastahane
Hükümet Binası
İdari Bina
Jandarma Komutanlığı
Karakol
Lejantın
Misafirhane
Müze
Okul
Otel
PTT Binası
Tekel Binası

İDARİ BİNALAR

TOPLA MEZAR-MEZARLIKLAR

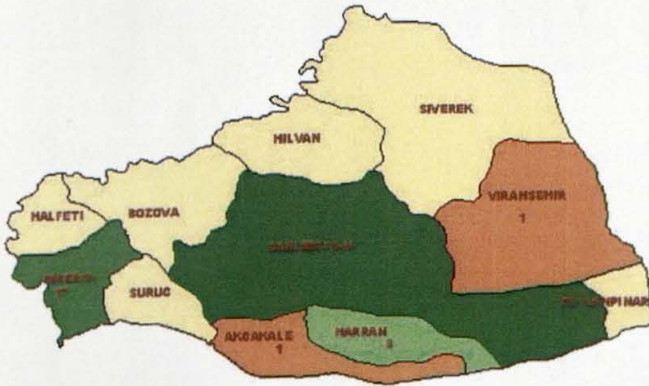

Dolmen
Hazire
Kaya Mezarı
Mezar / Mezarlık
Şehitlik

MEZAR-MEZARLIK

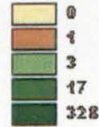

SİVİL MİMARLIK ÖRNEKLERİ

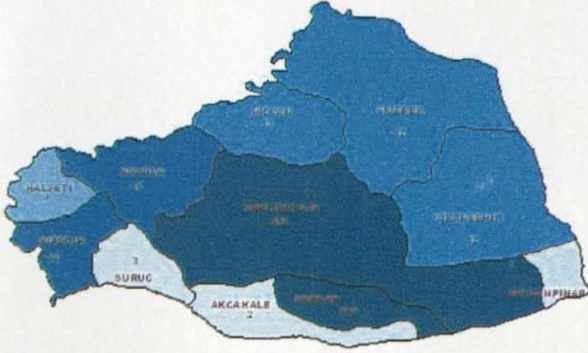

Atatürk Evi
Gençlik ve Kültür Merkezi
Kahvaltı
Kasr
Konak
Konut+Kahvaltı
Köşk
Saray
Taşınmaz

SİVİL MİMARLIK ÖRNEKLERİ

TOPLAM KÜLTÜR VARLIKLARI

TOPLAM KÜLTÜR VARLIKLARI

